LEXICON JURIDIC

Dicționar de termeni şi expresii juridice latine

SĂULEANU, LUCIAN

Studii: Facultatea de Drept şi Ştiinţe Administrative, Universitatea din Craiova (1993-1997); doctor în drept, Universitatea din Craiova (2000) cu teza „Specificul obligaţiilor comerciale în comparaţie cu obligaţiile civile".

Activitate: conf. univ. dr., Facultatea de Drept şi Ştiinţe Administrative, Universitatea din Craiova - disciplinele „Dreptul societăţilor comerciale" şi „Drept bancar"; secretar ştiinţific Facultatea de Drept şi Ştiinţe Administrative, Universitatea din Craiova; editor executiv al Revistei de Ştiinţe Juridice; membru în colegiului de redacţie al Revistei Române de Jurisprudenţă; avocat în cadrul Baroului Dolj; membru în Consiliul Baroului Dolj.

Publicaţii: Societăţi comerciale. Adunările generale ale acţionarilor (Ed. Hamangiu, 2008); Contractul de asociere în participaţie (Editura Hamangiu, 2009); Drept bancar, (Ed. Universul Juridic, 2009 şi 2011); autor al mai multor articole în materia dreptului comercial publicate în reviste de specialitate (Revista de Drept Comercial; Revista Română de Jurisprudenţă, Pandectele Române, Revista Română de Drept al Afacerilor).

RĂDULEŢU, SEBASTIAN

Studii: Facultatea de Drept şi Ştiinţe Administrative, Universitatea din Craiova (1993-1997); doctor în drept, Universitatea din Craiova (2000).

Activitate: conferenţiar universitar doctor, Facultatea de Drept şi Ştiinţe Administrative, Universitatea din Craiova, disciplina „Libertăţi fundamentale", colaborator principal al Revistei Române de Jurisprudenţă (2009-2010) şi al revistei Pandectele Române (2010), jurist temporar la grefa Curtii Europene a Drepturilor Omului (2001-2002), avocat in cadrul Baroului Dolj.

Publicaţii: Libertăţi fundamentale (Editura Ştiinţifică şi Pedagogică, 2008), Metodologie pentru examenul de Drept constituţional şi instituţii politice (Editura Paralela 45, 2007), autor al mai multor articole în materia dreptului public, în special referitoare la drepturile omului, publicate în reviste de specialitate (Revista Română de Drepturile Omului, Curierul Judiciar, Revista Română de Jurisprudenţă, Pandectele Române).

Lucian Săuleanu **Sebastian Rădulețu**

Dicționar de termeni şi expresii juridice latine

Ediția 2

Editura C.H. Beck
Bucureşti 2011

AVERTISMENT!

Având în vedere amploarea luată de fenomenul fotocopierii lucrărilor de specialitate, mai ales în domeniul Dreptului, atragem atenția că, potrivit art. 14 și 140 din Legea nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe, reproducerea operelor sau a produselor purtătoare de drepturi conexe, dacă respectiva reproducere a fost efectuată fără autorizarea sau consimțământul titularului drepturilor recunoscute de legea menționată, constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare sau cu amendă. Prin ***reproducere*****,** conform legii, se înțelege realizarea, integrală sau parțială, a uneia ori a mai multor copii ale unei opere, direct sau indirect, temporar ori permanent, prin orice mijloace și sub orice formă.

Nu vă faceți părtași la distrugerea cărții!

Dicționar de termeni și expresii juridice latine
Lucian Săuleanu, Sebastian Rădulețu

Copyright © 2011 – Editura C.H. Beck

Toate drepturile rezervate Editurii C.H. Beck
Nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul scris al Editurii C.H. Beck.
Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate editurii.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SĂULEANU, LUCIAN
Dicționar de termeni și expresii juridice latine / Lucian Săuleanu, Sebastian Rădulețu. - Ed. a 2-a. - București : Editura C.H. Beck, 2011
Index
ISBN 978-973-115-943-0

I. Rădulețu, Sebastian

81'374.2:34=124

Editura C.H. Beck
Str. Serg. Nuțu Ion nr. 2, sector 5, București
Tel.: 021.410.08.47; 021.410.08.09;
021.410.08.73; 021.410.08.46
Fax: 021.410.08.48
E-mail: comenzi@beck.ro

Redactor: Laura Trifa
Tehnoredactor: Cătălin Mantu

Cuprins

Abrevieri XXXI

A

Ab absurdo 1
Ab auctoritate (argumentum) 1
Aberratio ictus 1
Ab initio 1
Ab intestat 1
Ab intestato mori 2
Ab Iove principium 2
Ab irato 2
Abolitio criminis 3
Ab origine 3
Ab Urbe condita 3
Abusus 3
Accesio cedit principali 3
Accesorium sequitur principale 3
Accipiens 5
A contrario 6
Actio ad mobile mobilis est, actio ad immobile immobilis est 6
Actio aestimatoria 6
Actio civilis 7
Actio de in rem verso 8
Actio in personam 10
Actio in rem 11
Actiones liberae in causa (actiones ad libertatem relatae) 11
Actiones quae in fraudem creditorum factae sunt 11
Actiones quae morte vel tempore pereunt semel incusae iudicio salvare permanent 12
Actioni non natae non praescribitur 12
Actio non datur cui nihil interest 15
Actio redhibitoria 15

Actio revocatoria 16
Actore non probante reus absolvitur 16
Actori incumbit probatio (actori incumbi tonus probandi)....17
Actor sequitur forum rei (sitae)....18
Actus interpretandus est potius ut valeat quam ut pereat 19
Actus non debent operari ultra intentionem agentium 19
Ad absurdum....20
Ad calendas graecas 20
Addendum....20
Addicti....20
Ad dolum quaeritur propositum laedendi....20
Ad-hoc....21
Ad homine....23
Ad honores 23
Ad huc sub iudice lis est....23
Ad impossibilia nemo tenetur 24
Ad impossibilium nulla obligatio....24
Ad-interim....24
Ad litteram 24
Ad nutum 25
Adoptio imitatur naturam: minor natu non potest maiorem adoptare....25
Ad pompan et ostentationem....26
Ad probationem....26
Ad probationem non ad solemnitatem....27
Ad quem....27
Ad referendum 27
Ad solemnitatem 28
Ad tempus deberi non potest (obligatio) 28
Ad totum 28
Ad usum 31
Ad validitatem....31
Ad valorem....32
Aequum est ut cuius participavit lucrum, participet et damnum 32
Affectio societatis 32
A fortiori 36
Agere cum populo....37
Alibi 37
Alieni abstinentia 37
Alieni iuris....37
Alieno nomine....37

Aliquid novi 37
Allegans contraria non audiendus est 37
Alma mater 38
Alteri ne faceris quod tibi fieri non vis 38
Alteri stipulari nemo potest 38
Alterius factum alteri non nocet 39
A maiori ad minus 39
Amicitia 39
A minori ad maius 39
Analogia iuris 39
Analogia legis 40
Animus 40
Animus alieni 41
Animus belligerandi 41
Animus contrahendi negotii 41
Animus debellandi 41
Animus domini 41
Animus donandi 41
Animus iocandi 42
Animus nocendi 42
Animus novandi 42
Animus ocupandi 42
Animus rem sibi habendi 42
Anticipitis usus quae in bello et extra bellum usum habent 42
A pari 43
A posteriori 43
Appellandi usus quam sit frequens quamque necessarius,
nemo est qui nesciat 43
Appetitus societatis 44
A priori 44
A quo 44
Argumentum a contrario 44
Argumentum a pari 45
Argumentum a simile 45
Ars oratoria 45
A rubrica 45
A simili ad simile 45
A subiecta materia 45
Audiatur et altera pars 46
Audienda est et altera pars 47
Aut dedere, aut punire 47

B

Bellum omnium contra omnes 48
Beneficium 48
Beneficium inventarii 48
Bis de eadem re ne sit actio 49
Bona fide 49
Bona non intelliguntur, nisi deduco aere alieno 51
Bonus pater familias 52
Brevi manu 52

C

Capitis demunitio 53
Captatio benevolentia 53
Casus 53
Casus belli 53
Casus foederis 54
Casus omissus 54
Causa 54
Causa debendi 54
Causa petendi 55
Causa proxima 55
Causa remota 55
Cautio damni infecti 55
Cautio iudicatum solvi 56
Caveant consules ne quid detrimenti republica capiat 56
Cedant arma togae 56
Certat de damno vitando 57
Certat de lucro captando 57
Certum pretium esse debet 57
Certus an certus quando 58
Certus an sed incertus quando 58
Cessante causa, cessat efectus 58
Cessante ratione legis, cessat eius dispositio 58
Cessio crediti 59
Cessio debiti 60
Clausula si omnes 61
Clientela 61
Codex 61
Codex Theodosianus 61

Cogitationis poena nemo patitur 61
Cognitio.....61
Collatio bonorum 62
Comitas gentium 63
Commodatum.....63
Communis opinio doctorum.....64
Compensatio est debiti et crediti inter se contributio 65
Concursus plurium ad idem delictum.....65
Conditio ad quam.....65
Conditio a quo.....65
Confessio dividi non debet 66
Confessus pro iudicato est.....66
Conscius fraudis.....66
Consilium et auxilium.....66
Consortium litis.....66
Constat ad salutem civium inventas esse leges 67
Constitutio Carolina Criminalis 67
Constitutum possessorium 67
Consuetudo.....67
Consuetudo terrae 68
Contemplatio officii 68
Contradictio in terminis.....68
Contra legem.....68
Contra non valentem agere non currit praescriptio 69
Contra proferentem 69
Corpus.....69
Corpus delicti 70
Corpus iuris civilis 70
Cuius est legem condere, eius est interpretari 71
Cuius est solum, eius debet esse usque ad collum.....71
Cuius regio, eius religio 72
Culpa.....72
Culpa in agendo 74
Culpa in committendo.....74
Culpa in eligendo 74
Culpa in omittendo.....74
Culpa lata 75
Culpa levis.....75

D

Damni culpa, dati reparatio 76
Damnum emergens 76
Dare 77
Datio in solutum 77
Debellatio 78
Debitor intelligitur is, a quo invito, exigi pecunia potest 79
Debitor rei certae interitu rei liberatur 79
Debitum cum re iunctum 80
De civitate Dei 81
Decretum Gratiani 81
De cuius 82
De effusis et deiectis 82
De eo quod plerumque fit 82
De facto 83
Deficiente conditione 83
De iure 83
De iure belli ac pacis 83
De iure naturae et gentium 83
De iure naturali et gentium iuxta disciplinam ebraerorum 84
Delegata potestas non delegatur 84
De lege ferenda 85
De lege lata 85
De legibus ac Deo legislatore 85
Delicta iuris gentium 85
Delirium tremens 85
Dementis nulla est voluntas 85
De minimis non curat lex 85
De momento ad momentum 86
Depositum est quasi diu depositum 86
De quota litis 87
De visu 87
Dies ad quem 87
Dies ad quem computatur in termino 87
Dies a quo 88
Dies a quo non computatur in termino 88
Dies certus 89
Dies incertus 89
Dies interpellat pro homine 89
Dies non interpellet pro homine 91

Digesta 92
Dispositio 92
Diuturna consuetudo pro iure et lege in his quae non ex scripto descendunt observati solet 93
Divide et impera 93
Divortium bona gratia 93
Doctus orator 94
Dolus 94
Dolus bonus 95
Dolus dans causam contractui 95
Dolus incidens 95
Dolus malus 96
Dolus pro possessione est 96
Dominium eminens 96
Dominium utile 96
Donari videtur quod nullo iure cogente conceditur 96
Donatio sub modo 96
Do ut des 97
Do ut facias 97
Duplex ius 97
Dura lex, sed lex 98
Durante bello 98
Durante officio 98

E

Eadem causa petendi 99
Eadem conditio personarum 99
Eadem culpa 99
Eadem personae 99
Eadem res 99
Ebrius punitur non propter delictum sed propter ebrietatem 99
Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat 100
Eiusdem generis 100
Electa una via non datur recursus (regressus) ad alteram (viam) 100
Emptio res futura 101
Emptoris est periculum 101
Eo ipso 102
Erga certam personam 102
Erga omnes 103
Error 103

Error communis facit ius 104
Error facti 105
Error fundamentalis 105
Error in corpore 105
Error in iudicando 106
Error in negotio 106
Error in personam 106
Error in procedendo 107
Error in rem 107
Error in substantiam 107
Error iuris 108
Est enim alluvio incrementum latens, quod ita paulatim adiicitur, ut intelligere non possis quantum quoquo momento temporis adiiciatur 109
Est quidemvera lex, recta ratio, nature congruens difussa in omnes, constans sempiterna... Huic lege nec abrogari fas est reque derogari licet… 110
Eveniente conditione 110
Eventus damni 110
Ex abrupto 110
Ex aequo et bono 110
Ex cathedra 111
Exceptio est strictissimae interpretationis 111
Exceptio firmat vim legis in casibus non exceptis 111
Exceptio mali processus 111
Exceptio non adimpleti contractus 112
Exceptio plurium concubentium 113
Exceptio rei iudicatae 113
Exceptio veritatis 113
Ex contractu 114
Ex debito iustitiae 114
Ex delictu 114
Ex dispari causa 114
Executio 114
Exempli gratia 115
Ex gratia 115
Exitum acta probant 115
Ex nudo pacto non nascitur actio 115
Ex nunc 115
Ex officio 115
Exordium 115

Exordium ex abrupto....116
Ex oriente lux, ex occidente lex....116
Ex pari causa....116
Ex post facto....116
Expressio unius est exclusio alterius....116
Expressis verbis....116
Ex professo....116
Ex re....116
Extra commercium....117
Extra culpam esse....117
Extra petita....117
Extra petitionem....118
Ex tunc....118
Ex usu....118

F

Facere....119
Facio ut des....119
Facio ut facias....119
Facta....119
Facta futura....119
Facta pendentia....119
Facta praeterita....119
Facta probanda....119
Facta probantia....119
Factum negantis probatio nulla est....119
Factum principis....120
Facultas agendi....120
Fiat iustitia, pereat mundus....120
Fideiussor praecedere et sequi potest obligationem....120
Foedera....120
Forma dat esse rei....121
Forum delicti comissi....121
Forum deprehensionis....121
Forum domicilii....121
Forum loci delicti....121
Fraus creditorum....122
Fraus omnia corrumpit....122
Fructus non sunt nisi decutis impensis....123
Frustra probatur quod non relevat....124

Fumus persecutionis 124
Fundamentum autem est iustitiae fides, id est dictorum conventorumque constantia et veritas 124
Furiosus nullum negotium agere potest, quia non intelligit quit agit 125
Fur semper in mora 125
Fur semper moram facere videtur 125
Furtum est contrectactio rei fraudulosa lucri faciendi gratia vel ipsius rei vel etiam usus eius possessionisve 125
Furtum usus 126

G

Generalia specialibus non derogant 127
Genera non pereunt 127
Glosa ordinaria 127
Grosso modo 127

H

Habeas Corpus (Act) 128
Habilis ad nuptias, habilis ad pacta nuptialia 128
Habitatio 128
Hannibal ad portas 129
Heredis institutio est caput et fundamentum totius testamentum 129
Hereditas iacens personam defuncti sustinet 129
Hereditas petitio 129
Hic et nunc 130
Hodie autem sine nummis venditio dici non potest 130
Hominum causa omne ius constitutum est 131
Homo homini lupus (est) 131
Honore quolibet sublimiorem cum habeas dignitatem o imperator, honora supra omnes qui hoc te dignatus est Deum 131
Honoris causa 131
Hypotheca est tota in toto et tota in qualibet parte 131

I

Ibi dari debet ubi est 133
Idem animus 133
Idem est non esse et non probari 133

Idem factum 134
Idem per idem 134
Ignorantia iuris nocet 134
Ignorantia legum excusat neminem 134
Imperitia culpae adnumeretur 134
Imperium 134
Impossibilis condicio pro non scripta habetur 135
Impossibilium nulla est obligatio 135
In abstracto 135
Inadimplenti non est adimplendum 135
In agendo 135
In claris non fit interpretatio 135
Incognito 136
In commercio 136
In concreto 136
In conditionibus testamentorum voluntatem potius quam verba spectari placuit 137
In conventionibus contrahentium voluntatem potius quam verba spectari placuit 137
Incriminatio ex novo 138
In dubio actus interpretandus est in favore debitoris 138
In dubio contra proferentem 138
In dubio contra stipulantem 138
In dubio pro debitore 138
In dubio pro reo 138
In dubio quod minimum in dubio quod mitius 139
In eo qui testatur eius temporis quo testamentum facit integritas mentis non corporis sanitas exigenda est 140
In excipiendo reus fit actor 140
In extenso 140
In extremis 140
In extremis vitae 140
Infans conceptus pro nato habetur quotiens de commodis eius agitur 140
In favorem principum 141
Infra petita 141
In iudiciis universalibus res succedit loco pretii et pretium loco rei 141
In limine litis 141
In melius 142
In omittendo 142

In pari causa melior est causa possidentis 142
In pari causa possessor potior habere debet 143
In peius 143
In personam 143
In persona propria 143
In rem 143
In rem actio adversus eum est qui rem possidat. In personam actio adversus eum locum habet qui obligatus est nobis 143
In rem verso 143
In solidum 144
Institutiones 144
Instrumentum probationis 144
Instrumentum sceleris 144
Inter absentes 144
Inter arma silent leges 145
Inter partes 146
Interpretandus est actus potius ut effectus praestet quam pereat 146
Interpretatio cessant in claris 146
Interpretatio declarativa 147
Interpretatio extensiva 147
Interpretatio restrictiva 148
Inter se 148
Inter vivos 148
In toto iure genus per speciem derogatur 148
Intra vires hereditatis 148
Intuitu personae 148
Inventio 149
Invito beneficium non datur 149
Iocandi causa 149
Ipso facto 150
Ipso iure 150
Is de cuius succesione agitur 150
Iter criminis 150
Iudex damnatur, cum nocens absolvitur 150
Iudex ne procedat ex officio 150
Iudicatum solvi 150
Iudicium 150
Iudicium rescindens 151
Iudicium rescinssorium 151
Iura ad rem 152
Iura generaliter constituuntur 152

Iura in re 152
Iura non in singulas personas sed generaliter constituuntur 152
Iura novit curia 152
Iure et nomine alieno 152
Iure hereditatis 152
Iure naturae aequum est neminem cum alteris detrimento et iniuria fieri locupletiorem 153
Iurisdictio 154
Iuris et de iure 154
Iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere 154
Iuriprudentia 155
Iurisprudentia est divinarum atque humanorum rerum notitia iusti atque iniusti scientia 155
Iuris tantum 155
Ius ad bellum 155
Ius adcrescendi 155
Ius antiquum 156
Ius appellationis 156
Ius armorum 156
Ius belli 156
Ius cogens 157
Ius dispositivum 157
Ius duplex 157
Ius eminens 157
Ius est ars boni et aequi 158
Ius fetiale 159
Ius gentium 159
Ius imperativum 159
Ius in bello 159
Ius in personam 160
Ius in re 160
Ius legationis 160
Ius naturale 160
Ius naturale, id quod semper aequum ac bonum est 160
Ius non scriptum 161
Ius pledandi 161
Ius publicae respondenti 161
Ius publicum privatorum pactis mutari non potest 161
Ius repraesentationis omni modae 161
Ius sanguinis 162

Ius scriptum....162
Ius soli....162
Iustitia colimus, aequum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes....162
Iustitia domina et regina omnium virtutum (est)....162
Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuere....162
Iustum bellum....163
Iustum est bellum quibus necessarium, et pia arma ubi nulla nisi in armis spes est....163
Ius utile....163
Ius Valachicum....164
Ius vitae necisque....164

L

Lata culpa est nimia negligentia, id est, non intelligere quod omnes intelligunt....165
Latiore sensu sive strictissimo sensu....165
Latissimo sensu sive strictissimo sensu....165
Lato sensu....165
Legatum debiti....165
Legatum est delibatio hereditatis, qua testator ex eo, quod universum heredis foret, alicui quid collatum velit....165
Legatum est donatio testamento relicta....165
Legatum liberationis....165
Leges non obligant extra territorium....166
Leges provinciales....166
Legislatorem humanum, solam civium universitatem esse, aut valentiorem illius partem....166
Legi speciali per generalem non derogatur nec generali per specialem....166
Legis virtus est haec: imperare, vetare, permittere, punire....166
Legitimatio ad causam....166
Legitimatio ad processum....167
Legum dominus....167
Lex....167
Lex banderae....168
Lex burgundiorum....168
Lex comissoria....168
Lex dixit minus quam voluit....169
Lex dixit plus quam voluit....169

Lex dixit quam voluit 170
Lex Duodecim Tabularum 170
Lex est quod populus iubet atque constituit 170
Lex fori 170
Lex iniusta non est lex 170
Lex loci 170
Lex loci contractus 171
Lex loci delicti comissi 171
Lex loci executionis contractus 171
Lex loci solutionis 171
Lex moneat parius quam feriat 171
Lex patriae 171
Lex pavilionis 172
Lex posterior derogat priori 172
Lex (homines) recte facere iubet, vetat delinguere 172
Lex rei sitae 172
Lex romana vizigotorum 173
Lex speciali derogat generali 173
Lex terrae 173
Lex tertia 173
Lex voluntatis 173
Liber populus externus is qui nullius alterius populi
potestati est subiectus 174
Liberum veto 174
Libri tres iuris civilis 174
Litis consortes 174
Litispendentia 174
Litteris 175
Locus delicti commissi 175
Locus regit actum 175
Longa diuturna inveterata consuetudo 175
Longa manus 176
Lucrum cessans 176

M

Magis personam eximit ab obligatione quam extinguit obligationem 178
Magis valeat quam pereat 178
Magna Charta Libertatum 178
Magna cum laude 178
Maior pars trahit ad se minorem 179

Maior poena absorbit minorem 179
Maior poena cum asperatione 179
Maius delictum....179
Mala fide 180
Mala fides superveniens non impedit usucapionem....180
Mala fides superveniens non nocet 180
Malitiis non est indulgendum....181
Mallum passionis propter mallum actionis 181
Manu militari....181
Manu propria....181
Mare clausum....182
Mare liberum....182
Mater in iure semper certa est 182
Mater semper certa, pater incertus (est) 183
Mea culpa....183
Mens legis 183
Mens rea....183
Metus....183
Minime sunt mutanda quae interpretationem certam
semper habuerunt 184
Minor indelictis maior habetur....184
Minus petita....184
Mitior lex 185
Modus operandi....185
Modus probandi 185
Modus procedendi....185
Modus vivendi....185
Mora creditoris....186
Mora debitoris....186
Mores maiorum....187
Morte socii solvitur societas....187
Mortis causa 187
Mutatis mutandis....187
Mutuo consensu 188
Mutuo dissensu 188
Mutuum....188

N

Nam nulla venditio-emptio sine pretio esse potest....189
Nam socii mei socius, meus socius non est....189

Naturaliter inter se aequales esse, qui summum imperium obtinent 189
Ne bis de eadem re sit actio 189
Nec enim nulla societas maleficiorum 189
Necessitas non habet legem 190
Negotiorum gestio 190
Negotiorum gestor 191
Negotium iuris 191
Neminem laedit qui suo iure utitur 191
Nemini res sua servit 192
Nemo alieno nomine lege agere potest 192
Nemo alienum factum promittere potest 193
Nemo auditur propriam turpitudem allegans 193
Nemo censetur ignorare legem 194
Nemo cogi potest ad factum 195
Nemo cogitur edere contra se 195
Nemo commodum capere potest ex iniuria sua propria 195
Nemo dat quod non habet 195
Nemo debet bis puniri pro uno delicto 195
Nemo debet esse iudex in propria causa 196
Nemo debet locupletari ex aliena iactura 196
Nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest 196
Nemo invitus agere cogitur 196
Nemo iudex sine actore 196
Nemo iudex sine lege 197
Nemo partim testatus partim intestatus decedere potest 197
Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet 197
Nemo potest locare opus in perpetuum 198
Nemo potest praecese cogi ad factum 198
Nemo praestat casum fortuitum 198
Nemo praesumitur malus nissi probetur 199
Nemo pro parte heres 199
Nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest 200
Nemo tenetur edere contra se 200
Nemo testis idoneus in re sua 201
Neque donationem sine acceptione intelligi posse 201
Neque pignus, neque depositum, neque locatio rei suae consistere potest 201
Ne varietur 201
Nomen, fama, tractatus 201
Nomen iuris 201

Nomine et iure proprio 202
Non aedificandi 202
Non altius tolendi 202
Non bis in idem 202
Non bis puniatur pro eadem delicto 202
Non enim ex opinionibus singularum, sed ex communi usu nomina exaudiri debent 202
Non esse et probari non posse, vel non esse, idem sunt, et qui non probat dicitur ius carere 203
Non ex regula ius summatur, sed ex iure quod est regula fiat 203
Non facere 203
Non liquet 203
Non potest liberatis nolenti adquiri 203
Non quis negativa sed quis indefinita 203
Non reformatio in peius 204
Notorium non est probandum 204
Nuda cogitatio 205
Nulla este viventis hereditatis 205
Nulla iustitia sine lege 205
Nulla poena sine lege 205
Nulla praesumptio sine lege 205
Nulla sanctio poenalis sine lege 206
Nulli enim res sua servit 206
Nullum crimen et nulla poena sine lege 206
Nullum crimen sine lege 206
Nullum crimen (nulla poena) sine lege poenali anteriori 207
Nullum iudicium sine lege 207
Nunc pro tunc 208
Nuptiae sunt coniuctio maris et feminae, et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio 208

O

Obiter dictum 209
Obligatio est iuris vinculum quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura 209
Obligationes vel ex contractu vel ex delicto vel ex variis causarum figuris 210
Obligationum substantia non in eo consistit ut aliquod corpus nostrum aut servitutem nostram faciat, sed ut alium nobis obstringat ad dandum aliquid vel faciendum vel praestandum 210

Occasio legis 211
Ocupatio bellica 211
Olim possessor, hodie possessor praesumitur 211
Omisso medio 211
Omne quod inaedificatur solo cedit 212
Omne testamentum morte consummatum est 212
Omnis conventio intellegitur rebus sic stantibus 212
Omnis definitio in iure civili periculosa est 212
Omnis potestas a Deo (est) 213
Omnis potestas a Deo per populum 213
Onus probandi 213
Onus probandi incumbit actori 213
Ope iudicii 213
Ope legis 213
Opinio iuris 214
Opinio necessitatis 214
Optima lex, quae minimum iudici, optimus iudex
qui minimum sibi 214

P

Pacta sunt servanda 216
Pacta tertiis nec nocent nec prosunt 216
Pactum de contrahendo 217
Pactum de lege utenda 217
Pactum de mutando 217
Pactum de negotiando 217
Pactum de non alienando 217
Pactum reservati dominii 217
Pactum sceleris 217
Par in parem non habet imperium, non habet iurisdictionem 217
Pars bonorum 218
Pars est in toto et totum est in parte 218
Pars hereditatis 218
Partes legis sunt: praescriptio, rogatio et sanctio 218
Pater est is, quem nuptiae demonstrant 219
Pater familias 219
Paterna paternis, materna maternis 219
Patria potestas 220
Patronus causarum 220
Pendente conditione 220

Penitus extranei 220
Per a contrario 220
Per capita 221
Periculum ortum 221
Per incuriam 221
Per liberam personam adquiri nihil potest 221
Per saltum 221
Persona grata 221
Persona non grata 221
Perturbatio animi 222
Plus iuris habet possessor quam ille qui non possidet 222
Plus petita 222
Poenae inter homines meritum 223
Poenalia sunt strictissimae interpretationis 223
Poenalia non sunt extenda 223
Poenalia sunt restringenda 223
Possessio iniusta 223
Possessionis elementa: animus et corpus 223
Post delictum 224
Post factum 224
Post hoc, ergo propter hoc 224
Post liminium 224
Post mortem 224
Postulare pro alio 224
Potior est qui prior est 224
Practica Forensis 224
Praeterintentio 224
Praeter legem 224
Praetium doloris 225
Pretia rerum non ex affect nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur 225
Pretium in numerata pecunia consistere debet 225
Prima facie 225
Primum delictum 226
Princeps legibus solutus est 226
Princeps superiorem non recognoscens 226
Prior tempore, potior iure 226
Privatorum conventio iuri publico non derogat 227
Privatum ius tripertitum est: collectum etinem est ex naturalibus praeceptis aut gentium aut civilibus 227

Privilegia ne irrogentur 227
Privilegiatus contra aeque privilegiatum non utitur privilegio 227
Probatio diabolica 227
Probatio probatissima 228
Probatio incumbit ei qui dicit, non qui negat 228
Procuratio in rem suam 228
Pro domo sua 229
Pro forma 229
Pro herede genere videtur 229
Proprio nomine 230
Proprium factum nemo impugnare potest 230
Propter rem 230
Proximior excludit remotiorem 230
Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod singulorum utilitatem 231
Punitur quia peccatum est 231
Punitur quia peccatum est et ut ne peccetur 231
Punitur ut ne peccetur 231

Q

Quae temporalia sunt ad agendum perpetua sunt ad excipiendum 232
Quanti minoris 232
Quem de evictione tenet actio eundem agentem repellit exceptio 232
Qui accusare volunt probationes habere debent 232
Quia noluit 232
Quia semper necesitas probandi incumbit illi qui agit 233
Qui bis idem promitti, ipso iure plus quam semel non tenetur 233
Qui certat de damno vitando anteponendus est qui certat de lucro captando 233
Qui dicit de uno de altero negat 233
Quid leges sine moribus, quid mores sine legibus 233
Qui dolo desiit possidere 234
Quid petitur 234
Quid pro quo 234
Quid pro quod 234
Qui in iure confessus est suam confessionem infirmare non potest 234
Qui in mora est culpa non vocat 235
Qui liti se obtulit 235
Qui mandat ipse fecisse videtur 235

Qui possidet dominus esse praesumitur 236
Qui potest plus, potest minus 236
Qui suo iure utitur neminem laedit....236
Qui tacet consentire videtur....236
Qui tacet, dum loqui potuit ac debuit consentire videtur....236
Quod ab initio nullum est nullo lapsu temporis convalescere potest....236
Quod ab initio vitosum est non potest tractu temporis convalescere....236
Quod ad ius naturale attinet omnes homines aequales sunt....237
Quod deus iunxit, homo non separet....238
Quod erat demonstrandum....238
Quod in rerum natura ad hunc non sit legari posse....238
Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor....238
Quod nullum est nullum producit effectum....238
Quod principi placuit legis habet vigorem....239
Quod subraptum escit, eius rei a eviterna auctorias esto....239
Quod vero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omne populos peraeque custoditur vocaturque ius gentium....239
Quota litis....239
Quot capita, tot sensus....240
Quot delicta tot poenae....240
Quotiens heredis bona solvendo non sunt, non solum creditores testatoris, sed etiam eos quibus legatum fuerit, impetrare bonorum separationem aequum est....240

R

Ratihabitio mandato aequiparatur 242
Ratio decidendi 242
Ratio legis 243
Ratione domicilii....244
Ratione loci 244
Ratione loci delicti 245
Ratione materiae 245
Ratione officii 246
Ratione personae 246
Re 246
Rebus sic stantibus 246
Reductio ad absurdum....248
Referendum....248

Regina probationum 249
Relatio ad hominem 249
Rem sibi non liquere 249
Renovatio Romani Imperii 250
Res certa 250
Res communis 250
Res derelictae 251
Res extra commercium 251
Res extra patrimonium 251
Res genera 251
Res inter alios acta, aliis neque nocere, neque prodesse potest 251
Res inter alios iudicata aliis non nocet 252
Res iudicata 252
Res iudicata inter partes tantum ius facit 253
Res iudicata pro veritate habetur 253
Res nullius 253
Res nullius cedit primo occupanti 254
Resoluto iure dantis resolvitur ius accipientis 254
Res perit creditori 254
Res perit debitori 255
Res perit domino 255
Responsa prudentium 256
Res probandae 256
Res probantes 256
Res propria nemini sua servit 256
Restituitur minor non tanquam minor sed tanquam laesus 256
Restitutio in integrum 257
Res transit cum suo onere 257
Reus in excipiendo fit actor 257
Rex est propter populum et non regnum propter regem 257
Rixa 257

S

Salus rei publicae suprema lex (esto) 259
Sancti habentur legati 259
Scire leges non est verba legum tenere, sed vim ac potestatem 259
Scripta 259
Scriptae in rem 259
Secundum allegata et probata 259
Secundum legem 260

Secundum leges, non de legibus iudicatum est 260
Semel heres, semper heres 261
Semel lata sententia, iudex desinit esse iudex 261
Semper in obscuris quod minimum est sequitur....261
Semper specialia generalibus derogant 261
Serum veritatis 261
Servitus in faciendo consistere nequit....261
Severa interlocutio 262
Sic utere tuo ut ad alienum non laedas....262
Si membrum rupsit nei cum eo pacit talio esto 262
Sine die....262
Sine ira et studio....262
Sine iustitia, nulla libertas 262
Sine pretio nulla est venditio....262
Sine qua non....263
Sine substantia actus considerare non potest....263
Si pecuniam do ut rem accipiam, emptio-venditio est;
si autem rem do, ut rem accipiam, permutatio est....263
Si vis pacem para bellum 264
Societas delinquere non potest 264
Societas leonina....265
Societas scelerum....265
Solo consensu....266
Solve et repete....266
Solvens....266
Specialia generalibus derogant....267
Spoliatus ante omnia restituendus (est)....267
Sponsio....267
Statu quo 267
Stipulatio poenae....267
Stricto sensu 268
Sub lege libertas 269
Sub specie iuris 269
Subrogatio 269
Sub spe rati....269
Sui iuris 269
Summum iuris, summa iniuria 269
Superficies solo cedit 269
Suum cuique....269
Suum cuique tribuere ci si neminem laedere....269

T

Tabula rasa 270
Tabula unius capax 270
Tacita reconductio 270
Tale-quale 271
Tantum devolutum quantum appellatum 271
Tantum devolutum quantum iudicatum 272
Tempus regit actum 273
Tertium non datur 273
Testamentum est mentis nostrae iusta contestatio in id solemniter factum ut post mortem nostram valeat 273
Testis unus, testis nullus 274
Thema probandum 274
Translatio activa 274
Translatio pasiva 275
Tres furtibus 275
Tria sunt quae praestare debet orator: ut doceat, moveat et delectet 275

U

Ubi autem et dantis et accipientis turpitudo versatur, non posse repeti dicimus 276
Ubi te invenero, ibi te iudicabo 276
Ubi cessat ratio legis, cessat lex 276
Ubi cessat remedium ordinarium ibi decurritur ad extraordinarium 276
Ubi eadem est legis ratio, ibi eadem est legis dispositio (ubi eadem ratio, ibi idem ius; ubi eadem est ratio, eadem lex esse debet) 277
Ubi emolumentum, ibi onus; ubi periculum, ibi et lucrum collocetur 277
Ubi finitur armorum vis 277
Ubi ius, ibi remedium 278
Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus 278
Ubi nocens absolvitur, iudex damnatur 278
Ubi societas, ibi ius 278
Ubi voluit dixit, ubi tacuit noluit 279
Ultima ratio 279
Ultra petita 279
Ultra posse nemo obligatur 280

Ultra vires....280
Ultra vires hereditatis....280
Universitas bonorum....281
Uno ictu....281
Usque ad superos; usque ad inferos....281
Usus fructus est ius alienis rebus utendi fruendi salva rerum substantia....282
Usus modernus Pandectarum....282
Uti possidetis....283
Ut res magis valeat quam pereat....283

V

Vacatio legis....284
Vae victis....284
Verba cum effectu accipienda sunt....284
Verba intentioni, non e contra, debent inservire....284
Verba volant, scripta manent....284
Verbis....285
Verbum regens....285
Veritas simplex oratio....285
Vetera statuta....285
Veto....285
Vim vi repellere licet....286
Vindicatio pignoris....286
Vir bonus, dicendi peritus....287
Vis....287
Vis maior....287
Vox populi, vox Dei....288

Bibliografie generală....289

Index....293

Abrevieri

alin.	– alineatul
art.	– articolul
C.civ.	– Codul civil
C.com.	– Codul comercial
C.fam.	– Codul familiei
C.muncii	– Codul muncii
C.pen.	– Codul penal
C.proc.civ.	– Codul de procedură civilă
C.proc.pen.	– Codul de procedură penală
Ed.	– Editura
ed.	– ediția
lit.	– litera
NCC	– Noul Cod civil
pct.	– punctul, punctele
ş.a.	– şi alții
vol.	– volumul

A

Ab absurdo – „Prin absurd”
(v. **ad absurdum**)

Ab auctoritate (**argumentum**)
Mod de argumentare care se bazează pe faptul că teza pentru care se pledează este susținută și de o persoană cu autoritate și prestigiu în domeniul respectiv.
(v. și **ex professo**)

Aberratio ictus – „Devierea loviturii”
Expresia se referă la acea formă a infracțiunii care constă în devierea direcției loviturii, datorată greșelii făptuitorului asupra altei persoane sau asupra altui obiect, obținându-se un alt rezultat decât acela urmărit de autor; de exemplu, făptuitorul urmărește să lovească o persoană care se află într-un grup și, manevrând greșit corpul contondent, lovitura e aplicată altei persoane.
Cu privire la răspunderea penală în acest caz s-au format două opinii în teoria dreptului penal. Într-o primă opinie se susține că legea penală apără în chip nedeterminat viața oricărei persoane, neinteresând faptul că a vrut să suprime viața altei persoane; potrivit acestei opinii, există o unitate de infracțiune, un omor intenționat, fapta având o singură rezoluție infracțională. Alți autori susțin că făptuitorul va răspunde pentru tentativa infracțiunii de omor și pentru infracțiunea de ucidere din culpă, aflate în concurs. De regulă, este admisă prima opinie.

Ab initio – „De la început”
Se referă la momentul de la care încep sau încetează efectele unui act juridic.
(v. **ex tunc; quod nullum est nullum producit effectum; resoluto iure dantis resolvitur ius accipientis**)

Ab intestat – „Fără testament”; (moștenirea legală)
Moștenirea este legală în situația în care defunctul (**de cuius**) nu a dispus de patrimoniul său prin testament sau, chiar dacă a lăsat un testament, acesta este ineficient sau nu cuprinde dispoziții referitoare la transmiterea patrimoniului succesoral (de exemplu, cu privire la funeralii, numirea unui executor testamentar).
Potrivit art. 963 din Noul Cod civil, moștenirea se cuvine, în ordinea și după regulile stabilite în Titlul II, soțului supraviețuitor și rudelor defunctului, și anume descendenților, ascendenților și colateralilor acestuia, după caz.
Descendenții și ascendenții au vocație la moștenire indiferent de

gradul de rudenie cu defunctul, iar colateralii numai până la gradul al patrulea inclusiv.

Rudele defunctului vin la moştenire în următoarea ordine:

a) clasa întâi: descendenţii;

b) clasa a doua: ascendenţii privilegiaţi şi colateralii privilegiaţi;

c) clasa a treia ascendenţii ordinari;

d) clasa a patra: colateralii ordinari.

În cazul moştenirii legale patrimoniul succesoral se transmite, în condiţiile legii, adică către persoanele, în ordinea şi cotele prevăzute de lege. Moştenirea legală este în dreptul nostru regula (diferit de dreptul roman unde succesiunea testamentară era regula), ea putând fi înlăturată în totalitate sau numai în parte (cele două feluri de succesiune pot coexista) prin lăsarea de către **de cuius** a unui testament.

Pentru ca o persoană să poată succeda **ab intestat** trebuie să aibă capacitatea de a moşteni (art. 957 NCC), să nu fie nedemnă de a moşteni (art. 958-959 NCC, respectiv art. 654-659 C.civ.) şi să aibă vocaţie la moştenire (art. 962 NCC). Persoanele care dobândesc o succesiune în temeiul legii sunt moştenitori universali, chiar dacă, fiind mai mulţi moştenitori, fiecăruia îi revine o fracţiune din patrimoniul defunctului.

Referinţă: *Istrate Micescu,* Curs de drept civil. Succesiunile ab intestat, Ed. Themis Cart, Slatina, 2005.

Ab intestato mori – „Mort fără testament”

(v. **ab intestat**)

Ab Iove principium – „Să începem cu Jupiter”

Consacrată de Vergiliu, această expresie se foloseşte în cadrul expunerilor sau dezbaterilor care încep cu lucrul cel mai important sau cu persoana cea mai de seamă.

Ab irato – „La mânie”

Unele acte sau fapte sunt încheiate, respectiv săvârşite într-o stare de mânie, de iritare.

În dreptul roman, mânia şi ura dădeau dreptul la o acţiune în anulare (numită **ab irato**) şi prin care rudele dezmoştenite sau omise în testament puteau să atace această dispoziţie (**testamentum ab irato conditum**) ori de câte ori era rezultatul mâniei sau urii testatorului contra moştenitorilor săi.

În materie civilă, consimţământul, pentru a fi valabil, trebuie să provină de la o persoană cu discernământ; persoana fizică ce are capacitate deplină de exerciţiu este prezumată ca având discernământ; există însă posibilitatea ca persoana în cauză să aibă capacitate şi, deci, să aibă discernământ, însă în fapt să nu aibă temporar discernământ (cu titlu de exemplu, mânie puternică, somnambulism, beţie etc.).

În dreptul penal, potrivit art. 73 lit. b) C.pen. constituie circumstanţă atenuantă săvârşirea infracţiunii sub stăpânirea unei

puternice tulburări sau emoţii, determinată de o provocare din partea persoanei vătămate sau prin altă acţiune ilicită gravă.

(v. şi **perturbatio animi**)

Abolitio criminis – „Desfiinţarea crimei"

Se referă la situaţia în care legea penală nouă nu mai prevede ca infracţiune o faptă care în trecut era incriminată; dezincriminarea intervine atunci când o faptă prevăzută de legea penală a încetat să mai prezinte pericolul social care să justifice incriminarea. Fapta neprevăzută de legea nouă ca infracţiune nu se mai pedepseşte, chiar dacă a fost săvârşită sub imperiul legii vechi. De asemenea, executarea pedepselor, a măsurilor de siguranţă şi a măsurilor educative pronunţate în baza legii vechi, precum şi toate consecinţele penale ale hotărârilor judecătoreşti privitoare la aceste fapte, încetează prin intrarea în vigoare a legii noi (art. 12 C.pen.).

Ab origine – „De la origine"
Sinonim cu **ab initio**
(v. şi **ex tunc**)

Ab Urbe condita – „De la întemeierea oraşului"

Romanii numărau anii pornind de la întemeierea Romei, respectiv anul 753 î.Cr., când, potrivit legendei, Romulus a tras prima brazdă de pământ unde s-a întemeiat oraşul. Istoricii contestă această dată, susţinând că fondarea Romei a avut loc fie în sec. XI î.Cr., fie în sec. IX î.Cr.

Una din lucrările lui Titus Livius poartă titlul **Ab Urbe condita libri**.

Prescurtat se întâlneşte sub forma A.U.C. sau, mai rar, U.C.

Abusus – „A se folosi din plin"; (drept/putere de dispoziţie)

Desemnează dreptul de dispoziţie al proprietarului asupra unui bun, privit atât în materialitatea acestuia (transformare, consumare, distrugere), dar şi cu privire la situaţia lui juridică (vânzare). Alături de **usus** şi **fructus**, constituie atributele dreptului de proprietate.

Conţinutul dreptului de proprietate privată este reglementat în art. 555 din Noul Cod civil potrivit căruia „proprietatea privată este dreptul titularului de a poseda, folosi şi dispune de un bun în mod exclusiv, absolut şi perpetuu, în limitele stabilite de lege".

A se vedea corespunzător definiţia din art. 480 C.civ. „proprietatea este dreptul ce are cineva de a se bucura şi dispune de un lucru în mod exclusiv şi absolut, însă în limitele determinate de lege".

Accesio cedit principali
(v. **accesorium sequitur principale**)

Accesorium sequitur principale – „Accesoriul urmează principalul"

Principiu de drept conform căruia bunul, contractul sau dreptul

subiectiv accesoriu urmează soarta juridică a bunului, contractului sau a dreptului subiectiv principal de care depinde, adică este guvernat de aceleaşi legi ca şi acesta din urmă. Spre exemplu, dacă s-a vândut, s-a împrumutat sau s-a dat în locaţie bunul principal, atunci şi bunul accesoriu este considerat vândut, împrumutat, respectiv dat în locaţie) sau „rezoluţiunea contractului, în ceea ce priveşte bunul principal, atrage rezoluţiunea lui şi în privinţa bunului accesoriu" (art. 1711 NCC).

Convenţia accesorie (contractul de garanţie reală mobiliară, contractul de ipotecă, clauza penală etc.) urmează regimul juridic al contractului principal, depinzând de acesta din urmă în ceea ce priveşte validitatea şi încetarea. Cu titlu de exemplu, clauza penală este o convenţie accesorie prin care părţile determină anticipat echivalentul prejudiciului suferit de creditor, ca urmare a neexecutării, executării cu întârziere sau necorespunzătoare a obligaţiei de către debitorul său.

Clauza penal[are o natură contractuală, motiv pentru care trebuie să îndeplinească condiţiile de validitate prevăzute de art. 1179 NCC (948 C.civ). Totodată, are un caracter accesoriu faţă de obligaţia principală, urmând, în baza principiului **accesorium sequitur principale**, regimul juridic al obligaţiei principale; având în vedere acest caracter, nulitatea obligaţiei principale o atrage pe aceea a clauzei penale; nulitatea clauzei penale nu o atrage pe aceea a obligaţiei principale (art. 1540 NCC; art. 1067 C.civ.).

În dreptul procesual civil principiul **accesorium sequitur principale** este consacrat de art. 17 C.proc.civ.: „Cererile accesorii şi incidentale sunt în căderea instanţei competente să judece cererea principală". Există şi alte aplicaţii ale principiului, precum în cazul contestaţiei în anulare, când hotărârea dată în contestaţie este supusă aceloraşi căi de atac ca şi hotărârea atacată [art. 320 alin. (3) C.proc.civ.]. De asemenea, hotărârea asupra revizuirii este supusă căilor de atac prevăzute de lege pentru hotărârea revizuită [art. 328 alin. (1) C.proc.civ.].

Instituţia pedepselor accesorii din Codul penal reflectă aplicarea acestui principiu. Conform art. 71 alin. (1) C.pen., condamnarea la pedeapsa închisorii sau a detenţiunii pe viaţă atrage de drept interzicerea drepturilor prevăzute de art. 64 C.pen. lit. a)-c). Deci instanţa nu trebuie să pronunţe pedeapsa accesorie în cazul condamnării la pedeapsa detenţiunii pe viaţă sau la pedeapsa închisorii, însă potrivit art. 357 alin. (3) C.proc.pen. trebuie să facă menţiune în dispozitivul hotărârii că persoana condamnată este lipsită de drepturile arătate în art. 71 C.pen., pe durata prevăzută în acelaşi articol.

Acest principiu mai apare şi în următoarea formulare: **accesio cedit principali**.

(v. **superficies solo cedit**)

Accipiens – „Care primeşte (o plată)"

Obligaţiile sunt executate de către debitor, de obicei, de bună voie, prin plată; aşadar, plata este executarea voluntară de către debitor a obligaţiei, indiferent de obiectul acesteia.

Plata constă în remiterea unei sume de bani sau, după caz, în executarea oricărei alte prestaţii care constituie obiectul însuşi al obligaţiei [art. 1469 alin. (2) NCC].

Plata trebuie făcută creditorului, reprezentantului său, legal sau convenţional, persoanei indicate de acesta ori persoanei autorizate de instanţă să o primească (art. 1475 NCC). Pentru vechiul Cod civil a se vedea textul corespunzător al art. 1096 C.civ. ce are un conţinut asemănător.

În cazul în care creditorul decedează plata se face moştenitorilor acestuia; dacă o creanţa este cesionată, plata se va face cesionarului, acesta subrogându-se în drepturile creditorului cedent; de asemenea, plata poate fi primită de un reprezentant legal (tutore) sau convenţional (mandatar) ori de un terţ desemnat de justiţie (creditor popritor).

Noul Codul civil prevede în art. 1477 cazurile în care, deşi plata este făcută unui terţ, totuşi este valabilă:

a) dacă este ratificată de debitor;

b) dacă cel ce a primit plata devine ulterior titularul creanţei;

c) dacă a fost făcută celui care a pretins plata în baza unei chitanţe liberatorii semnate de creditor.

Plata făcută în alte condiţii decât cele menţionate mai sus stinge obligaţia numai în măsura în care profită creditorului [art. 1477 alin. (2) NCC].

Plata făcută cu bună-credinţă unui creditor aparent este valabilă, chiar dacă ulterior se stabileşte că acesta nu este adevăratul creditor (art. 1478 NCC).

Vechiul Cod civil prevedea trei cazuri în care plata, deşi a fost făcută altei persoane decât creditorului sau reprezentantului său, este considerată valabilă:

a) când creditorul ratifică plata făcută unei persoane care nu era împuternicită să primească [art. 1096 alin. (2) C.civ.];

b) când plata profită creditorului [art. 1096 alin. (2) C.civ.];

c) când plata a fost făcută unui creditor aparent (art. 1097 C.civ.).

Persoana care primeşte plata trebuie să aibă capacitatea deplină de exerciţiu, căci altfel plata va fi lovită de nulitate relativă, iar debitorul poate fi obligat să plătească din nou (cu excepţia cazului în care debitorul dovedeşte că prima plată a profitat creditorului incapabil – art. 1476 NCC, respectiv art. 1098 C.civ.).

(v. şi **solvens**)

A contrario – „Prin opoziție/ (argument dedus) din ceea ce este contrar"

Raționament în cadrul căruia concluzia este dedusă din contrariul premisei. Astfel, în cazul noțiunilor contradictorii doar una dintre ele poate fi adevărată, cealaltă fiind cu necesitate falsă, iar o a treia posibilitate fiind exclusă (**tertium non datur**).

În domeniul juridic argumentul **a contrario** nu are o valoare absolută, el este o simplă presupunere bazată pe tăcerea legii. Constituie un procedeu propriu interpretării restrictive (**interpretatio restrictiva**) și deci are un câmp limitat de aplicare: nu poate fi utilizat decât în cazul interpretării unor norme cu caracter de excepție sau în cazul când textul interpretat cuprinde enumerări limitative. Este procedeul opus analogiei şi nu poate fi utilizat decât dacă se completează cu alte argumente: caracterul dispoziției (aceasta nu poate fi decât limitativă sau excepțională), **ratio legis**, **occasio legis** etc.

Argumentul **a contrario** se mai întâlneşte varianta: **qui dicit de uno de altero negat**.

(v şi **a pari; a simili ad simile; interpretatio restrictiva**)

Actio ad mobile mobilis est, actio ad immobile immobilis est – „Acțiunea privitoare la un (bun) mobil este mobiliară, acțiunea privitoare la un (bun) imobil este imobiliară"

Acțiunile civile se pot clasifica şi în funcție de natura bunului care face obiectul dreptului valorificat. După acest criteriu se poate vorbi de acțiuni mobiliare şi acțiuni imobiliare. Totuşi, criteriul respectiv se foloseşte, de obicei, pentru realizarea unor subclasificări în cadrul clasificării acțiunilor civile în acțiuni personale, reale şi mixte, din considerente practice, avându-se în vedere importanța specială a unor categorii de acțiuni dublu determinate, cum ar fi, de exemplu, acțiunile reale imobiliare sau acțiunile personale imobiliare. Aşa cum s-a remarcat în doctrină (*I. Deleanu, S. Deleanu*), această clasificare este criticabilă, întrucât unele acțiuni pot fi, în acelaşi timp, mobiliare şi imobiliare, în timp ce alte acțiuni nu pot fi încadrate în una din cele două categorii (spre exemplu, obligațiile alternative, acțiunile privind starea civilă).

(v. **actio civilis, actio in personam, actio in rem**)

Actio aestimatoria (denumită şi **quanti minoris**) – „Acțiune de evaluare"

Acțiune specială prin care cumpărătorul poate cere, în loc de rezoluțiunea contractului de vânzare-cumpărare, o reducere de preț direct proporțională cu reducerea valorii lucrului datorată viciului (art. 1703 NCC).

(v. şi **actio redhibitoria**)

Actio civilis – „Acțiune civilă”

Acțiunea civilă constă în ansamblul mijloacelor procesuale prin intermediul cărora se realizează, în cadrul procesului civil, protecția drepturilor subiective civile şi a intereselor ocrotite de lege.

Acțiunea civilă are elemente proprii: părțile, adică persoanele între care s-a stabilit raportul juridic dedus judecății, precum şi terțele persoane care dobândesc pe parcursul desfăşurării procesului calitatea de părți; obiectul, adică protecția dreptului subiectiv sau a unui interes pentru a cărui realizare calea justiției este obligatorie; cauza (**causa petendi**), prin care se înțelege scopul urmărit de cel care reclamă sau cel care se apără, scop evidențiat de motivele speciale care au determinat partea respectivă să acționeze.

Acțiunea nu poate fi exercitată decât dacă cel care o promovează afirmă existența unui drept subiectiv civil a cărui apărare se urmăreşte şi justifică un interes; totodată părțile trebuie să aibă capacitate procesuală (**legitimatio ad processum**) şi calitate procesuală (**legitimatio ad causam**).

Acțiunile civile pot fi, în funcție de scopul urmărit: acțiuni în realizarea unui drept, acțiuni în constatarea existenței sau neexistenței unui drept şi acțiuni în constituire de drepturi. După natura dreptului afirmat acțiunile civile se împart în acțiuni personale (**actio in personam**), acțiuni reale (**actio in rem**) şi acțiuni mixte. Acțiunile se mai pot clasifica în acțiuni principale, acțiuni accesorii şi acțiuni incidentale în raport de calea procedurală aleasă de parte.

Exercitarea acțiunii civile se poate face nu numai în cadrul procesului civil, ci şi în cadrul procesului penal, caz în care aceasta este considerată a fi un mijloc legal prin care persoana păgubită, printr-o infracțiune, urmăreşte repararea acestui prejudiciu.

Pentru a putea fi exercitată acțiunea civilă în procesul penal trebuie ca infracțiunea să fi produs un prejudiciu, să existe un raport de cauzalitate între infracțiunea săvârşită şi paguba reclamată, prejudiciul să fie cert, să nu fi fost reparat şi să existe o manifestare de voință din partea persoanei care a suferit prejudiciul de a fi despăgubită, cu alte cuvinte aceasta trebuie să se constituie parte civilă.

Acțiunea civilă în procesul penal are ca obiect tragerea la răspundere civilă a inculpatului şi a părții responsabile civilmente [art. 14 alin. (1) C.proc.pen.]. Subiectul activ al acțiunii civile este persoana care a suferit prejudiciul, iar subiecți pasivi sunt inculpatul şi partea responsabilă civilmente.

Titularul acțiunii civile are un drept de opțiune, în sensul că poate să-şi valorifice pretențiile fie prin exercitarea acțiunii civile în cadrul procesului penal, fie prin promovarea acesteia în fața instanței

civile. În principiu, opțiunea este irevocabilă, în sensul că dacă persoana prejudiciată alege o cale de valorificare a pretențiilor sale nu o mai poate părăsi recurgând la cealaltă (**electa una via non datur recursus ad alteram**).

Acțiunea civilă în procesul penal se exercită şi din oficiu în cazurile prevăzute de art. 17 C.proc.pen. (Pentru precizări cu privire la conținutul acestui text de lege v. **nemo iudex sine actore**).

Actio de in rem verso – „Acțiune cu privire la transformarea (banilor) într-un bun material"; (acțiune în restituire)

Acțiune în justiție prin care se poate pretinde restituirea îmbogățirii realizată de o persoană pe seama patrimoniului altei persoane fără să existe temei juridic.

La romani, această acțiune se dădea contra persoanelor care trăseseră un folos personal din actele făcute de cei ce se aflau sub puterea lor. Expresia nu mai are acest înțeles în dreptul modern, deoarece nu mai este vorba de obligații contractate de o persoană aflată sub puterea alteia, ci pur şi simplu de micşorarea patrimoniului unei persoane în folosul altei persoane.

Condițiile acțiunii în restituire sunt:

a) mărirea unui patrimoniu;

b) micşorarea unui patrimoniu; **in de rem verso**

c) existența unei legături de cauzalitate, adică mărirea unui patrimoniu să fie consecința directă ori indirectă a micşorării celuilalt patrimoniu;

d) să nu existe un temei juridic care să justifice mărirea patrimoniului;

e) persoana al cărei patrimoniu s-a diminuat să nu aibă la îndemână o altă acțiune.

Vechiul Cod civil nu cuprindea o referire expresă la această acțiune, însă conținea mai multe aplicații ale principiului că nimeni nu se poate îmbogăți în detrimentul altuia:

a) proprietarul unui teren culege fructele numai dacă a plătit semănăturile, arăturile şi munca depusă de alții (art. 484 C.civ.);

b) proprietarul care a ridicat o construcție pe terenul său cu materialul altuia este obligat să plătească contravaloarea materialului (art. 493 C.civ.);

c) orice persoană care a făcut cheltuieli pentru conservarea unui lucru ce nu este al său are dreptul la restituirea lor; spre exemplu, accipiensul de la solvens (art. 997 C.civ.), depozitarul de la deponent (art. 1618 C.civ.), creditorul gajist de la debitor (art. 1691 C.civ.).

Practica judecătorească a făcut aplicația acestui principiu şi în alte situații, cu ar fi spre exemplu îmbunătățirile făcute de locatari imobilului închiriat.

Noul Cod civil reglementează îmbogățirea fără justă cauză în art. 1345-1348 stabilind ca şi condiții că „cel care, în mod neimputabil,

s-a îmbogăţit fără justă cauză în detrimentul altuia este obligat la restituire, în măsura pierderii patrimoniale suferite de cealaltă persoană, dar fără a fi ţinut dincolo de limita propriei sale îmbogăţiri" (art. 1345 NCC).

Condiţiile şi întinderea restituirii sunt prevăzute de art. 1639 şi următoarele din NCC. De menţionat că acţiunea în restituire are un caracter subsidiar, aceasta nefiind admisibilă dacă cel prejudiciat are dreptul la o altă acţiune pentru a obţine ceea ce îi este datorat (art. 1348 NCC).

Spre deosebire de legislaţia civilă, în legislaţia comercială există o consacrare expresă a acestei instituţii.

Astfel, art. 65 din Legea nr. 58/1934 asupra cambiei şi biletului la ordin prevede: „când posesorul a pierdut acţiunea cambială în contra tuturor obligaţilor şi nu are contra acestora acţiune cauzală, poate exercita contra trăgătorului, acceptantului sau girantului o acţiune pentru plata sumei cu care aceştia s-au îmbogăţit fără cauză în dauna sa".

Legiuitorul comercial a înţeles să protejeze pe posesorul cambial în caz de pierdere, prin prescripţie ori decădere, a acţiunilor cambiale, căci dacă s-ar fi aplicat dreptul comun prescripţia constituie un mod legal de liberare a debitorului, transformând obligaţia perfectă într-o obligaţie imperfectă (naturală). Condiţiile de exercitare a acţiunii de îmbogăţire fără justă cauză sunt:

a) existenţa unui titlu cambial valabil; spre exemplu, o cambie în alb nu constituie un titlu valabil pentru exercitarea acestei acţiuni, întrucât înainte de completarea ei posesorul cambial nu putea exercita acţiunile cambiale, iar completarea ulterior decăderii din dreptul de a o completa este tardivă;

b) pierderea tuturor acţiunilor cambiale, prin decădere ori prescripţie. Formularea unei astfel de acţiuni are un caracter subsidiar, anume numai în cazul în care posesorul cambial a pierdut acţiunile cambiale, fie datorită decăderii pentru neîndeplinirea actelor de diligenţă cambială, fie a prescrierii dreptului la acţiunile cambiale. Pentru formularea acţiunii de îmbogăţire fără justă cauză nu este necesar a se exercita mai întâi acţiunea cambială şi acestea să fie respinse ca urmare a decăderii ori prescripţiei. Această soluţie a fost adoptată în practica şi doctrina judiciară, deşi analiza dispoziţiilor art. 94 din Legea nr. 58/1934 conduce la o soluţie contrară „acţiunea de îmbogăţire fără justă cauză se prescrie într-un an din ziua în care hotărârea pronunţată a rămas definitivă";

c) lipsa unei acţiuni cauzale. Dacă posesorul cambiei are la îndemână exercitarea acţiunii cambiale a cărei cauză juridică o constituie raportul fundamental, împotriva a cel puţin un obligat

cambial, acesta nu va mai putea exercita acțiunea de îmbogățire fără justă cauză. Posesorul cambiei nu are acțiune cauzală când emiterea sau transmiterea cambiei s-a făcut în vederea novării raportului fundamental. Spre deosebire de acțiunea cambială pe care posesorul cambiei trebuie să o fi pierdut, acțiunea cambială trebuie să nu o fi avut; dacă posesorul a avut acțiune cauzală, dar s-a prescris, sau a exercitat-o, dar a fost respinsă pentru alte motive decât nulitatea raportului fundamental, acesta nu mai poate exercita acțiunea de îmbogățire fără justă cauză;

d) existența unei îmbogățiri pe nedrept a debitorilor. Această condiție impune a se analiza dacă debitorul s-a îmbogățit efectiv, deci dacă patrimoniul acestuia s-a mărit în dauna posesorului cambiei; spre exemplu, dacă trăgătorul a încasat valoarea cambiei nu a făcut trasului provizionul necesar sau provizionul este mai mic decât valoarea primită; şi

e) existența unei daune

(v. şi **Iure naturae aequum est neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletiorem**)

Actio in personam – „Acțiune personală"

Acțiune care sancționează drepturile personale (de creanță) izvorâte din contracte, din delicte, din lege etc. Clasificarea acțiunilor în dreptul roman în **actiones in personam** şi **actiones in rem** corespunde clasificării drepturilor în drepturi personale şi drepturi reale, fiind cea mai veche clasificare a acțiunilor prezentă şi în Legea celor XII Table. Această clasificare constituie, după Iustinian, **summa divisio**.

Acțiunile personale se pot împărți în acțiuni personale mobiliare, în situația în care dreptul personal apărat prin acțiune are ca obiect un bun mobil, şi acțiuni personale imobiliare, când dreptul personal protejat are ca obiect un bun imobil. Pentru acțiunile personale imobiliare se stabileşte o competență alternativă (art. 10 pct. 1 şi 2 C.proc.civ.)

Clasificarea acțiunilor civile (**actio civilis**) în acțiuni personale (**actio in personam**), acțiuni reale (**actio in rem**) şi acțiuni mixte (acțiunile prin care se urmăreşte apărarea atât a unui drept real, cât şi a unui drept de creanță aflate în strânsă legătură) prezintă o deosebită importanță în ceea ce priveşte calitatea procesuală, competența teritorială şi prescripția dreptului la acțiune.

Noțiunea de acțiune personală mai are şi o altă accepție, stabilită prin raportare, de data aceasta nu la dreptul protejat, ci la titularul acțiunii; astfel, sunt acțiuni personale cele ataşate strict de persoană. Folosirea în acest sens a noțiunii de acțiune personală se face chiar de către lege: „Ministerul Public poate introduce orice acțiune, în

afară de cele strict personale (…)" [art. 45 alin. (1) C.proc.civ.]. Aceste acțiuni nu pot fi introduse decât de titularul lor. Dacă au fost introduse de către acesta unele se transmit către moştenitori: acțiunea pentru stabilirea filiației față de mamă – art. 423 alin. (2) NCC (art. 52 C.fam.), acțiunea pentru stabilirea paternității din afara căsătoriei - art. 425 alin. (2) NCC (art. 59 C.fam.), acțiunea în tăgada paternității – art. 429 alin. (1) NCC (art. 54 C.fam.), cererea de revocare a unei donații pentru ingratitudine – art. 1024 alin. (4) NCC respectiv art. 833 C.civ.); alte acțiuni strict personale nu se transmit însă moştenitorilor, chiar dacă au fost pornite de către titular în timpul vieții sale. Este cazul, spre exemplu, al acțiunii de divorț, care, în cazul morții reclamantului, va rămâne fără obiect.

(v. şi **actio in rem**)

Actio in rem – „Acțiune cu privire la un bun (reală)"

Categorie de acțiuni care sancționează drepturile reale, drepturi care poartă asupra unor lucruri. Intră în această categorie acțiunea în revendicare (**rei vindicatio**), care sancționează dreptul de proprietate, acțiunea confesorie prin care se apără dezmembrămintele dreptului de proprietate, acțiunea negatorie prin care se contestă existența unui asemenea dezmembrământ, acțiunea prin care se valorifică drepturile reale accesorii, precum ipoteca sau garanția reală mobiliară.

Ca şi acțiunile personale, acțiunile reale se împart în acțiuni reale mobiliare, în situația în care dreptul apărat prin acțiune are ca obiect un bun mobil, şi acțiuni reale imobiliare, când dreptul valorificat are ca obiect un bun imobil. Această clasificare este importantă, în mod special, întrucât cu privire la acțiunile reale imobiliare se stabileşte o competență exclusivă (art. 13 C.proc.civ.).

(v. **actio civilis; actio in personam**)

Actiones liberae in causa (**actiones ad libertatem relatae**) – „Acțiuni libere în cauza lor"

Acțiuni săvârşite în stare de inconştiență, dar pe care făptuitorul le-a prevăzut înaintea apariției acestei stări. Ele sunt pedepsite dacă făptuitorul şi-a provocat starea de inconştiență sau nu a împiedicat apariția acesteia, deşi avea cunoştință de eventuala ei producere. Un astfel de caz îl constituie săvârşirea infracțiunii în stare de beție anume provocată în vederea comiterii faptei, ceea ce constituie o circumstanță agravantă generală potrivit art. 75 lit. e) C.pen.

Actiones quae in fraudem creditorum factae sunt – „Acțiuni care au fost făcute spre înşelarea creditorilor"

(v. **Conscius fraudis; Fraus creditorum**)

Actiones quae morte vel tempore pereunt semel incusae iudicio salvare permanent – „Acțiunile care se sting prin moarte sau prin trecerea timpului, se conservă de îndată ce au fost introduse (de autor)"

Introducerea cererii de chemare în judecată produce în cazul morții beneficiarului dreptului la acțiune efectul transmiterii către moștenitori a anumitor acțiuni cu caracter strict personal; astfel, sunt transmisibile moștenitorilor: acțiunea pentru stabilirea filiației față de mamă – art. 423 alin. (2) NCC (art. 52 C.fam.), acțiunea pentru stabilirea paternității din afara căsătoriei – art. 425 alin. (2) NCC (art. 59 C.fam.), acțiunea în tăgăduirea paternității – art. 429 alin. (1) NCC (art. 54 C.fam.), acțiunea de revocare a unei donații pentru motiv de ingratitudine – art. 1024 alin. (4) NCC (art. 833 C.civ.). Unele acțiuni strict personale nu se transmit moștenitorilor, chiar dacă au fost pornite de către titular în timpul vieții sale. Este cazul, spre exemplu, al acțiunii de divorț, care, în cazul morții reclamantului, va rămâne fără obiect.

Potrivit art. 2539 NCC prescripția este întreruptă chiar dacă sesizarea a fost făcută la un organ de jurisdicție ori de urmărire penală necompetent sau chiar dacă este nulă pentru lipsă de formă [corespunzător a se vedea art. 16 și art. 17 din Decretul nr. 167/1958 abrogat prin art. 230 alin. (1) lit. p) din Legea pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil].

Expresia se mai întâlnește în următoarea formă: **Omnes actiones quae morte vel tempore pereunt semel incusae iudicio salvare permanent**.

Actioni non natae non praescribitur – „Acțiunile nenăscute nu sunt prescrise"

Codul civil român a preluat această maximă din dreptul roman, prevăzând în art. 1886 că „nicio prescripție nu poate începe a curge mai înainte de a se naște acțiunea supusă acestui mod de stingere". De asemenea, Decretul nr. 167/1958 privitor la prescripția extinctivă prevedea în art. 7 că „prescripția începe să curgă de la data când se naște dreptul la acțiune sau dreptul de a cere executarea silită".

Noul Cod civil stabilește ca regulă generală în art. 2523 că „prescripția începe să curgă de la data când titularul dreptului la acțiune a cunoscut sau, după împrejurări, trebuia să cunoască nașterea lui".

Alte texte de lege, între care există doar diferențe de redactare, stabilesc regula generală privind începutul prescripției extinctive ce are ca obiect dreptul la acțiune (în sens material): prescripția începe să curgă la data nașterii dreptului la acțiune. Această regulă se aplică ori de câte ori nu se aplică o regulă specială.

Cu titlu de exemplu, enumerăm mai întâi ipoteze reglementate în Noul Cod civil:

a) în cazul obligațiilor contractuale de a da sau de a face prescripția începe să curgă de la data când obligația devine exigibilă şi debitorul trebuia astfel să o execute (art. 2524 NCC);

b) în cazul în care dreptul este afectat de un termen suspensiv, prescripția începe să curgă de la împlinirea termenului sau, după caz, de la data renunțării la beneficiul termenului stabilit exclusiv în favoarea creditorului [art. 2524 alin. (2) NCC];

c) dacă dreptul este afectat de o condiție suspensivă, prescripția începe să curgă de la data când s-a împlinit condiția [art. 2524 alin. (3) NCC];

d) prescripția dreptului la acțiunea în restituirea prestațiilor făcute în temeiul unui act anulabil ori desființat pentru rezoluțiune sau o altă cauză de ineficacitate începe să curgă de la data rămânerii definitive a hotărârii prin care s-a desființat actul ori, după caz, de la data la care declarația de rezoluțiune sau reziliere a devenit irevocabilă (art. 2525 NCC);

e) în cazul prestațiilor succesive prescripția dreptului la acțiune începe să curgă de la data la care fiecare prestație devine exigibilă, iar dacă prestațiile alcătuiesc un tot unitar, de la data la care ultima prestație devine exigibilă (art. 2526 NCC);

f) în cazul asigurării contractuale, prescripția începe să curgă de la expirarea termenelor prevăzute de lege ori stabilite de părți pentru plata primei de asigurare, respectiv pentru plata indemnizației, sau, după caz, a despăgubirilor datorate de asigurator (art. 2527 NCC);

g) prescripția dreptului la acțiune în repararea unei pagube care a fost cauzată printr-o faptă ilicită începe să curgă de la data când păgubitul a cunoscut sau trebuia să cunoască atât paguba, cât şi pe cel care răspunde de ea [art. 2528 alin. (1) NCC].

În ceea ce privește dreptul la acțiunea în anularea actului juridic, a se vedea art. 2529 NCC, dreptul la acțiunea în răspunderea pentru vicii aparente a se vedea art. 2530 NCC, iar pentru vicii ascunse art. 2531 NCC.

Având în vedere situația tranzitorie a dispozițiilor în materie, util ni se pare a menționa şi ipotezele enumerate de reglementarea existentă până la intrarea în vigoare a Noului Cod civil, respectiv:

a) în obligațiile care urmează să se execute la cererea creditorului, precum şi în acelea al căror termen de executare nu este stabilit, prescripția începe să curgă de la data naşterii raportului de drept [art. 7 alin. (2) din Decretul nr. 167/1958];

b) dacă dreptul este sub condiție suspensivă sau cu termen suspensiv, prescripția începe să curgă

de la data când s-a împlinit condiția sau a expirat termenul [art. 7 alin. (3) din Decretul nr. 167/1958];

c) prescripția dreptului la acțiunea în repararea pagubei pricinuită prin fapta ilicită începe să curgă de la data când păgubitul a cunoscut sau trebuia să cunoască atât paguba, cât şi pe cel care răspunde de ea [art. 8 alin. (1) din Decretul nr. 167/1958];

d) prescripția dreptului la acțiune în anularea unui act juridic începe să curgă în funcție de cauza de anulabilitate; dacă este vorba de anulare pentru violență, momentul de începere al prescripției este data încetării violenței, iar în caz de viclenie ori eroare sau în celelalte cazuri de anulare, prescripția începe să curgă de la data când cel îndreptățit, reprezentantul său legal sau persoana chemată de lege să-i încuviințeze actele a cunoscut cauza anulării, însă cel mai târziu la împlinirea a 18 luni de la data încheierii actului [art. 9 din Decretul nr. 167/1958];

e) potrivit art. 11 din Decretul nr. 167/1958, prescripția dreptului la acțiune privind viciile ascunse ale unui lucru transmis sau ale unei lucrări executate începe să curgă de la data descoperirii viciilor, însă cel mai târziu la împlinirea unui an de la predarea lucrului sau lucrării, iar prescripția acțiunii privind viciile unei construcții începe să curgă de la data descoperirii viciilor, însă cel mai târziu de la împlinirea a trei ani de la predare;

f) ipoteză prevăzută de art. 23 din Decretul nr. 167/1958, potrivit căruia prescripția începe să curgă de la data consemnării ori depunerii sau de la data când se poate cere restituirea pe baza actului organului de stat, atunci când eliberarea sumelor consemnate sau depuse este condiționată de un astfel de act;

g) prescripția dreptului la acțiune privitoare la sumele de bani încasate din vânzarea biletelor pentru spectacolele care n-au mai avut loc, începe să curgă de la data când urma să aibă loc spectacolul (art. 24 din Decretul nr. 167/1958);

h) prescripția dreptului de a accepta succesiunea începe să curgă de la deschiderea succesiunii (art. 700 C.civ.);

i) prescripția acțiunii posesorii curge de la data primului act de tulburare a posesiei, iar nu de la data ultimului act [art. 674 alin. (1) pct. 1 C.proc.civ.].

În materie penală, potrivit art. 122 alin. (2) C.pen., termenele de prescripție a răspunderii penale încep să curgă de la data săvârşirii infracțiunii; în cazul infracțiunilor continue termenul curge de la data încetării acțiunii sau inacțiunii, iar în cazul infracțiunilor continuate, de la data săvârşirii ultimei acțiuni sau inacțiuni. Termenele de prescripție a executării se calculează de la data când hotărârea de condamnare a rămas definitivă; termenul de prescripție în cazul revocării suspendării condiționate

a executării pedepsei începe să curgă de la data când hotărârea de revocare a rămas definitivă (art. 126 C.pen.).

Actio non datur cui nihil interest – „Nu se acordă acțiune celui care nu are niciun interes"

Pentru a se putea exercita acțiunea civilă, trebuie îndeplinite cumulativ mai multe condiții: cel care o promovează trebuie să afirme existența unui drept subiectiv civil a cărui apărare se urmărește și să justifice un interes; de asemenea, părțile trebuie să aibă capacitate procesuală (**legitimatio ad processum**) și calitate procesuală (**legitimatio ad causam**).

În doctrină interesul a fost definit ca fiind folosul practic pe care o parte îl urmărește prin punerea în mișcare a procedurii judiciare. Interesul poate fi material sau moral în funcție de natura folosului a cărui obținere se urmărește. Pentru admiterea acțiunii interesul trebuie să fie legitim, personal, născut și actual. Dacă instanța constată că cel care pune în mișcare acțiunea nu justifică un interes sau că acest interes nu îndeplinește condițiile enumerate, va respinge acțiunea; lipsa interesului se invocă pe calea excepției.

Actio redhibitoria – „Acțiune în restituire"; (acțiune redhibitorie)

Acțiunea redhibitorie este acțiunea prin care cumpărătorul cere rezoluțiunea contractului de vânzare-cumpărare în cazul în care bunul cumpărat prezintă vicii.

În dreptul roman, edilii curuli prin edictele de **mancipiis vendundis** (relativ la vânzarea de sclavi) și de **iumentis vendundis** (relativ la vânzarea de animale) au creat acțiunile speciale **actio redhibitoria** și **actio quanti minoris**.

Pentru a putea fi intentată acțiunea redhibitorie, viciul trebuie să fie ascuns, să fi existat în momentul încheierii contractului și să fie grav; cu privire la această ultimă condiție nu este necesar ca viciul să fie atât de grav încât să facă lucrul absolut impropriu folosinței. Dacă acțiunea este admisă vânzătorul este obligat să restituie prețul vânzării și cheltuielile suportate de cumpărător cu ocazia vânzării; dacă cumpărătorul dovedește reaua-credință a vânzătorului, acesta din urmă va putea fi obligat la plata de daune-interese.

În privința contractelor încheiate până la intrarea în vigoare a Noului Cod civil, termenul de intentare a acțiunii este de 6 luni, iar în cazul în care viciile au fost ascunse cu viclenie termenul este cel general (3 ani); aceste termene încep să curgă de la data descoperirii viciilor, însă cel mai târziu de la împlinirea unui an de la predare, iar în cazul construcțiilor cel mai târziu de la împlinirea a 3 ani de la predare [art. 11 alin. (1)-(2) din Decretul nr. 167/1958].

Noul Cod civil prevede în art. 1710 efectele garanției contra

viciilor bunului vândut menționând și posibilitatea cumpărătorului de a obține rezoluțiunea vânzării. Instanța, în funcție de gravitatea viciilor și de scopul pentru care contractul a fost încheiat, precum și de alte împrejurări, poate dispune o altă măsură prevăzută de art. 1710 alin. (1) C.civ. (înlăturarea viciilor, înlocuirea bunului, reducerea prețului).

Dreptul la acțiunea în răspundere pentru vicii ascunse este reglementat în art. 2531 NCC.

(v. și **actio aestimatoria**)

Actio revocatoria – „Acțiunea revocatorie"; (acțiunea pauliană)

Este acțiunea prin care un creditor solicită declararea ca inopozabile față de el a actelor juridice încheiate de debitor în frauda drepturilor sale cum sunt cele prin care debitorul își creează sau își mărește o stare de insolvabilitate. Această acțiunea este reglementată în art. 1562-1565 NCC.

Pentru promovarea acțiunii revocatorii, trebuie întrunite următoarele condiții:

a) creditorul (reclamantul) să dovedească un prejudiciu;

b) debitorul să fi încheiat un act juridic prin care s-au fraudat drepturile creditorului, adică să aibă ca și consecință crearea sau mărirea stării de insolvabilitate;

c) creanța trebuie să fie certă la data introducerii acțiunii (art. 1563 NCC);

d) în cazul contractelor cu titlu oneros sau a plății făcute în executarea unui asemenea contract terțul contractant sau cel care a primit plata cunoştea faptul că debitorul își creează sau își mărește starea de insolvabilitate [art. 1562 alin. (2) NCC].

Dreptul la acțiune se prescrie în termen de un an de la data la care creditorul a cunoscut sau trebuia să cunoască prejudiciul ce rezultă din actul atacat (art. 1564 NCC).

În privința efectelor admiterii acțiunii art. 1565 alin. (1) NCC stabileşte că actul atacat va fi declarat inopozabil atât față de creditorul care a introdus acțiunea, cât și față de toți ceilalți creditori care, putând introduce acțiunea, au intervenit în cauză; aceştia vor avea dreptul de a fi plătiți din prețul bunului urmărit, cu respectarea cauzelor de preferință existente între ei.

Terțul dobândit poate păstra bunul plătind creditorului căruia îi profită admiterea acțiunii o sumă de bani egală cu prejudiciul suferit de acesta din urmă prin încheierea actului, în caz contrar hotărârea judecătorească de admitere a acțiunii revocatorii indisponibilizează bunul până la încetarea executării silite a creanței.

Actore non probante, reus absolvitur – „Dacă reclamantul nu probează/nu aduce dovezi, pârâtul este absolvit"

Reclamantul este cel care pe calea unei acțiuni în justiție solicită

recunoaşterea unui drept, motiv pentru care sarcina probei îi revine.

Până în momentul în care reclamantul nu-şi dovedeşte susţinerile, starea de fapt va fi considerată corespunzătoare stării de drept, iar pârâtul va fi ocrotit.

(v. şi **actori incumbit probatio**)

Actori incumbit probatio (sau **Actori incumbit onus probandi**) – „Sarcina probei incumbă reclamantului"

Potrivit art. 1169 C.civ. cel ce face o propunere înaintea judecăţii trebuie să o dovedească; aşadar, sarcina probei revine reclamantului, deoarece el este cel care solicită recunoaşterea unui drept.

Pârâtul, dacă ridică excepţii care tind la paralizarea acţiunii reclamantului, va trebui să le dovedească (**in excipiendo reus fit actor**). De asemenea, dacă pârâtul formulează prin cererea reconvenţională pretenţii proprii, va trebui să le dovedească, el căpătând şi calitatea de reclamant în respectivul litigiu. Deci sarcina probei (**onus probandi**) revine fie reclamantului, fie pârâtului, în funcţie de cine afirmă ceva (**eius incumbit probatio qui dicit non qui negat**). Dar şi instanţa va putea ordona dovezile pe care le va găsi de cuviinţă, chiar dacă părţile se împotrivesc [art. 129 alin. (5) teza a II-a C.proc.civ.]. Judecătorii sunt datori să stăruie, prin toate mijloacele legale, pentru a descoperi adevărul şi pentru a preveni orice greşeală în cunoaşterea faptelor [art. 129 alin. (5) teza I C.proc.civ.].

O excepţie de la regulă o constituie prezumţiile, fiindcă în acest caz sarcina probei nu mai revine celui în favoarea căruia operează prezumţia. „Prezumţia legală dispensă de orice dovadă pe acela în favoarea căruia este făcută." [art. 1202 alin. (1) C.civ.]. Dar şi în acest caz trebuie dovedit faptul vecin şi conex de către partea în favoarea căreia operează prezumţia. Cele mai multe prezumţii, prezumţiile relative (**iuris tantum**) pot fi răsturnate prin proba contrară. Deci, în acest caz, când în favoarea reclamantului operează o prezumţie, sarcina probei revine pârâtului.

Legiuitorul, în scopul protejării persoanelor în cauză, a instituit alte excepţii de la această regulă; spre exemplu, litigiile ce privesc desfacerea contractului individual de muncă, caz în care dovada temeiniciei şi legalităţii desfacerii contractului de muncă revine celui ce angajează, deşi acesta este pârât (art. 287 C.muncii). Şi în domeniul protecţiei consumatorilor există astfel de dispoziţii, cum ar fi în cazul încheierii şi executării contractelor la distanţă privind serviciile financiare unde sarcina probei privind îndeplinirea obligaţiilor furnizorului de informare a consumatorului, precum şi sarcina probei existenţei consimţământului consumatorului la încheierea

contractului şi, după caz, la executarea acestuia cad în sarcina furnizorului (art. 24 din O.G. nr. 85/2004).

În procesul penal, în ceea ce priveşte latura penală a acestuia sarcina administrării probelor (**onus probandi**) revine organului de urmărire penală şi instanţei de judecată (art. 65 C.proc.pen.). Fundamentul acestei reguli îl constituie prezumţia de nevinovăţie ridicată la rangul de principiu constituţional [art. 23 alin. (11) din Constituţie], dar prevăzută şi de Codul de procedură penală în art. 5^2, art. 66. Astfel, inculpatul nu trebuie să-şi probeze nevinovăţia, dar dacă împotriva lui sunt aduse dovezi susceptibile să demonstreze vinovăţia sa, el are dreptul să probeze lipsa lor de temeinicie [art. 66 alin. (2) C.proc.pen.]. În ceea ce priveşte latura civilă a procesului penal, sarcina probei va urma în general regulile din procesul civil aşa cum au fost prezentate mai sus. Probele aduse pe latura penală sunt folosite şi pe latura civilă.

(v. şi **in dubio pro reo; iuris et de iure; iuris tantum**)

Actor sequitur forum rei (sitae) – „Reclamantul urmează forul (instanţa) domiciliului pârâtului/locului bunului"

Reclamantul trebuie, în general, să introducă acţiunea la instanţa în raza căreia se află domiciliul pârâtului. Această regulă este fundamentată, în ceea ce priveşte acţiunile personale, pe faptul că, până când reclamantul nu îşi dovedeşte pretenţiile (conform regulii **actori incumbit probatio**) pârâtul este considerat că nu datorează nimic. De asemenea, în ceea ce priveşte acţiunile reale mobiliare, aparenţele sunt considerate ca fiind conforme cu realitatea până când reclamantul nu face dovada celor afirmate. Acţiunile reale imobiliare, însă, nu urmează această regulă, competenţa fiind reglementată în această materie de norme imperative speciale (art. 13 C.proc.civ.).

Regula este consacrată de art. 5 C.proc.civ.: „cererea se face la instanţa domiciliului pârâtului". De asemenea, cererea împotriva unei persoane juridice de drept privat se face la instanţa sediului ei principal [art. 7 alin. (1) C.proc.civ.]. Regula se aplică şi în situaţia în care pârâtă este o asociaţie sau o societate fără personalitate juridică [art. 7 alin. (3) C.proc.civ.].

Prin domiciliu se înţelege, în primul rând, adresa unde pârâtul locuieşte în mod efectiv în momentul sesizării instanţei. Dacă pârâtul are domiciliul în străinătate sau nu are domiciliu cunoscut, cererea se face la instanţa reşedinţei sale din ţară, iar dacă nu are nici reşedinţă cunoscută, la instanţa domiciliului sau reşedinţei reclamantului (art. 5 C.proc.civ.).

De la regula **actor sequitur forum rei** există numeroase excepţii, precum competenţa teritorială

alternativă, competența teritorială exclusivă, competența în materia divorțului etc.

În cadrul dreptului procesual penal se poate vorbi oarecum de aplicarea restrictivă a acestei reguli în condițiile prevăzute de art. 30 alin. (1), art. 31 alin. (1) şi art. 45 alin. (3) C.proc.pen. Pentru dezvoltări, în acest sens, a se vedea **forum domicilii**.

Actus interpretandus est potius ut valeat quam ut pereat – „Actul trebuie interpretat mai mult ca să rămână valid decât ca să piară"

Regulă de interpretare consacrată de dispozițiile art. 1268 alin. (3) NCC (art. 978 C.civ.) potrivit căreia un act juridic trebuie interpretat în sensul în care acesta produce efecte juridice şi nu în acela în care nu ar produce niciun efect, deoarece este de presupus că părțile prin actul încheiat au avut intenția producerii de efecte juridice.

Principiul consensualismului (art. 1169 NCC, respectiv art. 969 C.civ.) şi prezumția de bună-credință – **bona fides praesumitur** (art. 1170 NCC) constituie fundamentul acestei reguli de interpretare, astfel că dacă părțile prin acordul de voință au căzut de acord asupra clauzelor contractului, intenția lor evidentă este de a executa clauzele acestuia, motiv pentru care se are în vedere prezumția relativă a executării cu bună-credință a acestora; în completarea acestor două principii se aplică, în măsura în care sunt necesare, celelalte reguli de interpretare, cum ar fi, spre exemplu, **in dubio pro reo** [art. 1269 alin. (1) NCC, respectiv art. 983 C.civ.].

Deşi textul legal se referă numai la interpretarea contractelor, este general admis în literatura de specialitate că regula respectivă este extinsă şi la interpretarea normelor juridice.

Actus non debent operari ultra intentionem agentium – „Actele nu trebuie să opereze dincolo de intenția celor care le fac"

Regulă generală de interpretare a actelor private potrivit căreia contractele se interpretează după voința concordantă a părților, iar nu după sensul literal al termenilor [art. 1266 alin. (1) NCC]. A se vedea şi textul corespunzător art. 977 C.civ.: „interpretarea contractelor se face după intenția comună a părților contractante, iar nu după sensul literal al termenilor".

Cu privire la interpretarea clauzelor îndoielnice art. 1268 alin. (4) NCC stabileşte că un contract nu cuprinde decât lucrul asupra căruia părțile şi-au propus a contracta, oricât de generali ar fi termenii folosiți.

(v. **non enim ex opininibus singularum, sed ex communi usu nomina exaudiri debent**)

Ad absurdum – „Până la absurd"

Argument logic potrivit căruia pentru a se demonstra adevărul unei teze se dovedeşte falsitatea tezei sau tezelor contrare. Teza susținută este adevărată întrucât orice altă soluție posibilă ar duce la rezultate absurde; este un mod de demonstrație indirect. În cazul interpretării normelor juridice, interpretul îşi susține propria variantă, demonstrând că orice altă variantă de interpretare a textului are consecințe absurde, contrare legii. Se mai întâlneşte şi în forma **ab absurdo** (**sensu**).

Ad calendas graecas – „La calendele greceşti"

În Roma antică datoriile se plăteau de obicei în prima zi a fiecărei luni, zile denumite **Calendae.** Grecii nu denumeau astfel începutul lunii şi de aceea **ad calendas graecas** înseamnă „niciodată". Expresia provine din **ad calendas graecas solvere**, a plăti la calendele greceşti, adică niciodată.

Addendum – „Adaos/completare"; (act adițional)

Acord de voință intervenit între părțile care au încheiat un contract în timp ce acesta îşi produce efectele, acord prin care părțile modifică clauze ale contractului.

Actului adițional i se aplică aceleaşi reguli de fond şi de formă ce se aplică în general contractelor. Potrivit art. 1243 NCC, dacă prin lege nu se prevede altfel, orice modificare a contractului este supusă condițiilor de formă cerute de lege pentru încheierea sa.

Obligatoriu actul adițional trebuie încheiat de aceleaşi părți care au încheiat contractul inițial sau de mandatari ai acestora. Potrivit art. 1270 NCC contractul se modifică sau încetează numai prin acordul părților ori din cauze autorizate de lege.

(v. şi **pacta sunt servanda**)

Addicti – „Atribuiți (creditorilor)"

În dreptul roman se numeau **addicti** debitorii care nu-şi plăteau datoriile. Erau de două feluri: **iudicati** şi **nexi**. Primii erau debitorii care erau trimişi 60 de zile la închisoarea personală a creditorului, iar dacă în acest termen nu plăteau datoria erau vânduți **trans Tiberim** (dincolo de Tibru); ceilalți erau debitorii insolvabili care încheiau cu creditorul o convenție prin care se obligau să muncească un număr de zile în contul datoriei.

Ad dolum quaeritur propositum laedendi – „Pentru dol se cere intenția de a vătăma"

Pentru a fi în prezența dolului – viciu de consimțământ se cer întrunite cumulativ două elemente: elementul obiectiv (material) care constă în folosirea mijloacelor viclene (dolosive) şi elementul

subiectiv (intenţional) care constă în intenţia de a induce în eroare o persoană pentru a o determina să încheie un act juridic.

(v. **dolus**)

Ad-hoc – „Pentru acesta/în acest scop"

Expresie folosită pentru a caracteriza un organ înfiinţat spre a realiza o misiune determinată, cu caracter temporar. De exemplu, un arbitraj constituit **ad-hoc**; un stat poate desemna un judecător **ad-hoc** înaintea Curţii Internaţionale de Justiţie; Adunările **ad-hoc** constituite în Ţara Românească şi Moldova în 1857 cu scopul de a delibera asupra condiţiilor realizării Unirii celor două Principate într-un singur stat etc.

În funcţie de structura organizatorică, se face distincţie între arbitrajul **ad-hoc** (ocazional) şi arbitrajul instituţionalizat.

Arbitrajul **ad-hoc** se constituie pentru soluţionarea unui litigiu determinat, existenţa sa încetând la data pronunţării hotărârii. Structura şi procedura acestor instanţe variază, în principiu, de la un litigiu la altul, deoarece părţile au posibilitatea să fixeze regulile de procedură, locul arbitrajului şi să numească arbitrii.

În dreptul procesual român, instituţia arbitrajului **ad-hoc** prezintă o anumită dependenţă faţă de instanţele judecătoreşti, care au următoarele atribuţii:

a) să desemneze un supra-arbitru în cazul în care se ivesc neînţelegeri între arbitrii cu privire la desemnarea acestuia sau când aceştia nu sunt împuterniciţi de părţi prin convenţia arbitrală să-l aleagă;

b) să soluţioneze cererile de recuzare privitoare la un arbitru;

c) să verifice legalitatea şi temeinicia hotărârii arbitrale în cazul în care s-a formulat acţiune în anulare;

d) să învestească cu formula executorie hotărârile arbitrale.

În dreptul comercial, întâlnim adunările generale ale acţionarilor spontane sau **ad-hoc**. Astfel, acţionarii reprezentând întreg capitalul social vor putea, dacă niciunul dintre ei nu se opune, să ţină o adunare generală şi să ia orice hotărâre de competenţa adunării, fără respectarea formalităţilor cerute pentru convocarea ei (art. 121 din Legea nr. 31/1990).

Cum dispoziţiile legale prevăzute pentru convocarea adunării generale au ca scop protejarea şi informarea acţionarilor, legiuitorul a prevăzut posibilitatea desfăşurării unei adunări generale fără a se efectua convocarea prin niciuna din modalităţile cunoscute. Aşa cum s-a remarcat şi în doctrina interbelică (*I.L. Georgescu*) „dispoziţia… este destinată să scutească de un formalism inutil societăţile compuse dintr-un număr mic de acţionari".

Se cer întrunite două condiţii: să fie prezenţi acţionarii reprezentând întreg capitalul social şi niciun acţionar să nu se opună.

Cu privire la această a doua condiţie s-a afirmat (*S. David*) că în cazul în care un acţionar prezent la adunarea generală invocă lipsa de validitate a modului de convocare a acesteia, condiţia prezenţei unanime a acţionarilor nu este îndeplinită, însă dacă se invocă lipsa de validitate a constituirii adunării, fără a se aduce obiecţiuni modului în care a fost convocată, dispoziţiile art. 121 devin aplicabile.

Nu suntem de acord cu această opinie, întrucât din textul de lege nu rezultă această condiţie de circumstanţiere a motivului, ci doar se prevede să nu existe opunere la desfăşurarea adunării. Opinia contrară poate da naştere la interpretări în contextul în care între acţionari nu va fi un vot în unanimitate asupra problemelor discutate. Important este ca voinţa acţionarilor în privinţa modului de convocare să fie exprimat clar, iar această claritate să rezulte din procesul-verbal al adunării. Credem că orice rezervă a unui acţionar, indiferent de formulare, trebuie să fie sancţionată cu nulitatea absolută. Din această interpretare rezultă şi avantajele şi dezavantajele unei adunări **ad-hoc**.

Evident că această opunere trebuie exprimată la momentul începerii adunării, astfel că lipsa unei opoziţii în acest moment face pe deplin aplicabile dispoziţiile art. 121, iar dacă un acţionar cu referire la o anumită problemă discutată pe parcursul desfăşurării adunării generale votează împotrivă nu înseamnă că asimilăm aceasta cu o opoziţie în sensul art. 121.

În acest context, se pune o altă întrebare: ce se întâmplă dacă, iniţial nu se exprimă nicio opunere, însă discutându-se o problemă care în opinia unui acţionar ar implica verificarea unor acte care la acel moment nu există sau pur şi simplu consideră că ar fi necesare informaţii suplimentare, acţionarul în cauză consideră nelegală respectiva adunare? Care este limita de demarcaţie între spontan şi o posibilă atitudine abuzivă a unor acţionari? Are vreo relevanţă importanţa a ceea ce se votează sau cât de informaţi pot să fie acţionarii la o astfel de adunare?

Considerăm că rezerva exprimată de un acţionar pe parcursul desfăşurării adunării (chiar dacă a fost de acord cu ţinerea adunării) fundamentată pe lipsa unor acte sau informaţii sau verificări, trebuie luată în calcul şi acţionarii să amâne discutarea acestei probleme, în caz contrar putând fi admisă acţiunea în nulitate absolută a hotărârii. Aprecierea temeiniciei rezervelor exprimate şi implicit a necesităţii de date suplimentare urmează a fi apreciate de către instanţa de judecată.

Dispoziţiile art. 121 dau posibilitatea ţinerii unei adunări generale

în mod valabil, fără efectuarea formalităților de convocare, respectarea altor dispoziții privind desfășurarea adunării fiind obligatorie sau îndeplinirea altor condiții anterioare desfășurării adunării. Spre exemplu, adunarea generală întrunită spontan nu poate aproba situațiile financiare dacă acestea nu sunt însoțite de raportul cenzorilor sau, după caz al auditorilor interni [art. 163 alin. (3) din Legea nr. 31/1990]; această dispoziție are un caracter imperativ și are ca scop protejarea intereselor societății și ale acționarilor, astfel că un vot asupra acestei probleme se poate face doar dacă există și raportul respectiv.

Ad homine – „La om/la persoană"

Mod de argumentare care vizează nu fondul problemei sau afirmațiile adversarului, ci persoana acestuia.

Ad honores – „Onorific"; (fără plată)

Cu referire la funcțiile care nu sunt retribuite (**honoris causa**).

Ad huc sub iudice lis est – „Până acum procesul este încă în faza de judecată"

Perioada cuprinsă între momentul sesizării instanței și momentul când hotărârea judecătorească rămâne irevocabilă, adică faza de judecată, este deosebit de importantă în cadrul dreptului procesual.

De exemplu, hotărârea judecătorească nu își produce efectele specifice, precum puterea de lucru judecat, decât după încheierea acestei faze, când hotărârea rămâne definitivă și irevocabilă.

De asemenea, în cursul acestei faze reclamantul trebuie să-și dovedească susținerile (**actori incumbit probatio**) și indiferent de probele pe care le aduce, pârâtul nu poate fi obligat la efectuarea unei prestații până la rămânerea definitivă și/sau irevocabilă a hotărârii.

În cazul procesului penal în această fază operează prezumția de nevinovăție în favoarea inculpatului, indiferent de probele care sunt aduse împotriva sa: până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare, persoana este considerată nevinovată [art. 23 alin. (11) din Constituție]. Așadar, chiar dacă împotriva inculpatului există indicii grave care i-ar dovedi vinovăția, el este considerat nevinovat până la rămânerea definitivă a hotărârii de condamnare, deci și în cursul desfășurării judecății în căile de atac; cu alte cuvinte prezumția de nevinovăție operează pe toată desfășurarea fazei de judecată a procesului.

În cursul acestei faze judecătorul nu trebuie să-și exprime părerea cu privire la soluția care urmează să fie dată [art. 27 pct. 7 C.proc.civ. și art. 47 alin. (2) C.proc.pen.]; el nu poate face acest

lucru decât prin hotărârea judecătorească.

(v. şi **cognitio**)

Ad impossibilia nemo tenetur – „Nimeni nu e ţinut/obligat la imposibil"

(v. **ad impossibilium nulla obligatio**)

Ad impossibilium nulla obligatio – „Nu există obligaţie privind lucrurile imposibile"

Una din condiţiile pe care un act juridic, în general, trebuie să le îndeplinească este ca obiectul acestuia să fie posibil de realizat. Este unanim admis că nicio persoană nu se poate îndatora la o obligaţie imposibilă. Imposibilitatea trebuie să fie absolută (obiectivă), adică să nu poată fi realizată de nicio persoană; imposibilitatea relativă (subiectivă), care se datorează incapacităţii ori nedibăciei debitorului nu afectează validitatea actului juridic. Imposibilitatea poate fi materială, caz în care obligaţia nu poate fi îndeplinită datorită unei stări de fapt (de exemplu, distrugerea lucrului) sau juridică, caz în care imposibilitatea se datorează unei împrejurări juridice (de exemplu, o persoană cumpără un lucru care, înainte de a se încheia contractul de vânzare-cumpărare, intră în patrimoniul său pe calea unei succesiuni, fără ştiinţa sa).

În anumite situaţii natura actului juridic ce se doreşte a se încheia determină un anumit obiect cu excluderea altora; spre exemplu, potrivit dispoziţiilor din Codul civil din 1864 ipoteca nu se putea constitui decât asupra unui imobil (art. 1746, art. 1750, art. 1751 C.civ.) ori se puteau gaja numai bunuri mobile (art. 1685 C.civ.) etc. Prin Noul Cod civil s-a reglementat ipoteca imobiliară (art. 2377- art. 2386) şi ipoteca mobiliară (art. 2387- 2419), astfel că potrivit art. 2350 alin. (1) ipoteca poate avea ca obiect bunuri mobile sau imobile, corporale sau incorporale.

Executarea este imposibilă şi dacă intervine un caz de forţă majoră ori caz fortuit conform art. 1156 C.civ.

Imposibilitatea se apreciază la momentul încheierii actului juridic, iar debitorul unei astfel de obligaţii este exonerat de răspundere. Adagiul se mai întâlneşte şi în varianta formulată de juriştii francezi *à l'impossible nul n'est tenu.*

Ad-interim – „Temporar/provizoriu"

Se foloseşte pentru caracterizarea statutului unei persoane care este însărcinată să exercite o funcţie în mod temporar în locul titularului funcţiei care din diferite motive nu o poate exercita. Termenul are o largă aplicabilitate în relaţiile diplomatice.

Ad litteram – „Cuvânt cu cuvânt/în mod literal"

În domeniul juridic, expresia este folosită în cadrul operaţiunii

de interpretare a unui text, atunci când este stabilită o concordanță perfectă între textul normei juridice şi raporturile sociale pe care respectiva normă le reglementează. Se ajunge la acest rezultat prin analiza textului cuvânt cu cuvânt, luându-se în considerare sensul lor uzual. În general, interpretarea **ad litteram** constituie o excepție, de regulă sfera de aplicare a normei juridice fiind fie extinsă, fie restrânsă.

(v. şi **interpretatio declarativa)**

Ad nutum – „La un semn"

Revocarea administratorilor se face de către adunarea generală a acționarilor în condițiile de cvorum şi majoritatea prevăzută de lege pentru luarea hotărârilor de către acest organ de decizie al societății (art. 112 din Legea nr. 31/1990), indiferent dacă administratorii au fost desemnați prin actul constitutiv sau ulterior prin adunarea generală a acționarilor.

Pornind de la caracterul **intuitu personae** al calității de administrator, în toate cazurile avem de a face cu o revocare **ad nutum**, în sensul că aceasta poate interveni oricând şi independent de voința sau de vreo culpă contractuală a administratorului, fiind atributul exclusiv al organului de decizie al societății, competent să numească ori să revoce administratorul.

Cu privire la revocarea **ad nutum** a administratorilor s-a pronunțat atât doctrina, cât şi jurisprudența, reținând că în timp ce un mandat obişnuit este revocabil prin natura lui, mandatul administratorilor unei societăți comerciale este revocabil nu numai prin natura, ci chiar prin esența lui.

Administratorul care consideră revocarea abuzivă nu poate formula acțiune în anularea hotărârii A.G.A. prin care au fost revocați din funcție [art. 132 alin. (4) din Legea nr. 31/1990], ci numai acțiune în pretenții pentru daune interese compensatorii dacă prin revocare i-au fost aduse anumite prejudicii (art. 391 C.com., „mandantul sau mandatarul care, fără justă cauză, prin revocarea sau renunțarea sa întrerupe executarea mandatului, răspunde de daune interese").

Prin modificările aduse Legii nr. 31/1990 (prin Legea nr. 441/2006) legiuitorul a prevăzut expres în art. 137^1 alin. (4) că administratorii pot fi revocați oricând de către adunarea generală ordinară a acționarilor, iar când revocarea survine fără justă cauză, administratorul este îndreptățit la plata unor daune-interese.

Adoptio imitatur naturam: minor natu non potest maiorem adoptare – „Adopția imită natura: cel mic nu poate adopta pe unul mai mare"

Conform acestei reguli, moştenită din dreptul roman, adoptatorul trebuie să fie mai mare decât

adoptatul. Articolul 460 alin. (1) NCC stabileşte că adoptatorul trebuie să fie cu cel puţin 18 ani mai în vârstă decât adoptatul, iar în alin. (2) se menţionează ca şi excepţie că pentru motive temeinice, instanţa de tutelă poate încuviinţa adopţia chiar dacă diferenţa de vârstă dintre adoptat şi adoptator este mai mică decât 18 ani, dar nu mai puţin de 16 ani.

Textul din actualul Cod civil este asemănător cu art. 9 din vechea reglementare, anume Legea nr. 273/2004:

„(1) Pot adopta numai persoanele care au capacitate deplină de exerciţiu şi care sunt cu cel puţin 18 ani mai în vârstă decât cel pe care doresc să îl adopte.

(2) Pentru motive temeinice, instanţa judecătorească poate încuviinţa adopţia chiar dacă diferenţa de vârstă dintre adoptat şi adoptatori este mai mică de 18 ani, dar în nici o situaţie, mai puţin de 15 ani."

Ad pompan et ostentationem – „Pentru paradă şi etalare"

Expresie ce se referă la lucrurile consumptibile. În cazul comodatului obiect al acestuia pot fi numai bunurile nefungibile, dar în mod excepţional pot face obiect al comodatului şi bunurile fungibile, când acestea nu sunt folosite potrivit destinaţiei lor obişnuite, ci pentru o altă destinaţie (de exemplu, nişte fructe sunt împrumutate pentru o expoziţie).

Ad probationem – „Ca dovadă/pentru a face dovada"

Prin forma cerută **ad probationem** se înţelege acea cerinţă care constă în întocmirea unui înscris care să probeze actul juridic respectiv; nerespectarea acestei forme nu atrage nulitatea actului juridic, ci determină imposibilitatea dovedirii actului cu un alt mijloc de probă (**idem est non esse et non probari**); aşadar, este mai mult o cerinţă pentru determinarea obiectului actului juridic sau dovada acestuia, iar nu pentru validitatea sa.

În privinţa formelor de exprimare a consimţământului art. 1240 alin. (1) NCC prevede că voinţa de a contracta poate fi exprimată verbal sau în scris.

Înscrisul care constată încheierea contractului poate fi sub semnătură privată sau autentic, având forţa probantă prevăzută de lege (art. 1241 NCC), iar sancţiunea pentru neîncheierea contractului în forma pe care neîndoielnic legea o cere este nulitatea absolută [art. 1242 alin. (1) NCC].

Dovada plăţii se face prin orice mijloc de probă dacă prin lege nu se prevede altfel (art. 1499 NCC).

În reglementarea din Codul civil de la 1864 dovada actelor juridice al căror obiect are o valoare ce depăşeşte suma de 250 lei nu se poate face decât prin act autentic sau prin act sub semnătură privată [art. 1191 alin. (1) C.civ.].

Forma scrisă **ad probationem** este cerută în cazul anumitor contracte: contractul de asociere în participație (art. 1950 NCC), contractul de societate [art. 1884 alin. (1) NCC], depozitului voluntar (art. 2104 NCC, respectiv art. 1597 C.civ.) tranzacția (art. 2272 NCC, respectiv art. 1705 C.civ.) contractul de transport (art. 1956 NCC), contractul de comision [art. 2044 alin. (2) NCC], contractul de consignație (art. 2055 NCC), contractul de agenție [art. 2078 alin. (1) NCC], contractul de depozit (art. 2104 NCC), contractul de asigurare (art. 2200 NCC).

De asemenea, forma scrisă **ad probationem** este prevăzută şi pentru contractul de sponsorizare (art. 1 din Legea nr. 32/1994).

În reglementarea anterioară Noului Cod civil, în materie comercială, actele juridice pentru care legea cere forma scrisă **ad probationem** pot fi dovedite numai prin înscris şi numai prin excepție şi cu martori, respectiv în condițiile art. 1191 C.civ. (art. 55 C.com.); această condiție este necesară pentru: contractul de asociere în participație (art. 251-256 C.com.), contractul de garanție reală mobiliară [art. 478 C.com., abrogat, şi art. 14 alin. (2) din Titlul VI al Legii nr. 99/1999], contractul de consignație (art. 2 din Legea pentru reglementarea contractului de consignație din 1934), contractele privind vasele comerciale (art. 491, art. 493, art. 495 şi art. 557 C.com.), contractul de asigurare (art. 10 din Legea nr. 136/1995) etc.

(v. şi **ad validitatem**)

Ad probationem non ad solemnitatem – „Pentru dovada, nu pentru forma solemnă (a actului juridic)"

Se foloseşte în cazul în care o condiție de formă este cerută pentru dovada actului juridic, iar nu pentru validitatea sa.

(v. **ad probationem; ad validitatem**)

Ad quem – „Până la care"

Locuțiune ce desemnează sfârşitul termenului de care este legată producerea anumitor efecte, în raporturile dintre părțile contractante.

(v. **dies ad quem**)

Ad referendum – „Pentru a-şi exprima părerea"

Expresia desemnează, în procesul încheierii unui tratat, o etapă intermediară între redactare şi semnarea definitivă. Semnarea **ad referendum** se întâlneşte în situația în care reprezentantul unui stat e însărcinat să negocieze un tratat şi să-l semneze numai sub rezerva confirmării guvernului său. Semnarea **ad referendum** are un caracter provizoriu şi totodată reprezintă autentificarea textului tratatului. Confirmarea semnăturii de către guvern nu reprezintă confirmarea tratatului, ci a sem-

năturii; confirmarea produce efecte **ex tunc**, în sensul că statul dobândeşte calitatea de semnatar nu din momentul confirmării, ci de la data semnării tratatului.

În cadrul organizaţiilor internaţionale în care statele membre participă ca subiecte de drept internaţional, deciziile se iau de obicei **ad referendum**. De exemplu, în cadrul confederaţiilor de state deciziile se iau în organismele comune numai cu unanimitatea voturilor statelor confederate şi, de regulă, **ad referendum**. Aceste proceduri decizionale se datorează faptului că statele ce compun confederaţia îşi păstrează în întregime suveranitatea şi, deci, deciziile respective trebuie ratificate de către fiecare stat membru.

(v. şi **referendum**)

Ad solemnitatem – „Pentru solemnitate"

(v. **ad validitatem**)

Ad tempus deberi non potest (**obligatio**) – „Nu se poate ca obligaţia să fie datornică timpului"

În vechiul drept roman, obligaţiile erau, în principiu, perpetue, ele nestingându-se prin ajungerea la termen. Spre deosebire de prescripţia achizitivă, care a fost instituită încă de la începuturile dreptului roman, prescripţia extinctivă a apărut în epoca clasică (parţial) odată cu obligaţiile honorarii, care erau sancţionate de pretor sau edilii curuli, şi s-a generalizat în epoca postclasică, atunci când printr-o constituţie a împăraţilor Honoriu şi Teodosiu al II-lea (anul 424) s-a stabilit că toate obligaţiile se sting în termen de maximum 30 de ani.

Ad totum – „Pentru tot"

Obligaţia plurală solidară (solidaritatea) este acea obligaţie cu subiecte multiple în cadrul căreia fiecare creditor solidar poate cere debitorului executarea întregii obligaţii şi de a da chitanţă liberatorie pentru tot (definiţie obligaţii solidare între creditori conform art. 1424 NCC) sau fiecare dintre debitorii solidari poate fi ţinut separat pentru întreaga obligaţie, iar executarea acesteia de către unul dintre codebitori îi liberează pe ceilalţi faţă de creditor (definiţie obligaţii solidare între debitori conform art. 1443 NCC). Aşadar, din definiţii rezultă că solidaritatea este de două feluri: activă (art. 1434 NCC corespunzător art. 1034 C.civ.) şi pasivă (art. 1443 NCC corespunzător art. 1039 C.civ.).

Solidaritatea dintre creditori nu există decât dacă este stipulată în mod expres (art. 1435 NCC).

În privinţa solidarităţii dintre debitori Noul Cod civil face distincţie după cum obligaţia este contractată sau nu în exerciţiul activităţii unei întreprinderi. Astfel, conform art. 1445, solidaritatea dintre debitori nu se prezumă şi ea nu există decât atunci

când este stipulată expres de părți ori prevăzută de lege. În schimb, solidaritatea se prezumă între debitorii unei obligații contractate în exercițiul activității unei întreprinderi (art. 1446).

Potrivit art. 1915 NCC, în privința răspunderii administratorilor se stabileşte că „dacă mai mulți administratori au lucrat împreună, răspunderea este solidară", iar art. 2022 alin. (2) NCC precizează că „în lipsă de stipulație contrară, mandatarii răspund solidar față de mandant dacă s-au obligat să lucreze împreună".

Şi în vechea reglementare regăsim aceeaşi diferențiere în privința solidarității între debitori, în sensul că în materie civilă nu se prezumă, în timp ce în privința comercianților funcționează o prezumție de solidaritate. Astfel, în Codul comercial regăsim solidaritatea pasivă prin art. 42 alin. (1) instituindu-se o prezumție de solidaritate a codebitorilor: „în obligațiunile comerciale codebitorii sunt ținuți solidarices̨te, afară de stipulație contrară". După cum se poate observa Codul comercial derogă de la principiul stabilit de art. 1041 C.civ., anume acela că „obligația solidară nu se prezumă, trebuie să fie stipulată expres", având loc o inversare: ceea ce în dreptul civil constituie o excepție, în dreptul comercial devine o regulă. Solidaritatea în materie comercială nu trebuie stipulată expres, fiind prezumată; această prezumție are caracter relativ, ea putând fi înlăturată prin convenția părților; răsturnarea prezumției poate fi dovedită cu orice mijloc de probă prevăzut de art. 46 C.com.

Legislația comercială instituie, în anumite situații, solidaritatea pasivă legală (sau absolută), care nu poate fi înlăturată, întrucât are caracter de ordine publică:

a) asociații în societatea în nume colectiv şi asociații comanditați în societatea în comandită simplă sau în comandită pe acțiuni răspund nelimitat şi solidar pentru obligațiile sociale [art. 3 alin. (2) din Legea nr. 31/1990];

b) solidaritatea fondatorilor şi a primilor administratori în cazul constituirii societății pe acțiuni prin subscripție publică [art. 31 alin. (1) din Legea nr. 31/1990];

c) solidaritatea fondatorilor, reprezentanților societății şi a primilor membri ai organelor de conducere, de administrare şi de control în cazul producerii de prejudicii ca efect al încălcării cerințelor legale de constituire a societății (art. 49 din Legea nr. 31/1990);

d) solidaritatea administratorilor societăților comerciale [art. 72-73, art. 144^2 alin. (4) din Legea nr. 31/1990];

e) comanditarii care încheie operații care nu le sunt îngăduite [art. 89 alin. (1) din Legea nr. 31/1990];

f) lichidatorii care întreprind noi operații comerciale ce nu sunt

necesare scopului lichidării [art. 255 alin. (3) din Legea nr. 31/1990];

Prezumția de solidaritate a codebitorilor în materie comercială are menirea de a proteja pe creditor, constituind o adevărată garanție a executării creanței sale; pe această cale se înlătură riscul pe care îl implică o eventuală insolvabilitate a unuia dintre codebitori, creditorul având posibilitatea să urmărească pe ceilalți codebitori. Pentru aplicarea prezumției de solidaritate a codebitorilor obligația codebitorilor trebuie să fie de natură comercială.

Prezumția de solidaritate nu va fi aplicabilă când pentru codebitori obligația are caracter civil, chiar dacă pentru creditor obligația are caracter comercial. S-ar putea spune că în această situație, a unei fapte de comerț unilaterale, se derogă de principiul unicității aplicării normei de drept comercial consacrat de art. 56 C.com. conform căruia „dacă un act este comercial numai pentru una din părți, toți contractanții sunt supuși (...) legii comerciale, afară (...) de cazurile în care legea ar dispune altfel". Însă, chiar acest articol exclude aplicarea principiului unicității aplicării normei comerciale, când există dispoziții derogatorii în acest sens. Or, art. 42 alin. (3) C.com. care precizează că „ea nu se aplică (*prezumția de solidaritate* – n.n.) la necomercianți pentru operațiuni care, în cât îi privește, nu sunt fapte de comerț", constituie o astfel de derogare. Întrucât într-o astfel de situație prezumția de solidaritate nu funcționează, aplicabilitate vor avea dispozițiile din Codul civil cu privire la divizibilitatea obligațiilor. Cu titlu de exemplu, în cazul unui contract de vânzare-cumpărare a unor produse agricole încheiat între doi agricultori și un comerciant, răspunderea agricultorilor va fi divizibilă și nu solidară, întrucât obligația aceasta izvorăște dintr-un act care, potrivit art. 5 C.com., nu este faptă de comerț.

Având în vedere precizările mai sus făcute, prezumția de solidaritate va fi aplicabilă când codebitorii săvârșesc fapte de comerț obiective (art. 3 C.com.) sau când codebitorii fiind comercianți, săvârșesc acte și operațiuni calificate ca fapte de comerț subiective în temeiul art. 4 C.com.

Codul comercial în scopul de a-l proteja pe creditor extinde prezumția de solidaritate și asupra fideiusorului, indiferent dacă este comerciant sau nu; astfel, art. 42 alin. (2) prevede: „aceeași prezumție există și contra fideiusorului, chiar necomerciant, care garantează o obligație comercială".

Dimpotrivă, Noul Cod civil nu mai conține o diferențiere în privința raporturilor juridice încheiate de profesioniști, stabilind un regim unic al fideiusiunii. Mai mult, în privința formei, art. 2282 stabilește că fideiusiunea nu se prezumă, ea trebuie asumată în mod expres printr-un act autentic

sau sub semnătură privată, sub sancțiunea nulității absolute.

Motivul pentru care legiuitorul comercial a restabilit principiului unicității aplicării normei comerciale consacrat de art. 56 C.com. şi a prevăzut un regim sever pentru fideiusorul chiar necomerciant, îl constituie intenția de a da posibilitate creditorului să se îndestuleze direct de la fideiusor în caz de insolvabilitate a debitorul principal.

Fideiusorul nu mai beneficiază în materie comercială de beneficiul de discuțiune şi de beneficiul de diviziune consacrate de Codul civil de la 1864 în art. 1663, art. 1664 şi art. 1667 (pentru Noul Cod civil a se vedea art. 2294 şi art. 2298) şi nici nu are importanță dacă fideiusorul cunoştea sau nu că obligația garantată are caracter comercial.

Ad usum – „După obicei”
(v. **consuetudo**)

Ad validitatem – „Pentru valabilitate”

Deşi, în virtutea principiului consensualismului, simpla manifestare de voință este suficientă pentru a produce efecte, nefiind necesar ca aceasta să îmbrace o anumită formă, totuşi legea prevede în unele cazuri, având în vedere anumite motive (securitatea circuitului juridic, protejarea celor ce încheie acte juridice), o anumită formă pentru valabilitatea actelor respective; nerespectarea formei cerută de lege atrage nulitatea absolută a actului astfel încheiat.

De precizat că forma solemnă a unui act juridic nu coincide cu forma autentică a acestuia.

În dreptul civil, sunt acte solemne: contractul prin care se înființează o societate cu personalitate juridică se încheie în formă scrisă sub sancțiunea nulității absolute (art. 1884 NCC), donația [art. 1011 alin. (1) NCC, corespunzător art. 813 C.civ.], ipoteca imobiliară se încheie în formă autentică de către notarul public [art. 2378 alin. (1) NCC; art. 1772 C.civ.], testamentul olograf sub sancțiunea nulității trebuie scris în întregime, datat şi semnat de mâna testatorului (art. 1041 NCC), testamentul autentic (art. 1043 NCC; art. 860 C.civ.), actele între vii care au ca obiect terenuri (art. 2, Cap. X din Legea nr. 247/2005), contractul de arendare [art. 1838 alin. (1) NCC, corespunzător art. 3 şi 6 din Legea nr. 16/1994], contractul de întreținere se încheie în formă autentică sub sancțiunea nulității absolute (art. 2255 NCC), contractul de mecenat (art. 1 din Legea nr. 32/1994) etc.

În dreptul comercial, potrivit art. 5 alin. (6) din Legea nr. 31/1990, actul constitutiv se încheie sub semnătură privată, se semnează de toți asociații sau, în caz de subscripție publică, de fondatori; forma autentică a actului constitutiv este obligatorie atunci când: printre bunurile subscrise ca

aport la capitalul social se află un teren sau când se constituie o societate în nume colectiv ori în comandită simplă sau când se constituie o societate pe acțiuni prin subscripție publică; de asemenea, legea cere forma **ad validitatem** pentru următoarele acte: cambia trebuie făcută în formă scrisă și să cuprindă condițiile formale prevăzute de art. 1 din Legea nr. 58/1934 (cambia, trebuie să fie un act autentic în situația în care trăgătorul nu știe carte), contractul de înrolare a echipajului care trebuie încheiat în formă scrisă, legalizat de autoritatea maritimă, trecut în registrele oficiului maritim și transcris în registrul vasului (art. 532 C.com), contractul de împrumut maritim trebuie făcut prin act scris [art. 602 alin. (1) C.com.] etc.

De asemenea, conform art. 15 din Legea nr. 31/1990, contractele încheiate între societatea cu răspundere limitată și persoana fizică sau persoana juridică, asociat unic al celei dintâi, se încheie în formă scrisă, sub sancțiunea nulității absolute.

În dreptul muncii, contractul individual de muncă se încheie în formă scrisă, această condiție fiind cerută **ad validitatem;** art. 16 alin. (1) C.muncii așa cum a fost modificat prin Legea nr. 40/2011 prevede: „contractul individual de muncă se încheie în baza consimțământului părților, în formă scrisă, în limba română (…). Forma scrisă este obligatorie pentru încheierea valabilă a contractului".

(sinonim cu: **ad solemnitatem**, **ad substantiam**)

Ad valorem – „La valoarea/potrivit valorii"

Modalitate de calculare a impozitelor și taxelor vamale prin aplicarea unor cote asupra valorii vamale a mărfurilor respective.

În cazul transporturilor cu nave de linie dacă marfa este de mare valoare (de exemplu, aur) la tarif se adaugă și o taxă **ad valorem**, care reprezintă un procent din prețul mărfii în portul de încărcare.

Aequum est ut cuius participavit lucrum, participet et damnum – „Este drept să participe și la câștig cel care a participat și la pagubă" (**Digeste**)

(v. **societas leonina**)

Affectio societatis – „Intenția de a se asocia"

Affectio societatis reprezintă intenția de a se asocia și de a desfășura în comun o activitate comercială cu respectarea condițiilor legale și conform cu clauzele actului constitutiv. Ca și conținut **affectio societatis** nu presupune o egalitate economică a asociaților, ci doar una de ordin juridic.

Deși până la intrarea în vigoare a Noului Cod civil **affectio societatis** nu are o consacrare legală și nici nu o regăsim în definiția legală a societății din art. 1491 C.civ.,

totuşi doctrina nu contestă existenţa şi importanţa sa. În noua definiţie oferită de art. 1881 NCC se regăseşte o referire la această intenţie a asociaţilor, stabilindu-se că persoanele „se obligă reciproc să coopereze pentru desfăşurarea unei activităţi".

Cu privire la natura sa, ne interesează dacă se rezumă la a fi doar o simplă stare volitivă ce animă asociaţii sau este un element psihologic ce nu poate fi comensurat ori dimpotrivă apare ca element structural obligatoriu a cărui existenţă este şi statuată legal.

Structural, **affectio societatis** este un element psihologic şi constituie esenţa contractului de societate. De altfel, **affectio societatis** este unul din elementele specifice contractului de societate (alături de aportul asociaţilor şi realizarea şi împărţirea beneficiilor).

Unii autori francezi (Maurice Cozian şi Alain Viandier) îl numesc mai degrabă un sentiment decât un concept juridic: intensitatea sa variază numai în funcţie de tipul societăţii, „în societăţile de parteneri acesta este cel mai viu; el exprimă voinţa de a colabora, pe picior de egalitate, pentru succesul întreprinderii comune; este acel «cot la cot» sau «corp la corp» care adesea se termină «spate în spate»".

Ca şi manifestare exterioară **affectio societatis** nu presupune doar simpla relaţionare a asociaţilor, ci, având un conţinut complex, implică o atitudine permanentă de înţelegere şi conlucrare a asociaţilor (în cazul societăţilor de persoane) sau de apartenenţa la o societate pe acţiuni generat de investirea capitalului şi de participare la activitatea societăţii prin exercitarea drepturilor esenţiale (cazul societăţilor de capital).

Observăm că specificitatea existentă între societăţile comerciale clasificate în funcţie de elementul **intuitu personae** (societăţi de persoane la care adăugăm şi societăţile mixte şi societăţile de capitaluri) se prelungeşte şi sub aspectul conţinutului lui **affectio societatis**: în cazul societăţilor de persoane şi mixte este necesară participarea tuturor la viaţa socială, iar legiuitorul a impus regula unanimităţii în privinţa formării voinţei, în timp ce în cazul societăţilor de capitaluri legiuitorul a prevăzut principiul majorităţii în luarea hotărârilor adunărilor generale.

În cazul primelor societăţi pasivitatea unuia poate conduce la un blocaj al activităţii şi poate îmbrăca chiar forma unui abuz de drept, în timp ce în cazul celor din urmă societăţi soluţia pentru pasivitatea sau opunerea unor acţionari s-a găsit în aplicarea principiului majorităţii prin stabilirea unor praguri minime de cvorum de prezenţă şi a unor majorităţi de capital. Spre exemplu, în practica judiciară s-a reţinut ca fiind abuzivă abţinerea nejustificată a unui asociat minoritar la majorarea

capitalului social la un S.R.L., deşi o astfel de majorare era necesară, motiv pentru care s-a dispus desemnarea unui mandatar în scopul de a suplini voinţa respectivului asociat minoritar şi de a vota în numele lor în sensul interesului social, dar care totodată să nu atenteze la interesul legitim al minoritarilor.

Revenind la conţinutul lui **affectio societatis** am reţinut că nu presupune neapărat din partea asociaţilor o manifestare exterioară, o materializare. **Affectio societatis** nu depăşeşte stadiul de element pur psihologic; este adevărat că în cazul societăţilor de persoane, tocmai pentru că asociaţii participă direct la activitatea curentă, lipsa sa o putem constata cu uşurinţă din actele pozitive ale asociaţilor sau dimpotrivă dispariţia acestuia tot din actele sau faptele negative ale acestora faţă ceilalţi asociaţi ori societate. Acesta este tocmai specificul acestor societăţi şi tot din acest motiv în cazul societăţilor de capitaluri reţinem că **affectio societatis** se reduce la apartenenţa acelui acţionar la acea societate; nu putem spune că la acestea din urmă **affectio societatis** este diluat, ci doar că diferă conţinutul. Ceea ce au în comun şi asociaţii şi acţionarii sunt interesele: interesul de a desfăşura în comun o activitate pentru a obţine şi împărţi profitul realizat.

Nu putem să nu observăm că **affectio societatis** ca şi element specific al contractului de societate este în strângă legătură cu anumite instituţii specifice precum excluderea, retragerea, dizolvarea etc.; de fapt el este barometrul ce indică gradul de satisfacţie al asociaţilor privitor la activitatea desfăşurată; intenţia comună de a începe sau a continua activitatea într-o structură asociativă nu poate exista în lipsa satisfacerii depline a intereselor personale.

După cum s-a remarcat în doctrină, importanţa acestei noţiuni se observă în ajutorul oferit în calificarea societăţii: atât negativ excluzând calificarea societăţii atunci când **affectio societatis** nu există, cât şi pozitiv când se califică societatea comercială pe baza existenţei intenţiei comune de asociere. Acest element deosebeşte o societate fie comercială, fie civilă de alte forme de asociere ce au la bază doar un scop unic, cum ar fi cazul a două persoane care cumpără împreună un imobil pentru folosul lor propriu.

Importanţa acestui element psihologic se relevă atunci când există îndoieli cu privire la calificarea unui contract ca fiind sau nu de societate şi cu ajutorul său putem stabili intenţia reală a părţilor. Este adevărat că în cazul societăţilor comerciale trebuie îndeplinite anumite formalităţi în faza de constituire de constituire, astfel că puţine sunt cazurile în care ar exista dubii cu privire la intenţia părţilor; cu toate acestea,

nu sunt excluse cazurile în care părţile deghizează un contract sub forma contractului de societate.

Absenţa lui **affectio societatis** face ca o societate comercială să fie calificată ca şi societate fictivă. „Atunci când societatea nu este decât o tehnică de organizare a întreprinderii sau a patrimoniului, **affectio societatis** dispare. Acest lucru este evident în cazul societăţii cu răspundere limitată cu asociat unic, când asociatul unic nu are intenţia de a se asocia" (Maurice Cozian şi Alain Viandier).

Sub aspectul formelor sub care se manifestă **affectio societatis** reţinem că nu se prezintă sub o formă unică, el având un conţinut variat; analizăm **affectio societatis** în plan temporal (pe de o parte, momentul iniţial asocierii şi, pe de altă parte, momentele ulterioare dobândirii personalităţii juridice, adică cele ale desfăşurării activităţilor propuse), dar şi raportat la fiecare formă de societate, având în funcţie de specificul acestora valenţe diferite.

Două sunt momentele la care raportăm existenţa lui **affectio societatis**: momentul constituii societăţii comerciale şi momentele ulterioare acestei etape, adică în activitatea comercială. Existenţa lui **affectio societatis** la momentul încheierii actului constitutiv nu poate fi contestată; prin semnarea actului constitutiv asociaţii îşi exprimă intenţia de a desfăşura în comun activitatea comercială propusă. Dacă în privinţa primului moment nu există controverse odată ce în acest moment are o natură generică, statică, iar proba existenţei sale o constituie chiar actele constitutive semnate, ulterior momentului dobândirii personalităţii juridice iese la iveală adevărata natură a acestuia, respectiv caracterul său fluctuant. **Affectio societatis** nu trebuie să existe doar la momentul asocierii, ci pe tot parcursul existenţei societăţii comerciale, numai că intensitatea acestuia este diferită pe parcursul desfăşurării activităţii comerciale.

Affectio societatis există la toate formele de societăţi comerciale, însă modul de manifestare este diferit.

Dacă în cazul societăţilor de persoane şi a societăţilor mixte imboldul asocierii şi al desfăşurării activităţii comerciale se grefează pe raporturile personale dintre asociaţi, adică relevantă este calitatea persoanelor ce se asociază, în cazul societăţilor de capitaluri **affectio societatis** are ca element specific aportul fiecărui acţionar, astfel că relevantă este capacitatea financiară a persoanelor.

Existenţa acestui element specific este evidentă în cazul societăţilor de persoane şi a societăţilor mixte, iar doctrina nu contestă importanţa sa, spre deosebire de cazul societăţilor de capitaluri. În ceea ce ne priveşte am considerat că **affectio societatis** trebuie să

existe şi în cazul societăţilor pe acţiuni în ambele etape vizate (epata constituirii şi etapa desfăşurării activităţii comerciale). Bineînţeles că participarea şi implicarea acţionarilor nu are aceleaşi valenţe ca şi la societăţile de persoane, adică o implicare personală şi constantă în activitatea curentă.

Ca şi concluzie sub acest aspect şi la societăţile pe acţiuni cu număr mare de acţionari, cotate sau nu la bursă, există **affectio societatis**, persoanele respective urmăresc a se asocia (sau de a deveni acţionari), iar desfăşurarea activităţii se rezumă la exercitarea drepturilor conferite de lege (dreptul a vota, de a fi ales în organele de conducere, de a încasa dividende etc.); activitatea comercială nu se desfăşoară efectiv de acţionari, ci prin intermediul organelor specializate şi reglementare legal şi statutar. **Affectio societatis** rămâne doar un element psihologic a cărui existenţă nu trebuie să o reducem la activităţi materiale concrete.

În cazul societăţii cu răspundere limitată cu asociat unic constatăm un mod specific de exteriorizare a lui **affectio societatis**, impunându-se o redefinire a sa; aceasta se impune atât timp cât **affectio societatis** reprezintă intenţia comună a asociaţilor de desfăşura în comun o activitate comercială; cum avem de-a face cu o singură voinţă implicit şi intenţia nu mai este comună, ci doar a asociatului respectiv. Trebuie să ne raportăm doar la voinţa asociatului unic. Nu trebuie să plecăm de la premisa că **affectio societatis** nu există în cazul unei astfel de societăţi, diferenţa regăsind-o doar în modalitatea de exteriorizare. În acest context, putem reţine că în cazul societăţii cu răspundere limitată cu asociat unic **affectio societatis** reprezintă intenţia acestuia de a constitui o societate comercială şi de a desfăşura o activitate comercială de sine stătătoare, cu intenţia de a obţine venituri pentru societate şi pentru sine, iar nu cu un scop de simulare în sensul de a crea societatea cu intenţia de a evita răspunderea personală sau de a reprezenta un paravan pentru o altă societate care în realitate beneficiază de activitatea celei dintâi. Nu putem reduce noţiunea de **affectio societatis** doar la momentul iniţial al constituirii considerând că acesta reprezintă intenţia de a crea o societate, el trebuind să existe şi pe parcursul existenţei societăţii.

A fortiori – „Cu atât mai mult”

Argument ce conţine ideea că o normă de drept poate fi aplicată la o situaţie concretă, neprevăzută în ipoteza acesteia, dacă motivele care au fost avute în vedere la adoptarea normei se regăsesc cu şi mai multă putere în situaţia respectivă. Propriu metodei logice de interpretare, acest argument este utilizat în cadrul unei interpretări de tip teleologic, deoarece, în

situațiile la care este extinsă norma juridică, se regăsește și mai mult rațiunea legii, finalitatea acesteia. Aplicarea acestui procedeu are un efect extensiv, pentru că determină lărgirea sferei de aplicare a normei interpretate.

(v. și **ratio legis; interpretatio extensiva**)

Agere cum populo – „A acționa/a dezbate împreună cu poporul"

Procedeu în dreptul roman prin care poporul era consultat în legătură cu procesul de legiferare. Un magistrat adresa adunării populare o **rogatio** prin care îi cerea să se pronunțe asupra unei legi. Urma apoi o dezbatere, iar cetățenii votau folosind două formule: **antiquo** (respingerea legii) sau **uti rogas** (după cum se cere în mod oficial, adică admiterea legii).

Acest procedeu are o deosebită importanță pentru istoria dreptului public, întrucât reprezintă o prefigurare a procedeelor guvernământului semidirect din perioada contemporană.

(v. și **referendum; veto**)

Alibi – „Altundeva; în alt loc"

Apărare prin care se invocă împrejurarea că acea persoană în momentul săvârșirii infracțiunii se afla în alt loc decât în cel în care s-a săvârșit infracțiunea.

Alieni abstinentia – „Respectarea a ceea ce este al altuia"

Principiu al școlii dreptului natural formulat de către Hugo Grotius ce vizează neîncălcarea drepturilor subiective ale celorlalte persoane în scopul armoniei sociale.

Alieni iuris – „Sub puterea/ dreptul altuia"

Se folosește cu referire la persoanele minore sau majore necapabile, puse sub autoritatea părinților sau tutorelui.

(v. **sui iuris**)

Alieno nomine – „În numele altuia"

(v. **proprio nomine**)

Aliquid novi – „Ceva nou"

Una din condițiile necesare realizării novației este și existența unui element nou care să deosebească obligația nouă de cea veche (a se vedea definiția novației din art. 1609 NCC). Acest nou element poate privi:

a) persoana creditorului (novație prin schimbare de creditor);

b) persoana debitorului (novație prin schimbare de debitor);

c) obiectul obligației (novație prin schimbare de obiect).

Allegans contraria non audiendus est – „Alegerea unui lucru contrar nu este permisă"

Expresie care exprimă vechiul principiu juridic numit principiul achiesării, care are rolul de garanție împotriva invocării abuzive a unei cauze de nulitate a unui tratat, a unui motiv de încetare, de

suspendare sau de retragere dintr-un tratat. Conținutul acestui principiu rezultă cu claritate din principalul act care îl consacră la nivel internațional, Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 1969: „Un stat nu poate invoca o cauză de nulitate a unui tratat sau un motiv de a-i pune capăt, de a se retrage din el sau de a-i suspenda executarea, în conformitate cu articolele 46 şi 50 sau cu articolele 60 şi 62 dacă, după ce a avut cunoştinţă de fapte, acest stat: a) a acceptat în mod explicit să considere că, după caz, tratatul este valid, rămâne în vigoare sau continuă să fie aplicabil sau b) trebuie, față de conduita sa, să fie socotit că a achiesat, după caz, la validitatea tratatului sau la menținerea sa în vigoare sau în aplicare" (art. 45).

Alma mater – „Mamă dătătoare de viață"

Alteri ne faceris quod tibi fieri non vis – „Altuia nu face ceea ce ție nu vrei să ți se facă"

Alteri stipulari nemo potest – „Nimeni nu poate stipula pentru altul"

Principiu din dreptul roman potrivit căruia stipulația pentru altul era nulă deoarece se considera că stipulantul nu are niciun interes, iar terțul beneficiar nu a participat la încheierea actului. Dacă principiul inițial viza numai stipulația, ulterior s-a generalizat aplicându-se tuturor contractelor, el căpătând sensul că nimeni nu poate contracta pentru altul.

În prezent, stipulația pentru altul este valabilă, fiind considerată o excepție de la principiul relativității efectelor contractului; stipulația pentru altul este contractul prin care o parte, numită stipulant, dispune ca cealaltă parte, numită promitent, să dea, să facă sau să nu facă ceva în folosul unei terțe persoane, numită terț beneficiar.

Pentru a fi valabilă stipulația pentru altul, pe lângă condițiile generale de valabilitate necesare pentru încheierea oricărui contract, este necesar ca voința de a stipula în favoarea unei terțe persoane să fie neîndoielnică, iar terțul beneficiar să fie determinat ori cel puțin determinabil. Dreptul terțului beneficiar se naşte direct din contractul încheiat între stipulant şi promitent, acesta având, deşi nu este parte în contract, o acțiune directă împotriva promitentului. Cu titlu de exemplu enumerăm câteva cazuri de stipulație pentru altul: donația cu sarcină în favoarea unei terțe persoane, contractul de transport de mărfuri dacă destinatar este o terță persoană, asigurările de persoane când suma asigurată se plăteşte unei terțe persoane desemnată de asigurat (art. 2230 NCC corespunzător art. 31 şi urm. din Legea nr. 136/1995).

Alterius factum alteri non nocet – „Fapta unuia nu vatămă pe altul/nu dăunează altuia"

(v. **neminem laedit qui suo iure utitur**)

A maiori ad minus – „De la mai mult la mai puţin"

Argument ce derivă din **a fortiori** şi care înseamnă că, dacă legea permite mai mult, permite şi mai puţin sau, cu alte cuvinte, cine poate mai mult poate şi mai puţin.

(v. şi **qui potest plus, potest minus**)

Amicitia – „Prietenie"

Termen din dreptul roman care desemnează un tratat de neutralitate pe care romanii îl încheiau cu cei pe care-i considerau egalii lor.

A minori ad maius – „De la mai puţin la mai mult"

Argument ce derivă din **a fortiori,** exprimând ideea că în cazul în care legea interzice mai puţin interzice implicit şi mai mult. Acest argument, oarecum opus argumentului **a maiore ad minus**, se aplică numai pornind de la un caz special la unul general, aşa cum este situaţia normelor prohibitive. Nu poate fi aplicat decât având în vedere scopul, finalitatea legii (**ratio legis**).

(v. şi **a maiore ad minus; ratione legis**)

Analogia iuris – „Analogia dreptului"

Analogia constituie un procedeu al interpretării constructive, deci extensive, prin care, pentru soluţionarea unei chestiuni particulare, atunci când legea este incompletă ori nu este destul de precisă, se recurge la norme asemănătoare (**analogia legis**) sau la principiile generale de drept (**analogia iuris**).

Analogia, ca procedeu de interpretare se întemeiază pe ideea coerenţei dreptului, pe conceperea acestuia ca un sistem logic, compus din reguli ordonate, raportate unele la celelalte. O astfel de concepţie nu admite existenţa unor lacune ale dreptului, pentru fiecare situaţie de fapt trebuind să fie găsită o reglementare juridică adecvată. Pentru aceste motive interpretarea prin analogie este impusă chiar de lege: „Judecătorul care va refuza de a judeca, sub cuvânt că legea nu prevede, sau este întunecată sau neîndestulătoare, va putea fi urmărit ca culpabil de denegare de dreptate" (art. 3 C.civ.).

Analogia pune pregnant în evidenţă funcţia creatoare a interpretării. Totuşi, acest procedeu nu poate fi aplicat fără limite. În dreptul penal analogia este interzisă, cu alte cuvinte normele penale nu pot fi interpretate în sens extensiv. Această regulă este un corolar al principiului legalităţii infracţiunilor şi pedepselor care domneşte în materie penală. Interdicţia interpretării prin analogie în materie penală se referă numai la normele penale propriu-zise, adică

represive, pentru că în ceea ce priveşte favorurile făcute de legea penală, analogia este admisibilă.

Totodată, nu pot fi supuse unei interpretări extensive, deci nici prin analogie, normele care derogă de la dreptul comun, adică excepţiile, normele care instituie prezumţii legale. Interpretarea prin analogie este interzisă, de asemenea, în cazul normelor fiscale, care sunt oneroase, precum şi în cazul dispoziţiilor care determină competenţa autorităţilor publice.

Analogia legis – „Analogia legii"

Procedeu al interpretării constructive, deci extensive, prin care, pentru soluţionarea unei chestiuni particulare, atunci când legea este incompletă ori nu este destul de precisă, se recurge la norme asemănătoare. Pe lângă analogia legii acest mod de interpretare mai cuprinde şi analogia dreptului (**analogia iuris**), caz în care se face recurs la principiile generale de drept.

Articolul 10 NCC interzice analogia stabilind că „Legile care derogă de la o dispoziţie generală, care restrâng exerciţiul unor drepturi sau care prevăd sancţiuni civile se aplică numai în cazurile expres şi limitativ prevăzute de lege".

(v. **analogia iuris**)

Animus – „Intenţie"

Termen prin care se desemnează elementul psihologic (intenţional).

Posesia conţine structural două elemente: un element material, **corpus**, şi un element intenţional, **animus**, prin acest ultim element înţelegându-se voinţa celui care stăpâneşte în fapt lucrul de a-l păstra pentru sine (**rem sibi habendi**) şi de a se comporta ca un proprietar ori ca titular al altui drept real (**animus domini**).

Conform art. 916 NCC „posesia este exercitarea în fapt a prerogativelor dreptului de proprietate asupra unui bun de către persoana care îl stăpâneşte şi care se comportă ca un proprietar". În viziunea Codului civil de la 1864 „posesiunea este deţinerea unui lucru sau folosirea de un drept exercitată, una sau alta, de noi înşine sau de altul în numele nostru" [art. 1846 alin. (2) C.civ.].

Elementul intenţional este cel care deosebeşte posesia de detenţia precară, deoarece detentorul precar deţine lucrul fără voinţa de a-l stăpâni pentru sine şi fără a se comporta ca un proprietar ori ca titular al altui drept real [conform art. 918 alin. (1) NCC nu constituie posesie stăpânirea unui bun de către un detentor precar].

În acest sens Noul Cod civil stabileşte în privinţa exercitării posesiei că posesorul poate exercita prerogativele dreptului de proprietate asupra bunului fie în mod nemijlocit, prin putere proprie, fie prin intermediul altei persoane [art. 917 alin. (1)].

De asemenea, în art. 1853 din Codul civil de la 1864 se prevede că actele exercitate, fie asupra unui lucru al altuia, sub nume precar, fie asupra unui lucru comun în puterea destinației legale a aceluia, nu constituie o posesie sub nume de proprietar; tot asemenea este şi posesia exercitată asupra unui lucru al altuia, prin simpla îngăduință a proprietarului.

Animus alieni – „Intenția altuia"

Expresie care desemnează exercitarea elementului intențional prin intermediul altei persoane; acest caz este o excepție de la regula potrivit căreia elementul intențional nu se poate exercita prin intermediul altei persoane (de exemplu, cazul minorilor şi a celor puşi sub interdicție).

Animus belligerandi – „Intenția de a purta război"

Folosită în dreptul internațional, această expresie desemnează intenția unui stat de a declanşa un război de agresiune; în acest caz **animus belligerandi** se confundă cu intenția de a săvârşi actele materiale ce constituie agresiunea.

Animus contrahendi negotii – „Intenția contractării unei afaceri"

Expresie care desemnează intenția de a se obliga, condiție esențială pentru valabilitatea consimțământului şi deci a actului juridic respectiv.

Animus debellandi – „Dorința de a învinge (de a anihila prin luptă)"

Expresie care desemnează intenția unui stat de a pune capăt existenței, ca stat independent, a adversarului.

(v. **debellatio**)

Animus domini – „Intenția stăpânului (proprietarului)"

Termen prin care se indică intenția de a fi (de a se comporta) proprietar sau de a deveni proprietar al unui lucru sau titular al unui alt drept real.

Animus donandi – „Intenția de a dărui/dona"

Ceea ce caracterizează contractul de donație este intenția donatorului de a face o liberalitate, de a gratifica, adică de a transfera proprietatea unui bun către donatar fără a urmări ca în schimb să primească altceva; dacă în urma interpretării contractului se stabileşte că acesta a fost încheiat **animus donandi**, atunci va fi calificat ca fiind un contract de donație şi, în consecință, se vor aplica regulile specifice donației; astfel, spre exemplu, pentru delimitarea contractului de întreținere de donația cu sarcină trebuie analizat dacă înstrăinătorul a încheiat contractul **animus donandi** sau cu scopul de a-şi asigura întreținerea până la sfârşitul vieții; în cazul donației cu sarcină, pe lângă intenția de a face o liberalitate,

sarcina impusă este mult mai mică decât bunul donat.

(v**. captatio benevolentia, donari videtur quod nullo iure cogente conceditur**)

Animus iocandi – „Intenția de a glumi"

Caracterizează mobilul cu care a acționat făptuitorul şi anume acela de a glumi în legătură cu ceva sau cu cineva. Existența acestui mobil nu înlătură răspunderea penală pentru fapta săvârşită, dacă sunt îndeplinite celelalte condiții pentru angajarea unei astfel de răspunderi.

Animus nocendi – „Intenția de a face rău"

Sintagma se referă la mobilul cu care acționează făptuitorul atunci când comite o infracțiune, la faptul că latura subiectivă constă în intenția directă. Acest mobil, în general, conferă infracțiunii un caracter calificat; faptul că subiectul activ a acționat cu premeditare constituie în unele cazuri o circumstanță agravantă specială. De exemplu, omorul săvârşit cu premeditare este omor calificat [art. 175 lit. a) C.pen.].

Animus novandi – „Intenția de a înnoi".

Novația presupune exprimarea clară a intenției comune a părților de a nova, respectiv de a transforma obligația veche într-una nouă. Conform art. 1610 NCC „Novația nu se prezumă. Intenția de a nova trebuie să fie neîndoielnică" dispoziție asemănătoare cu cea din Codul civil de la 1864 „Novațiunea nu se prezumă. Voința de a o face trebuie să rezulte evident din act" (art. 1130).

(v. **şi aliquid novi**)

Animus ocupandi – „Intenția de a ocupa".

Expresie folosită în dreptul internațional care desemnează intenția unui stat de a ocupa noi teritorii; **animus ocupandi** era considerat ca fiind suficient pentru ocuparea acestor teritorii, iar uneori se realizau şi unele acte simbolice (ca de exemplu, ridicarea unui monument, a unei construcții). Cu timpul, practica diplomatică şi tratatele internaționale au impus ca ocuparea teritoriilor descoperite, pentru a fi recunoscută, să fie realizată prin acte efective de stăpânire. Dreptul internațional contemporan interzice ocuparea unui teritoriu străin.

Animus rem sibi habendi – „Intenția de a avea pentru sine (de a poseda)"

(v. **animus**)

Anticipitis usus quae in bello et extra bellum usum habent – „Obiecte care pot să servească atât la război, cât şi pe timp de pace"

Se referă la anumite bunuri care pot fi folosite atât pe timp de război pentru sporirea potențialului

militar al unuia dintre beligeranți, cât și în scopuri pașnice. Dacă această categorie de bunuri constituie obiect al contrabandei de război sau nu este una dintre chestiunile controversate din dreptul internațional. A fost utilizată pentru prima dată de Hugo Grotius (**De iure belli ac pacis**).

A pari – „La fel"

Raționament conform căruia în situații identice există soluții identice, astfel că legea se va aplica și situațiilor care nu sunt vizate direct de lege, deoarece legea cuprinde numai situațiile cele mai cunoscute. Acest procedeu este propriu interpretării extensive, întrucât rezultatul utilizării sale este lărgirea domeniului de aplicare a normei juridice; la baza sa stă analogia. Din aceste motive procedeul **a pari** nu poate fi aplicat decât anumitor norme de drept, în unele cazuri fiind interzisă folosirea lui. Se întâlnește în diferite formulări, cea mai răspândită fiind: **ubi eadem est legis ratio, ibi eadem est legis dispositio**.

(v. și **analogia iuris; interpretatio extensiva**)

A posteriori – „(Rezultat/dedus) din cele ce urmează"

Expresie de sorginte logico-filosofică (a fost utilizată de Kant pentru a desemna acele cunoștințe obținute pe cale experimentală), care s-a generalizat având sensul de rezultat, concluzie la care s-a ajuns în urma experienței, în urma raportării la exterior. Expresia este utilizată și în cadrul dreptului. De exemplu, în dreptul constituțional, controlul **a posteriori** al constituționalității legilor se realizează după ce legea a fost promulgată și ea începe să producă efecte juridice. Pe calea acestui tip de control se analizează conformitatea cu constituția nu numai a conținutului legii, ci și a modului ei de aplicare.

(v. și **a priori**)

Appellandi usus quam sit frequens quamque necessarius, nemo est qui nesciat – „Oricine știe că utilizarea apelului este tot atât de frecventă ca și necesară"

Adagiu formulat de jurisconsultul Ulpian prin care se evidențiază importanța apelului în special, și a căilor de atac, în general. Căile de atac permit controlarea de către o instanță superioară a unei hotărâri judecătorești, permițând astfel înlăturarea eventualelor erori săvârșite de judecătorii primei instanțe. Această posibilitate este cu atât mai importantă cu cât, de regulă, o hotărâre judecătorească nu poate constitui obiectul unei acțiuni în anulare (fac excepție hotărârile de expedient și hotărârile arbitrale). Mai mult decât atât hotărârile judecătorești definitive capătă putere de lucru judecat (**res iudicata**) ceea ce constituie o prezumție legală absolută care nu poate fi înfrântă

decât prin intermediul căilor extraordinare de atac.

(v. şi **ius appellationis; res iudicata**)

Appetitus societatis – „Dorința (înclinație) spre unire (pentru a forma o comunitate)"

Expresie formulată de adepții şcolii dreptului natural pentru a exprima acea însuşire generală a ființei umane raționale de a trăi în cadrul societății. Pornind de la ideea lui Aristotel conform căreia omul este un „animal social" (*Zoon politikon*) şcoala dreptului natural constata şi susținea prin această expresie nevoia spirituală a omului de a se raporta în permanență la semenii săi. Societatea nu înseamnă numai o simplă coexistență a indivizilor, ci presupune autonomizarea relațiilor interumane; ea este mai mult decât suma indivizilor care trăiesc în cadrul ei. **Appetitus societatis** reprezintă tocmai suportul societății, întrucât este nevoia spirituală a omului de a se regăsi în ceilalți, consecința insuficienței de sine a individului.

Mediul relațional constituie o condiție esențială a existenței dreptului întrucât norma juridică, spre deosebire de norma morală, nu se referă la individ, ci la relație, la legăturile existente între oameni în cadrul societății.

(v. şi **ubi societas ibi ius**)

A priori – „(Rezultat/ dedus) din cele precedente"

Expresie de sorginte logico-filosofică (consacrată de Immanuel Kant prin conceptul de judecată sintetică **a priori**), care s-a generalizat cu sensul de cunoaştere, care nu se bazează pe experiență, ci pe rațiunea pură, independentă de raporturile cu exteriorul. Expresia se foloseşte şi în cadrul dreptului cu acest înțeles. De exemplu, în dreptul constituțional, controlul **a priori** al constituționalității legilor se face înainte de promulgarea legii, pe cale politică. Analiza constituționalității legii în cadrul acestui tip de control se face avându-se în vedere numai textul legii, conținutul ei, independent de modul ei de aplicare, care nu poate fi analizat decât după promulgarea legii, când aceasta începe să-şi producă efectele, adică **a posteriori.**

(v. şi **a posteriori**)

A quo – „De la care"

Expresie care se referă la un termen de la care un act juridic începe să-şi producă efectele (de exemplu, termenul de la care începe să-şi producă efectele un tratat).

(v. şi **dies a quo**)

Argumentum a contrario – „Argument dedus din ceea ce este contrar"

(v. **a contrario**)

Argumentum a pari – „Argument bazat/fondat pe egalitate”

(v. **a pari**)

Argumentum a simile – „Argument dedus din ceea ce este asemănător”

Analogia în interpretarea unei norme juridice se bazează pe raționamentul potrivit căruia, dacă legiuitorul a edictat o normă pentru anumite situații de fapt, aplicarea acesteia poate fi extinsă şi la alte situații, care, cu toate că nu au fost prevăzute în ipoteza normei, ele sunt asemănătoare cu cele prevăzute, justificând astfel extinderea domeniului de aplicare.

(v. **analogia iuris; interpretatio extensiva; a pari**)

Ars oratoria – „Arta de a vorbi”

Retorica ar putea fi definită ca fiind arta de a vorbi frumos (**ars bene dicendi**) cu scopul de a convinge.

Retorica a apărut în Grecia antică în sfera activităților publice şi s-a dezvoltat în trei direcții principale: curentul asiatic (şcoala din Pergam), curentul neoaticist (şcoala din Atena) şi curentul rodian (şcoala din Rhodos). În Roma antică retorica cunoaşte o mare înflorire datorită unor oratori străluciți, precum Cicero sau Quintilianus.

Din punct de vedere al sistematizării, retorica cuprinde trei genuri (demonstrativ, deliberativ şi judiciar) şi patru părți (invenţiunea, dispoziţiunea, elocuţiunea şi acţiunea).

Retorica nu se confundă cu elocința: în timp ce retorica este rezultatul studiului, elocința este „un dar şi o artă”.

A rubrica – „De la rubrică”

Regulă a interpretării sistematice potrivit căreia, pentru a se clarifica textul unei norme cu sens incert, se ia în considerare titlul rubricii în care este cuprinsă norma respectivă. Această regulă trebuie aplicată însă cu deosebită atenție, întrucât de multe ori rubrica nu acoperă toată materia la care se referă titlul său şi, de asemenea, se poate întâmpla ca sub un anumit titlu să fie cuprinsă mai multă materie decât rezultă din formularea acestui titlu.

(v. şi **a subiecta materia**)

A simili ad simile – „De la (un lucru) asemănător la (alt lucru) asemănător”

Interpretarea prin analogie a normelor juridice constituie un procedeu propriu interpretării extensive.

(v. **analogia iuris; interpretatio extensiva; a pari**)

A subiecta materia – „De la subiectul tratat (în textul interpretat)”

Regulă de bază a interpretării sistematice prin care conținutul textului interpretat este raportat la

materia tratată în context. De exemplu, normele din partea specială a Codului de procedură penală nu pot fi aplicate fără să se țină cont de normele prevăzute în partea generală a acestui cod. Ceea ce este caracteristic pentru interpretarea sistematică şi, deci, şi pentru regula **a subiecta materia** este că norma juridică interpretată este considerată ca făcând parte dintr-un sistem structurat, sistemul dreptului, care la rândul său cuprinde mai multe subsisteme. Pentru a determina sensul normei juridice trebuie să se determine locul acesteia în cadrul sistemului de drept şi în subsistemul din care face parte, iar textul său trebuie interpretat în acord cu celelalte norme cuprinse în sistemul de drept şi în subsistemul specific.

Audiatur et altera pars – „Să fie audiată şi cealaltă parte"

Regulă din dreptul roman preluată şi dezvoltată în dreptul modern care se referă în principal la dreptul la apărare al fiecărei părți.

În dreptul român, principiul dreptului la apărare este de ordin constituțional. Dreptul la apărare este garantat. În tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu (art. 24 din Constituție). Totodată dreptul la apărare este prevăzut în art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, tratat care face parte din dreptul intern şi are o forță juridică supralegislativă.

În dreptul procesual civil, dreptul la apărare este garantat prin dispozițiile art. 15 din Legea nr. 304/2004, precum şi prin numeroase prevederi speciale din Codul de procedură civilă. De asemenea, principiul contradictorialității care guvernează procesul civil constituie o garanție a dreptului la apărare.

În dreptul procesual penal, dreptul la apărare este reglementat prin diverse norme speciale, dar şi printr-un articol consacrat expres acestui drept: art. 6 C.proc.pen. care în alin. (1) prevede că dreptul la apărare este garantat învinuitului, inculpatului şi celorlalte părți în tot cursul procesului penal.

Adagiul **audiatur et altera pars** nu se referă numai la dreptul la apărare, ci are legătură cu principiul mai larg al egalității în drepturi. Constituția consacră acest principiu în două articole. În art. 16 alin. (1) intitulat „egalitatea în drepturi" se prevede că cetățenii sunt egali în fața legii. Însă egalitatea în drepturi nu presupune numai egalitatea în fața legii, adică egalitatea în ceea ce priveşte aplicarea legii, ci se mai referă şi la egalitatea în elaborarea legii; se conturează astfel necesitatea controlului legiferării după acest criteriu, control care nu se poate face decât prin intermediul justiției constituționale. Spre o interpretare a art. 16 alin. (1) extinsă, în sensul egalității în drepturi conduc şi

celelalte prevederi constituționale, mai ales art. 4 alin. (2) care face o enumerare exemplificativă a criteriilor după care este interzisă discriminarea între cetățeni.

Audienda est et altera pars – „Trebuie audiată și cealaltă parte”

(v. **auditatur et altera pars**)

Aut dedere, aut punire – „Sau să fie predat sau să fie pedepsit”

Regulă potrivit căreia statul pe teritoriul căruia a fost prins un infractor trebuie să decidă dacă îl pedepsește el însuşi sau îl predă statului care solicită extrădarea lui; constituie o atenuare a principiului teritorialității absolute, care a dominat multă vreme dreptul penal în ceea ce privește aplicarea legii penale în spațiu.

(v. şi **leges non obligant extra territorium**)

B

Bellum omnium contra omnes – „Războiul tuturor împotriva tuturor”

Potrivit lui Thomas Hobbes prin această trăsătură se caracterizează „starea naturală”, presocială a omenirii. Filosoful englez a caracterizat astfel presupusa stare de început a omenirii pentru a justifica apariția statului, destinat tocmai să pună capăt acestui război continuu.

[v. şi **homo homini lupus** (**est**)]

Beneficium – „Beneficiu”

În dreptul medieval beneficiul constituia o danie funciară făcută de senior vasalului în baza contractului de vasalitate, danie condiționată de îndeplinirea de către vasal a obligațiilor, în special militare, pe care le avea față de senior. Asupra aceluiași teren (**beneficium**) se exercitau concomitent două drepturi reale, care nu pot fi încadrate în concepția clasică a proprietății; pe de o parte, dreptul vasalului, **ius utile**, pe de altă parte dreptul seniorului, **ius eminens.** Acordarea terenului era, la origine, viageră, fiind valabilă numai cât timp părțile erau în viață. Treptat, printr-o procedură complicată, s-a generalizat transmiterea ereditară feudului, seniorul păstrându-şi însă dreptul său asupra acestuia (**ius eminens**).

(v. şi **ius utile**)

Beneficium inventarii – „Beneficiu de inventar”

Potrivit art. 685 C.civ. succesiunea poate fi acceptată curat şi simplu sau sub beneficiu de inventar. Acceptarea sub beneficiu de inventar constă în exprimarea voinței moştenitorului de a primi succesiunea deschisă numai sub beneficiu de inventar, iar nu pur şi simplu, care va avea ca efect împiedicarea confuziunii dintre patrimoniul succesoral şi cel al succesorului, că moştenitorul beneficiar va răspunde față de creditorii succesorali pentru datoriile şi sarcinile succesiunii numai cu bunurile acesteia, bunurile sale proprii neputând fi urmărite.

Deşi acceptarea sub beneficiu de inventar are caracter facultativ, legea impune în anumite cazuri acest mod de acceptare:

a) art. 19 din Decretul nr. 32/1954 prevede că acceptarea moştenirii cuvenite unui minor, indiferent de vârstă, sau a unei persoane pusă sub interdicție va fi întotdeauna socotită ca fiind făcută sub beneficiu de inventar;

b) când succesibilul moare înainte de a fi optat, dreptul de

opţiune trece la moştenitorii săi; dacă aceştia nu se învoiesc cu privire la opţiune, atunci se consideră succesiunea acceptată sub beneficiu de inventar (art. 693 C.civ.).

În alte cazuri, succesibilul nu poate accepta sub beneficiu de inventar: dacă succesibilul îşi retractează renunţarea şi dacă, înainte sau după acceptarea sub beneficiu de inventar, acesta acceptă pur şi simplu moştenirea.

Acceptarea sub beneficiu de inventar trebuie să fie expresă şi solemnă, prin înscrierea ei în registrul destinat actelor de renunţare la succesiune (minorii şi interzişii nu trebuie să dea o declaraţie solemnă, deoarece ei se bucură de beneficiu de inventar în virtutea legii).

Beneficiul de inventar încetează dacă moştenitorul a renunţat la el sau dacă acesta este decăzut cu titlu de sancţiune din beneficiul de inventar când a ascuns bunuri succesorale (art. 712 C.civ.) sau a înstrăinat un bun nemişcător din succesiune, fără formele prevăzute de lege (art. 716 şi 717 C.civ.).

În schimb, în concepţia Noului Cod civil, în ceea ce priveşte efectele acceptării succesiunii, art. 1114 stabileşte că moştenitorii legali şi legatarii universali sau cu titlu universal răspund pentru datoriile şi sarcinile moştenirii numai cu bunurile din patrimoniul succesoral, proporţional cu cota fiecăruia. Aşadar, regula statornicită este că moştenitorii răspund pentru datoriile moştenirii doar în limita bunurilor succesorale.

În privinţa legatarului cu titlu particular, acesta nu este obligat să suporte datoriile şi sarcinile moştenirii. Prin excepţie el răspunde pentru pasivul moştenirii, însă numai cu bunul sau bunurile ce formează obiectul legatului în cazurile strict limitativ prevăzute în art. 1114 alin. (3) NCC.

Bis de eadem re ne sit actio – „Să nu existe (fie) o acţiune de două ori pentru acelaşi lucru (drept)"

Regulă din dreptul roman apărută în epoca veche prin care s-a asigurat forţa juridică a hotărârii judecătoreşti.

(v. **res iudicata**)

Bona fide – „Bună-credinţă"

Pornind de la elementele bunei-credinţe, anume intenţia dreaptă, diligenţa, liceitatea şi abţinerea de la a vătăma pe altul, în literatura juridică buna-credinţă a fost concepută ca o stare psihologică a unui subiect de drept care implică o anumită activitate a individului sau o atitudine pur intelectuală de ignorare sau eroare care poate fi apreciată etic şi care produce efecte juridice.

În toate raporturile juridice civile buna-credinţă se prezumă (**bona fides praesumitur**) până la proba contrară [art. 14 alin. (1) NCC].

Noul Cod civil în art. 14 alin. (1) stabileşte ca principiu că „orice persoană fizică sau juridică trebuie să-şi exercite drepturile şi să îşi execute obligaţiile cu bună-credinţă, în acord cu ordinea publică şi bunele moravuri".

Posesorul de bună-credinţă este definit de art. 938 NCC în materia dobândirii proprietăţii mobiliare prin posesia de bună-credinţă ca fiind „posesorul care nu cunoştea şi nici nu trebuia, după împrejurări, să cunoască lipsa calităţii de proprietar a înstrăinătorului".

Codul civil de la 1864 nu consacră generic această prezumţie; totuşi, art. 1899 alin. (2) C.civ. prevede că buna-credinţă se presupune totdeauna, iar sarcina probei revine celui ce invocă reaua-credinţă; buna-credinţă fiind prezumată, ea poate fi răsturnată numai prin proba contrară, sens în care se poate folosi orice mijloc de probă, inclusiv martori şi prezumţii. Articolul 57 din Constituţie obligă pe cetăţenii români, cetăţenii străini şi apatrizi să-şi exercite drepturile şi libertăţile constituţionale cu bună-credinţă, fără să încalce drepturile şi libertăţile celorlalţi.

Domeniul de aplicare în dreptul civil a bunei credinţe este vast; cu titlu exemplificativ, enumerăm următoarele cazuri:

a) buna-credinţă este necesară la încheierea contractelor şi executarea acestora; în acest sens, conform art. 1170 NCC [art. 970 alin. (1) C.civ.] convenţiile trebuie să acţioneze cu bună-credinţă atât la negocierea şi încheierea contractului, cât şi pe timpul executării sale; de asemenea, contractele trebuie interpretate prin raportare la buna-credinţă a părţilor [art. 1266 NCC, corespunzător art. 977 C.civ. coroborat cu art. 1170 NCC, corespunzător art. 970 alin. (1) C.civ.]; de altfel art. 1266 alin. (2) prevede că în interpretarea contractului şi stabilirea voinţei concordante a părţilor se va ţine seama printre altele şi de comportamentul părţilor ulterior încheierii contractului.

b) buna-credinţă trebuie să se manifeste şi în faza de negociere a unui contract. Chiar dacă părţile au libertatea iniţierii, desfăşurării şi ruperii negocierilor şi nu pot fi ţinute răspunzătoare pentru eşecul acestora, totuşi partea care se angajează într-o negociere este ţinută să respecte exigenţele bunei-credinţe [art. 1183 alin. (1) şi (2) NCC]; este contrară exigenţelor bunei-credinţe, între altele, conduita părţii care iniţiază sau continuă negocieri fără intenţia de a încheia contractul [art. 1183 alin. (3) NCC].

c) în reglementarea Codului civil de la 1864 pentru a opera uzucapiunea scurtă este necesar ca posesorul să fie de bună-credinţă, adică acesta să fi avut credinţa greşită că a dobândit de la adevăratul proprietar [art. 1898 alin. (1) C.civ.]; buna-credinţă trebuie să existe în momentul dobândirii imobilului [art. 1898 alin. (2) C.civ.].

În Noul Cod civil cu privire la uzucapiunea tabulară drepturile celui înscris fără cauză legitimă nu pot fi contestate când cel înscris cu bună-credinţă a posedat imobilul timp de 5 ani dacă posesia sa a fost neviciată, fiind suficient ca buna-credinţă să existe în momentul înregistrării cererii de înscriere şi momentul intrării în posesie (art. 931).

d) dacă un bun ieşit din posesia proprietarului cu voia sa este posedat de un terţ dobânditor de bună-credinţă, acesta va dobândi dreptul de proprietate asupra bunului, bineînţeles dacă sunt îndeplinite şi celelalte condiţii [art. 937 alin. (1) NCC, respectiv art. 1909 alin. (1) C.civ.]; buna-credinţă trebuie să existe în momentul intrării în posesie [art. 938 alin. (2) NCC], neinteresând dacă ulterior posesorul şi-a dat seama că a dobândit lucrul de la un **non dominus**, deoarece **mala fides superveniens non nocet**;

e) posesorul de bună-credinţă dobândeşte fructele pe care le-a cules (art. 485 C.civ.); buna-credinţă a posesorului constă în convingerea greşită că lucrul ale cărui fructe le culege a fost dobândit de la adevăratul proprietar sau că titlul în baza căruia poseda este valabil;

f) în cazul construcţiei sau plantaţiei făcută de o persoană cu materialele proprii pe terenul altuia, dacă cel ce construieşte este de bună-credinţă, proprietarul terenului devine prin accesiune şi proprietarul construcţiei sau plantaţiei, însă cu obligaţia de a-l dezdăuna pe constructor (art. 494 C.civ.).

Noul Cod civil, în secţiunea destinată accesiunii imobiliare artificiale (art. 577-597), reglementează distinct şi amănunţit situaţia realizării unei lucrări autonome cu caracter durabil asupra imobilului altuia stabilind efectele juridice şi opţiunea proprietarului imobilului în funcţie de buna sau reau-credinţă a autorului lucrării durabile (a se vedea art. 581 şi 582).

Referinţe: *Dumitru Gherasim,* Buna-credinţă în raporturile civile, Ed. Academiei RSR, Bucureşti 1981; *Felician Sergiu Cotea,* Buna-credinţă. Implicaţii privind proprietatea, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2007.

Bona non intelliguntur, nisi deducto aere alieno – „Nu se consideră activ (net) decât după ce s-a scăzut în prealabil datoria (pasivul)"

Patrimoniul reprezintă totalitatea drepturilor şi obligaţiilor unei persoane fizice sau juridice care au o valoare economică.

Orice persoană fizică sau persoană juridică este titulară a unui patrimoniu care include toate drepturile şi datoriile ce pot fi evaluate în bani şi aparţin acesteia [art. 31 alin. (1) NCC].

Patrimoniul este inerent oricărei persoane fizice sau juridice şi, totodată, inalienabil în totalitatea sa.

Potrivit art. 2324 alin. (1) NCC, cel care este obligat personal răspunde cu toate bunurile sale mobile şi imobile, prezente şi viitoare; ele servesc drept garanţie comună creditorilor săi (a se vedea şi art. 1718 C.civ.: oricine este obligat personal este ţinut de a îndeplini îndatoririle sale cu toate bunurile, mobile şi imobile, prezente şi viitoare).

Societăţile comerciale au un patrimoniu distinct de patrimoniile asociaţilor. Patrimoniul societăţii nu se confundă cu fondul de comerţ, acesta din urmă necuprinzând creanţele şi datoriile comerciantului, ci numai bunurile mobile şi imobile afectate desfăşurării comerţului.

Referinţă: *Ecaterina Ivanov,* Patrimoniul societăţilor comerciale, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2008.

Bonus pater familias – „Un bun tată de familie/bunul tată de familie"

Expresia desemnează un tip ideal de bun gospodar/proprietar, grijuliu şi prudent, atitudine care constituie element de raportare a conduitei unui debitor depusă pentru executarea obligaţiilor asumate.

Ca şi principiu, art. 1480 alin. (1) NCC prevede că debitorul este ţinut să îşi execute obligaţiile cu diligenţa pe care un bun proprietar o depune în administrarea bunurilor sale, afară de cazul în care prin lege sau prin contract s-ar dispune altfel.

Alte referiri la acest tip ideal de conduită regăsim în art. 2148 NCC, potrivit căruia comodatarul este ţinut să păzească şi să conserve bunul împrumutat cu prudenţa şi diligenţa unui bun proprietar sau art. 2018 NCC care stabileşte că în cazul mandatului cu titlu oneros, mandatarul este ţinut să execute mandatul cu diligenţa unui bun proprietar ori un exemplu din Codul civil de la 1864, cazul gerantului care este obligat a da gestiunii îngrijirea unui bun proprietar (art. 989 C.civ.).

Pentru existenţa răspunderii civile delictuale este necesar ca persoana care a cauzat prejudiciul să fie vinovată; pentru stabilirea vinovăţiei, în literatura de specialitate, s-a propus un criteriu subiectiv, care se fundamentează pe capacitatea de apreciere a fiecărei persoane a propriilor fapte, şi un criteriu obiectiv potrivit căruia comportamentul autorului trebuie comparat cu comportamentul model al unei persoane abstracte.

(v. **pater familias**)

Brevi manu (Traditio brevi manu) – „Tradiţiunea (transmiterea) de mână scurtă"

Formă excepţională a tradiţiunii. Situaţie în care lucrul se găseşte deja în mâinile dobânditorului în calitate de detentor precar (de exemplu, locatorul renunţă la restituirea lucrului închiriat, locatarul devenind din detentor precar proprietar).

C

Capitis demunitio – „Restrângerea capacității"

În dreptul penal sintagma se referă la unele consecințe ale condamnării, cum ar fi anumite decăderi din drepturi şi incapacități a căror consecință este că fostul condamnat nu poate ocupa anumite funcții sau nu poate desfăşura anumite activități. Toate acestea constituie o adevărată restrângere a capacității juridice, însă aceste decăderi nu sunt perpetue, ci pot fi înlăturate pe calea reabilitării.

Captatio benevolentia – „Atragerea bunăvoinței"

Voința exprimată cu ocazia încheierii actelor juridice trebuie să fie exteriorizată în mod liber, adică să nu fie influențată sau impusă. Elementul obiectiv, material al dolului ca viciu de consimțământ se materializează în sugestie sau captație, care constă în manoperele viclene, dolosive folosite de către gratificat sau de un terț, cu scopul de a determina o persoană să facă o donație ori un legat, speculând afecțiunea ori pasiunea acesteia; folosirea unor astfel de manopere atrage nulitatea relativă a actului.

Casus – „Întâmplare" (caz fortuit)

În răspunderea contractuală cazul fortuit reprezintă o împrejurare de fapt, imprevizibilă şi de neînlăturat, care împiedică, în mod obiectiv şi fără nicio culpă din partea debitorului, executarea obligației sale contractuale, antrenând exonerarea lui de răspundere.

În dreptul penal cazul fortuit este o cauză care înlătură caracterul penal al faptei şi reprezintă situația, starea, împrejurarea în care acțiunea sau inacțiunea unei persoane a produs un rezultat pe care acea persoană nu l-a conceput şi nici nu l-a urmărit şi care se datorează unei energii a cărei intervenție nu a putut fi prevăzută (art. 47 C.pen.).

(v. **ad impossibilium nulla obligatio; nemo praestat casus fortuitum; res perit domino; vis maior**)

Casus belli – „Caz/motiv de război"

Expresie care desemnează actele sau evenimentele care, amenințând interesele unui stat, constituie un motiv pentru declanşarea războiului. Convenția a III-a privitoare la începerea ostilităților adoptată la Conferința de la Haga din 1907, a prevăzut obligativitatea declarației de război; în fapt, între **casus belli** invocat şi cauza reală care determină recurgerea la război există o diferență, **casus belli** fiind

doar un pretext (de exemplu, atentatul de la Sarajevo – 28/06/1914 – nu constituie adevăratul **casus belli** al declanşării primului război mondial, ci doar un pretext); dreptul internaţional contemporan limitează sfera de aplicare a lui **casus belli** la războaiele de apărare şi la cele de eliberare.

Casus foederis – „Caz de alianţă"

Expresie care desemnează o clauză introdusă în textul unui tratat de alianţă în care se prevede, în anumite condiţii şi împrejurări (precis formulate), obligaţia statelor părţi de a se ajuta în cazul în care una dintre ele ar fi victima unei agresiuni.

Casus omissus – „Caz omis"

Expresia se referă la unele lacune care pot exista în cadrul legislaţiei, în sensul că uneori nu există norme juridice care să reglementeze unele situaţii de fapt. Acest lucru nu înseamnă că dacă judecătorul este învestit cu soluţionarea unei astfel de cauze el nu trebuie să judece. Dimpotrivă, judecătorul care va refuza de a judeca, sub cuvânt că legea nu prevede sau că este întunecată sau neîndestulătoare, va putea fi urmărit ca culpabil de denegare de dreptate (art. 3 C.civ.). În astfel de cazuri trebuie să se aplice procedeul analogiei, iar judecătorul să recurgă la norme juridice care reglementează situaţii oarecum asemănătoare (**analogia legis**) sau să recurgă la principiile generale de drept (**analogia iuris**).

(v. şi **analogia iuris**)

Causa – „Cauză"

Condiţie esenţială de validitate a actului juridic, care constă în motivul care determină fiecare parte să încheie contractul (art. 1235 NCC). Pentru ca o cauză să fie valabilă, ea trebuie să îndeplinească următoarele condiţii: să existe, să fie licită şi morală (art. 1236 NCC). În privinţa condiţiilor cauzei prevăzute de Codul civil de la 1864, observăm identitatea acestora, respectiv: să fie reală (art. 966 C.civ.), să fie licită (art. 948 pct. 4, art. 966, art. 968 C.civ.) şi să fie morală (art. 968, art. 5 C.civ.).

Lipsa cauzei atrage anulabilitatea contractului, cu excepţia cazului în care contractul a fost greşit calificat şi poate produce alte efecte juridice [art. 1238 alin. (1) NCC].

Cauza ilicită sau imorală atrage nulitatea absolută a contractului dacă este comună ori, în caz contrar, dacă cealaltă parte a cunoscut-o sau, după împrejurări, trebuia să o cunoască [art. 1238 alin. (2) NCC].

Causa debendi – „Cauza cererii de chemare în judecată"

În cadrul dreptului procesual civil, expresia se foloseşte pentru a desemna temeiul, fundamentul

legal al dreptului invocat de cel care formulează o pretenție în cadrul procesului. **Causa debendi** trebuie să fie diferențiată de cauza acțiunii (**causa petendi**), prin care se înțelege scopul urmărit de cel care reclamă sau cel care se apără, scop evidențiat de motivele speciale care au determinat partea respectivă să acționeze. **Causa debendi** nu constituie şi cauza acțiunii civile în totalitatea ei (**causa petendi**). Cele două tipuri de cauze trebuie să îndeplinească condițiile cerute în general pentru cauza actului juridic: să existe, să fie reale, licite şi morale.

(v. şi **causa**)

Causa petendi
(v. **causa debendi**)

Causa proxima – „Cauză apropiată"; (scopul imediat)

Scopul imediat, ca element al cauzei actului juridic, constă în rezultatul urmărit de fiecare parte în schimbul a ceea ce se obligă, fiind stabilit pe categorii de acte juridice; spre exemplu, în contractele sinalagmatice cauza consimțământului fiecărei părți constă în reprezentarea contraprestației sau în contractele cu titlu gratuit scopul imediat constă în intenția de a gratifica (**animus donandi**).

În materia răspunderii civile delictuale, pentru determinarea raportului de cauzalitate dintre fapta ilicită şi prejudiciu sunt folosite mai multe criterii (sisteme), care diferă de la un sistem de drept la altul. Un astfel de sistem (criteriu) este cel al cauzei proxime care consideră drept cauză ultimă fapta (care este imediat anterioară efectului), considerându-se că aceasta este determinantă la producerea efectului (prejudiciului) şi fără de care celelalte condiții nu ar fi produs vreun rezultat păgubitor; acest criteriu folosit în sistemul de drept anglo-saxon, este relativ, deoarece nu întotdeauna ultima faptă este determinantă la producerea prejudiciului.

Causa remota – „Cauză îndepărtată"; (scopul mediat)

Scopul mediat, ca element al cauzei actului juridic, reprezintă elementul lăuntric, psihologic, motivul impulsiv şi determinant care a împins părțile la încheierea actului juridic şi care se referă fie la însuşirile contraprestației, fie la însuşirile celeilalte părți.

Cautio damni infecti – „Cauțiunea pagubei (provenită din) neîntreținerea (edificiului)"

Cauțiune acordată vecinilor unui imobil pentru a fi garantați de o daună în situația în care ruina edificiului respectiv este rezultatul culpei proprietarului; **cautio damni infecti** era admisă în dreptul roman şi în legislația română mai veche (de exemplu, Codul Calimach, art. 445, 446); Codul civil nu o admite.

Cautio iudicatum solvi – „Cauțiunea cheltuielilor de judecată"

Garanție pecuniară (cerută în unele sisteme procedurale) pe care reclamantul, persoană străină, este obligat să o plătească pentru introducerea unei acțiuni civile sau comerciale, astfel încât în situația în care pierde procesul, să fie asigurată plata cheltuielilor de judecată şi a unor eventuale despăgubiri pentru pârât. **Cautio iudicatum solvi** presupune fie intervenția unui terț garant care se angajează să plătească în locul străinului, fie chiar reclamantul poate consemna o sumă stabilită de instanță; în legislația noastră procedurală această cauțiune a fost desființată în 1900.

Potrivit art. 163 din Legea nr. 105/1992 persoanele fizice şi juridice străine au în fața instanțelor române aceleaşi drepturi şi aceleaşi obligații procedurale ca şi persoanele fizice de cetățenie română şi persoanele juridice române, neputând să fie obligate să depună cauțiune ori vreo altă garanție, pentru motivul că este străin sau că are domiciliul ori sediul în România.

Articolul 245 C.com. prevedea obligația societăților de capitaluri străine, cu excepția celor industriale, de comunicații şi financiare, de a depune la C.E.C. o cauțiune pentru a asigura îndeplinirea obligațiilor contractate în țară; această cauțiune, care constă în efecte publice ale statului român, serveşte la dezdăunarea acționarilor şi creditorilor din România. Considerăm că această obligație nu mai are aplicabilitate, având în vedere principiul asimilării persoanelor fizice şi juridice străine cu persoanele fizice şi juridice române, iar garanția de care beneficiază creditorii din România este capitalul social al sucursalei înființate de o societate străină. Totuşi, cu titlu de exemplu, Normele nr. 3021 ale Camerei de Comerț şi Industrie a României şi Ministerului Comerțului şi Turismului (art. 46) prevăd obligația societăților străine de a depune o cauțiune egală cu capitalul minim stabilit de legea română pentru forma de societate care înființează societatea.

Caveant consules ne quid detrimenti respublica capiat – „Consulii să aibă grijă ca să nu-i fie adus niciun prejudiciu statului"

Formulă prin care consulii Romei erau învestiți de către Senat cu puteri dictatoriale. Aceste puteri erau acordate doar în cazuri excepționale şi pentru o perioadă de timp limitată.

Cedant arma togae – „Armele să se plece/cedeze în fața togii"

Vers din opera lui Cicero care se foloseşte în prezent, în general, pentru a marca necesitatea controlului puterii civile asupra armatei. Mai este utilizat uneori pentru a exprima necesitatea ridicării unor

măsuri excepționale, precum starea de urgență, atunci când motivele pentru care a fost instituită au încetat să mai existe.

Versurile „Cedant arma togae, concedat laurea" (Armele plece-se togii, laurii vorbei frumoase) fac parte din poemul istoric „Despre consulatul meu".

Certat de damno vitando – „Se ceartă/se judecă/se luptă pentru evitarea pagubei"

Pentru intentarea acțiunii revocatorii a unui contract oneros sau a unei plăți făcute în executarea unui asemenea contract este necesară complicitatea la fraudă a terțului contractant ori a celui ce a primit plata, în sensul că aceştia cunoşteau că debitorul îşi creează sau îşi măreşte starea de insolvabilitate [art. 1562 alin. (2) NCC]. Îndeplinirea acestei condiții este necesară doar dacă actul atacat este cu titlu oneros, nu şi dacă actul este cu titlu gratuit, deoarece în primul caz atât creditorul, cât şi terțul se luptă pentru evitarea unei pagube (**certat de damno vitando**), în timp ce în al doilea caz numai creditorul se luptă să evite o pagubă, pe când terțul se luptă pentru a dobândi un câştig (**certat de lucru captando**); spre exemplu, dacă prin contractul de donație încheiat donatorul şi-a cauzat ori mărit starea de insolvabilitate, creditorii lui pot ataca contractul prin acțiunea revocatorie, fără a dovedi complicitatea donatarului la fraudă (dacă în contract este prevăzută clauza conform căreia donatarul solvabil se obligă să plătească datoriile donatorului acțiunea pauliană este respinsă ca lipsită de interes).

Certat de lucro captando – „Se ceartă/se judecă/se luptă pentru a dobândi un lucru"

(v. **certat de damno vitando**)

Certum pretium esse debet – „Prețul trebuie să fie cert"

Pentru valabilitatea contractului de vânzare-cumpărare, una din condițiile pe care acesta trebuie să le îndeplinească este şi cea referitoare la preț; prețul trebuie să fie determinat sau determinabil, fixat în bani, sincer şi serios (art. 1660 NCC; art. 1303 C.civ.). Prețul este determinat când cuantumul lui este hotărât de părți în momentul încheierii contractului. Este posibil ca părțile să precizeze în contract numai elementele cu ajutorul cărora prețul va putea fi determinat (cel mai târziu la data plății), caz în care prețul este determinabil [art. 1161 NCC; art. 964 alin. (2) C.civ.]; prețul este determinabil şi atunci când stabilirea lui este lăsată la aprecierea unui terț (art. 1162 NCC; art. 1304 C.civ.).

În ceea ce privește raporturile comerciale până la abrogarea Codului comercial, art. 60 prevedea că vânzarea făcută pe un preț nedeterminat în contract este valabilă dacă părțile au convenit

asupra unui mod de a-l determina în urmă.

Codul comercial recunoaşte valabilitatea vânzării şi în situaţia în care preţul nu a fost prevăzut în contract, însă părţile s-au înţeles să se refere la adevăratul preţ sau la preţul curent (art. 61 C.com.); în această situaţie preţul se va determina potrivit art. 40 C.com.

Certus an certus quando – „Sigur dacă, sigur când"

Expresie care se referă la un termen cert, termen care este cunoscut din momentul încheierii actului juridic. Termenul cert poate fi stabilit direct, când se indică data calendaristică (de exemplu 1/01/2007) sau indirect când se precizează perioada ce trebuie să se scurgă până la data împlinirii lui (de exemplu, în termen de un an de la data încheierii actului juridic).

Certus an sed incertus quando – „Sigur dacă, dar nesigur când"

Expresie care se referă la un termen incert; suntem în prezenţa unui termen incert când data împlinirii lui este necunoscută, dar este sigur că el se va împlini (de exemplu, în contractul de rentă viageră, moartea credirentierului se va produce sigur, dar nu se cunoaşte data la care se va produce).

Cessante causa, cessat effectus – „Dacă încetează cauza, încetează (şi) efectul"

Această sintagmă se referă la raportul de cauzalitate din care rezultă interdependenţa dintre cauză şi efect, respectiv încetarea efectului în momentul în care încetează şi cauza ce l-a generat; această ipoteză nu este valabilă în toate cazurile, de exemplu, în drept, în cazul divorţului, când soţia nu a împlinit încă 18 ani, capacitatea deplină de exerciţiu dobândită prin căsătorie devine independentă de aceasta, deci nu se pierde, ceea ce înseamnă că regula nu se respectă.

Deşi unii autori au considerat că în domeniul dreptului cauzalitatea este inutilă (*Kelsen*), iar alţii au limitat cauzalitatea doar la elemente pur tehnice şi nu au considerat-o o categorie filosofică, totuşi în literatura juridică s-au conturat mai multe sisteme pentru stabilirea unui criteriu general de determinare a legăturii de cauzalitate: sistemul echivalenţei condiţiilor, teoria condiţiei **sine qua non**, sistemul condiţiei proxime, sistemul cauzalităţii adecvate etc.

Cessante ratione legis, cessat eius dispositio – „Când încetează raţiunea legii, încetează şi dispoziţia ei" sau **cessante ratione legis, cessat lex ipsa** „dacă încetează motivaţia legii, încetează însăşi legea"

Expresie care semnifică faptul că dacă a dispărut motivaţia, raţiunea pentru care o lege a fost adoptată (condiţiile ce au determinat adoptarea ei), atunci dispare şi aplicarea ei, adică însăşi legea, ea căzând în desuetudine.

Interpretarea **ad litteram** a legilor nu este suficientă, impunându-se ca acestea să fie interpretate, avându-se în vedere scopul urmărit de legiuitor şi împrejurările ce au determinat adoptarea acestora.

(v. **ad litteram; ratio legis; ubi cessat ratio legis cessat lex; ubi eadem este legis ratio, ibi eadem est legis dispositio**)

Cessio crediti – „Cesiunea de creanţă"

Convenţia prin care un creditor (numit cedent) transmite creanţa sa unei alte persoane (numită cesionar), care va deveni astfel creditor şi care va putea încasa creanţa cedată de la debitor (numit debitor cedat).

Conform definiţiei legale cuprinse în art. 1566 alin. (1) NCC, „cesiunea este convenţia prin care creditorul cedent transmite cesionarului o creanţă împotriva unui terţ".

Noul Cod civil conţine norme speciale privind cesiunea de creanţă în general (art. 1566-1586) şi cesiunea unei creanţe constatate printr-un titlu nominativ, la ordin sau la purtător (art. 1587-1.592).

Cesiunea de creanţă poate fi cu titlu oneros sau cu titlu gratuit, în acest din urmă caz se aplică în mod corespunzător regulile din materia contractului de donaţie [art. 1567 alin. (1) NCC].

Cesiunea de creanţă transferă cesionarului toate drepturile în legătură cu creanţa cedată, inclusiv drepturile de garanţie şi accesoriile creanţei; totuşi, cedentul nu poate preda cesionarului posesia bunului gajat decât cu acordul constitutorului (art. 1568 NCC).

Creanţa este cedată prin simpla convenţie a cedentului şi a cesionarului, fără notificarea debitorului; consimţământul debitorului este necesar când creanţa este legată în mod esenţial de persoana creditorului (art. 1573 NCC).

Cesiunea produce efecte între cedent şi cesionar chiar dacă cesiunea nu a fost făcută opozabilă debitorului.

Potrivit art. 1578 NCC, debitorul este ţinut să plătească cesionarului din momentul în care fie acceptă cesiunea printr-un înscris cu dată certă, fie primeşte o comunicare scrisă a cesiunii, pe suport de hârtie sau în format electronic.

Nu pot face obiectul cesiunii creanţele care sunt declarate netransmisibile de lege.

De asemenea, cesiunea care este interzisă sau limitată prin convenţia cedentului cu debitorul nu produce efecte în privinţa debitorului decât dacă: fie debitorul a consimţit la cesiune ori interdicţia nu este expres menţionată în înscrisul constatator al creanţei, fie cesiunea priveşte o creanţă ce are ca obiect o sumă de bani (art. 1570 NCC).

În privinţa regimului juridic al cesiunii sub imperiul Codului civil de la 1864 reţinem că acesta reglementa numai cesiunea de creanţă cu titlu oneros în materia vânzării (art. 1391-1398 şi art. 1402-1404), însă doctrina a reţinut că aceasta opera şi în cazul altor contracte cu titlu

oneros (spre exemplu, contractul de schimb), dar şi în contracte cu titlu gratuit (spre exemplu, contractul de donaţie).

Cesiunea de creanţă poate avea ca obiect orice creanţă, cu excepţia celor incesibile (de exemplu, pensia de întreţinere). Deşi nu este necesar consimţământul debitorului cedat pentru validitatea creanţei, totuşi pentru ca aceasta să fie opozabilă terţilor, inclusiv faţă de debitorul cedat, este necesar ca cesiunea de creanţă să fie notificată sau acceptată de către debitorul cedat; acceptarea se face în formă autentică, căci dacă este făcută printr-un act sub semnătură privată, cesiunea va fi opozabilă numai debitorului. Când cesiunea de creanţă este cu titlu oneros, se naşte în sarcina cedentului obligaţia de garanţie care este de drept (art. 1392 C.civ.) şi convenţională.

Cessio debiti – „Cesiunea de datorie"

Cesiunea de datorie reprezintă transmiterea obligaţiei ce revine debitorului către o altă persoană care devine debitor în locul celui iniţial.

Noul Cod civil, în art. 1599, prevede că obligaţia de a plăti o sumă de bani ori de a executa o altă prestaţie poate fi transmisă de debitor unei alte persoane:

a) fie printr-un contract încheiat între debitorul iniţial şi noul debitor, sub rezerva dispoziţiilor art. 1605 NCC, adică sub rezerva acceptării de către creditor;

b) fie printr-un contract încheiat între creditor şi noul debitor, prin care acesta din urmă îşi asumă obligaţia.

Debitorul iniţial nu este liberat prin preluarea datoriei dacă se dovedeşte că noul debitor era insolvabil la data când a preluat datoria, iar creditorul a consimţit la preluare fără a cunoaşte această împrejurare.

Creditorul se poate prevala în contra noului debitor de toate drepturile pe care le are în legătură cu datoria preluată.

Preluarea datoriei nu are niciun efect asupra existenţei garanţiilor creanţei, afară de cazul când acestea nu pot fi despărţite de persoana debitorului. În ceea ce priveşte obligaţia fideiusorului sau a terţului care a constituit o garanţie pentru realizarea creanţei, acestea se vor stinge dacă aceste persoane nu şi-au dat acordul la preluare.

În privinţa preluării datoriei prin contract încheiat cu debitorul, Noul Cod civil a prevăzut un regim juridic distinct în art. 1605-1.608, stabilind de principiu că o astfel de preluare este condiţionată de acordul creditorului. Oricare dintre contractanţi poate comunica creditorului contractul de preluare, cerându-i să îşi dea acordul. Contractantul care comunică preluarea datoriei creditorului îi poate stabili un termen rezonabil pentru răspuns. Preluarea datoriei este considerată refuzată dacă creditorul nu a răspuns în termen.

Codul civil de la 1864 nu reglementa cesiunea de datorie, aceasta realizându-se în mod indirect, printr-o novație prin schimbare de debitor, printr-o delegație perfectă sau printr-o stipulație pentru altul.

Clausula si omnes – „Clauza dacă toți"; (clauză generală de participare)

Prevedere care este inclusă într-un instrument juridic internațional, prin care se limitează aplicarea acestuia la cazurile pentru care s-au angajat statele părți la acest instrument. De exemplu, art. 2 din Convenția de la Haga privind legile şi obiceiurile războiului pe uscat (1907): „Prevederile conținute în regulile la care se referă art. 1, precum şi prezenta Convenție, nu se aplică decât între părțile contractante, iar atunci numai dacă toți beligeranții sunt părți la Convenție".

Clientela – „(Tratate de) supunere"

Termen care desemnează tratatele de dependență pe care romanii le încheiau cu alte state care deveneau dependente de imperiul roman (un fel de vasalitate sau protectorat); se mai numeau **deditio in fidem**.

Codex – „Cod/colecție de legi"

În general, prin cod se înțelege o lege sau o culegere de legi care tinde să reglementeze un întreg domeniu de activitate. Acest titlu l-a purtat şi una din cele patru lucrări ale lui Iustinian.

(v. **Corpus Iuris Civilis**)

Codex Theodosianus – „Codul lui Theodosius"

Promulgat în anul 438, cuprinde constituțiile imperiale de la Constantin cel Mare până la Theodosius II, constituții care se referă în principal la dreptul public. Spre deosebire de viitorul cod al lui Iustinian, **Codex Theodosianus** conține atât constituții aflate în vigoare, cât şi constituții abrogate. Importanța sa constă în aceea că mai exprimă încă unitatea dintre Imperiul roman de apus şi cel de răsărit (separate în 395), fiind semnat de ambii împărați de la Constantinopol (Theodosius II) şi de la Ravenna (Valentinian III).

Cogitationis poenam nemo patitur – „Nimeni nu poate suferi o pedeapsă pentru gândurile lui"

(v. **nuda cogitatio**)

Cognitio – „Cunoaştere/ cercetare"

Din punct de vedere juridic termenul desemnează faza de judecată a procesului civil, adică perioada cuprinsă între momentul învestirii instanței prin cererea de chemare în judecată şi momentul când hotărârea rămâne irevocabilă. Faza de judecată poate cuprinde mai multe etape: judecata în primă

instanță, etapa apelului (aceste două etape fiind judecăți în fond), etapa recursului. Eventual poate exista o etapă a căilor extraordinare de atac (contestația în anulare, revizuirea, recursul în anulare și recursul în interesul legii), acestea vizând hotărâri definitive și irevocabile. La rândul ei, judecata în primă instanță este formată din etapa scrisă (când se formulează cererea de chemare în judecată, întâmpinarea și eventual cererea reconvențională), etapa dezbaterilor în ședința de judecată și etapa deliberării și pronunțării hotărârii.

Faza de judecată oglindește acea latură a puterii judecătorului numită **iurisdictio**, adică dreptul și totodată datoria judecătorului de a împărți dreptatea, de a soluționa litigiile apărute între părți, de a judeca pricina. Pentru dezvoltări din acest punct de vedere, a se vedea **iurisdictio.** De asemenea, în legătură cu câteva considerații cu privire la importanța fazei de judecată a se vedea **ad huc sub iudice lis est**.

(v. și **executio**)

Collatio bonorum – „Strângerea (la un loc) a bunurilor"; (raportul donațiilor)

Conform art. 1146 din Noul Cod civil, raportul donațiilor este obligația pe care o au între ei soțul supraviețuitor și descendenții defunctului care vin efectiv și împreună la moștenirea legală de a readuce la moștenire bunurile care le-au fost donate fără scutire de raport de către cel ce lasă moștenirea. Articolul 1150 NCC enumeră excepțiile de la obligația de raport.

În caz de renunțare la moștenirea legală, descendentul sau soțul supraviețuitor nu mai are obligația de raport, putând păstra liberalitatea primită în limitele cotității disponibile; donatarul poate fi obligat la raportul donației și în cazul renunțării la moștenire dacă există o astfel de stipulație în contractul de donație.

Dreptul de a cere raportul donației îl au numai descendenții și soțul supraviețuitor, precum și pe cale oblică creditorii personali ai acestora.

Raportul se realizează în cadrul partajului, prin bună învoială sau pe cale judecătorească, iar raportul cerut de unul din moștenitori profită și celorlalți moștenitori.

Conform Codului civil de la 1864, raportul donațiilor constă în readucerea la masa succesorală de către descendenți (art. 751 C.civ.) și soțul supraviețuitor (art. 3 din Legea nr. 319/1944) a bunurilor ce le-au fost donate de către **de cuius**, afară de cazul când donatorul i-a scutit de raport (art. 751 C.civ.). Raportul donațiilor, care are ca scop egalitatea între moștenitori, nu privește bunurile dobândite de la **de cuius** cu titlu oneros și nici legatele, ci numai donațiile făcute prin înscris autentic, donațiile deghizate, donațiile indirecte și darurile manuale.

Pentru ca o persoană să fie obligată la raport trebuie să îndeplinească următoarele condiţii: să aibă chemare la succesiune în calitate de descendent în linie dreaptă a defunctului sau de soţ supravieţuitor în concurs cu descendenţii, să accepte succesiunea (dacă renunţă la succesiune păstrează bunul primit prin donaţie), cele două calităţi, respectiv de moştenitor legal şi de donatar, să coexiste în aceeaşi persoană şi, ultima condiţie, donatorul să nu o fi scutit de raport.

Raportul donaţiilor poate fi cerut de descendenţii donatorului când vin la succesiune în concurs cu alţi descendenţi ai acestuia sau cu soţul supravieţuitor şi de către acesta din urmă dacă vine în concurs cu descendenţii; nu au dreptul de a cere raportul celelalte categorii de moştenitori, precum şi legatarii ori creditorii succesorali (art. 763 C.civ.).

Comitas gentium – „Bunăvoinţa ginţilor"; (curtoazie internaţională)

Ansamblu de reguli fără caracter juridic, manifestate în cadrul relaţiilor internaţionale şi care nu constituie izvor de drept internaţional; ele privesc, îndeosebi, formele procedurale în care au loc contactele între reprezentanţii statelor, cuprinzând anumite uzanţe, cum ar fi, de exemplu, ceremoniile diplomatice, practica salutului navelor în marea liberă.

Commodatum – „Comodat"; (împrumutul de folosinţă)

În dreptul roman, comodatul era un contract real şi gratuit prin care o persoană, numită comodant, transmitea prin tradiţie un bun corporal, mobil sau imobil, unei alte persoane, numită comodatar, pentru a se folosi de el, însă cu obligaţia de a-l restitui.

Potrivit art. 2146 din Noul Cod civil, împrumutul de folosinţă este contractul cu titlu gratuit prin care o parte, numită comodant, remite un bun mobil sau imobil celeilalte părţi, numită comodatar, pentru a se folosi de acest bun, cu obligaţia de a-l restitui după un anumit timp.

Comodatarul este ţinut să păzească şi să conserve bunul împrumutat cu prudenţa şi diligenţa unui bun proprietar şi să-l folosească doar în conformitate cu destinaţia acestuia stabilită fie prin contract ori, în lipsă, după natura bunului. Comodatarul nu răspunde pentru pierderea ori deteriorarea bunului rezultată numai din folosinţa normală conform destinaţiei.

Comodatarul nu poate permite unui terţ să îl folosească decât cu aprobarea prealabilă a comodantului (art. 2148 NCC).

Comodatarul suportă cheltuielile pe care le-a făcut pentru a se folosi de bun.

Comodatarul este obligat să înapoieze bunul la împlinirea termenului convenit sau, în lipsă de termen, după ce s-a folosit de bun potrivit convenţiei; dacă în

contract nu s-a prevăzut un termen şi nici nu s-a menționat scopul pentru care s-a împrumutat, iar întrebuințarea are un caracter permanent, comodatarul este obligat să înapoieze bunul la cererea comodantului (art. 2155).

Ca şi noutate a fost reglementat caracterul de titlu executoriu al contractului de comodat încheiat în formă autentică sau prin înscris sub semnătură privată cu dată certă, însă numai în privința obligației de restituire şi doar în cazul încetării acestuia prin decesul comodatarului sau prin expirarea termenului (art. 2157 NCC).

În reglementarea Codului civil de la 1864 comodatul este un contract prin care o persoană, numită comodant, remite spre folosința temporară unei alte persoane, numită comodatar, un lucru, cu obligația pentru aceasta din urmă de a-l restitui în natură (art. 1560 C.civ.). Pentru încheierea valabilă a contractului este necesar, pe lângă acordul de voință al părților, materializat într-un înscris sub semnătură privată dacă valoarea lucrului depăşeşte 250 lei (art. 1191 C.civ.), şi tradițiunea lucrului ce formează obiectul contractului, căci numai în acest caz se naşte obligația de restituire a comodatarului. Comodatul fiind esențialmente gratuit (art. 1561 C.civ.), dacă s-a prevăzut o contravaloare pentru folosința lucrului, contractul nu va mai fi un împrumut de folosință, ci o locațiune de lucruri; totuşi, este posibil ca părțile să prevadă în contract o sumă de bani care să reprezinte echivalentul uzurii datorată folosinței lucrului. Obiectul contractului îl formează bunurile neconsumptibile; numai prin excepție pot forma obiectul contractului şi bunurile consumptibile, însă în acest caz bunurile nu vor fi folosite conform destinației ce o au. Dacă comodatarul nu-şi execută obligația sa principală, anume aceea de a restitui lucrul (şi a fructelor dacă este cazul), comodantul are la îndemână, fie o acțiune reală în revendicare, fie o acțiune personală; comodatarul beneficiază însă de un drept de retenție asupra lucrului până la restituirea cheltuielilor extraordinare, necesare şi urgente făcute pentru conservarea lucrului (art. 1574 C.civ.) şi plata despăgubirilor necesare pentru acoperirea prejudiciilor provocate de viciile lucrului (art. 1575 C.civ.). Comodatul încetează prin restituirea lucrului, reziliere ori moartea comodatarului.

Communis opinio doctorum – „Opinia comună a profesorilor/maeştrilor"

În Evul Mediu, în special datorită şcolii postglosatorilor, doctrina juridică începe să-şi recâştige autoritatea pe care o avusese în Roma Antică (mai ales în timpul Imperiului), odată cu redescoperirea din punct de vedere ştiințific a dreptului roman şi cu începerea

procesului de prelucrare şi unificare a cutumelor. Dacă juriştii renumiţi ajungeau la o opinie comună în legătură cu o anumită chestiune, atunci acea opinie avea putere de lege, iar hotărârile judecătoreşti se puteau întemeia pe ea. În prezent, doctrina nu mai constituie, cel puţin formal, un izvor de drept în cele mai multe dintre sistemele de drept contemporane. O excepţie notabilă o reprezintă dreptul musulman în cadrul căreia acordul unanim (ijmâ) al doctorilor (în sensul de specialişti recunoscuţi în interpretarea din punct de vedere juridic a Coranului), opinia comună a acestora cu privire la reglementarea anumitor relaţii sociale constituie o sursă fundamentală a dreptului.

(v. şi **ius publice respondendi; usus modernus Pandectarum**)

Compensatio est debiti et crediti inter se contributio – „Compensaţia este scăderea unei datorii şi a unei creanţe una din alta"

Compensaţia este un mod de stingere a obligaţiilor care constă în stingerea a două obligaţii reciproce până la concurenţa celei mai mici dintre ele (art. 1616 NCC).

Compensaţia operează de plin drept dacă există două datorii certe, lichide şi exigibile, oricare ar fi izvorul lor, şi care au ca obiect o sumă de bani sau o anumită cantitate de bunuri fungibile de aceeaşi natură (art. 1617 NCC).

Compensaţia nu are loc când:

a) creanţa rezultă dintr-un act făcut cu intenţia de a păgubi;

b) datoria are ca obiect restituirea bunului dat în depozit sau cu titlu de comodat;

c) are ca obiect un bun insesizabil.

Compensaţia nu are loc şi nici nu se poate renunţa la ea în detrimentrul drepturilor dobândite de un terţ. Astfel, debitorul care, fiind terţ poprit, dobândeşte o creanţă asupra creditorului poprit, nu poate opune compensaţia împotriva acestuia din urmă.

Codul civil de la 1864 reglementează compensaţia în art. 1143-1153.

Concursus plurium ad idem delictum – „Participarea mai multor (infractori) la aceeaşi infracţiune"

Instituţia pluralităţii de infractori constă în săvârşirea aceleiaşi infracţiuni (**idem delictum**), prin unirea eforturilor, de către două sau mai multe persoane (**concursus plurium**).

Conditio ad quam – „Condiţia până la care"

Condiţia rezolutorie este condiţia la împlinirea căreia actul juridic este desfiinţat retroactiv ca şi când nu ar fi existat.

Conditio a quo – „Condiţia de la care"

Condiţia suspensivă este condiţia la împlinirea căreia însăşi

existența obligației este suspendată, consolidându-se în mod retroactiv prin împlinirea condiției.

Confessio dividi non debet – „O mărturie nu poate fi divizată"

Potrivit art. 1206 alin. (2) C.civ. „mărturisirea nu poate fi luată decât în întregime".

Confessio pro iudicato est – „Cel ce a mărturisit este asimilat cu cel condamnat"

Mărturisirea este mijlocul legal de probă constând în recunoaşterea de către o persoană a unor fapte sau împrejurări pe care o altă persoană îşi întemeiază anumite pretenții sau apărări, putând astfel produce consecințe juridice împotriva autorului ei; forța probantă este, în principiu, lăsată la aprecierea instanței, mărturisirea nemaifiind considerată o „regină" a probelor, adică proba cea mai puternică.

(v. **probatio probatissima**)

Conscius fraudis – „Complice la fraudă"

Pentru exercitarea acțiunii pauliene una din condițiile ce se cer întrunite este şi cea referitoare la terț; în cazul actelor cu titlu oneros, terțul trebuie să fi participat, în complicitate cu debitorul, la fraudă.

Consilium et auxilium – „Sfat şi ajutor"

În dreptul medieval contractul dintre senior şi vasal era un contract bilateral, fiecare parte având drepturi şi obligații. Acest contract poate fi caracterizat drept un contract **intuitu personae,** întrucât nu era decât o reflectare juridică a unei relații esențialmente personală. Obligațiile vasalului erau sintetizate în formula **consilium et auxilium** şi constau în primul rând în îndatorirea de a acorda „ajutor" militar (**auxilium**) seniorului, adică de a contribui cu un anumit număr de soldați la războaiele duse de către acesta. Alte îndatoriri ale vasalului erau acelea de participa la activitățile de la curtea seniorială sau de a îndeplini unele sarcini băneşti. Vasalul dobândea în schimb protecția seniorului, precum şi stăpânirea asupra unui teren numit **beneficium**. Dreptul real al vasalului asupra terenului se numea **ius utile**, iar dreptul pe care şi-l rezerva seniorul asupra aceluiaşi teren era denumit **ius eminens**.

Consortium litis – „Coparticipare procesuală"

Expresia se referă la coparticiparea procesuală atât activă, cât şi pasivă. În general, pentru a se putea vorbi de **consortium litis** nu este suficient ca în cauză să existe mai mulți reclamanți sau mai mulți pârâți, ci trebuie ca drepturile şi obligațiile lor să aibă aceeaşi cauză. Mai multe persoane pot fi împreună reclamante sau pârâte dacă obiectul pricinii este un drept sau o obligație comună ori dacă drepturile sau obligațiile lor au

aceeaşi cauză (art. 47 C.proc.civ.). Această coparticipare procesuală funcţionează după reguli expres prevăzute de lege (art. 48 C.proc.civ.).

Situaţia procesuală de acest fel are numeroase efecte în ceea ce priveşte desfăşurarea procesului. Astfel, de exemplu, în cazul unui **consortium litis** generat de existenţa unei obligaţii solidare, apelul făcut de către un coparticipant va profita şi celor care nu au făcut apel ori acesta a fost respins fără a mai fi cercetat în fond. De asemenea, în cadrul procesului penal instanţa de apel examinează cauza prin extindere şi cu privire la părţile care nu au declarat apel sau la care acesta nu se referă, putând hotărî şi în privinţa lor, fără să poată crea acestor părţi o situaţie mai grea (art. 373 C.proc.pen.); la fel se întâmplă şi în cadrul recursului [art. 385^7 alin. (1) C.proc.pen.].

Constat ad salutem civium inventas esse leges – „Se constată că legile au fost inventate pentru salvarea cetăţenilor"

Constitutio Carolina Criminails

Cod de drept penal şi procedură penală apărut în Germania în anul 1532 din ordinul împăratului Carol al V-lea după numele căruia a fost denumit. Cuprinde două părţi: în prima sunt prezentate instituţiile procedurale, iar în a doua infracţiunile şi pedepsele.

Constitutum possessorium – „Constitut posesoriu"; (domeniu în posesiune stabilit)

Caz de pierdere a posesiei când proprietarul are **corpus**, dar nu are **animus** (de exemplu, proprietarul vinde lucrul, dar continuă să-l deţină în calitate de chiriaş).

(v. şi **animus**)

Consuetudo – „Obicei (juridic)/cutumă"

Pentru ca un obicei să devină cutumă, deci izvor de drept în cadrul unei comunităţi, trebuie să îndeplinească anumite condiţii. În primul rând, să existe la nivel social, obiectiv, să se practice în mod repetat în viaţa de zi cu zi şi totodată în mod constant, adică toate precedentele să meargă în acelaşi sens, să nu existe cazuri care infirmă regula. În al doilea rând, să existe la nivel individual convingerea că acel comportament, acea regulă de conduită este obligatorie; este vorba deci în acest caz de un element psihologic, subiectiv. De asemenea, trebuie să existe un consens cvasi-general la nivelul grupului cu privire la obligativitatea (**opinio iuris**) şi necesitatea regulii respective (**opinio necessitatis**); cu alte cuvinte, regula trebuie să treacă proba timpului, trebuie să fi fost aplicată într-un interval de timp suficient de îndelungat pentru a se impune ca obligatorie la nivelul comunităţii respective (**longa diuturna inveterata consuetudo**). Obiceiul,

pentru a deveni cutumă, trebuie să se repete într-un sens clar, într-un sens susceptibil de o singură interpretare şi nu de mai multe.

De regulă, cutuma a constituit un drept nescris. A jucat un rol important în Europa continentală până în secolul al XIX-lea, când a început să-şi piardă din importanţă, în această arie geografică locul său fiind luat treptat de legile scrise. Cu toate acestea, obiceiul juridic continuă să fie izvor important de drept în sistemul anglo-saxon. De asemenea, cutuma deţine un rol important în cadrul anumitor ramuri de drept, precum dreptul maritim, dreptul internaţional sau dreptul constituţional, mai ales că multe ţări au o constituţie preponderent cutumiară. În alte ramuri de drept cutuma nu poate fi admisă ca izvor de drept, precum în cadrul dreptului penal care este guvernat de principiul legalităţii incriminării şi principiul legalităţii pedepselor (**nullum crimen et nulla poena sine lege**).

Consuetudo terrae – „Obiceiul pământului/ţării"

(v. **ius valachium**)

Contemplatio officii – „Privitor la serviciu/examinarea datoriei"

Pentru existenţa anumitor infracţiuni trebuie ca subiectul activ sau pasiv să îndeplinească unele condiţii speciale, pe lângă condiţiile generale cerute de lege pentru orice infracţiune. Expresia se referă la acele condiţii speciale care privesc funcţia sau calitatea subiectului activ ori pasiv. De exemplu, pentru existenţa infracţiunilor de serviciu subiectul activ trebuie să aibă calitatea de funcţionar. De asemenea, în cazul infracţiunii de ultraj, subiectul pasiv trebuie să fie un funcţionar care îndeplineşte o funcţie ce implică exerciţiul autorităţii de stat (art. 239 C.pen.).

Contradictio in terminis – „Contradicţie în termeni"

Contradicţie care reiese din însăşi forma termenilor unei sintagme.

Contra legem – „Împotriva legii"

Expresia se referă în general la orice act, regulă, obicei care are ca efect modificarea legii. Hotărârile judecătoreşti **contra legem** sunt hotărârile prin care se soluţionează un litigiu contra prevederilor legale. Jurisprudenţa **contra legem** constituie alături de jurisprudenţa **praeter legem**, modalităţi care denaturează legea sau o transformă în literă moartă. Prin jurisprudenţa **contra legem** judecătorul dă legii o interpretare într-un sens contrar celui avut în vedere de legiuitor. Această jurisprudenţă este admisibilă doar în măsura în care normele legale respective constituie în mod evident anacronisme, ele fiind depăşite de dezvoltarea societăţii.

Expresia se mai foloseşte, în unele sisteme de drept, pentru a

desemna acel tip de cutumă care poate deroga de la lege, cu alte cuvinte, care poate modifica legea.

În domeniul constituțional se admite în general că regulile cutumiare nu pot opera **contra legem**, cu alte cuvinte cutuma constituțională nu poate abroga normele constituționale scrise. Normele cutumiare constituționale pot numai să completeze constituția scrisă și să ducă la o interpretare adecvată a ei, în deplin acord însă cu principiile generale ale legii fundamentale, deci să opereze **secundum legem**.

În dreptul internațional s-a discutat cu privire la dreptul Curții Internaționale de Justiție de a da soluții **contra legem**, întrucât în art. 38 din Statutul acesteia se prevede că poate rezolva o cauză **ex aequo et bono** dacă părțile sunt de acord cu aceasta. Cea mai mare parte a doctrinei, cât și jurisprudența resping însă folosirea echității împotriva dreptului pozitiv; echitatea nu trebuie folosită decât cu acordul părților.

(v. și **secundum legem, praeter legem**)

Contra non valentem agere non currit praescriptio – „Prescripția nu curge împotriva celui care este împiedicat să acționeze"

Potrivit acestui principiu prescripția se suspendă atât timp cât cel împotriva căruia curge este în imposibilitate de a acționa; suspendarea prescripției extinctive se justifică pe motivul că, pe lângă voința titularului dreptului de a acționa, este necesar ca acesta să aibă putința (posibilitatea reală) de a se adresa organelor competente pentru a-și proteja dreptul; imposibilitatea de a acționa poate fi de natură materială, morală ori juridică.

Cazurile de suspendare sunt reglementate de art. 2532 NCC, iar pentru actele sau faptele încheiate, respectiv produse până la intrarea în vigoare a acestui cod cazurile de suspendare sunt cele stabilite în art. 13 și art. 14 din Decretul nr. 167/1958.

Contra proferentem – „Împotriva celui care a proferat"

În dreptul internațional public, o clauză susceptibilă de mai multe înțelesuri este interpretată împotriva celui care a propus-o. Regula nu a fost codificată prin Convenția de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor, însă ea cunoaște o largă aplicare în jurisprudența curților de justiție internaționale.

(v și **in dubio contra stipulantem**)

Corpus – „Corp"

Element constitutiv al posesiei ce constă în contactul direct cu lucrul, concretizat în posibilitatea realizării asupra lucrului a unor acte materiale sau juridice; **corpus** poate fi exercitat și prin intermediul altei persoane – **corpore alieno** „(posesor) de corp străin" (de exemplu, prin intermediul chiriașului).

Corpus delicti – „Corpul delictului"

Indică obiectele care au fost folosite la săvârşirea unei infracţiuni sau care sunt produsul unei infracţiuni.

Primirea, păstrarea şi eliberarea corpurilor delicte la instanţele de judecată se face de către primul-grefier, grefierul şef sau de un alt grefier desemnat de preşedintele instanţei. Primirea obiectelor se face pe bază de proces-verbal, în care se vor specifica elementele şi caracteristicile de identificare, calitate sau valoare; în cazul primirii prin poştă vor fi confruntate cu datele înscrise în inventarul însoţitor pentru identificare. În registrul de evidenţă se face descrierea amănunţită a obiectelor primite, arătându-se starea calitativă, materialul din care sunt confecţionate, dimensiunile, greutatea, culoarea, precum şi orice alte elemente de identificare; registrul va fi numerotat, şnuruit şi parafat. Păstrarea corpurilor delicte trebuie să se facă în deplină securitate, iar, obligatoriu, fiecare obiect are ataşată o etichetă pe care se notează numărul dosarului şi poziţia din registrul de evidenţă.

Restituirea sau păstrarea corpurilor delicte se face în condiţiile şi către persoanele specificate în hotărârea judecătorească, după rămânerea definitivă a acesteia. Dacă prin hotărâre s-a dispus confiscarea corpurilor delicte, acestea se vor preda executorului judecătoresc, care va semna de primire în registrul de evidenţă şi se va întocmi un proces-verbal de confiscare, după care se va proceda la valorificarea bunurilor în condiţiile stabilite de lege.

Corpus iuris civilis – „Culegere de drept civil"

Expresia utilizată pentru prima dată în secolul al XVI-lea se referă la opera legislativă a împăratului Iustinian (527-565), operă al cărei scop era menţinerea unităţii imperiului. Prin revigorarea, sistematizarea şi adaptarea dreptului roman clasic, precum şi prin întreaga sa politică externă Iustinian a încercat să readucă şi să menţină în graniţele imperiului partea occidentală a acestuia. **Corpus iuris civilis** cuprinde patru lucrări distincte: Digesta, Institutiones, Codex şi Novelae. **Digesta** constituie o culegere sistematică de comentarii ale jurisconsulţilor clasici cu privire la dreptul civil şi la dreptul pretorian. O parte dintre aceste texte au fost alterate de interpolări pentru a fi adaptate la realităţile secolului al VI-lea d.Chr. întrucât **Digesta** erau destinate, în primul rând, aplicării în situaţii de speţă. **Institutiones** cuprinde fragmente din lucrările clasice de acelaşi tip. Constituia un manual adresat studenţilor, dar avea în acelaşi timp şi valoare normativă, soluţiile cuprinse în această lucrare fiind obligatorii pentru instanţe. **Codex** era o culegere de constituţii impe-

riale date de împărații romani, de la Hadrian până în anul 534, anul în care apare lucrarea. **Novelae**, lucrare alcătuită după moartea lui Iustinian cuprinde constituțiile date de împărat după anul 534. Deşi, prin opera sa legislativă, împăratul nu şi-a atins scopul, anume de a asigura pentru mult timp unitatea şi vitalitatea imperiului, **Corpus iuris civilis** prezintă o importanță deosebită pentru dezvoltarea modernă a Europei. Descoperită abia în secolul al XI-lea, lucrarea a facilitat cunoaşterea dreptului roman clasic şi postclasic.

Cuius est legem condere, eius est interpretari – „Cine edictează legea acela o şi interpretează"

Adagiul se referă la interpretarea unui act normativ făcută chiar de către organul emitent. Este vorba despre interpretarea autentică, acea modalitate a interpretării oficiale care este realizată de însăşi autoritatea care a emis actul; o lege nu poate fi interpretată decât printr-o lege, o ordonanță decât printr-o ordonanță etc. Cele două condiții (acelaşi organ să facă interpretarea şi în aceeaşi formă) trebuie îndeplinite în mod cumulativ pentru a ne afla în prezența unei interpretări autentice. Interpretarea autentică se poate face numai în cazul actelor cu caracter legislativ, intrând în această categorie pe lângă legi şi ordonanțele guvernului care sunt emise de către acesta în baza delegării puterii legislative. Nu pot fi interpretate autentic, de exemplu, actele administrative cu caracter general, interpretarea lor de către organul emitent nefiind obligatorie pentru instanțe. Acest tip de interpretare are cea mai mare forță juridică, fapt pus în evidență încă din perioada postclasică a dreptului roman, când împăratul putea interpreta legea.

Acest mod de interpretare poate duce uneori la încălcarea principiului constituțional al neretroactivității legilor prevăzut de Constituție în art. 15 pct. 2 Legiuitorul poate califica o lege ca fiind interpretativă, deşi aceasta, în fapt, schimbă radical sensul legii interpretate, noua lege putând fi astfel aplicată retroactiv sub pretextul interpretării legii vechi. Întrucât nu există un criteriu general de deosebire între legile interpretative şi cele cu adevărat noi, procedeul interpretării autentice, pentru a nu genera abuzuri din partea legiuitorului, trebuie aplicat cu rezerve, mai ales atunci când legea interpretativă este promulgată la un interval de timp relativ lung după ce legea interpretată a intrat în vigoare.

Cuius est solum, eius debet esse usque ad collum – „Al cui este terenul, al aceluia este întotdeauna şi spațiul aerian"

Expresie folosită în Evul Mediu pentru a ilustra concepția feudală potrivit căreia spațiul

aerian aparţine proprietarului terenului. Această idee este o consecinţă a concepţiei privind caracterul patrimonial al puterii politice, specifică feudalismului şi care constituie rezultatul pătrunderii dreptului privat roman în sfera publică a statului în perioada medievală. Regele sau principele, care era de fapt cel mai mare dintre seniori, fiind situat în fruntea piramidei feudale, era considerat ca fiind proprietarul întregului teritoriu al statului, având, teoretic, drept de dispoziţie asupra acestuia. Se produce astfel o confuziune între patrimoniul statului şi cel al guvernanţilor. Regele sau marele senior, în virtutea acestui drept de proprietate specific numit **ius eminens**, era şi proprietarul spaţiului aerian aflat deasupra teritoriului, precum şi proprietarul bogăţiilor subsolului. Această situaţie din epoca medievală trebuie analizată din perspectiva regimului proprietăţii existent atunci, diferit de cel specific dreptului roman. Asupra unui teren se exercitau două drepturi reale diferite, niciunul dintre ele nefiind echivalent cu dreptul de proprietate în sens clasic: **ius eminens**, un drept de stăpânire superior care aparţinea seniorului ori regelui în calitatea sa de mare senior, şi **ius utile**, care aparţinea vasalului în virtutea contractului de vasalitate.

Treptat, concepţia cu privire la proprietatea asupra spaţiului aerian şi a subsolului s-a modificat radical, producându-se o separare netă între patrimoniile guvernanţilor şi patrimoniul statului, iar apoi între domeniul public şi domeniul privat al statului. Spaţiul aerian de deasupra teritoriului şi bogăţiile subsolului sunt considerate în prezent că aparţin domeniului public al statului respectiv [art. 136 alin. (3) din Constituţia României].

(v. şi **ius eminens, ius utile**)

Cuius regio, eius religio – „Cui îi aparţine ţinutul/puterea, a aceluia este şi religia"

Principiu potrivit căruia supuşii dintr-un stat trebuiau să aibă religia pe care o avea conducătorul acelui stat; a fost consacrat prin pacea de la Westfalia (1648) pentru a se evita luptele religioase care contribuiseră la izbucnirea Războiului de 30 de ani. Astfel, s-a slăbit dominaţia bisericii catolice în Germania în favoarea curentelor protestante, afirmându-se în acelaşi timp principiul suveranităţii statelor.

Culpa – „Culpă"

Vinovăţia (greşeală), condiţie a răspunderii civile, reprezintă atitudinea psihică a autorului faptei ilicite în momentul săvârşirii acesteia, faţă de faptă şi urmările acesteia. Greşeala poate fi săvârşită cu intenţie – dol – sau fără intenţie – culpa; la rândul ei, culpa poate îmbrăca forma imprudenţei sau a neglijenţei. Dacă, în cazul imprudenţei, autorul prevede rezul-

tatul faptei sale, însă nu-l acceptă, sperând ca acesta nu se va produce, în cazul neglijenței autorul nu prevede rezultatul faptei sale, deşi trebuia şi putea să-l prevadă.

Din dispozițiile 1357 NCC (art. 998-999 C.civ.) rezultă ca răspunderea pentru fapta proprie incumbă pentru prejudiciile cauzate printr-o faptă ilicită, săvârşită cu vinovăție; răspunderea civilă delictuală operează pentru cea mai uşoară culpă, iar repararea prejudiciului trebuie să fie integrală.

Atât în răspunderea civilă contractuală, cât şi în cea delictuală gravitatea greşelii nu are, în principiu, nicio influență asupra răspunderii.

Noul Cod civil stabileşte în cazul răspunderii contractuale că debitorul este ținut să repare prejudiciul cauzat cu intenție sau din culpă (art. 1547 NCC), iar creditorul are dreptul la repararea integrală a prejudiciului pe care l-a suferit din faptul neexecutării, prejudiciu ce cuprinde pierderea efectiv suferită şi beneficiul de care este lipsit, cât şi la repararea prejudiciului nepatrimonial (art. 1531 NCC).

În privința reparării prejudiciului în cazul răspunderii delictuale, art. 1381 NCC prevede de principiu că orice prejudiciu dă dreptul la reparație, iar art. 1385 că prejudiciul se repară integral, iar despăgubirea trebuie să cuprindă pierderea suferită de cel prejudiciat, câştigul pe care în condiții obişnuite el ar fi putut să-l realizeze şi de care a fost lipsit, precum şi cheltuielile pe care le-a făcut pentru evitarea sau limitarea prejudiciului; de asemenea se vor putea acorda despăgubiri şi pentru un prejudiciu viitor dacă producerea lui este neîndoielnică.

Totuşi, distincția între dol şi culpă prezintă interes în reglementarea Codului civil de la 1864. Astfel, în practica şi literatura juridică se consideră, având în vedere dispozițiile art. 1085 C.civ, că răspunderea civilă trebuie să fie mai severă în cazul în care autorul a acționat cu intenție, decât în cazul în care a acționat din culpă. De asemenea, prezintă importanță şi stabilirea, pe baza criteriului obiectiv (**bonus pater familias**), a gradului de gravitate al culpei; astfel, culpa gravă este asimilată, de obicei, greşelii intenționale (**culpa lata dolo aequiparatur**), iar pe de altă parte, răspunderea civilă delictuală este angajată chiar şi în caz de culpă foarte uşoară (**culpa levissima**).

În cazul răspunderii civile delictuale, culpa autorului trebuie dovedită de cel păgubit (cu excepția acelor cazuri în care culpa se prezumă), spre deosebire de răspunderea civilă contractuală în care culpa debitorului se prezumă (art. 1548 NCC; art. 1082 C.civ.), creditorul trebuind să dovedească doar existența unui contract şi neexecutarea obligațiilor.

În dreptul penal, culpa constituie o formă principală a

vinovăției, alături de intenție. Culpa constă în atitudinea psihică a subiectului activ al infracțiunii care prevede rezultatul faptei sale, dar nu-l acceptă, socotind fără temei că el nu se va produce sau nu prevede rezultatul faptei sale, deşi trebuia şi putea să-l prevadă (art. 19 pct. 2 C.pen.).

Culpa in agendo – „Culpă prin acțiune"

(v. **culpa in committendo**)

Culpa in committendo – „Culpă prin acțiune"

Constă într-o comisiune (o acțiune), adică într-un act pozitiv, de exemplu, acte materiale (lovire, distrugere), prin cuvinte, prin scris etc., spre deosebire de culpa manifestată printr-o omisiune (**culpa in omittendo**). Aceste modalități ale culpei din punct de vedere penal nu sunt prevăzute de lege, ci sunt consacrate de doctrină, avându-se în vedere că servesc la o caracterizare mai bună a vinovăției şi la individualizarea pedepsei.

Culpa in eligendo – „Culpă în alegere"

Constă în alegerea greşită făcută de o persoană fizică ori juridică care împuterniceşte o terță persoană să îndeplinească anumite acte sau fapte. Cu titlu de exemplu, răspunderea comitenților pentru faptele prepuşilor se fundamentează, potrivit unei opinii, pe culpa în alegerea prepusului combinată cu o culpă în supraveghere – **culpa in vigilendo** (în prezent literatura şi practica judecătorească consideră că fundamentul acestei răspunderi are la bază ideea de garanție).

În contractul de mandat, în cazul substituirii făcută de mandatar şi autorizată de mandant, mandatarul răspunde doar pentru diligența cu care a ales persoana care l-a substituit [art. 2023 alin. (5) NCC]. Aceeaşi dispoziție o regăsim şi în Codul civil de la 1864, respectiv art. 1542 alin. (1), cu o formulare aproape identică, diferența constând în aceea că răspunderea incumbă doar dacă persoana substituită era cunoscută ca incapabilă sau insolvabilă.

O culpă în alegere incumbă mandatarului şi în privința răspunderii pentru obligațiile terților, în sensul că dacă regula o constituie lipsa unei răspunderi față de mandant cu privire la asumarea obligațiilor asumate de persoanele cu care a contractat, excepția o constituie cazul în care solvabilitatea lor i-a fost sau ar fi trebuit să îi fi fost cunoscută la data încheierii contractului cu acele persoane (art. 2021 NCC).

Culpa in omittendo – „Culpă prin omisiune/abținere"

Constă într-o omisiune, într-un act negativ, într-o abținere de la acțiune a persoanei care este obligată să îndeplinească anumite fapte pozitive, adică să acționeze în modul stabilit de lege.

Culpa lata – „Culpă/greşeală mare"

Este culpa pe care nici cel mai neîndemânatic administrator nu ar fi comis-o. Distincția între **culpa lata** şi **culpa levis** a apărut în timpul lui Iustinian; **culpa lata** este echivalentă cu dolul **– culpa lata aut magna culpa dolo aequiparatur** (*Iustinian*) „o greşeală amplă sau mare este echivalentă cu dolul".

Deşi gravitatea greşelii nu are, în principiu, nicio influență asupra răspunderii civile, totuşi distincția între dol şi culpă, pe de o parte, şi distincția culpelor în funcție de gradul lor de gravitate, pe de altă parte, prezintă interes; astfel, culpa gravă este asimilată, de obicei, greşelii intenționale (**culpa lata dolo aequiparatur**), fiind supusă regimului juridic prevăzut pentru dol.

Culpa levis – „Culpă uşoară"

În dreptul roman, culpa uşoară îmbrăca, în funcție de vinovăția autorului, două forme: **culpa levis in abstracto** (culpa uşoară în abstract), situație în care comportarea debitorului față de bunul datorat se compară cu comportarea unui **bonus pater familias**, şi **culpa levis in concreto** (culpă uşoară în concret), situație în care comportarea debitorului se compară cu modul în care acesta îşi administra bunurile sale.

În prezent, gravitatea greşelii nu are nicio influență asupra răspunderii (dacă legea nu prevede altfel), răspunderea civilă delictuală fiind angajată atât pentru culpa uşoară, cât şi pentru culpa foarte uşoară (**in lege Aequlia et levissima culpa venit**); criteriul de apreciere a culpei este obiectiv, abstract, modelul de referință fiind acela al unui om normal şi prudent.

D

Damni culpa, dati reparatio – „Repararea pagubelor pricinuite altora”

Precept formulat de Hugo Grotius conform căruia orice faptă a omului care cauzează altuia un prejudiciu, obligă pe acela ce l-a provocat să-l repare.

Damnum emergens – „O pagubă ce se iveşte (vizibilă)”

Reprezintă prejudiciul efectiv suferit de o persoană ca urmare a unui fapt juridic săvârşit de o altă persoană. Prejudiciul poate fi cauzat, fie de neexecutarea unei obligaţii contractuale, fie de săvârşirea unei fapte ilicite.

În ceea ce priveşte dispoziţiile Noului Cod civil nu există o diferenţă cu privire la întinderea reparaţiei prejudiciului cauzat între răspunderea contractuală şi răspunderea delictuală.

Noul Cod civil stabileşte în cazul răspunderii contractuale că debitorul este ţinut să repare prejudiciul cauzat cu intenţie sau din culpă (art. 1547 NCC), iar creditorul are dreptul la repararea integrală a prejudiciului pe care l-a suferit din faptul neexecutării, prejudiciu ce cuprinde pierderea efectiv suferită şi beneficiul de care este lipsit, cât şi la repararea prejudiciului nepatrimonial (art. 1531 NCC).

În privinţa reparării prejudiciului în cazul răspunderii delictuale, art. 1381 NCC prevede de principiu că orice prejudiciu dă dreptul la reparaţie, iar art. 1385 că prejudiciul se repară integral, iar despăgubirea trebuie să cuprindă pierderea suferită de cel prejudiciat, câştigul pe care în condiţii obişnuite el ar fi putut să-l realizeze şi de care a fost lipsit, precum şi cheltuielile pe care le-a făcut pentru evitarea sau limitarea prejudiciului; de asemenea se vor putea acorda despăgubiri şi pentru un prejudiciu viitor dacă producerea lui este neîndoielnică.

Din perspectiva dispoziţiilor Codului civil de la 864 din punct de vedere al întinderii reparaţiei există diferenţe între răspunderea delictuală şi cea contractuală, în sensul că în cazul răspunderii civile delictuale întinderea reparaţiei este mai mare; astfel, în timp ce debitorul contractual răspunde numai pentru prejudiciul cauzat care a fost prevăzut ori era previzibil în momentul încheierii contractului (cu excepţia situaţiei prevăzute de art. 1085 C.civ., anume când prejudiciul este rezultatul culpei grave a debitorului), în cazul răspunderii civile delictuale persoana care a săvârşit fapta ilicită trebuie să acopere atât prejudiciile

previzibile, cât şi pe cele neprevizibile.

Repararea prejudiciului trebuie să fie integrală şi să se facă în natură, iar dacă acest lucru nu este posibil repararea trebuie făcută prin echivalent sub forma acordării de despăgubiri. Despăgubirile se pot stabili, fie pe cale judecătorească (art. 1084-1086 C.civ.), prin lege (cazul obligaţiilor ce au ca obiect o sumă de bani) sau prin convenţia părţilor, când părţile stabilesc, prin inserarea unei clauze penale (**stipulatio poenae**), întinderea prejudiciului şi cuantumul daunelor.

În materie penală, potrivit art. 14 C.proc.pen. repararea pagubei se face potrivit dispoziţiilor legii civile, respectiv în natură sau prin plata unei despăgubiri băneşti, în măsura în care repararea în natură nu mai este posibilă, de asemenea, se acordă despăgubiri băneşti şi pentru folosul de care a fost lipsită partea civilă.

În dreptul muncii, răspunderea materială a salariaţilor (art. 269-275 C.muncii) este limitată numai la daunele efective şi prejudiciile actuale, nu şi la beneficiul nerealizat.

În dreptul comercial, cărăuşul este obligat să repare, în cazul pierderii sau deteriorării mărfurilor pe care le transportă, numai prejudiciul efectiv suferit de expeditor sau destinatar [art. 430 alin. (1) C.com. şi art. 74 din Regulamentul de transport C.F.R.]; dacă paguba este cauzată prin dol sau neglijenţă vădită, cuantumul despăgubirilor se determină după dispoziţiile art. 1084 şi art. 1086 C.civ., respectiv art. 430 alin. (2) C.com.

În dreptul roman, regula acoperirii atât a prejudiciului efectiv suferit de reclamant, cât şi a câştigului nerealizat a apărut odată cu aplicarea legii Aquilia, judecătorul trebuind să evalueze întregul prejudiciu cauzat prin neexecutare (**id quod interest**).

(v. şi **lucrum cessans**)

Dare – „A da”

Termen folosit pentru a desemna o obligaţie de a da, care constă în a transfera proprietatea unui lucru sau a constitui un drept real (de exemplu, obligaţia vânzătorului de a transmite cumpărătorului dreptul de proprietate asupra lucrului vândut).

Datio in solutum – „Darea în plată”

Mod de stingere a obligaţiilor care constă în operaţia juridică prin care debitorul execută către creditorul său o altă prestaţie decât aceea care constituia obiectul obligaţiei (spre exemplu, debitorul obligat la plata unei sume de bani, predă creditorului un bun de aceeaşi valoare).

Potrivit art. 1492 NCC debitorul nu se poate libera executând o altă prestaţie decât cea datorată, chiar dacă valoarea prestaţiei oferite ar fi egală sau mai mare decât

dacă creditorul consimte la aceasta, situație în care obligația se stinge atunci când noua prestație este efectuată.

Darea în plată are același efect ca și plata, respectiv stingerea obligației. Dacă obiectul noii prestații constă în a da un bun individual determinat, debitorul trebuie să fie proprietarul bunului.

Articolul 1492 alin. (2) prevede expres că dacă prestația oferită în schimb constă în transferul proprietății sau a altui drept, debitorul este ținut de garanția contra evicțiunii și de garanția contra viciilor lucrului, potrivit regulilor aplicabile în materia vânzării, cu excepția cazului în care creditorul preferă să ceară prestația inițială și repararea prejudiciului.

În dreptul roman, la început, darea în plată era voluntară (**datio in solutum voluntaria**), schimbarea prestației de către debitor presupunând consimțământul creditorului, iar în timpul lui Iustinian apare și **datio in solutum necessaria**, caz în care nu mai era necesar consimțământul creditorului.

Debellatio – „Înfrângere în luptă"

Act prin care statul învingător în război își substituie în întregime autoritatea asupra statului învins, fapt ce duce la dispariția acestuia din urmă.

Debellatio presupune existența a două elemente: un element material – ocuparea totală a teritoriului inamic, însoțită de distrugerea aparatului statal – și un element psihologic (**animus debellandi**), de a distruge complet și pentru totdeauna organizarea statală a adversarului.

În baza unei mai vechi cutume se consideră această voință, împreună cu ocuparea materială a teritoriului, drept titlu juridic care pune capăt stării de război, operând un transfer de suveranitate de la învins la învingător. Această cutumă a operat din antichitate până în epoca modernă, iar istoria oferă numeroase exemple în acest sens. În 1866 Prusia încorporează Hanovra, Hessa, Ducatul Nassau și orașul Frankfurt pe Main; în 1859 și 1870 Sardinia își anexează trei orașe- state italiene; în 1902 Marea Britanie încorporează imperiului său Orange și Transvaal.

După primul război mondial această practică a fost condamnată, în dreptul internațional creându-se o normă care interzicea formal **debellatio**. Prin art. 10 din Pactul Societății Națiunilor statele membre se angajau să respecte și să mențină integritatea teritorială și independența politică contra oricărei agresiuni externe. Norma a fost reafirmată în mai multe documente internaționale în perioada interbelică. În Declarația din 3 august 1932 cu privire la războiul din Chaco dintre Bolivia și Paraguay, semnată de 19 state latino-americane, se prevedea că Națiunile din America declară că

nu recunosc reglementarea teritorială a unui diferend dacă nu este realizată exclusiv prin mijloace paşnice şi nici validitatea achiziţiilor teritoriale obţinute printr-o ocupaţie sau cucerire cu forţa armelor. O prevedere similară a fost introdusă şi în Pactul de neagresiune şi conciliere semnat la 10 octombrie 1933 la Rio de Janeiro (Pactul Saavedra-Lamas). În art. 2 al Pactului se stipula că problemele teritoriale pendinte între Înaltele Părţi contractante nu trebuie să fie soluţionate prin violenţă şi că ele nu vor recunoaşte nicio reglementare teritorială care nu este obţinută prin mijloace paşnice, nici validitatea ocupaţiei sau a achiziţiei de teritorii efectuată prin forţă.

Interdicţia cuceririi teritoriale este prevăzută şi în Pactul de la Bogota din 1948 cu privire la reglementarea paşnică a diferendelor internaţionale.

În prezent potrivit art. 2 alin. 4 din Carta O.N.U se interzice statelor „de a recurge la ameninţarea cu forţa sau la folosirea forţei, fie împotriva integrităţii teritoriale ori a independenţei politice a vreunui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Naţiunile Unite".

Debellatio nu mai poate fi considerat, aşadar, ca un mijloc licit de terminare a războiului. Dreptul internaţional contemporan a interzis statelor dreptul de a face război în vederea ocupării de teritorii străine, desfiinţând **ipso facto** „dreptul învingătorului" şi respectiv anexiunea teritorială.

Debitor intelligitur is, a quo invito, exigi pecunia potest – „Se numeşte debitor acela de la care se poate cere, chiar în contra voinţei sale, ceea ce datorează"

Se numeşte debitor acea persoană fizică sau juridică, care este ţinută să execute o obligaţie faţă de o altă persoană fizică sau juridică, numită creditor, iar aceasta poate recurge, în cazul în care debitorul nu-şi îndeplineşte de bunăvoie obligaţia, la forţa coercitivă a statului. Obligaţia ce incumbă debitorului poate fi de a da, adică de a constitui sau a transmite un drept real, de a face, adică de a executa acte pozitive, şi de a nu face, adică de a se abţine să nu facă ceva ce ar fi putut să facă în lipsă, dacă nu s-ar fi obligat în acest sens.

Debitorul trebuie să execute obligaţia de bunăvoie, în caz contrar creditorul putând recurge la forţa coercitivă a statului pentru a obţine executarea în natură a obligaţiei sau, dacă nu este posibil, echivalentul prejudiciului suferit ca urmare a neexecutării, executării cu întârziere sau necorespunzătoare a obligaţiei.

Debitor rei certae interitu rei liberatur – „Debitorul este liberat prin pieirea fortuită a lucrului cert care face obiectul obligaţiei"

Acest principiu este consacrat atât de Noul Cod civil în art. 1634

(imposibilitatea fortuită de executare), cât şi de Codul civil de la 1864 în art. 1156 alin. (1).

Astfel în art. 1634 NCC se prevede că „debitorul este liberat atunci când obligaţia sa nu mai poate fi executată din cauza unei forţe majore, a unui caz fortuit ori a unor alte evenimente asimilate acestora, produse înainte ca debitorul să fie pus în întârziere", iar art. 1156 alin. (1) C.civ. prevede: „când obiectul obligaţiei este un corp cert şi determinat, de piere, de se scoate din comerţ, sau se pierde astfel încât absolut să nu se ştie de existenţa lui, obligaţia este stinsă, dacă lucrul a pierit sau s-a pierdut, fără greşeala debitorului, şi înainte de a fi pus în întârziere".

Problema riscului contractului apare în cazul contractelor sinalagmatice, când neexecutarea se datorează unei imposibilităţi fortuite.

Regula este că riscul este suportat de debitorul obligaţiei imposibil de executat. Articolul 1274 NCC prevede că „în lipsă de stipulaţie contrară, cât timp bunul nu este predat, riscul contractului rămâne în sarcina debitorului obligaţiei de predare, chiar dacă proprietatea a fost transferată dobânditorului".

În cazul pieirii fortuite a bunului, debitorul obligaţiei de predare pierde dreptul la contraprestaţie, iar dacă a primit-o, este obligat să o restituie.

Totuşi, creditorul pus în întârziere preia riscul pieirii fortuite a bunului şi nu se poate libera nici dacă dovedeşte că bunul ar fi pierit în caz de executare la timp a obligaţiei de predare.

În privinţa regimului juridic instituit de Codul civil de la 1864, în cazul contractelor translative de proprietate, riscul contractului îl suportă partea care avea calitatea de proprietar în acel moment (**res perit domino**); potrivit art. 971 C.civ. în contractele care au ca obiect transferul dreptului de proprietate sau a altui drept real, riscul contractului este suportat de cumpărător, deoarece el a devenit proprietar prin simplul fapt al încheierii contractului, chiar dacă lucrul nu a fost predat. Totuşi, în situaţia în care lucrul cert piere fortuit înainte de a fi predat cumpărătorului, riscul este suportat de vânzător, dacă acesta fusese pus în întârziere, cu excepţia cazului în care vânzătorul dovedeşte că lucrul ar fi pierit chiar şi în mâinile cumpărătorului, dacă i-ar fi fost predat la timp [art. 1156 alin. (2) C.civ.]; de asemenea, riscul contractului este suportat de vânzător în cazul în care transferul dreptului de proprietate asupra unor bunuri certe are loc ulterior momentului încheierii contractului (vânzarea de bunuri viitoare, vânzarea de imobile în sistemul de publicitate al cărţilor funciare), precum şi în situaţia în care transferul proprietăţii este afectat de o condiţie suspensivă.

Debitum cum re iunctum – „Datorie legată de un lucru"

Condiţia esenţială pentru recunoaşterea unui drept de retenţie

este existența unei legături între datoria solicitată şi lucrul reținut; dreptul de retenție conferă celui ce deține un bun al altuia şi pe care trebuie să-l restituie, dreptul să rețină bunul până în momentul în care proprietarul bunului îi plătește sumele cheltuite cu conservarea, întreținerea sau îmbunătățirea lucrului.

Cazurile în care dreptul de retenție funcționează pot fi grupate, în raport de fundamentarea sa, în două categorii:

a) cazul art. 1694 NCC (1322 C.civ.), dreptul de retenție găsindu-şi fundamentarea în contract şi constituind o aplicație a excepției **non adimpleti contractus**;

b) celelalte cazuri care se fundamentează pe existența unui raport de conexiune (**debitum cum re iunctum**).

În literatura juridică conexiunea a fost interpretată în sens larg, considerându-se că aceasta există nu numai când creanța s-a născut în legătură directă cu lucrul, ci şi atunci când este prilejuită de acelaşi raport juridic.

În Noul Cod civil mai regăsim aplicații particulare ale dreptului de retenție cum ar fi, spre exemplu, în materia împrumutului de folosință comodatarul nu poate invoca dreptul de retenție pentru obligațiile ce s-ar naşte în sarcina comodantului (art. 2153 NCC).

Codul civil de la 1864 nu dă o definiție dreptului de retenție şi nici nu conține un principiu general cu privire la acesta, ci doar face o serie de aplicații: contractul de depozit (art. 1619), contractul de locațiune, contractul de mandat (art. 1541 şi art. 1549), hotelierul şi transportatorul beneficiază de un drept de retenție (art. 1730 pct. 6 şi 7), contractul de gaj (art. 1694), în materia obligației de raport la masa succesorală (art. 771) etc.

Referință: *Marin Voicu,* Dreptul de retenție, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2001.

De civitate Dei – „Despre cetatea lui Dumnezeu"

Principala lucrare a Sf. Augustin (354-430), cel mai important reprezentant al Patristicii, în care acesta defineşte noțiunile de Stat şi Biserică, stabilind între ele un contrast absolut şi propunând organizarea omenirii într-o singură comunitate sub guvernarea Bisericii.

Decretum Gratiani

Constituie o compilație de drept canonic realizată în anii 1141-1150 de către călugărul Gratian care au fost selectate şi clasificate în jur de 3900 de texte risipite care reglementau până atunci viața Bisericii. Aceste texte proveneau din diverse surse: scrierile patristice, hotărârile conciliilor sau decretalele, adică scrisori ale unui papă prin care acesta răspundea la o întrebare. Deşi este o lucrare alcătuită de un particular, **Decretum Gratiani** a dobândit rapid o mare autoritate de

fapt, fiind inclusă mai târziu în principala sursă a dreptului canonic alcătuită în secolul al XVI-lea, **Corpus iuris canonici**.

De cuius – „Despre a cărui (succesiune)"

Provine din expresia **is de cuius succesione agitur** (cel despre a cărui succesiune este vorba) şi desemnează persoana decedată al cărei patrimoniu face obiectul transmisiunii succesorale; este sinonim cu termenul de autor sau de testator, în cazul succesiunii testamentare.

De effusis et deiectis – „Despre (lucrurile) vărsate şi aruncate"

Acţiune din dreptul roman care putea fi intentată de orice persoană, pentru a sancţiona pagubele provocate unei persoane sau unui lucru prin aruncarea sau căderea unor obiecte dintr-o casă. Era o acţiune **in duplum** (dublul pagubei) şi era îndreptată împotriva tuturor locatarilor care erau obligaţi **in solidum**, indiferent dacă erau sau nu vinovaţi.

Primul proiect al Codului civil francez conţinea un articol referitor la acţiunea **de effusis et deiectis**, însă acesta a fost înlăturat, considerându-se că nu aduce nimic nou faţă de regula generală cuprinsă în art. 1382 şi 1383 (răspunderea civilă delictuală).

Această acţiune a fost prevăzută şi de Codul Calimach:

Articolul 1743 (art. 1318 C.austriac): „Dacă cineva, prin picarea unui lucru spânzurat ori pus cu primejdie, sau prin vărsarea ori aruncarea unui lucru din casă se va vătăma ori se va păgubi, dator este să-l îndestuleze locuitorul casei, de unde au picat lucrul, ori s-au vărsat ceva". Articolul 1744 (art. 1319 C.austriac): „Dacă un semn spre arătarea meşteşugurilor sau a meseriei (firmă) ori un vas sau alt lucru va spânzura într-un loc, pe subt care trec oamenii şi va fi de crezut că poate să urmeze primejdie picând şi vătămând pre cineva, are drept orişicine să facă arătare pentru aceasta către poliţie, pentru siguranţa publică".

Unii autori susţin că prin preluarea din dreptul roman în Codul Calimach a acţiunilor **de effusis et deiectis** şi **de positis et suspensis** s-ar fi consacrat răspunderea civilă pentru prejudiciile cauzate de lucruri. Majoritatea doctrinei respinge însă această opinie, deoarece, pentru a fi în prezenţa unei astfel de răspunderi, este necesar ca ea să fie generalizată la toate lucrurile şi la orice situaţie în care ele ar putea produce pagube.

De eo quod plerumque fit – „Privitor la cele ce se întâmplă cel mai adesea/de obicei"

Normele juridice au caracter general şi impersonal, neputând să prevadă toate cazurile, ci numai pe cele ce se întâmplă cel mai adesea. La acest principiu se referă şi o altă

maximă din dreptul roman „**Omnes casus legibus comprehendi non possunt**". De asemenea, apare formulat şi în dreptul românesc încă de la Codul Calimach care în art. 12 menţionează: „Nu este cu putinţă ca Codul de legi să cuprindă toate pricinile, ci cuprinde numai pe cele ce mai adeseaori se întâmplă".

De facto – „De fapt"

Expresie care indică existenţa unor situaţii de fapt, care nu au şi o consacrare juridică sau desemnează aspectele faptice ale unei situaţii, spre deosebire de aspectele ei juridice.

(v. şi **de iure**)

Deficiente conditione – „Condiţie care lipseşte"

Expresie folosită pentru a desemna situaţia în care nu s-a îndeplinit şi este sigur că nu se va îndeplini condiţia ce afecta un act juridic.

(v. **pendente conditione** şi **eveniente conditione**)

De iure – „De drept"

Sintagmă care indică aprecierea laturii juridice a unei situaţii şi nu aspectele ei faptice sau care exprimă ideea unui drept ori statut în opoziţie cu situaţia simplei existenţe faptice nerecunoscută sau nevalidată juridic.

În materie arbitrală, în raport de atribuţiile conferite arbitrilor se distinge între arbitrajul de drept strict (**de iure**) şi arbitrajul în echitate (**ex aequo et bono**). În cazul arbitrajului de drept strict arbitrii aplică normele de drept incidente în cauză, iar nu principiile echităţii. Arbitrajul de drept strict constituie regula, motiv pentru care dacă părţile, prin convenţia arbitrală, nu fac nicio referire la forma arbitrajului, acesta va fi de drept strict.

(v. şi **de facto**)

De iure belli ac pacis – „Despre dreptul războiului şi al păcii"

Lucrarea principală a lui Hugo Grotius (1583-1645), întemeietorul şcolii dreptului natural, apărută în 1625 în trei volume. Opera constituie prima încercare de prezentare sistematică a dreptului internaţional. Grotius spune că în relaţiile dintre state trebuie recurs la război numai ca **ultima ratio** şi că acesta trebuie purtat numai cu respectarea anumitor reguli. De asemenea, autorul dezvoltă şi argumentează teoria suveranităţii statelor. Întreaga sa operă se bazează pe concepţia dreptului natural, un drept de natură pur raţională, pe baza căruia se pot stabili relaţii armonioase între state independente.

De iure naturae et gentium – „Despre dreptul natural şi uman"

Opera principală a lui Samuel Pufendorf (1632-1694), reprezentant de seamă al şcolii dreptului natural. Autorul prezintă şi sistematizează dreptul natural, încer-

când să facă din acesta o disciplină ştiinţifică autonomă. Un principiu de bază al lui Pufendorf este separarea dreptului de teologie. Dreptul natural se întemeiază pe raţiunea umană şi nu pe credinţă. De asemenea, regulile dreptului natural sunt eterne şi universale, sunt proprii speciei umane, indiferent de spaţiu şi timp. Ele guvernează atât relaţiile dintre indivizi, cât şi raporturile dintre state. Din acest ultim punct de vedere Pufendorf este şi unul dintre întemeietorii dreptului internaţional public.

De iure naturali et gentium iuxta disciplinam ebraerorum – „Despre dreptul natural şi uman conform învăţăturii evreilor"

Operă principală a filozofului englez John Selden (1584-1654) scrisă în anul 1640, în care acesta încearcă într-un mod original să construiască un sistem de drept natural, pe baza preceptelor divine care ar fi fost revelate evreilor şi, prin intermediul lor, celorlalte popoare (interzicerea idolatriei, a omuciderii, a adulterului, a furtului, a incestului etc.).

Delegata potestas non delegatur – „Puterile delegate nu pot fi delegate (retransmise)"

Principiu fundamental de drept public conform căruia competenţele atribuite de către Constituţie unui organ de stat nu pot să fie transferate de către acesta nici în parte, nici în totalitate altui organ de stat; redelegarea poate avea loc numai în măsura în care ea este prevăzută chiar de Constituţie. Acest principiu este o consecinţă a supremaţiei materiale a Constituţiei. O redelegare a puterilor de către un organ, fără ca acest lucru să fie prevăzut în legea fundamentală, ar însemna implicit o modificare a Constituţiei fără nici o bază legitimă; de aceea orice acte efectuate în baza unei astfel de delegări, precum şi actul de delegare, nu au niciun fel de valoare juridică. Însă, procedeul redelegării puterii poate fi prevăzut chiar de Constituţie, iar în acest caz actele respective sunt constituţionale. De exemplu, Constituţia României prevede în art. 115 alin. (1) că Parlamentul poate adopta o lege specială de abilitare a Guvernului pentru a emite ordonanţe în domenii care nu fac obiectul legilor organice. Sunt stabilite, de asemenea, condiţiile în care se dau ordonanţele respective, ordonanţe care sunt acte cu caracter legislativ datorită redelegării către Guvern a puterii de a legifera. Din acest motiv, ordonanţele sunt supuse, ca şi legile, controlului de constituţionalitate exercitat de Curtea Constituţională [art. 146 lit. d) din Constituţie].

Acest principiu este propriu dreptului public, constituind o diferenţiere a acestuia faţă de dreptul privat. El se aplică şi în cadrul problematicii specificităţii mandatului de drept public. Dacă

în cadrul mandatului de drept privat se poate prevede dreptul mandatarului de a-şi substitui o terţă persoană, în ceea ce priveşte mandatul de drept public acest lucru nu este posibil. Puterea delegată mandatarului, care în acest caz este reprezentantul, nu poate fi redelegată.

De lege ferenda – „Despre legea propusă spre (elaborare)"

Locuţiune folosită pentru a denumi caracterul acelor propuneri prin care se urmăreşte îmbunătăţirea sau completarea printr-o reglementare viitoare a unor norme juridice existente ori reglementarea unor situaţii care în prezent nu sunt reglementate.

De lege lata – „Despre legea existentă/în vigoare"

Locuţiune folosită pentru a indica reglementările existente.

De legibus ac Deo legislatore

Lucrare scrisă în 1612 de către spaniolul Francesco Suaréz (1548-1617), în care justifică dreptul natural pornind de la premise teologice.

Delicta iuris gentium – „Delicte de dreptul ginţii/poporului"

Infracţiuni care aduc atingere intereselor tuturor statelor, precum terorismul, traficul cu stupefiante etc. Prin convenţiile internaţionale statele semnatare îşi asumă obligaţia de a sancţiona astfel de fapte. Legislaţia noastră penală incriminează toate aceste fapte şi, în măsura în care nu se dispune altfel printr-o convenţie internaţională, ele sunt sancţionate potrivit legii penale române.

Delirium tremens – „Delir care produce tremurături (ale corpului)"

Expresie folosită pentru a denumi o stare de criză care apare la alcoolicii cronici. O faptă penală săvârşită în această stare nu constituie infracţiune (art. 48 C.pen.).

Dementis nulla est voluntas – „Nebunul nu are voinţă"

Persoana pusă sub interdicţie nu poate să încheie un act juridic pentru că nu are capacitatea de a contracta, condiţie esenţială pentru validitatea unei convenţii conform art. 948 C.civ.

Conţinutul acestei expresii mai apare şi în alte forme: **Furiosi nulla voluntas est; Furiosus nullum negotium agere potest, quia non intelligit quid agit**

De minimis non curat lex – „(Faptele) de mică importanţă sunt ignorate de lege"

Relaţiile sociale de o importanţă mai redusă nu sunt reglementate din punct de vedere juridic sau normele care le reglementează sunt mai puţin represive decât cele care se referă la relaţiile sociale importante.

O aplicare a acestui adagiu se întâlneşte în dreptul penal în cazul

instituției faptei prevăzute de legea penală care nu prezintă pericolul social al unei infracțiuni. Astfel Codul penal prevede în art. 18^1 că nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală, dacă prin atingerea minimă adusă uneia din valorile apărate de lege şi prin conținutul ei concret, fiind lipsită în mod vădit de importanță, nu prezintă gradul de pericol social al unei infracțiuni. Legea lasă în sarcina organului judiciar competent să aprecieze dacă fapta prezintă pericolul social concret al unei infracțiuni. În măsura în care fapta este vădit lipsită de importanță şi aduce o atingere minimă valorilor sociale ocrotite de legea penală, făptuitorul nu poate fi tras la răspundere penală, ci i se aplică de către instanță sau de procuror una din sancțiunile cu caracter administrativ prevăzute de art. 91 C.pen. Pentru determinarea gradului de pericol social concret legea [art. 18^1 alin. (2) C.pen.] prevede expres anumite criterii: modul şi mijloacele de săvârşire a faptei, scopul urmărit, împrejurările în care fapta a fost comisă, urmarea produsă sau care s-ar fi putut produce, persoana şi conduita făptuitorului.

Se întâlneşte şi în varianta: **De minimis non curat praetor**.

De momento ad momentum – „Din moment în moment"

Expresia se foloseşte pentru a caracteriza curgerea unor termene pe care legea le-a fixat pe ore şi nu pe zile sau pe unități mai mari de timp. Unele termene procedurale sunt calculate pe ore atât în cadrul procesului civil [art. 101 alin. (2) C.proc.civ.], cât şi în cadrul procesului penal [art. 186 alin. (1) şi (2) C.proc.pen.].

Depositum est quasi diu positum – „Depozitul este un fel de punere (de o parte) pentru multă vreme"; (definiție dată de Paulus contractului de depozit)

Contractul de depozit este contractul prin care o persoană, numită deponent, încredințează un bun unei alte persoane, numită depozitar, care se obligă să-l păstreze şi să-l restituie la termenul convenit (pentru definiția legală a se vedea art. 2103 NCC).

Remiterea bunului este o condiție pentru încheierea valabilă a contractului de depozit, cu excepția cazului când depozitarul deține deja bunul cu alt titlu.

Pentru a putea fi dovedit, contractul de depozit trebuie încheiat în scris (art. 2104 NCC).

Scopul contractului de depozit (obişnuit şi necesar, nu şi al celui neregulat) este păstrarea şi conservarea bunului depozitat, căci, în caz contrar, dacă părțile urmăresc un alt scop, contractul nu va mai fi depozit, ci vânzare-cumpărare, contract nenumit etc. Prin acest scop contractul de depozit se deosebeşte de alte contracte: spre exemplu, de obligația ce revine

vânzătorului în cazul în care deşi s-a transmis dreptul de proprietate, bunul nu este predat în momentul încheierii contractului sau de obligaţia de păstrare şi conservare ce revine cumpărătorului în cazul vânzării pe încercate (art. 1302 C.civ.) etc.; în cazurile enumerate obligaţia de conservare are un caracter accesoriu.

Scopul contractului de depozit fiind păstrarea bunului, principalele obligaţii ce revin depozitarului sunt păstrarea bunului şi restituirea acestuia; lucrul trebuie restituit în natură [art. 2103 NCC; art. 1604 alin. (1) şi art. 1591 C.civ.] şi în starea în care se află lucrul în momentul restituirii [art. 2116 alin. (2) NCC]; dacă depozitarul refuză executarea obligaţiei de restituire, acesta datorează despăgubiri al căror cuantum se determină potrivit art. 2116 alin. (3) prin raportare la valoarea de înlocuire a bunului, iar nu la valoarea pe care acesta a avut-o la data la care a fost încheiat contractul (în dreptul roman, Legea celor XII Table prevedea că depozitarul care nu restituie bunul comitea un delict, întocmai ca şi hoţul, putând fi obligat la plata unei sume egală cu dublul valorii bunului).

De quota litis – „Cotă din proces"

(v. **quota litis**)

De visu – „(O informaţie) din văzute"

Expresie cu aplicabilitate în domeniul probaţiunii judiciare, caracterizând mărturia bazată pe informaţii percepute personal, nemijlocit, adică prin propriile organe de simţ (**ex propriis sensibus**). O astfel de mărturie este admisă de instanţă.

(v. şi **de auditu**)

Dies ad quem – „Ziua până la care"

Expresie folosită pentru a denumi ziua până la care curge un termen.

Determinarea momentului în care expiră un termen se realizează în funcţie de durata acestuia, de momentul în care a început, de sistemul de calcul aplicabil şi de faptul dacă a intervenit sau nu o cauză de suspendare sau de întrerupere a termenului respectiv.

(v. **dies ad quem computatur in termino; dies a quo**)

Dies ad quem computatur in termino – „Ziua până la care e socotită în termen"

Expresie folosită pentru a desemna acel mod de calcul al termenelor potrivit căruia ziua în care se împlineşte termenul se socoteşte la calculul acestuia.

Astfel, termenul de prescripţie se calculează potrivit unui sistem intermediar în care ziua în care începe prescripţia nu se ia în calcul, dar ziua ultimă se calculează. Prescripţia nu se socoteşte câştigată, decât după împlinirea celei de pe urmă zile a termenului defipt prin lege (art. 1889 C.civ.).

De precizat că Noul Cod civil în art. 2553 alin. (1) prevede că atunci când termenul se stabileşte pe zile nu se ia în calcul prima şi ultima zi a termenului.

De asemenea, regula **dies ad quem computatur in termino** îşi găseşte aplicare în cadrul sistemului de calcul numit „pe zile pline", potrivit căruia se ia în calcul atât prima zi, cât şi ultima; sistemul se aplică în ceea ce priveşte termenele substanţiale. Astfel în calcularea termenelor privind luarea, menţinerea ori revocarea măsurilor preventive, ora sau ziua de la care începe şi la care sfârşeşte termenul intră în durata acestuia (art. 188 C.proc.pen.).

În schimb, de la această regulă se derogă în cadrul sistemului de calcul numit „pe zile libere", potrivit căruia nu intră în socoteală nici ziua când a început, nici ziua când s-a sfârşit termenul [art. 101 alin. (1) C.proc.civ.]. De asemenea, la calcularea termenelor pe ore sau pe zile nu se socoteşte ora sau ziua de la care începe să curgă termenul, nici ora sau ziua în care acesta se împlineşte [art. 186 alin. (2) C.proc.pen.].

(v. şi **dies a quo non computatur in termino**)

Dies a quo – „Ziua de la care"

Expresie folosită pentru a denumi ziua de la care începe să curgă un termen.

Acest moment este stabilit diferit în funcţie de felul termenului care începe să curgă. Astfel, de exemplu, în domeniul prescripţiei extinctive regula generală este că termenul de prescripţie începe când se naşte dreptul la acţiune sau dreptul de a cere executarea silită.

De asemenea, termenele procedurale încep să curgă de le data comunicării actelor de procedură, dacă legea nu dispune altfel [art. 102 alin. (1) C.proc.civ.]. Aceasta este regula generală în domeniul termenelor procedurale, însă există şi excepţii de la aceasta atunci când termenele încep să curgă de la pronunţare [art. 252 alin. (2) C.proc.civ.], de la încuviinţarea probei [art. 170 alin. (1) C.proc.civ.] sau de la afişarea unor acte (art. 507 C.proc.civ.).

(v. **dies a quo non computatur in termino; actiones non natae non praescribuntur**).

Dies a quo non computatur in termino – „Ziua de la care nu e socotit în termen"

Expresie folosită pentru a desemna acel mod de calcul al termenelor potrivit căruia ziua în care începe să curgă termenul nu se ia în calcul.

Astfel, termenul de prescripţie se calculează potrivit unui sistem intermediar în care ziua în care începe prescripţia nu se ia în calcul, dar ziua ultimă se calculează. Termenul prescripţiei se calculează pe zile, şi nu pe ore. Prin urmare, ziua în cursul căreia

prescripția începe nu intră în acel calcul (art. 1887 C.civ.).

Modul de calcul al termenelor procedurale se bazează pe sistemul numit „pe zile libere" potrivit căruia nu intră în socoteală nici ziua când a început, nici ziua când s-a sfârşit termenul [art. 101 alin. (1) C.proc.civ.]. De asemenea, la calcularea termenelor pe ore sau pe zile nu se socoteşte ora sau ziua de la care începe să curgă termenul, nici ora sau ziua în care acesta se împlineşte [art. 186 alin. (2) C.proc.pen.].

În schimb, de la regula **dies a quo non computatur in termino** se derogă în cadrul sistemului de calcul numit „pe zile pline", potrivit căruia se ia în calcul atât prima zi, cât şi ultima; sistemul se aplică în ceea ce priveşte termenele substanțiale. Astfel, în calcularea termenelor privind luarea, menținerea ori revocarea măsurilor preventive, ora sau ziua de la care începe şi la care sfârşeşte termenul intră în durata acestuia (art. 188 C.proc.pen.).

(v. şi **Dies ad quem computatur in termino**)

Dies certus – „Termen/dată certă"

Termenul este cert atunci când momentul împlinirii sale este cunoscut la data încheierii actului. Termenul cert poate fi direct, când se indică data calendaristică (de exemplu, 1 ianuarie 2008) sau indirect, când nu se indică data calendaristică, dar se precizează perioada ce trebuie să se scurgă până la data când se va împlini (de exemplu, în termen de 1 an de la data încheierii contractului).

Dies incertus – „Termen/ dată incertă"

Termenul e incert când nu se ştie exact când se va împlini, dar realizarea lui e sigură (de exemplu, în contractul de rentă viageră evenimentul morții credirentierului se va produce sigur, dar nu se ştie data producerii).

Denumirea de **dies incertus** provine din dreptul roman şi ea poate duce la concluzia greşită că realizarea termenului e incertă, când de fapt incertă este numai data împlinirii evenimentului; termenul este elementul viitor şi sigur în privința producerii lui.

Dies interpellat pro homine – „Termenul somează pe om (debitor)"

În dreptul civil regula este că debitorul nu se află de drept în întârziere prin simpla ajungere la scadență a obligației.

Noul Cod civil reglementează punerea în întârziere a debitorului în art. 1521-1.526, fiind reglementată distinct punerea în întârziere realizată de către creditor şi întârzierea de drept în executarea obligației.

Debitorul se află de drept în întârziere atunci când s-a stipulat că simpla împlinire a termenului

stabilit pentru executare produce un asemenea efect [art. 1523 alin. (1) NCC].

De asemenea, debitorul se află de drept în întârziere în cazurile anume prevăzute de lege, precum şi atunci când:

a) obligaţia nu putea fi executată în mod util decât într-un anumit timp, pe care debitorul l-a lăsat să treacă sau când nu a executat-o imediat deşi exista urgenţă;

b) prin fapta sa debitorul a făcut imposibilă executarea în natură a obligaţiei sau când a încălcat o obligaţie de a nu face;

c) debitorul şi-a manifestat în mod neîndoielnic faţă de creditor intenţia de a nu executa obligaţia sau când fiind vorba de o obligaţie cu executare succesivă, refuză ori neglijează să îşi execute obligaţia în mod repetat;

d) nu a fost executată obligaţia de a plăti o sumă de bani, asumată în exerciţiul activităţii unei întreprinderi;

e) obligaţia se naşte din săvârşirea unei fapte ilicite extracontractuale.

O aplicaţie a acestei reguli o găsim în materia contractului de vânzare-cumpărare în art. 1725 NCC, potrivit căruia în cazul vânzării bunurilor mobile, cumpărătorul este de drept în întârziere cu privire la îndeplinirea obligaţiilor sale dacă la scadenţă nici nu a plătit preţul şi nici nu a preluat bunul. În cazul bunurilor mobile supuse deteriorării rapide sau deselor schimbări de valoare, cumpărătorul este de drept în întârziere în privinţa preluării lor atunci când nu le-a preluat în termenul convenit chiar dacă preţul a fost plătit sau când a solicitat predarea fără să fi plătit preţul.

Sub imperiul Codului civil de la 1864 prin excepţie, debitorul este de drept în întârziere în cazurile prevăzute de art. 1079 C.civ., în cazul obligaţiilor continue şi a încălcării obligaţiilor de a nu face (a se vedea **dies non interpellat pro homine**).

În dreptul comercial sub imperiul Codului comercial de la 1887 sunt aplicabile prevederile art. 43 C.com., conform cărora în cazul obligaţiilor comerciale ce au ca obiect plata unei sume de bani, debitorul este de drept în întârziere din momentul în care obligaţia a devenit exigibilă, datorând dobânzi. Pentru ca dobânzile să curgă de drept este necesar ca obligaţia debitorului să aibă ca obiect plata unei sume de bani, să fie lichidă şi exigibilă. Numai în cazul în care obligaţia debitorului are ca obiect plata unei sume de bani se datorează dobânzi, în celelalte cazuri aplicându-se dreptul comun; totuşi, în dreptul comerţului internaţional, practica jurisdicţională a extins această regula asupra tuturor obligaţiilor care au ca obiect a da sau a face; în ceea ce priveşte obligaţiile comerciale care constau în a nu face se aplică dispoziţiile art. 1078 C.civ. Părţile unui

contract comercial pot să prevadă necesitatea punerii în întârziere a debitorului; în unele cazuri chiar legislaţia comercială prevede această necesitate, cum ar fi, spre exemplu, art. 100 din Legea nr. 31/1990, conform căruia în situaţia în care acţionarii nu au efectuat plata vărsămintelor pe care le datorează, societatea îi va invita să-şi îndeplinească această obligaţie, printr-o somaţie colectivă, publicată de două ori, la un interval de 15 zile, în Monitorul Oficial al României şi într-un ziar de largă răspândire.

Dacă părţile nu au prevăzut un termen pentru plată, debitorul datorează dobânzi numai de la data punerii în întârziere.

În dreptul românesc a fost consacrată de Codul Calimach în art. 1760 şi următoarele.

Dies non interpellat pro homine – „Termenul nu somează pe om (debitor)"

Dacă debitorul nu este de drept în întârziere în executarea obligaţiei [cazul stipulării în convenţie, precum şi cele enumerate de art. 1523 alin. (2) NCC] urmează ca acesta să fie pus în întârziere în conformitate cu regulile stabilite de art. 1522 NCC printr-o notificare scrisă sau prin cererea de chemare în judecată.

Notificarea se comunică prin executor judecătoresc sau prin orice alt mijloc care asigură dovada comunicării.

Prin notificare trebuie să se acorde debitorului un termen de executare, ţinând seama de natura obligaţiei şi de împrejurări. Dacă prin notificare nu se acordă un asemenea termen, debitorul poate să execute obligaţia într-un termen rezonabil, calculat din ziua comunicării notificării.

Regulile stabilite de Noul Cod civil privind punerea în întârziere se aplică tuturor categoriilor de obligaţii.

În ceea ce priveşte aplicabilitatea acestei expresii în Codul civil de la 1964 dacă obligaţia constă în a da sau a face, debitorul se va pune în întârziere printr-o notificare ce se va face prin tribunalul domiciliului său (art. 1079 C.civ.).

Debitorul nu este pus în întârziere de plin drept prin simpla ajungere a obligaţiei la scadenţă, presupunându-se că, atâta vreme cât creditorul nu-l pune în întârziere, nu s-a produs nicio pagubă; punerea în întârziere este necesară numai pentru neexecutarea obligaţiilor contractuale, căci în materie extracontractuală prin simpla săvârşire a faptei păgubitoare se naşte dreptul la despăgubiri.

Punerea în întârziere se face fie printr-o notificare prin intermediul executorilor judecătoreşti, fie prin cererea de chemare în judecată a debitorului.

Debitorul este considerat de drept în întârziere în următoarele cazuri:

a) în cazurile anume determinate de lege (art. 1079 C.civ.), spre exemplu, în cazul contractului de vânzare-cumpărare de producte şi lucruri mobile, acesta se va rezolvi de drept şi fără punere în întârziere în folosul vânzătorului, după expirarea termenului pentru ridicarea lor (art. 1370 C.civ.);

b) când părţile au prevăzut expres că debitorul este în întârziere la împlinirea termenului, fără a fi necesară notificarea [art. 1079 alin. (2) pct. 2 C.civ.];

c) când obligaţia nu putea fi îndeplinită decât într-un termen determinat, pe care debitorul l-a lăsat să treacă, fără a-şi executa obligaţia;

d) în cazul obligaţiilor continue;

e) în cazul încălcării obligaţiilor de a nu face (art. 1078 C.civ.).

Din momentul punerii în întârziere debitorul datorează daune-interese moratorii şi tot din acest moment creditorul poate solicita daune compensatorii pentru neexecutarea obligaţiei; dacă obligaţia neexecutată constă în a da un bun individual determinat, prin punerea în întârziere riscul cade în sarcina debitorului [art. 1074 alin. (2) C.civ.].

Codul comercial de la 1887 stabilea în art. 43 C.com. că datoriile comerciale lichide şi plătibile în bani produc dobândă de drept din ziua când devin exigibile; deci numai în cazul obligaţiilor care au ca obiect plata unei sume de bani debitorul se află de drept în întârziere; dacă părţile nu au prevăzut un termen pentru plată, debitorul datorează dobânzi numai de la data punerii în întârziere.

(v. şi **dies interpellat pro homine)**

Digesta

Cunoscută şi sub denumirea de **Pandectae**, **Digesta** înseamnă „ceea ce e pus în ordine", iar **Pandectae** „ceea ce cuprinde totul". Termenul desemna, în general, lucrări juridice care se refereau, în principal, la dreptul privat, dar şi la cel public. Cea mai cunoscută lucrare de acest fel este cea elaborată în timpul lui Iustinian şi definitivată în anul 533.

(v. **Corpus Iuris Civilis**)

Dispositio – „Dispoziţie"

Prin dispoziţie, în general, se înţelege aşezarea a ceva într-o anumită ordine, într-un anumit fel. Cu referire la retorică, dispoziţia (sau compoziţia) este operaţia de aşezare, aranjare a ideilor, a părţilor unui discurs (a întregului material obţinut prin invenţie) după o legătură logică în funcţie de natura subiectului expus.

Dispoziţia unui discurs este formată din: exordiu, propoziţia (propunerea), diviziunea, naraţiunea, confirmarea, anerisirea (respingerea) şi peroraţia. Dacă un discurs cuprinde părţile în ordinea indicată, atunci dispoziţia este regulată, iar în caz contrar, dispoziţia este neregulată (spre exemplu, discursul judiciar al unui avocat

cuprinde, de regulă, numai naraţiunea, confirmarea şi respingerea).

Diuturna consuetudo pro iure et lege in his quae non ex scripto descendunt observati solet – „Lungul obicei se obişnuieşte a se observa ca drept şi lege în problemele care în dreptul scris nu sunt tratate"

Maxima formulată de Ulpian se referă la rolul **praeter legem** al cutumei în cadrul dreptului roman clasic.

(v. **consuetudo; praeter legem**)

Divide et impera – „Dezbină şi stăpâneşte"

Adagiu ridicat uneori la rangul de principiu politic, este, de regulă, atribuit lui Machiavelli, dar se pare că este de origine romană. Deşi Machiavelli nu a formulat expres acest adagiu, totuşi în lucrarea Discurs asupra primei decade din Titus Livius se menţionează „…poporul unit este puternic, iar dezbinat este slab". Se mai întâlneşte şi în formele **divide ut regnes** sau **divide ut imperes**

Divortium bona gratia – „Divorţ prin bună înţelegere"

Expresia se referă la desfacerea căsătoriei prin consimţământul soţilor. Instituţia era reglementată înainte de 1948 de către art. 254 şi urm. C.civ. grupate sub titlul „Despre despărţenia prin consimţământul mutual".

Prin Legea nr. 59/1993 a fost reintrodusă această instituţie, modificându-se Codul familiei. În sensul că divorţul se putea pronunţa şi numai pe baza acordului ambilor soţi, dacă până la data cererii de divorţ a trecut cel puţin un an de le încheierea căsătoriei şi nu există copii minori rezultaţi din căsătorie [art. 38 alin. (2) C.fam.].

De lege lata, Noul Cod civil reglementează atât divorţul prin acordul soţilor pe cale judicară (art. 374 NCC), cât şi divorţul prin acordul soţilor pe cale administrativă sau prin procedură notarială (art. 375-378 NCC).

Divorţul prin acordul părţilor poate fi pronunţat indiferent de durata căsătoriei şi indiferent dacă există sau nu copii minori rezultaţi din căsătorie. Instanţa este obligată să verifice existenţa consimţământului liber şi neviciat al fiecărui soţ.

În ceea ce priveşte divorţul pe cale administrativă sau prin procedură notarială, dacă soţii sunt de acord cu divorţul şi nu au copii minori născuţi din căsătorie, din afara căsătoriei sau adoptaţi, ofiţerul de stare civilă ori notarul public de la locul căsătoriei sau al ultimei locuinţe comune a soţilor poate constata desfacerea căsătoriei prin acordul soţilor, eliberându-le un certificat de divorţ.

Divorţul prin acordul soţilor poate fi constatat de notarul public şi în cazul în care există copii minori născuţi din căsătorie, din afara căsătoriei sau adoptaţi, dacă soţii convin asupra tuturor aspectelor referitoare la numele de

familie pe care să îl poarte după divorţ, exercitarea autorităţii părinteşti de către ambii părinţi, stabilirea locuinţei copiilor după divorţ, modalitatea de păstrare a legăturilor personale dintre părintele separat şi fiecare dintre copii, precum şi stabilirea contribuţiei părinţilor la cheltuielile de creştere, educare, învăţătură şi pregătire profesională a copiilor.

Procedura divorţului prin acordul soţilor pe cale administrativă sau prin procedură notarială este reglementată expres în art. 376 NCC.

Doctus orator – „Orator cultivat/învăţat"

Concept ce denumea, în viziunea lui Cicero, tipul ideal de orator care trebuia să stăpânească un ansamblu de cunoştinţe în afara celor oferite de retorica propriu-zisă.

Dolus – „Viclenie/înşelăciune"; (dol)

Dolul sau viclenia constă în totalitatea manoperelor frauduloase pe care una din părţi le întrebuinţează cu ocazia încheierii unui act juridic, cu scopul de a induce în eroare pe cealaltă parte şi astfel să o determine să încheie actul respectiv. Dolul, ca viciu de consimţământ, este alcătuit dintr-un element subiectiv, care constă în intenţia de a induce în eroare o persoană, cu scopul de a o determina să încheie un act juridic, şi un element obiectiv (material), care constă în folosirea unor mijloace viclene.

Articolul 1214 NCC menţionează că „este viciat prin dol atunci când partea s-a aflat într-o eroare provocată de manoperele frauduloase ale celeilalte părţi ori când aceasta din urmă a omis, în mod fraudulos, să îl informeze pe contractant asupra unor împrejurări pe care se cuvenea să i le dezvăluie".

De menţionat că persoana al cărei consimţământ a fost viciat prin dol poate cere anularea contractului chiar dacă eroarea în care s-a aflat nu a fost esenţială.

În schimb, Codul civil din 1864 prevede expres că pentru a atrage nulitatea relativă a actului juridic, dolul trebuie, în primul rând, să fie determinant, respectiv mijloacele viclene întrebuinţate de una din părţi să fie de aşa natură, încât, în lipsa acestor maşinaţii, cealaltă parte nu ar fi contractat [art. 960 alin. (1) C.civ.].

Dolul trebuie să provină de la cealaltă parte, ceea ce nu exclude însă ca dolul să provină de la un terţ, însă art. 1215 alin. (1) NCC prevede că într-o astfel de situaţie anularea poate fi solicitată doar dacă celalaltă parte a cunoscut sau, după caz, ar fi trebuit să cunoască dolul la încheierea contractului.

Independent de anularea contractului, autorul dolului răspunde pentru prejudiciile ce rezultă în condiţiile răspunderii civile delictuale.

Articolul 1214 alin. (4) NCC [960 alin. (2) C.civ.] prevăzând că dolul nu se presupune, înseamnă că cel care-l invocă trebuie să-l dovedească; dolul poate fi dovedit prin orice mijloc de probă, inclusiv martori şi prezumţii.

În materia încheierii căsătoriei, constituie vicii de cosimţământ eroarea, dolul şi violenţa. Eroarea constituie viciu de consimţământ numai atunci când priveşte identitatea fizică a viitorului soţ (art. 298 NCC).

În privinţa dolului jurisprudenţa a reţinut că numai dolul principal constituie viciu de consimţământ, respectiv dolul care cade asupra unor elemente importante, determinante; dolul poate privi identitatea fizică a celuilalt soţ, dar şi unele calităţi, pe care dacă le-ar fi cunoscut nu ar fi încheiat căsătoria.

În dreptul roman, dolul era considerat o vină intenţionată, debitorul răspunzând în cazul în care neexecutarea se datora dolului său, indiferent dacă avea sau nu un interes în contractul respectiv.

Dolus bonus – „Viclenie bună" (dol admisibil; dol uşor)

În mod tradiţional se face distincţie între **dolus malus** şi **dolus bonus**; în dreptul roman **dolus malus** era sancţionat printr-o **actio de dolo**, în timp ce **dolus bonus** nu era sancţionat.

Prin **dolus bonus** sunt desemnate acele mijloace viclene admise în practica contractuală, care fiind lipsite de gravitate nu constituie viciu de consimţământ; spre exemplu, exagerarea, în scop publicitar, a calităţilor bunurilor oferite spre vânzare.

(v. şi **dolus malus**)

Dolus causam contractui – „Dol privind cauza contractului"

Dolul principal este dolul care cade asupra unor elemente determinante la încheierea actului juridic; potrivit art. 960 C.civ., dolul este o cauză de nulitate a convenţiei când mijloacele viclene folosite sunt de aşa natură, încât este evident că în lipsa acestora, cealaltă parte n-ar fi contractat. Dolul principal atrage sancţiunea nulităţii relative a actului juridic.

Potrivit Noului Cod civil, anularea contractului se poate solicita chiar dacă eroarea în care s-a aflat partea nu a fost esenţială [art. 1214 alin. (2)].

Dolus incidens – „Dolul incidental"

Numit şi secundar sau accesoriu **dolus incidens** priveşte elemente nedeterminante la încheierea actului juridic. Dacă sub imperiul Codului civil din 1864 jurisprudenţa şi doctrina au considerat că nu atrage sancţiunea nulităţii relative, ci doar dă dreptul la o acţiune în despăgubire, totuşi art. 1214 alin. (2) NCC prevede expres că anularea contractului se poate solicita chiar dacă eroarea în

care s-a aflat partea nu a fost esențială.

Dolus malus – „Viclenie rea"; (dol grav)

Expresie întrebuințată pentru a caracteriza acele mijloace viclene pe care una din părți le folosește pentru a determina pe cealaltă parte să încheie actul juridic şi care, prezentând o anumită gravitate, constituie viciu de consimțământ; în dreptul roman, **dolus malus** era sancționat printr-o **actio de dolo**.

(v. şi **dolus**)

Dolus pro possessione est – „Dolul ține loc de posesie"

(v. **qui dolo desiit possidere**)

Dominium eminens – „Proprietate superioară"

(**v. ius eminens**)

Dominium utile – „Proprietate utilă"

(v. **ius utile**)

Donari videtur quod nullo iure cogente conceditur – „Se numeşte donație ceea ce emană din voința donatorului, fără nicio constrângere"

Contractul de donație este un contract esențialmente gratuit şi solemn, prin care donatorul transferă irevocabil dreptul său de proprietate asupra unor bunuri în favoarea unei alte persoane numită donatar (art. 985 NCC; art. 801 C.civ.); donatorul face o liberalitate, micşorându-şi astfel patrimoniul său şi fără a urmări ca în schimb să primească altceva; aşadar, ceea ce caracterizează contractul de donație este intenția donatorului de a gratifica (**animus donandi**), care presupune consimțământul neviciat al acestuia; violența fizică exercitată asupra donatorului ori violența psihică msau anoperele dolosive folosite de donatar sub forma captației ori sugestiei pot conduce la anularea contractului.

(v. **animus donandi, captatio benevolentia**)

Donatio sub modo – „Donație cu sarcină"

Contractul de donație cu sarcină este o varietate a contractului de donație, prin care se impune donatarului îndeplinirea unei obligații determinate, fie în favoarea donatorului (de exemplu, plata unei datorii), fie în favoarea unui terț (de exemplu, de a da un bun), fie chiar în favoarea donatarului (de exemplu, donarea unei sume de bani cu sarcina ca donatarul să-şi continue studiile). Sarcina este supusă, în ceea ce priveşte condițiile pe care trebuie să le îndeplinească, regulilor generale, adică să nu fie imposibilă, ilicită sau imorală. Donația cu sarcină fiind un contract sinalagmatic, în limita sarcinii, în caz de neexecutare intervin efectele specifice acestor contracte. Astfel, dacă donatarul

nu îndeplineşte prestaţia care constituie obiectul sarcinii, donatorul are posibilitatea, fie să solicite executarea sarcinii, fie revocarea donaţiei (art. 1027 NCC); acţiunea pentru executare ori revocare poate fi formulată de către donator sau succesorii săi, precum şi de creditorii chirografari pe calea acţiunii oblice (art. 974 C.civ.), iar dacă este vorba de o sarcină în favoarea unui terţ, acesta poate solicita executarea, însă nu şi revocarea [art. 1027 alin. (2) NCC]. Dacă sarcina este neexecutată parţial ori executată cu întârziere, instanţa sesizată poate dispune, în cazuri temeinice, revocarea donaţiei.

În situaţia în care instanţa admite acţiunea de revocare a donaţiei, aceasta va avea efecte retroactive atât împotriva donatarului şi a succesorilor lui, cât şi a terţilor, toate drepturile constituite în favoarea lor desfiinţându-se (art. 830 C.civ.).

În schimb, Noul Cod civil în art. 1029 prevede cu privire şa efectele revocării pentru neexecutarea sarcinii că bunul reintră în patrimoniul donatorului liber de orice sarcini constituite între timp asupra lui, sub rezerva aplicării art. 1648 NCC.

Do ut des – „Îţi dau ca să-mi dai"

Locuţiune folosită în dreptul roman pentru a exprima regula echivalenţei prestaţiilor în contractele sinalagmatice comutative; constituia unul dintre cele patru tipuri de contracte nenumite recunoscute definitiv în timpul lui Iustinian (527-565).

Extrajuridic, sintagma se referă la o înţelegere în care ambele părţi sunt interesate, niciuna dintre ele nefăcând actul respectiv din generozitate.

Do ut facias – „Îţi dau ca să-mi faci"

În dreptul roman constituia unul dintre cele patru tipuri de contracte nenumite.

Duplex ius – „Drept dublu"

Expresie ce se referă în general la orice situaţii când într-o societate dată coexistă două sisteme de drept, oarecum distincte, dar care se armonizează şi se completează reciproc.

O astfel de situaţie s-ar întâlni potrivit şcolii dreptului natural în orice societate, cele două sisteme de drept fiind, pe de o parte, dreptul natural (**ius naturale**) raţional, etern, separat de stat şi generat de conştiinţa morală a societăţii, iar, pe de altă parte, dreptul pozitiv, mai mult sau mai puţin raţional, contingent şi edictat de către stat.

O altă situaţie în care se poate vorbi de **duplex ius** este cea existentă în Ţările Române în perioada medievală, când funcţionau două sisteme de drept: pe de o parte Legea Ţării (**lex terrae**) sau **Ius**

Valachicum, un sistem consuetudinar, tradiţional, constând în totalitatea regulilor de drept nescrise aplicate în Ţările Române (**ius non scriptum**), iar pe de altă parte dreptul scris (**ius scriptum**), compus din pravilele bisericeşti, hrisoavele domneşti cu valoare normativă (hrisoavele legislative) şi pravilele domneşti cu caracter laic. Apariţia dreptului scris nu a însemnat încetarea acţiunii Legii Ţării, cele două sisteme de drept aplicându-se în paralel şi completându-se reciproc.

Expresia **duplex ius** a fost consacrată în dreptul românesc de către Dimitrie Cantemir în opera sa **Descriptio Moldaviae**, unde prezintă astfel cele două sisteme de drept din Moldova: „A apărut la moldoveni un drept dublu: unul scris întemeiat pe edictele împăraţilor romani şi greci şi pe hotărârile conciliilor; altul nescris, cum ai spune obiceiul poporului, care se cheamă la moldoveni cu un cuvânt de origine slavă, obicei, adică moravuri sau cutumă."

(v. şi **consuetudo**; **ius naturale; Ius Valachicum**)

Dura lex, sed lex – „Legea e aspră, dar e lege"

Adagiu din dreptul roman care exprimă caracterul obligatoriu al legii şi necesitatea aplicării ei oricât de aspră ar fi, justificarea constând în faptul că legea reprezintă voinţa poporului şi apără interese generale.

Durante bello – „Cât timp durează războiul"

Expresie care desemnează intervalul de timp scurs de la data declanşării mobilizării sau de la începerea ostilităţilor de război până la data trecerii armatei la starea de pace (art. 153 C.pen.)

Durante officio – „În timpul serviciului"

Locuţiune folosită pentru a desemna o condiţie specială cerută pentru anumite infracţiuni; priveşte atât subiectul activ al infracţiunii (de exemplu, pentru a exista infracţiunea de abuz în serviciu sau neglijenţă în serviciu, subiectul activ trebuie să fie funcţionar), cât şi subiectul pasiv (de exemplu, pentru a exista infracţiunea de ultraj trebuie ca subiectul pasiv să fie un funcţionar ce îndeplineşte o funcţie care implică exerciţiul autorităţii de stat).

E

Eadem causa petendi – „Aceeaşi cauză a cererii"

Una din condiţiile cerute de lege pentru a putea fi invocată autoritatea de lucru judecat în materie civilă este ca a doua cerere de chemare în judecată să fie întemeiată pe aceeaşi cauză.

(v. **res iudicata**)

Eadem conditio personarum – „Aceeaşi condiţie a persoanelor"

Pentru a putea fi invocată autoritatea de lucru judecat în materie civilă trebuie îndeplinită şi condiţia ca a doua cerere de chemare în judecată să fie între aceleaşi părţi, întemeiată pe aceeaşi cauză, „făcută de ele şi în contra lor în aceeaşi calitate" (art. 1201 C.civ.).

Referinţă: *Emese Florian,* Puterea de lucru judecat în materie civilă, Ed. All, Bucureşti, 1997.

(v. **res iudicata**)

Eadem culpa – „Aceeaşi vină"

Expresie folosită pentru a caracteriza participaţia penală propriu-zisă sau perfectă în cazul infracţiunilor săvârşite din culpă, în cadrul căreia toţi participanţii la infracţiune acţionează din culpă. La acest tip de participaţie perfectă participanţii nu pot fi decât autori, fiindcă instigatorii sau complicii acţionează numai cu intenţie (art. 25-26 C.pen.).

Eadem personae – „Aceeaşi persoană"

Una din condiţiile ce trebuie îndeplinite pentru a putea fi invocată autoritatea de lucru judecat în materie penală este ca noua acţiune penală să se îndrepte împotriva aceleiaşi persoane.

(v. **res iudicata**)

Eadem res – „Acelaşi lucru/obiect"

Pentru a putea fi invocată autoritatea de lucru judecat în materie civilă trebuie îndeplinită şi condiţia ca a doua cerere de chemare în judecată să aibă acelaşi obiect (art. 1201 C.civ.).

(v. **res iudicata**)

Ebrius punitur non propter delictum sed propter ebrietatem – „Beţivul nu este pedepsit pentru delictul (săvârşit), ci pentru motivul că s-a îmbătat"

În dreptul roman, cel care săvârşea o infracţiune în stare de beţie completă era pedepsit mai blând, considerându-se că acesta trebuie să răspundă nu atât pentru infracţiunea comisă, cât pentru faptul că s-a îmbătat.

În dreptul penal român, conform art. 49 C.pen., beţia involuntară este o cauză care înlătură caracterul penal al faptei, în timp ce beţia voluntară completă poate constitui, după caz, o circumstanţă agravantă sau atenuantă.

Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat – „Aceluia îi incumbă dovedirea care afirmă (ceva), nu celui care neagă"

(v. **actori incumbit probatio**)

Eiusdem generis – „(Lucruri) de acelaşi fel/categorie"

Regulă utilizată la interpretarea clauzelor unui contract care conţin o enumerare de lucruri. Această enumerare nefiind limitativă, ci doar cu titlu de exemplu, sensul acestei expresii este acela că vor fi admise în această enumerare şi alte lucruri, însă din aceeaşi categorie cu cele menţionate.

Electa una via non datur recursus (regressus) ad alteram (viam) – „Aleasă fiind o cale, nu se mai admite utilizarea alteia"

Expresie folosită pentru a desemna regula conform căreia în cazul în care o persoană are un drept de opţiune cu privire la sesizarea mai multor instanţe, odată făcută alegerea pentru o instanţă, persoana respectivă nu mai poate reveni asupra deciziei sale.

De exemplu, persoana vătămată printr-o infracţiune, care s-a constituit parte civilă în procesul penal, nu mai poate porni o acţiune în faţa instanţei civile pentru judecarea aceluiaşi fapt cauzator de prejudicii. De asemenea, persoana care a pornit acţiunea civilă în faţa instanţei civile nu se mai poate constitui parte civilă în procesul penal. Totuşi, această regulă trebuie armonizată cu aceea că penalul ţine în loc civilul. În art. 19 alin. (3) şi (4) C.proc.pen. sunt prevăzute norme care constituie excepţii de la regula **electa una via** (…):

„Poate să pornească acţiune în faţa instanţei civile persoana vătămată care s-a constituit parte civilă sau pentru care s-a pornit din oficiu acţiune civilă în procesul penal, dar acesta a fost suspendat. În caz de reluare a procesului penal, acţiunea introdusă la instanţa civilă se suspendă.

Persoana vătămată care a pornit acţiunea în faţa instanţei civile poate să părăsească această instanţă şi să se adreseze organului de urmărire penală sau instanţei de judecată, dacă punerea în mişcare a acţiunii penale a avut loc ulterior sau procesul penal a fost reluat după suspendare. Părăsirea instanţei civile nu poate avea loc dacă aceasta a pronunţat o hotărâre chiar nedefinitivă".

O altă aplicaţie a regulii o constituie imposibilitatea pentru reclamant de a introduce o nouă cerere la o altă instanţă în cadrul competenţei alternative, după ce şi-a exprimat iniţial opţiunea pentru una dintre instanţe.

Emptio rei futurae – „Vânzarea lucrurilor viitoare”

Reglementarea vânzării bunurilor viitoare o regăsim în art. 1658 NCC.

Dacă obiectul vânzării îl constituie un bun viitor, cumpărătorul dobândeşte proprietatea în momentul în care bunul s-a realizat. În privința construcțiilor sunt aplicabile dispozițiile corespunzătoare în materie de carte funciară, respectiv art. 885 NCC care menționează că drepturile reale asupra imobilelor cuprinse în cartea funciară se dobîndesc atât între părți, cât şi față de terți, numai prin înscrierea lor în cartea funciară pe baza actului sau a faptului care a justificat înscrierea.

În ceea ce priveşte vânzarea unor bunuri dintr-un gen limitat care nu există la data încheierii contractului, cumpărătorul dobândeşte proprietatea la momentul individualizării de către vânzător a bunurilor vândute. Dacă bunul sau genul limitat nu se realizează, contractul nu produce nici un efect.

Dacă bunul se realizează doar parțial, cumpărătorul are la alegere fie de a cere desființarea vânzării, fie de a pretinde reducerea corespunzătoare a prețului, soluție ce se aplică şi când genul s-a realizat doar parțial, iar vânzătorul nu poate individualiza întreaga cantitate de bunuri stabilită prin contract.

În ce priveşte lucrurile viitoare care nu pot forma obiectul unei convenții, Codul civil face referire la succesiunile nedeschise [art. 1747 alin. (1) NCC; art. 702 şi art. 965]; bineînțeles este necesar ca lucrurile viitoare să nu fie **extra commercium**.

Pentru a fi în prezența unui contract de vânzare-cumpărare de lucruri viitoare este necesar ca obiectul principal al contractului să nu fie realizarea lucrului, iar valoarea muncii să fie mult mai mică decât materialul folosit; în caz contrar, adică dacă scopul urmărit de părți a fost realizarea lucrurilor, iar valoarea muncii a depăşit valoarea materialelor procurate, contractul va fi de antrepriză.

Emptoris est periculum - „Riscul este al cumpărătorului”; (cumpărătorul suportă riscul)

În contractul de vânzare-cumpărare proprietatea asupra unui bun cert se transmite în momentul realizării acordului de voință, independent de plata prețului şi predarea materială a bunului [art. 1674 NCC; art. 1295 alin. (1) C.civ.].

Strămutarea proprietății imobilelor este supusă dispozițiilor de carte funciară (art. 1676 NCC), adică dispozițiilor art. 885 NCC care stabileşte că drepturile reale asupra imobilelor cuprinse în cartea funciară se dobândesc atât între părți, cât şi față de terți, numai prin înscrierea lor în cartea funciară pe baza actului sau a faptului care a justificat înscrierea.

Cu privire la suportarea riscului în contractele translative de

proprietate, art. 1274 NCC prevede că atât timp cât bunul nu este predat, riscul contractului rămâne în sarcina debitorului obligației de predare, chiar dacă proprietatea a fost transferată debitorului. În cazul pierderii fortuite creditorul pus în întârziere preia riscul pieirii fortuite a bunului, el neputându-se libera chiar dacă ar dovedi că bunul ar fi pierit şi dacă obligația de predare ar fi fost executată la timp.

Sub imperiul dispozițiilor Codului civil din 1864, din momentul realizării acordului de voință, riscul pieirii fortuite a bunului este suportat de cumpărător (în calitate de proprietar), chiar dacă bunul nu a fost predat. Riscul contractului va fi suportat de vânzător dacă, neexecutându-şi obligația de predare la termen, fusese pus în întârziere de către cumpărător mai înainte ca bunul să piară [art. 1074 alin. (2) C.civ.] şi nu poate să dovedească că bunul ar fi pierit şi în mâinile cumpărătorului, dacă şi-ar fi executat la termen obligația de predare a bunului [art. 1156 alin. (2) C.civ.].

Dacă obiectul contractului de vânzare-cumpărare îl constituie bunuri de gen, transferul dreptului de proprietate are loc în momentul individualizării acestora prin predare, numărare, cântărire, măsurare (art. 1678 NCC), iar până la acest moment riscul pieirii bunurilor este suportat de vânzător.

Codul comercial din 1887 prevede câteva reguli speciale privind transmiterea proprietății şi a riscurilor în contractul de vânzare-cumpărare care are ca obiect bunuri generice care circulă de pe o piață pe alta prin intermediul cărăuşului, privind bunurile de gen care aparțin vânzătorului ori procurate de el (art. 62) şi mărfurile care sunt transportate pe apă (art. 63).

În ceea ce priveşte vânzarea internațională de mărfuri, Convenția Națiunilor Unite de la Viena (1980) nu leagă transferul riscurilor de transmiterea proprietății asupra mărfii, ci de momentul predării mărfurilor, derogând de la regula prevăzută de art. 1295 alin. (1) C.civ.

(v. şi **res perit domino**)

Eo ipso – „Prin lucrul însuşi"
(v. **ipso facto**)

Erga certam personam – „Față de o persoană determinată"

Această locuțiune exprimă opozabilitatea unui act juridic față de o anumită persoană; prin opozabilitate se înțelege posibilitatea părților unui act juridic de a invoca față de terți efectele produse de actul încheiat şi obligația terților de a nu aduce atingere acestor efecte. În această materie funcționează principiul relativității efectelor actului juridic civil (**res inter alios acta, aliis neque nocere, neque prodesse potest**), potrivit căruia efectele acestuia se produc numai față de autorii actului, fără să profite ori să dăuneze terților;

totuşi, anumite acte juridice sunt opozabile terţilor (actele translative de proprietate care sunt opozabile **erga omnes**, actele constitutive ale societăţilor comerciale etc.). De la acest principiu există câteva excepţii, care privesc acele situaţii în care actele juridice produc, prin voinţa părţilor, efecte şi faţă de o anumită persoană, străină de acel act (singura excepţie reală este stipulaţia pentru altul).

(v. **inter partes; penitus extranei**)

Erga omnes – „Faţă de toţi"

Una din trăsăturile normei juridice este caracterul său obligatoriu, ce se concretizează în principiul potrivit căruia toate persoanele sunt prezumate a cunoaşte legea şi nimeni nu se poate apăra invocând necunoaşterea ei sau cunoaşterea greşită (**nemo censetur ignorare legem**). De asemenea, deşi actele juridice produc efecte numai între părţi, fără să profite ori să dăuneze terţilor, totuşi aceste acte sunt opozabile terţilor, în sensul că aceştia trebuie să le respecte, cu excepţia cazului în care au fost încheiate în frauda lor.

Error – „Eroare"

Eroarea constă în falsa reprezentare a realităţii în mintea unei părţi în momentul încheierii unui act juridic.

În funcţie de natura realităţii fals reprezentate, se distinge între eroarea de fapt, prin care se înţelege falsa reprezentare asupra unei stări faptice, şi eroarea de drept (**error iuris**), prin care se înţelege falsa reprezentare asupra existenţei sau conţinutului unei norme juridice.

În literatura juridică admisibilitatea ori inadmisibilitatea erorii de drept ca viciu de consimţământ a constituit obiectul unei controverse (v. **error iuris** pentru analiza argumentelor), însă în acest moment potrivit art. 1207 alin. (3) NCC eroarea de drept dacă este esenţială poate constitui motiv de anulare a contractului doar atunci când priveşte o normă juridică determinantă, potrivit voinţei părţilor, pentru încheierea contractului.

Eroarea de drept nu poate fi invocată în cazul dispoziţiilor legale accesibile şi previzibile [art. 1208 alin. (2) NCC].

După criteriul consecinţelor care intervin, eroarea este de trei feluri: eroare-obstacol, eroare-viciu de consimţământ şi eroare indiferentă.

Pentru a fi viciu de consimţământ, eroarea trebuie să fie determinantă (sau esenţială cum prevede art. 1207 NCC), adică să fie de aşa natură încât dacă ar fi fost cunoscută, actul nu s-ar fi încheiat, şi să privească un element stipulat de părţi în actul juridic încheiat.

Este esenţială eroarea când:

a) priveşte natura sau obiectul contractului;

b) priveşte identitatea obiectului prestaţiei sau asupra unei

calităţi a acestuia ori a unei alte împrejurări considerate esenţiale de către părţi în absenţa căreia contractul nu s-ar fi încheiat;

c) priveşte identitatea persoanei sau o calitate a acesteia în absenţa căreia contractul nu s-ar fi încheiat.

Eroarea indiferentă, care este falsa reprezentare asupra unor elemente neesenţiale la încheierea actului juridic, nu afectează validitatea actului. Totuşi simplele motive pot constitui cauză de anulare a actului atunci când astfel de motive potrivit voinţei părţilor au fost considerate hotărâtoare [art. 1207 alin. (4) NCC].

Eroarea de calcul nu atrage anularea contractului, ci numai rectificarea (art. 1210 NCC).

De menţionat dispoziţiile art. 1213 NCC care reglementează adaptarea contractului, în sensul că dacă o parte este îndreptăţită să invoce anulabilitatea contractului pentru eroare, dar cealaltă parte doreşte să execute contractul aşa cum acesta fusese înţeles de partea îndreptăţită să invoce nulitatea, contractul se consideră că a fost încheiat aşa cum l-a înţeles aceasta din urmă; în acest caz, după ce a fost informată asupra felului în care partea îndreptăţită să invoce anulabilitatea a înţeles contractul şi înainte ca aceasta să fi obţinut anularea, cealaltă parte trebuie, în termen de cel mult 3 luni de la data la care a fost notificată ori de la data la care i s-a comunicat cererea de chemare în judecată, să declare că este de acord cu executarea sau să execute fără întârziere contractul, astfel cum a fost înţeles de partea aflată în eroare.

Proba erorii incumbă părţii ce o invocă (**actori incumbit probatio**), care trebuie să dovedească caracterul determinant al erorii şi faptul că ea priveşte un element stipulat de părţi; dovada se poate face cu orice mijloc de probă, inclusiv martori şi prezumţii.

În dreptul penal, potrivit art. 51 alin. (4) C.pen., necunoaşterea sau cunoaşterea greşită a legii penale nu înlătură caracterul penal al faptei.

Error communis facit ius - „Greşeala/eroarea comună statorniceşte/creează dreptul”

Principiile care anihilează acţiunea regulii **quod nullum est nullum producit effectum** şi care constituie excepţii de la principiile din materia efectelor nulităţii sunt: principiul conversiunii actelor juridice, principiul **error communis facit ius** şi principiul răspunderii civile delictuale.

Principiul **error communis facit ius**, denumit în literatura juridică şi „principiul validităţii aparenţei în drept”, înlătură nulitatea unui act juridic încheiat într-o situaţie de eroare comună şi invincibilă. Până la intrarea în vigoare a Noului Cod civil validitatea aparenţei în drept nu era consacrată la nivel de principiu de niciun text de

lege, deşi unele dispoziţii făceau aplicaţia acestei reguli, cum ar fi, spre exemplu, art. 7 din Legea nr. 119/1996 cu privire la actele de stare civilă, care menţionează că actele de stare civilă întocmite de o persoană care a exercitat în mod public atribuţiile de ofiţer de stare civilă, cu respectarea prevederilor prezentei legi, sunt valabile, chiar dacă acea persoană nu avea această calitate.

Noul Cod civil reglementează în art. 17 alin. (2) eroarea comună şi invincibilă, stabilind că atunci „când cineva, împărtăşind o credinţă comună şi invincibilă, a considerat că o persoană are un anumit drept sau o anumită calitate juridică, instanţa judecătorească, ţinând seama de împrejurări, va putea hotărî că actul încheiat în această stare va produce, faţă de cel aflat în eroare, aceleaşi efecte ca şi când ar fi valabil, afară de cazul în care desfiinţarea lui nu i-ar cauza nici un prejudiciu".

De menţionat că eroarea comună şi invincibilă nu se prezumă, iar dispoziţiile art. 17 nu se aplică în materie de carte funciară şi nici în alte materii în care legea reglementează un sistem de publicitate.

Referinţă: *Dan Chirică*, O privire asupra noului Cod civil – Titlul preliminar (III), Pandectele Române, nr. 5/2011, p. 128-138.

Error facti – „Eroare de fapt"

Constă în greşita reprezentare a unei stări de fapt de către o persoană; pentru a fi motiv de anulare a contractului aceasta trebuie să fie esenţială, adică să privească unul din elementele enumerate de art. 1207 alin. (2) NCC (pentru detalii vezi **error**).

În plan procesual, eroarea de fapt prezintă importanţă întrucât constituie motiv pentru utilizarea anumitor căi de atac. De exemplu, în cadrul procesului penal o hotărâre poate fi atacată cu recurs atunci „când s-a comis o eroare gravă de fapt" (art. 385^9 pct. 18 C.proc.pen.).

Error fundamentalis – „Eroare de bază"

Este sofismul în care se porneşte de la o premisă falsă concluzia este corectă din punctul de vedere al regulilor silogismului, însă greşită în privinţa fondului.

Error in corpore – „Eroare cu privire la identitatea obiectului"

Eroare obstacol care cade asupra identităţii obiectului actului juridic (spre exemplu, în contractul de vânzare-cumpărare o parte crede că tratează cu privire la un bun în timp ce cealaltă parte are în vedere un alt bun); fiind o eroare distructivă, aceasta echivalează cu lipsa consimţământului, deoarece acordul de voinţă al părţilor nu s-a format.

Din perspectiva art. 1207 NCC, eroarea este esenţială când aceasta priveşte obiectul contractului, conducând la anularea acestuia.

În privinţa sancţiunii art. 1207 alin. (1) NCC prevede expres că

aceasta este anularea contractului, adică intervine sancțiunea nulității relative (art. 1248 NCC), deşi până la intrarea în vigoare a acestuia au existat în doctrină discuții cu privire la sancțiunea ce intervine. Astfel, s-a considerat că sancțiunea ce intervine este nulitatea absolută, care poate fi invocată de oricare din părțile unui contract bilateral; cu toate acestea, în literatura juridică a fost exprimată şi opinia conform căreia eroarea obstacol ar trebui să fie sancționată cu nulitatea relativă, susținându-se că nu există niciun argument ca eroarea asupra identității obiectului actului juridic, care uneori poate fi lipsită de importanță, să fie sancționată cu nulitate absolută, iar eroarea asupra persoanei ori substanței să fie sancționată tot cu nulitate relativă, care în unele cazuri şi acestea pot împiedica atingerea scopului pentru care se încheiase actul.

Error in iudicando – „Eroare în judecare"

Constă în falsa reprezentare privind o normă de drept substanțial. Pentru a desemna acest tip de eroare se mai folosesc şi expresiile: **error iuris in iudicando, vitium in iudicando** sau **vitium in decidendo**.

(v. **error iuris**)

Error in negotio – „Eroare asupra afacerii (asupra naturii juridice a actului)"

Eroare obstacol care cade asupra naturii juridice a actului (o parte crede că încheie un anumit act juridic, iar cealaltă parte are credința greşită că încheie alt act juridic) şi care e sancționată cu nulitate absolută.

Din perspectiva art. 1207 NCC, eroarea este esențială când aceasta priveşte natura contractului conducând la anularea acestuia.

Articolul 1207 alin. (1) NCC prevede expres că sancțiunea este anularea contractului, adică intervine sancțiunea nulității relative (art. 1248 NCC).

Error in personam – „Eroare asupra persoanei"

Eroare viciu de consimțământ ce constă în falsa reprezentare care priveşte persoana cocontractantului.

Potrivit art. 1207 alin. (2) pct. 3 NCC, eroarea este esențială când priveşte identitatea sau calitatea unei persoane în absența căreia contractul contractul nu s-ar fi încheiat. Textul legal similar din Codul civil din 1864 îl constituie art. 954 alin. (2) C.civ., potrivit căruia eroarea nu produce nulitate când cade asupra persoanei cu care s-a contractat, afară numai când considerația persoanei este cauza principală pentru care s-a făcut convenția.

Eroarea poate privi identitatea fizică, identitatea civilă sau calitățile acelei persoane.

Considerația persoanei cu care se contractează trebuie să fie

determinantă pentru încheierea actului juridic; deşi această condiţie este prezumată în cazul actelor juridice încheiate **intuitu personae**, iar în cazul actelor juridice cu titlu oneros se consideră că persoana co-contractantului nu prezintă importanţă, totuşi această regulă comportă excepţii, deoarece există acte juridice cu titlu gratuit care nu sunt încheiate **intuitu personae**, cum de altfel există şi acte juridice cu titlu oneros care se încheie în considerarea persoanei co-contractante; oricum relevanţă are percepţia contractantului care în absenţa respectivei erori nu ar fi încheiat contractul.

Eroarea asupra persoanei atrage sancţiunea nulităţii relative a actului juridic [art. 1207 alin. (1) NCC].

În dreptul familiei, eroarea constituie viciu de consimţământ la încheierea căsătoriei numai dacă priveşte identitatea fizică a celuilalt soţ [art. 298 alin. (2) NCC; art. 21 C.fam.], situaţie greu de imaginat, ţinând cont de modul în care aceasta se încheie, respectiv prezenţa personală a soţilor şi identificarea lor de către delegatul de stare civilă; eroarea asupra stării civile ori a calităţilor celuilalt soţ nu constituie, în principiu, viciu de consimţământ, chiar dacă sunt determinante la încheierea căsătoriei; totuşi, dacă ascunderea unor defecte importante este rezultatul dolului principal [dolul constituie viciu de consmiţământ conform art. 298 alin. (1) NCC], a căror cunoaştere ar fi condus inevitabil la neîncheierea căsătoriei, putem fi în prezenţa viciului de consimţământ.

În dreptul penal, **error in personam** desemnează una din cele două modalităţi în care se poate săvârşi infracţiunea deviată; ea constă în săvârşirea faptei asupra altei persoane datorită erorii făptuitorului cu privire la persoana vizată.

Error in procedendo – „Eroare în procedură"

Constă în falsa reprezentare privind o normă de drept procesual. Actele îndeplinite cu neobservarea formelor legale sau de un funcţionar necompetent se vor declara nule numai dacă prin aceasta s-a pricinuit părţii o vătămare ce nu se poate înlătura decât prin anularea lor. În cazul nulităţilor anume prevăzute de lege, vătămarea se presupune până la dovada contrarie [art. 105 alin. (2) C.proc.civ.]. Pentru a desemna acest tip de eroare se mai folosesc şi expresiile: **error iuris in procedendo** sau **vitium in procedendo**.

(v. **error iuris**)

Error in rem – „Eroare asupra lucrului"

(v. **error in corpore**)

Error in substantiam – „Eroare asupra substanţei"

Este eroarea viciu de consimţământ care constă în falsa reprezen-

tare care cade asupra calităților substanțiale (esențiale) ale obiectului actului juridic, în lipsa căreia persoana în cauză nu ar fi contractat.

Articolul 1207 alin. (1) pct. 2 prevede că eroarea este esențială când poartă asupra identității obiectului prestației sau asupra unei calități a acestuia ori asupra unei alte împrejurări considerate esențiale de către părți în absența căreia contractul nu s-ar fi încheiat.

Textul corespunzător din Codul civil din 1864 îl constituie art. 954 alin. (1) C.civ., eroarea nu produce nulitate decât când cade asupra substanței obiectului convenției.

Eroarea asupra substanței atrage sancțiunea nulității relative a actului juridic.

În literatura juridică noțiunea de substanță este interpretată în sens larg, înțelegându-se prin aceasta orice calitate a obiectului care este determinantă la încheierea actului juridic. Deşi de cele mai multe ori eroarea asupra substanței privește obiectul contraprestației, totuși aceasta poate să privească chiar obiectul propriei prestații.

Sub imperiul Codului civil din 1864 nu constituie eroare asupra substanței eroarea care privește valoarea economică a contraprestației ori a prestației (numită eroare lezionară), deoarece nu este admisă leziunea ca viciu de consimțământ între majori (art. 1165 C.civ.).

În schimb, potrivit art. 1222 NCC, partea al cărei consimțământ a fost viciat prin leziune poate cere, la alegerea sa, anularea contractului sau reducerea obligațiilor sale cu valoarea daunelor-interese la care ar fi îndreptățită. Acțiunea în anulare este admisibilă numai dacă leziunea depăşeşte jumătate din valoarea pe care o avea la momentul încheierii contractului prestația promisă sau executată de partea lezată [excepție cazul minorului care poate solicita anularea indiferent de valoarea disproporției în temeiul art. 1221 alin. (3) NCC].

Error iuris – „Eroare de drept”

Constă în necunoaşterea (neaplicarea) existenței sau cunoaşterea (aplicarea) inexactă a conținutului unei norme de drept.

Potrivit art. 1207 alin. (3) NCC, eroarea de drept este esențială şi poate constitui motiv de anulare a contractului doar atunci când priveşte o normă juridică determinantă, potrivit voinței părților, pentru încheierea contractului.

Eroarea de drept nu poate fi invocată în cazul dispozițiilor legale accesibile şi previzibile [art. 1208 alin. (2) NCC].

Eroarea de drept poate fi invocată în cadrul dreptului procesual ca motiv pentru utilizarea unor căi de atac. De exemplu, motivele de casare vizează, de cele mai multe ori, nelegalitatea hotărârii atacate, deci constau în erori de drept.

Eroarea de drept poate fi, din această perspectivă, eroare de

drept substanțial (**error in iudicando**) sau eroare de drept procesual (**error in procedendo**). Pentru unele căi de atac, precum recursul, pot fi invocate ca motive atât erorile de drept substanțial (de exemplu, art. 385^9 pct. 14 C.proc.pen. sau art. 304 pct. 9 C.proc.civ.), cât şi erorile de drept procesual (de exemplu, art. 385^9 pct. 1 C.proc.pen. sau art. 304 pct. 3 C.proc.civ.). În cazul altor căi de atac, însă, nu pot fi invocate decât erori de drept procesual. Astfel, motivele contestației în anulare țin de încălcarea unor norme procesuale (art. 317 C.proc.civ. sau art. 386 C.proc.pen.).

Referință: *Adina Vlăşceanu,* Eroarea asupra normei juridice, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2006.

(v. şi **nemo censetur ignorare legem**)

Est enim alluvio incrementum latens, quod ita paulatim adiicitur, ut intelligere non possis quantum quoquo momento temporis adiiciatur – „Aluviunea este o creştere de pământ care se face pe nesimțite şi încetul cu încetul fără a lăsa să se vadă cantitatea de pământ adăugată în fiecare moment"

În dreptul roman, suprafața de teren rezultată ca urmare a aluviunii devenea proprietatea celui ce deținea terenul riveran, conform dreptului ginților (**quod per alluvionem agro tuo flument adiecit iure gentium tibi adquiritur**). Această modalitate a aluviunii este prevăzută atât de Noul Cod civil în art. 569 (adăugirile de teren la malurile apelor curgătoare revin prorpietarului fondului riveran, numai dacă ele se formează treptat) cât şi de Codul civil din 1864 în art. 495 (creşterile de pământ ce se fac succesiv şi pe nesimțite la malurile fluviului şi ale râurilor se numesc aluviune, care este în folosul proprietarului riveran).

În art. 570 NCC, respectiv art. 496 Codul civil din 1864 se prevede o altă modalitate a aluviunii, anume cazul în care apele curgătoare se retrag pe nesimțite de la un mal spre celălalt mal, proprietarul malului riveran de unde s-au retras apele profitând de aluviune, fără ca proprietarul malului opus să poată reclama pământul ce l-a pierdut. În ceea ce priveşte această ultimă modalitate, având în vedere dispozițiile 136 alin. (3) din Constituție şi ale art. 5 din Legea nr. 18/1991, se poate dobândi proprietatea prin aluviune în cazul retragerii pe nesimțite a apelor unui pârâu, numai dacă acesta nu prezintă un potențial energetic valorificabil şi nu poate fi folosit în interes public. Proprietatea nu se poate dobândi prin aluviune în cazul suprafețelor de pământ rezultate din retragerea apelor mării (care aparțin domeniului public), în cazul pământurilor rămase după retragerea apelor din lacuri, iazuri şi heleştee,

care rămân ale celor ce au avut în proprietate acele lacuri, iazuri ori heleştee, în cazul în care albia unei ape curgătoare şi-a schimbat cursul, proprietarii riverani pot aduce apa în vechea albie în termen de un an.

Aluviunea a fost prevăzută ca mod de dobândire a proprietăţii în Codul Calimach care în art. 551 (art. 411 C.austriac) prevedea că „adăogirea ce o apă curgătoare prin măcinătura pământului o face pe încet şi cu nesimţit adaos către un mal se cuvine proprietarului acelui mal" şi de Legiuirea Caragea „când gârla prăvălindu-se câte puţin va adăoga pământ la pământul nostru, adaosul este al nostru".

Est quidemvera lex, recta ratio, nature congruens difussa in omnes, constans sempiterna... Huic lege nec abrogari fas est reque derogari licet… – „Este o lege adevărată, dreapta raţiune, conformă cu natura, răspândită în toţi, constantă, eternă. Această lege nu este permis să fie abrogată şi nici nu se poate deroga de la ea" (Cicero)

(v. **ius est ars boni et aequi; ius naturale**)

Eveniente conditione – „Condiţie realizată"

Desemnează situaţia în care condiţia care afecta un act juridic s-a realizat.

(v. şi **pendente conditione; deficiente conditione**)

Eventus damni – „Sfârşitul pagubei"

Caracterizează starea de insolvabilitate pe care un debitor şi-a creat-o prin încheierea unor acte frauduloase ce afectează drepturile creditorilor săi şi care dă posibilitatea acestora să formuleze acţiune pauliană.

(v. şi **fraus creditorum**)

Ex abrupto – „Dintr-o dată/ brusc"

(v. **exordium ex abrupto**)

Ex aequo et bono – „Din (consideraţii de) echitate şi bunătate"

Principiul **ex aequo et bono** stă la baza soluţionării unor litigii dintre persoanele fizice şi/sau persoanele juridice ori a diferendelor dintre state.

Astfel, persoanele fizice şi/sau juridice pot să soluţioneze litigiile patrimoniale pe calea arbitrajului, în condiţiile legii. În funcţie de atribuţiile conferite arbitrilor de către părţi, prin convenţia arbitrală, se distinge între arbitrajul de drept strict (**de iure**) şi arbitrajul în echitate (**ex aequo et bono**); dacă părţile nu fac nicio referire despre felul arbitrajului, atunci acesta va fi un arbitraj de drept strict.

Arbitrajul în echitate se justifică numai dacă soluţionarea unui litigiu depinde de aprecieri de fapt. Chiar dacă în cazul acestei forme de arbitraj se aplică principiile echităţii şi nu normele de drept, totuşi independenţa arbitrilor este

limitată; astfel, sub aspect procedural trebuie respectat principiul dreptului la apărare şi cel al conformităţii cu ordinea publică.

În dreptul internaţional public, **ex aequo et bono** desemnează posibilitatea rezolvării unui diferend internaţional, nu pe baza dreptului, ci pe aceea a echităţii. Această posibilitate e prevăzută şi în art. 38 parag. 2 din Statutul Curţii Internaţionale de Justiţie: „Această dispoziţie nu va restrânge dreptul Curţii de a rezolva o cauză **ex aequo et bono** dacă părţile sunt de acord cu aceasta". Deşi nu s-a impus ca principiu general de drept internaţional echitatea constituie mijlocul prin care se urmăreşte evitarea aplicării formale a unor reguli sau principii care ar duce la rezultate injuste.

Ex cathedra – „De la catedră"

Expresia s-a folosit la început pentru a caracteriza hotărârile papilor în materie de dogmă, hotărâri care erau fără drept de apel, deci definitive, date cu autoritatea proprie scaunului pontifical. Ulterior expresia s-a generalizat, fiind utilizată cu referire la orice opinie exprimată cu autoritatea proprie catedrei.

[v. şi **ab auctoritate** (**argumenttum**)]

Exceptio est strictissimae interpretationis – „Excepţia este de cea mai strictă interpretare"

Regulă de interpretare logică, potrivit căreia o excepţie este considerată că există doar dacă e reglementată expres de lege, excepţiile neputând fi create prin interpretare şi, de asemenea, neputând fi extinse la alte cazuri decât cele prevăzute expres de lege. Sunt deci supuse acestei reguli:

a) textele care conţin enumerări limitative;

b) textele care instituie prezumţii legale, căci **nulla praesumptio sine lege**;

c) textele care conţin o excepţie.

Această regulă constituie baza interpretării restrictive (**interpretatio restrictiva**); fără ea normele generale ar fi golite de conţinut.

(v. şi **interpretatio restrictiva**)

Exceptio firmat vim legis in casibus non exceptis – „Excepţia confirmă puterea legii în cazurile neexceptate de ea" (Bacon, De iustitia univers.)

(v. şi **exceptio est strictissimae interpretationis**)

Exceptio mali processus – „Excepţia procesului rău condus"

În situaţia în care un cumpărător este tulburat în exercitarea prerogativelor sale de proprietar prin invocarea de către un terţ, în cadrul unei acţiuni în justiţie, a unui drept potrivnic, vânzătorul este obligat să-l apere pe cumpărător. În acest scop, cumpărătorul poate să-l introducă în proces pe vânzător printr-o cerere de chemare în judecată (art. 60 C.proc.civ.),

care trebuie formulată de cumpărătorul pârât până la prima zi de înfățișare. Dacă însă cumpărătorul nu formulează cerere de chemare în garanție, el se poate îndrepta împotriva vânzătorului, pe cale principală, printr-o acțiune în garanție pentru evicțiune; această acțiune poate fi respinsă prin invocarea de către vânzător a excepției procesului rău condus; în acest sens art. 1351 C.civ. prevede că „dacă cumpărătorul s-a judecat până la ultima instanță cu evingătorul său, fără să cheme în cauză pe vânzător, şi a fost condamnat, vânzătorul nu mai răspunde de evicțiune, de va proba că erau mijloace să se câştige judecata". Vânzătorul trebuie să indice excepții peremptorii care vor putea duce la respingerea sau anularea cererii sau la stingerea procesului şi să dovedească temeinicia lor. Dacă vânzătorul dovedeşte că motivul pentru care cumpărătorul a pierdut procesul a fost apărarea proastă de care acesta a beneficiat, cumpărătorul poate introduce o acțiune în răspundere împotriva avocatului său.

Exceptio non adimpleti contractus – „Excepția contractului neexecutat/neîndeplinit"

Excepția de neexecutare a contractului a fost definită în literatura juridică ca fiind un mijloc de apărare pus la dispoziția uneia dintre părțile contractului sinalagmatic, în cazul în care i se pretinde executarea obligației ce-i revine, fără ca cealaltă parte să-şi execute propriile obligații. Temeiul juridic al invocării acestei excepții îl constituie interdependența şi reciprocitatea obligațiilor rezultate din contractul sinalagmatic.

Pentru a putea fi invocată excepția de neexecutare a contractului trebuie îndeplinite următoarele condiții:

a) obligațiile reciproce ale părților să rezulte din același contract;

b) din partea celeilalte părți să existe o neexecutare totală sau parțială, însă în acest ultim caz să fie importantă;

c) partea care invocă excepția să nu aibă nicio culpă în privința neexecutării;

d) părțile să nu fi prevăzut un termen pentru executarea uneia din obligațiile reciproce.

Noul Cod civil reglementează expres excepția de neexecutare în art. 1556 ca şi cauză justificată de neexecutare a obligațiilor contractuale stabilind că „atunci când obligațiile născute dintr-un contract sinalagmatic sunt exigibile, iar una din părți nu execută sau nu oferă executarea obligației, cealaltă parte poate, într-o măsură corespunzătoare, să refuze executarea propriei obligații, afară de cazul în care din lege, din voința părților sau din uzanțe rezultă că cealaltă parte este obligată să execute mai întâi".

Codul civil din 1864 nu consacră **in terminis** excepția de

neexecutare a contractului, însă face unele aplicații; astfel:

a) în contractul de vânzare-cumpărare, vânzătorul este în drept să refuze predarea bunului, dacă cumpărătorul nu plătește prețul (art. 1322 C.civ.); de asemenea, potrivit art. 1364 C.civ. cumpărătorul tulburat printr-o acțiune ipotecară ori acțiune în revendicare poate suspenda plata prețului până în momentul în care vânzătorul face să înceteze tulburarea;

b) în contractul de schimb fiecare dintre copermutanți poate refuza predarea bunului dacă cealaltă parte refuză predarea; dacă unul dintre copermutanți dovedește că bunul primit nu este proprietatea celuilalt, nu poate fi constrâns să predea bunul promis, ci numai să restituie bunul primit (art. 1407 C.civ.);

c) în contractul de depozit, depozitarul poate să rețină bunul dat în depozit până la plata tuturor cheltuielilor făcute cu acel bun (art. 1619 C.civ.); dreptul de retenție este în acest caz o aplicație a excepției de neexecutare a contractului.

(v. **debitum cum re iunctum**)

Exceptio plurium concubentium – „Excepția concubinajului multiplu"

În cadrul unei acțiuni în stabilirea paternității din afara căsătoriei, bărbatul pârât poate ridica excepția constând în faptul că mama copilului a întreținut relații sexuale cu mai mulți bărbați în timpul legal al concepției copilului.

Această excepție nu conduce direct la respingerea acțiunii, chiar dacă sunt probe că mama copilului a întreținut mai multe relații sexuale cu bărbați, astfel că instanța trebuie să dispună efectuarea unei expertize medico-legale, singura probă care poate susține temeinicia excepției.

Exceptio rei iudicatae – „Excepția (puterii) de lucru judecat"

(v. **res iudicata**)

Exceptio veritatis – „Excepția adevărului"

Desemnează un mijloc de apărare în procesele penale de insultă şi calomnie prin care pârâtul poate să înlăture răspunderea penală făcând dovada adevărului celor afirmate. Conform fostului art. 207 C.pen.: „Proba veritații celor afirmate sau imputate e admisibilă, dacă afirmarea sau imputarea a fost săvârşită pentru apărarea unui interes legitim. Fapta cu privire la care s-a făcut proba veritații nu constituie infracțiunea de insultă sau calomnie".

Obiectul probei veritații îl constituia conținutul afirmațiilor referitoare la faptele săvârşite de o persoană.

Condițiile de admisibilitate ale probei veritații erau:

a) existența unui interes legitim, prin acest interes înțelegându-se un interes temeinic şi serios care este apărat de lege;

b) afirmația făcută să apere un interes.

Ceea ce trebuia dovedit în cadrul administrării probei veritații era adevărul faptelor afirmate. În cazul în care se dovedea veridicitatea celor afirmate se înlătura caracterul penal al faptei.

Ex contractu – „Din contract"

Expresie folosită pentru a desemna obligațiile sau acțiunile izvorâte din contracte; a fost consacrată de către Gaius care a clasificat obligațiile în: obligații ce izvorăsc **ex contractu**, obligații ce izvorăsc **ex delictu** şi obligații ce izvorăsc **ex variis causarum figuris** (din diferite alte cauze).

Conform art. 1165 NCC „obligațiile izvorăsc din contract, act unilateral, gestiunea de afaceri, îmbogățirea fără justă cauză, plata nedatorată, fapta ilicită, precum şi din orice alt act sau fapt de care legea leagă naşterea unei obligații".

(v. **Obligationes vel ex contractu, vel ex delicto, vel ex variis causarum figuris**)

Ex debito iustitiae – „De plin drept"

(sinonim cu **ipso iure**)

Ex delictu – „Din delict"

Expresie ce desemnează acțiunile sau obligațiile izvorâte din delicte.

(v. **Obligationes vel ex contractu, vel ex delicto, vel ex variis causarum figuris**)

Ex dispari causa – „Dintr-o cauză diferită"

În cadrul procesului civil dacă pârâtul are pretenții în legătură cu cererea sau cu mijloacele de apărare ale reclamantului, el poate să facă cerere reconvențională (art. 119 C.proc.civ.). Cererea reconvențională se poate face chiar dacă drepturile invocate prin intermediul ei provin dintr-o cauză diferită (**ex dispari causa**) de aceea a drepturilor invocate prin cererea de chemare în judecată.

În schimb, în cadrul arbitrajului, dacă pârâtul are pretenții împotriva reclamantului, derivând din acelaşi raport juridic, el poate face cerere reconvențională [art. 357 alin. (1) C.proc.civ.]. Deci drepturile invocate de pârât trebuie să derive din aceeaşi cauză (**ex pari causa**) ca şi cele invocate de reclamant.

Executio – „Executare"

Din punct de vedere juridic termenul desemnează faza de executare silită din cadrul procesului civil. Executarea silită presupune recurgerea la forța de constrângere a statului în cazul în care debitorul nu-şi execută de bunăvoie obligația, această fază realizându-se, în principiu, în virtutea hotărârilor sau înscrisurilor învestite cu formulă executorie.

Executarea silită reflectă acea parte a puterii judecătorului numită **imperium** şi care constă în dreptul şi, totodată, datoria acestuia de a

ordona executarea silită; este ceea ce îl diferenţiază pe judecător de arbitru.

Exempli gratia – „De exemplu, bunăoară"

Ex gratia – „Din bunăvoinţă"

Expresie folosită pentru a arăta că un subiect de drept internaţional acţionează nu în temeiul unei obligaţii legale, ci datorită unui sentiment de bunăvoinţă, de curtoazie internaţională.

Exitum acta probant – „Actele dovedesc moartea"

Starea civilă a unei persoane (deci şi moartea), se dovedeşte potrivit art. 99 alin. (1) NCC prin actele de naştere, căsătorie şi deces întocmite potrivit legii în registrale de stare civilă, precum şi prin certificate de stare civilă eliberate pe baza acestora (a se vedea pentru textul aplicabil până la intrarea în vigoare a Noului Cod civil art. 22 din Decretul nr. 31/1954 privitor la persoanele fizice şi juridice „cu actele întocmite sau cu cele înscrise, potrivit legii, în registrele de stare civilă").

Ex nudo pacto non nascitur actio – „Dintr-un pact nesancţionat nu se naşte o acţiune"

În dreptul roman simplul acord de voinţă al părţilor, nemanifestat în forme solemne, nu producea niciun efect juridic. **Pacta nuda** erau pactele nesancţionate, spre deosebire de **pacta vestita** care erau convenţii ce se bucurau de protecţie juridică, fără a face parte din categoria contractelor.

Ex nunc – „Începând de acum"

Expresie folosită pentru a indica faptul că efectele unui act juridic se produc numai pentru viitor, nu şi pentru trecut. Spre exemplu conform art. 15 alin. (2) din Constituţia României: „Legea dispune numai pentru viitor, cu excepţia legii penale mai favorabile", iar art. 1 din Codul civil prevede că: „Legea dispune numai pentru viitor; ea n-are putere retroactivă".

(v. şi **ex tunc**)

Ex officio – „Din oficiu/din obligaţie morală/din datorie"

Cu referire la un organ sau o autoritate care acţionează din proprie iniţiativă, potrivit atribuţiilor ce-i revin.

Exordium – Început/Exordiu (introducere)"

Parte a discursului, prin care, de la început, oratorul îşi propune a câştiga atenţia şi bunăvoinţa auditoriului său (**captatio benevolentia**).

Exordium est principium orationis (exordiul este începutul unui discurs).

Exordiul constituie, după regulile lui Quintilian, una din părţile unui discurs, alături de **narratio, propositio, probatio, refutatio, peroratio**.

Cicero definea exordiul drept **pars orationis auditorum animos idonee comparans ad reliquam orationem –** partea discursului care dispune auditoriul a primi ceea ce i se cuvine.

Două sunt tipurile de exordiu: *principium* (presupune menționarea clară a scopului pentru care oratorul ține discursul) şi *insinuatio* (presupune o digresiune, oratorul fiind nevoit să dezvăluie pe ocolite țelul discursului urmare a circumstanțelor în care este susținut, cum ar fi subiectul delicat, public ostil etc.).

Referință: *Alexandru Țiclea,* Retorica, Ediția a II-a revăzută, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2008.

Exordium ex abrupto – „Introducere directă"

Procedeu oratoric ce presupune o formulare directă, oratorul având dintr-un început o atitudine explozivă prin raportare la prezența adeversarului sau a unui obiect cu o anumită semnificație; practic nu mai există o introducere menită să acomodeze publicul cu subiectul discursului.

Un astfel de exordiu a fost utilizat, de pildă, de Cicero în primul discurs împotriva lui Catilina: „Quousque tandem abutere, Catilina patientia nostra? Quamdiu etiam furor iste tuus nos eludet?Quem ad finem sese effrenata iactabit audacia? („Până când, în sfârşit, Catilina, vei abuza de răbdarea noastră? Cât timp această furie a ta îşi va bate joc de noi? Până unde se va arunca îndrăzneala ta neînfrântă?").

Ex oriente lux, ex occidente lex – „Din orient lumina, din apus legea"

Expresie folosită în perioada medievală cu referire la rolul pe care Grecia antică l-a jucat în filosofie, iar Roma în domeniul juridic.

Ex pari causa
(v. **ex dispari causa**)

Ex post facto – „Datorită unui fapt ulterior"

Expresie utilizată pentru a desemna efectele pe care o situație (de fapt sau de drept) ulterioară unui act juridic le poate avea asupra acestuia.

Expressio unius est exclusio alterius – „Exprimarea unui lucru este excluderea celuilalt"

(v. **qui dicit de uno, de altero negat**; **a contrario**)

Expressis verbis – „În termeni expliciți/chiar cu aceste cuvinte"

Ex professo – „Ca un profesor"

A vorbi despre un subiect în cunoştință de cauză, ca un specialist în problema respectivă.

(v. şi **ab auctoritate**)

Ex re – „Din faptă"

Sintagma se referă la situațiile când o anumită susținere nu mai

trebuie demonstrată, ea fiind evidentă, rezultând chiar din desfăşurarea faptelor. De exemplu, în dreptul penal existența legăturii de cauzalitate în cazul infracțiunilor numite formale nu mai trebuie probată, deoarece ea rezultă din însăşi săvârşirea faptei.

Extra commercium – „În afara comerțului"

Bunurile **extra comercium** sunt acele bunuri care nu sunt în comerț, adică sunt scoase din circuitul juridic civil, neputând forma, conform 1229 NCC (art. 963 C.civ.), obiectul unui contract (în fapt, priveşte, fie inalienabilitatea unor bunuri, fie regimul special în care acestea pot fi în circuitul juridic); sunt în afară comerțului bunurile inalienabile, spre exemplu, teritoriul României [art. 3 alin. (1) din Constituție] şi terenurile care fac parte din domeniul public [art. 5 alin. (2) din Legea nr. 18/1991]; acelaşi regim îl au conform art. 136 din Constituție bogățiile de orice natură ale subsolului, căile de comunicație, spațiul aerian, apele cu potențial energetic valorificabil şi acelea care pot fi folosite în interes public, plajele, marea teritorială, resursele naturale ale zonei economice şi ale platoului continental; în condițiile legii, aceste bunuri pot fi date în administrarea regiilor autonome ori instituțiilor publice sau pot fi concesionate ori închiriate; temporar sunt inalienabile şi terenurile atribuite conform art. 18 alin. (1), art. 20 şi art. 39 din Legea nr. 18/1991. Prin Hotărârea Guvernului nr. 201/1990 dată în aplicarea Decretului-lege nr. 54/1990, în prezent abrogate, au fost stabilite activitățile care nu pot face obiectul liberei inițiative: prospectarea şi extracția cărbunelui, a minereurilor feroase, nemetalifere, a metalelor rare, fabriccarea spirtului, fabricarea şi comercializarea echipamentului militar şi a armamentului, fabricarea şi comercializarea de droguri şi narcotice, iar prin Hotărârea Guvernului nr. 1323/1990 au fost stabilite activitățile care nu pot face obiectul societăților comerciale: activitățile care constituie, potrivit legii penale, infracțiuni, activitățile care constituie, potrivit Legii nr. 31/1996, monopol de stat etc.

Referință: *Ovidiu Ungureanu, Cornelia Munteanu*, Despre bunuri în comerț şi bunuri în afara comerțului, Revista Română de Drept Privat, nr. 5/2009, p. 147-160.

(v. şi **in commercio**)

Extra culpam esse – „A fi în afara vinei"

Expresie folosită în dreptul roman pentru a declara o persoană nevinovată.

Extra petita – „Ceea ce nu s-a cerut"

Expresia se foloseşte în dreptul procesual civil pentru a desemna acel motiv de casare sau de

revizuire care constă în faptul că instanța care a pronunțat hotărârea atacată a acordat ceea ce nu s-a cerut (art. 304 pct. 6 C.proc.civ.) ori s-a pronunțat asupra unor lucruri care nu s-au cerut (art. 322 pct. 2 C.proc.civ.).

În ceea ce privește revizuirea, așa cum rezultă din textul legal, instanța trebuie să se fi pronunțat asupra unui lucru care nu a fost cerut, indiferent dacă respectivul capăt de cerere nesolicitat a fost sau nu admis; art. 322 pct. 2 C.proc.civ. nu face nicio distincție în ceea ce privește modalitatea de soluționare.

O excepție de la regula **extra petita** o constituie situațiile când instanța trebuie să se pronunțe din oficiu asupra unor capete de cerere accesorii; de exemplu, instanța trebuie să se pronunțe din oficiu, în cazul divorțului, asupra încredințării copiilor minori și va trebui să stabilească pensia de întreținere/contribuția părinților (art. 396 și 402 NCC, corespunzător art. 42 C. fam). De asemenea, nu există o situație **extra petita** când instanța de recurs invocă din oficiu un motiv de ordine publică [art. 306 alin. (2) C.proc.civ.].

Regula **extra petita** nu constituie altceva decât o aplicare a principiului disponibilității care guvernează procesul civil. Instanța nu poate depăși cadrul procesual fixat de părți însă în interiorul acestui cadru trebuie să soluționeze în întregime cauza. Judecătorii vor hotărî numai asupra celor ce formează obiectul pricinii supuse judecății [art. 129 alin. (6) C.proc.civ.]. Având în vedere aceste considerații, **extra petita,** ca motiv de casare sau de revizuire, este de ordine publică.

(v. și **minus petita, nemo iudex sine actore, plus petita, ultra petita**)

Extra petitionem – „În afara reclamației"

(v. **ultra petitionem**)

Ex tunc – „Începând de atunci"

Expresie folosită pentru a exprima ideea că efectele unui act juridic se produc nu numai pentru viitor, ci și retroactiv începând de la un anumit moment din trecut, moment ce este menționat.

(v. și **ex nunc**)

Ex usu – „Conform obiceiului/după obicei"

(v. **consuetudo**)

F

Facere – „A face”

Termen folosit pentru a desemna o obligație de a face, care constă în îndatorirea ce revine subiectului pasiv de a efectua o lucrare și, în general, orice prestație pozitivă în afara acelora ce se încadrează în categoria obligațiilor de a da (de exemplu, obligația vânzătorului de a preda bunul vândut cumpărătorului).

Facio ut des – „Fac ca să dai”

În dreptul roman constituie unul din cele patru tipuri de contracte nenumite recunoscute definitiv în timpul lui Iustinian (527-565).

Facio ut facias – „Fac ca să faci”

(v. **facio ut des**)

Facta – „Fapte/acte materiale”

Actele materiale constituie cea mai răspândită modalitate de realizare a elementului material al infracțiunii (spre exemplu, infracțiunile de lovire, omor, furt etc.)

Facta futura – „Fapte viitoare”

Sunt faptele care dau naştere, modifică sau sting raporturi juridice în întregime după intrarea în vigoare a legii noi. **Facta futura** fac parte din cele trei categorii în care pot fi clasificate faptele în funcție de momentul intrării în vigoare a legii noi, alături de **facta pendentia** și **facta praeterita**.

Facta pendentia – „Fapte care nu au fost (încă) decise/fapte nedecise”

Fapte care dau naştere, modifică sau sting raporturi juridice atât în perioada de acțiune a legii vechi, cât şi sub legea nouă.

(v. şi **facta futura**)

Facta praeterita – „Fapte trecute”

Fapte care au dat naştere, au modificat sau au stins în întregime raporturi juridice sub imperiul legii vechi.

(v. şi **facta futura**)

Facta probanda

(v. **res probandae**)

Facta probantia

(v. **res probantes**)

Factum negantis probatio nulla est – „Proba faptelor negative nu are valoare”

Faptele negative nu pot fi probate decât dacă sunt determinate, iar în acest caz proba nu se poate face decât indirect prin probarea faptului pozitiv contrar.

(v. **non quis negativa sed quis indefinita**)

Factum principis – „Fapta prințului/conducătorului"

Expresie prin care se înțelege ordinul autorității competente, dat în condițiile legii, prin care în interes de stat, se dispune o măsură ce pune pe debitor în situația de forță majoră, adică în imposibilitatea de a executa o obligație contractuală sau legală.

Facultas agendi – „Putința de a acționa (dreptul subiectiv)"

Dreptul subiectiv reprezintă posibilitatea pe care legea i-o recunoaşte unui subiect în cadrul unui raport juridic, în virtutea căreia acesta poate să aibă o anumită conduită, să pretindă o conduită corespunzătoare din partea celuilalt subiect al raportului juridic, subiectul obligat, şi să solicite concursul forței coercitive a statului în caz de nevoie.

Fiat iustitia, pereat mundus – „Să se facă dreptate (chiar de ar fi) să piară lumea"

Realizarea dreptății a constituit scopul dreptului în Roma antică, pe cât constituie şi în prezent. Această expresie a fost şi deviza împăratului german Ferdinand I (1558-1564).

Fideiussor praecedere et sequi potest obligationem – „Fideiusiunea poate preceda şi urma obligației"

Fideiusiunea are un caracter accesoriu față de obligația principală, motiv pentru care şi cauzele de validitate şi de stingere vor avea soarta obligației principale.

Deşi fideiusiunea nu poate exista decât pentru o obligație valabilă [art. 2288 alin. (1) NCC], însă există posibilitatea garantării obligațiilor naturale, cât şi a obligațiilor care sunt anulabile pentru cauză de incapacitate, dacă fideiusorul cunoştea aceste împrejurări [art. 2288 alin. (2) NCC; art. 1653 C.civ.].

Pot fi garantate prin fideiusiune, pe lângă obligațiile existente şi obligațiile viitoare, cât şi obligațiile condiționale [art. 2288 alin. (3) NCC], spre exemplu, garanția suplimentară adusă de gestionar în temeiul Legii nr. 22/1969 privind angajarea gestionarilor, constituirea de garanții şi răspunderea în legătură cu gestionarea bunurilor agenților economici, autorităților sau instituțiilor publice (modificată prin Legea nr. 54/1994).

Principiul potrivit căruia fideiusiunea poate precede obligația garantată este aplicabil şi în materie cambială, deşi avalul nu poate fi considerat ca o fideiusiune şi, în consecință, să i se aplice toate regulile acestei instituții. Astfel, avalul poate fi dat chiar pentru o obligație viitoare, cu condiția ca avalistul să intervină ulterior în obligația cambială.

Foedera – „Tratate"

Tratate de alianță pe care romanii le încheiau cu alte state;

aceste tratate erau de două categorii: tratate încheiate pe picior de egalitate (**foedera aequa**) şi tratate de subordonare (**foedera iniqua**).

Forma dat esse rei – „Forma determină existența lucrului"

Se foloseşte pentru a indica, în cazul actelor solemne, că forma este o condiție de validitate.

(v. **ad validitatem**)

Forum delicti comissi – „Instanța de la locul unde s-a săvârşit infracțiunea"

(v. **forum loci delicti**)

Forum deprehensionis - „Instanța locului unde a fost prins făptuitorul"

Locul unde a fost prins făptuitorul constituie unul din criteriile stabilite de Codul de procedură penală pentru determinarea organului judiciar competent din punct de vedere teritorial să soluționeze o anumită cauză. Locul prinderii făptuitorului este locul unde, în operațiunea de urmărire pe teren, organul judiciar intră în contact cu acesta; în literatura de specialitate s-a precizat că noțiunea de "loc unde este prins făptuitorul „ nu include şi locul de deținere unde făptuitorul se află arestat preventiv sau îşi execută pedeapsa pentru o altă infracțiune.

(Pentru completări v. **forum loci delicti**)

Forum domicilii – „Instanța domiciliului"

Locul unde locuieşte făptuitorul constituie unul din criteriile stabilite de Codul de procedură penală pentru determinarea organului judiciar competent din punct de vedere teritorial să soluționeze o anumită cauză. În acest context se are în vedere locul unde făptuitorul a avut domiciliul la data săvârşirii infracțiunii, indiferent dacă l-a schimbat ulterior.

Expresia se poate referi şi la domiciliul persoanei vătămate care constituie un alt criteriu stabilit de lege pentru determinarea organului judiciar competent din punct de vedere teritorial să soluționeze o anumită cauză.

(Pentru completări v. **forum loci delicti**)

Forum loci delicti – „Instanța locului unde s-a săvârşit infracțiunea"

Locul unde a fost săvârşită infracțiunea constituie unul din criteriile stabilite de Codul de procedură penală pentru determinarea organului judiciar competent din punct de vedere teritorial să soluționeze o anumită cauză. Prin „locul săvârşirii infracțiunii" se înțelege locul unde s-a desfăşurat activitatea infracțională, în tot sau în parte, ori locul unde s-a produs rezultatul acesteia [art. 30 alin. (4) C.proc.pen.]. Reglementarea legală care constituie o aplicare a principiului ubicuității face, dacă sunt

îndeplinite şi celelalte condiţii cerute de lege, să fie competent orice organ judiciar în a cărui rază teritorială s-a desfăşurat o parte din activitatea infracţională.

Potrivit art. 30 alin. (1) C.proc.pen. competenţa după teritoriu este determinată de locul unde a fost săvârşită infracţiunea (**forum loci delicti** sau **forum delicti comissi**), de locul unde a fost prins făptuitorul (**forum deprehensionis**), de locul unde locuieşte făptuitorul (**forum domicilii**) sau de locul unde locuieşte persoana vătămată.

Atunci când în raport cu aceste criterii sunt competente mai multe organe de urmărire penală legea a stabilit o ordine de preferinţă cronologică [va fi competent organul mai întâi sesizat – art. 45 alin. (4) C.proc.pen.] sau o ordine de preferinţă legală [în caz de sesizare simultană, competenţa se stabileşte în ordinea enumerării criteriilor – art. 45 alin. (3)]. Totodată, se prevede că judecarea cauzei revine aceleia dintre instanţele competente potrivit art. 30 alin. (1) C.proc.pen., în a cărei rază teritorială s-a efectuat urmărirea penală [art. 30 alin. (2) C.proc.pen.].

Ordinea de preferinţă a fost stabilită în acest mod de către lege pentru că s-au avut în vedere considerente practice susceptibile să asigure buna desfăşurare a procesului penal. De exemplu, la locul săvârşirii infracţiunii este mai uşor să fie strânse probele, iar administrarea acestora se face mai rapid.

Fraus creditorum – „Înşelarea creditorilor”

Una dintre cele patru condiţii necesare intentării acţiunii revocatorii constă în încheierea unui act prin care debitorul în mod conştient îşi creează sau îşi măreşte o stare de insolvabilitate în dauna creditorilor.

Articolul 1562 alin. (1) NCC prevede: „creditorul poate cere să fie declarate inopozabile faţă de el actele juridice încheiate de debitor în frauda drepturilor sale, cum sunt cele prin care debitorul îşi creează sau îşi măreşte o stare de insolvabilitate”.

Fraus omnia corrumpit – „O fraudă le corupe pe toate”; (frauda la lege)

Frauda la lege constă în folosirea unor dispoziţii legale nu în scopul în care acestea au fost edictate, ci pentru a eluda alte dispoziţii imperative ale legii.

Se apreciază a fi un abuz de drept şi se sancţionează cu nulitatea absolută a actului încheiat în acest mod (art. 1 şi art. 3 din Decretul nr. 31/1954).

Articolul 15 din Noul Cod civil prevede expres că „nici un drept nu poate fi exercitat în scopul de a vătăma sau păgubi pe altul ori într-un mod excesiv şi rezonabil, contrar bunei-credinţe”.

Frauda la lege trebuie dovedită de cel care o invocă prin orice mijloc de probă, inclusiv martori şi prezumţii.

Frauda la lege nu se confundă cu folosirea manoperelor dolosive specifice dolului-viciu de consimțământ (deşi ambele au ca element comun reaua-credință a autorului), deoarece în timp ce în cazul dolului manoperele dolosive sunt folosite contra celeilalte părți contractante, în cazul fraudei la lege manevrele, ce constau în folosirea unor dispoziții legale pentru a eluda alte dispoziții imperative, sunt săvârşite de părți în scopul fraudării terților; pe de altă parte sancțiunile sunt diferite: în cazul dolului-viciu de consimțământ sancțiunea este nulitatea relativă, în timp ce în cazul fraudei la lege nulitatea absolută.

Fructus non sunt nisi decutis impensis – „Nu există fructe dacă nu sunt culese cu cheltuială"

Regulă generală potrivit căreia cel care este obligat să restituie fructele este îndreptățit să primească cheltuielile pe care le-a făcut cu culegerea lor, considerându-se că acestea sunt cheltuieli necesare pe care le-ar fi făcut orice persoană care ar fi cules fructele. Fructele revin proprietarului în virtutea dreptului său [art. 550 alin. (1) NCC], iar nu în baza unui drept de accesiune, aşa cum rezultă din definiția dată accesiunii de art. 482 C.civ. (art. 567 NCC); art. 483 C.civ. precizează că „fructele naturale sau industriale ale pământului, fructele civile, sporul animalelor (prăsila) se cuvin proprietarului în puterea dreptului de acesiune"; în schimb, art. 576 NCC reglementează doar accesiunea naturală asupra animalelor; fructele [naturale, industriale şi civile – art. 548 alin. (1) NCC] şi productele se cuvin proprietarului [art. 550 alin. (1) NCC].

Aşadar, dobândirea fructelor de către proprietar este un atribut al dreptului de proprietate, respectiv dreptul de a culege fructele naturale sau civile – **ius fruendi**.

Potrivit art. 566 alin. (5) NCC prevede că proprietarul terenului poate fi obligat, la cerere, la restituirea cheltuielilor necesare pentru producerea şi culegerea fructelor sau a productelor (art. 484 C.civ. prevede că fructele produse de un lucru nu se cuvin proprietarului, decât cu obligația de a plăti semănăturile, arăturile şi munca pusă de alții). Întâlnim mai multe aplicații ale acestui principiu; astfel, posesorul de rea-credință are obligația de a restitui fructele produse de lucrul revendicat, însă are dreptul să pretindă de la proprietar cheltuielile făcute de el cu producerea şi culegerea fructelor; în cazul contractului de comodat, comodatarul trebuie să restituie lucrul împrumutat împreună cu fructele produse (cu excepția situației în care părțile nu au stipulat contrariul), însă el are dreptul să pretindă restituirea cheltuielilor făcute; coproprietarul care a suportat singur cheltuielile producerii sau culegerii fructelor

are dreptul la restituirea acestor cheltuieli de către coproprietari în proporție cu cotele lor părți [art. 638 alin. (1) NCC].

Frustra probatur quod non relevat – „Proba este fără rezultat dacă nu este pertinentă"

Pentru a fi admisă o probă în cadrul procesului ea trebuie să fie legală, verosimilă, pertinentă şi concludentă; trebuie să se dovedească utilă pentru corecta soluționare a cauzei. Dovezile se pot încuviința numai dacă instanța socotește că ele pot să aducă dezlegarea pricinii, afară de cazul când ar fi primejdie ca ele să se piardă prin întârziere [art. 167 alin. (1) C.proc.civ.]

Proba este pertinentă dacă are legătură cu obiectul procesului. Condiția pertinenței rezultă chiar din definirea legală a probei: constituie probă orice element de fapt care servește la constatarea existenței sau inexistenței unei infracțiuni, la identificarea persoanei care a săvârşit-o şi la cunoaşterea împrejurărilor necesare pentru justa soluționare a cauzei [art. 63 alin. (1) C.proc.pen.].

Nu orice probă pertinentă poate fi admisă, ci numai cele care sunt şi concludente. O probă poate avea legătură cu obiectul procesului (adică poate fi pertinentă), dar poate fi neconcludentă în sensul că nu contribuie la soluționarea cauzei prin oferirea unor informații esențiale. Însă toate probele concludente sunt şi pertinente.

Fumus persecutionis – „Fumul persecuției"

Situație în care anchetarea unei persoane se face cu unicul scop de a afecta reputația acesteia. Cu titlu de exemplu, în Raportul privind cererea de ridicare a imunității lui Elmar Brok, deputat german (2010/2283(IMM)), raportor Francesco Enrico Speroni în propunererea de decizie a Parlamentului European s-a reținut printre alte considerente pentru respingerea acestei cereri şi că faptele prezentate în Expunerea de motive constituie un caz clar de **fumus persecutionis** dedus printre altele din atitudinea purtătorului de cuvânt al parchetului care mai întâi s-a adresat mass-media şi în particular postului local de televiziune înainte ca dl. Brok să fi avut ocazia să fi fost audiat de comisia competentă din Parlamentul European, iar omisiunea accidentală de a declara 5.000 EUR din partea oricărui alt cetățean nu ar fi condus la aceeaşi acțiune; această acțiune echivalează cu o încălcare a dreptului deputatului la viață privată; cum dl. Brok este acuzat de evaziune fiscală se reține totuşi că omiterea accedientală în declarație a unor sume relativ minore, precum cea în speță, este tratată în mod normal în cadrul unei proceduri administrative.

Fundamentum autem est iustitiae fides, id est dictorum conventorumque constantia et veritas –

„Fundamentul justiției este buna-credință, adică fidelitatea și adevărul față de cele spuse și convenite”

Furiosus nullum negotium agere potest, quia non intelligit quit agit – „Nebunul nu poate încheia niciun act juridic, deoarece nu înțelege ce face”

Conform art. 1180 NCC (art. 949 C.civ.) poate contracta orice persoană ce nu este declarată incapabilă de lege; art. 43 NCC menționează că nu au capacitate de exercițiu minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani și interzisul judecătoresc.

Fur semper in mora

(v. **fur semper moram facere videtur**)

Fur semper moram facere videtur – „Hoțul este considerat întotdeauna pus în întârziere”

Persoana care a furat un lucru este considerată a fi de drept în întârziere, fiind obligată să restituie bunul furat sau echivalentul acestuia; această persoană nu trebuie pusă în întârziere.

(v. **dies non interpellat pro homine**)

Furtum est contrectatio rei fraudulosa lucri faciendi gratia vel ipsius rei vel etiam usus eius possessionisve – „Furtul este o sustragere frauduloasă a unui lucru pentru a realiza un câștig, fie a lucrului însuși, fie a folosinței sau posesiunii acestuia”

Definiție dată furtului de către jurisconsultul Paulus. Furtul constituie modalitatea cea mai frecventă de încălcare a patrimoniului. Această infracțiune există atât în formă simplă, cât și în formă calificată. În dreptul penal român, legea definește furtul ca fiind luarea unui bun mobil din posesia sau detenția altuia, fără consimțământul acestuia, în scopul de a și-l însuși pe nedrept [art. 208 alin. (1) C.pen.]. Furtul poate consta și în luarea, în aceleași condiții, a unui vehicul, cu scopul de a-l folosi pe nedrept [art. 208 alin. (4) C.pen.]. Obiectul material al infracțiunii îl constituie bunul material, mobil, aflat în posesia sau detenția altuia, fiind incluse în această categorie și orice formă de energie care are o valoare economică, precum și înscrisurile. Poate fi furat un autovehicul numai cu scopul de a-l folosi pe nedrept, făptuitorul neurmărind să și-l însușească; se poate vorbi în acest caz de furtul folosinței (**furtum usus**). Obiectul juridic al infracțiunii de furt îl constituie relațiile sociale referitoare la posesia și detenția asupra bunurilor mobile. Subiect activ al infracțiunii poate fi orice persoană, iar infracțiunea de furt nu se poate săvârși decât cu intenție directă și numai în mod excepțional cu intenție indirectă. De asemenea, trebuie ca făptuitorul să acționeze în scopul însușirii pe nedrept sau folosirii pe nedrept a bunului. Latura obiectivă

a infracțiunii de furt constă în acțiunea de luare a unui bun mobil din posesia sau detenția altuia fără consimțământul acestuia.

Furtum usus – „Furtul folosinței"

Expresia este susceptibilă de mai multe aplicări în dreptul modern.

În dreptul penal, legea prevede expres în art. 208 alin. (4) C.pen. posibilitatea furtului folosinței unui bun. Luarea unui vehicul din posesia sau detenția altuia, fără consimțământul acestuia, în scopul de a-l folosi pe nedrept constituie furt. Trebuie ca vehiculul să fie susceptibil de folosire. În cazul în care se fură un vehicul care nu poate fi folosit, nu mai poate fi vorba de furtul folosinței; în acest caz scopul cu care a acționat făptuitorul nu mai este scopul folosirii pe nedrept, ci acela al însușirii pe nedrept.

În cadrul contractului de depozit, depozitarul are obligația de a nu se folosi de bunul depozitat, decât cu consimțământul expres sau tacit al deponentului (art. 2108 NCC; art. 1602 C.civ.), în caz contrar putând fi obligat să plătească daune-interese şi să răspundă penal.

G

Generalia specialibus non derogant – „Legile generale nu derogă de la cele speciale”

Principiu conform căruia în cazul în care unei situații de fapt i se pot aplica două norme, una generală şi una specială, nu se poate aplica norma generală, ci norma specială; norma specială trebuie să fie interpretată în mod restrictiv.

(v. şi **interpretatio extensiva; interpretatio restrictiva**)

Genera non pereunt – „Lucrurile de gen nu pier”

Dacă obiectul unui contract îl constituie bunuri de gen, riscul pieirii fortuite a acestora înainte de predare este suportat de debitorul obligației imposibil de executat; debitorul este obligat să-şi execute în natură obligația, el trebuind să procure alte bunuri de gen, căci se presupune că bunurile de gen nu pier; această obligație subzistă chiar şi în cazul în care toate bunurile de gen din patrimoniul debitorului (de aceeaşi specie cu cele înstrăinate) au pierit fortuit.

Glosa ordinaria

Lucrare denumită şi „Marea glosă” alcătuită în secolul al XIII-lea de către Accursius, unul dintre reprezentanții cei mai importanți ai şcolii de drept din Bologna. Secolul al XI-lea marchează în Europa occidentală renaşterea studiului dreptului roman, odată cu descoperirea operei legislative a lui Iustinian, **Corpus iuris civilis**. Dreptul roman a atras admirația profesorilor de drept pentru că era transmis în latină, limba oficială a Bisericii şi era creația unei civilizații înfloritoare care cuprinsese cea mai mare parte a continentului şi care avea darul să trezească nostalgia unității primordiale a lumii creştine. De asemenea, opera juridică romană era privită ca fiind adevăratul drept, cel conform cu rațiunea şi cu voința divină, în opoziție cu diversitatea cutumelor locale existente la acea dată în Europa. Textele romane au început a fi explicate prin intermediul gloselor, adică al unor comentarii menite să aplice dreptul roman la condițiile specifice epocii medievale. Accursius în **Glosa ordinaria** a strâns comentariile de acest fel asupra lui **Corpus iuris civilis**, lucrarea bucurându-se în epocă de un prestigiu imens, ajungând să eclipseze chiar textul comentat. Principalul merit al operei este dezvoltarea regulilor interpretării juridice şi sporirea influenței dreptului roman în universitățile europene.

Grosso modo – „În mare”; (o abordare generală/în chip imperfect/în linii mari)

H

Habeas Corpus (**Act**) **–** „Să ai corpul”

Act adoptat de Parlamentul Angliei în anul 1679 care garantează inviolabilitatea persoanei, fiind îndreptat împotriva practicilor arbitrare ale regelui. Conform prevederilor cuprinse în acest act, nimeni nu poate fi arestat şi deţinut dacă nu s-a stabilit că există un motiv temeinic şi dacă nu există un ordin scris al judecătorului. Prin acest act sunt detaliate şi perfecţionate normele cuprinse în **Magna Charta Libertatum**, norme existente deja în cadrul dreptului cutumiar englez. **Habeas Corpus** şi **Magna Charta** formează alături de alte acte dreptul scris englez, aşa-numitul *Statute Law*. Ele au o deosebită importanţă nu numai pentru Anglia, ci şi pentru dezvoltarea ulterioară a drepturilor şi libertăţilor publice în Europa şi în Statele Unite ale Americii.

Prin extensiune **habeas corpus** este folosit ca un argument în favoarea libertăţii individuale.

(v. şi **Magna Charta Libertatum**)

Habilis ad nuptias, habilis ad pacta nuptialia – „Cel capabil de căsătorie (de unire cu femeia) este capabil şi de contract de căsătorie”

Habitatio – „Locuire”; (drept de abitaţie)

Dreptul de abitaţie este un drept real, varietate a uzufructului, care are ca obiect o casă de locuit (fără a mai fi necesară o autorizaţie în acest sens, dispoziţiile Decretului nr. 144/1958 care prevedeau acest lucru fiind abrogate prin Legea nr. 50/1991).

Dreptul de abitaţie nu poate fi cedat, iar bunul ce face obiectul acestui drept nu poate fi închiriat ori arendat (art. 752 NCC; art. 573 C.civ.); în mod excepţional, titularul dreptului de abitaţie poate închiria partea de locuinţă pe care nu o foloseşte [art. 572 alin. (2) C.civ.], dispoziţie care însă nu se mai regăseşte în Noul Cod civil, astfel că *de lege lata* incidente sunt dispoziţiile art. 752 NCC

Articolul 973 NCC (corespunzător art. 4 din Legea nr. 319/1944 privind dreptul de moştenire al soţului supravieţuitor) reglementează dreptul de abitaţie al soţului supravieţuitor cu respectarea următoarelor condiţii:

a) casa să facă parte din succesiune;

b) soţul supravieţuitor să nu aibă o locuinţă proprie;

c) acest drept este recunoscut până la partaj şi, în orice caz, cel puţin un an de la deschiderea succesiunii; şi

d) dreptul de abitație încetează, chiar înainte de împlinirea termenului de un an dacă soțul supraviețuitor se recăsătorește.

Dreptul de abitație al soțului supraviețuitor este inalienabil [art. 973 alin. (2) NCC].

Oricare dintre moștenitori pot cere restrângerea dreptului de abitație, în cazul în care locuința nu este necesară în întregime soțului supraviețuitor, fie schimbarea obiectului abitației dacă pun la dispoziția soțului supraviețuitor o altă locuință corespunzătoare [art. 973 alin. (3) NCC].

Hannibal ad portas – „Hanibal la porți"

Vorbe de spaimă ale romanilor ce au dobândit valoare de proverb cu sensul de „a fi în mare primejdie". Apar în lucrarea lui Cicero „De finibus bonorum et malorum" cu referire la înfrângerea romanilor la Cannae în anul 216 î.Cr. de către cartaginezi.

Heredis institutio est caput et fundamentum totius testamentum – „Instituirea de moștenitor este capul și baza întregului testament"

În dreptul roman, instituirea de moștenitor, respectiv indicarea moștenitorilor, constituia o condiție de validitate a unui testament, fără îndeplinirea căreia testamentul era nul. Instituirea de moștenitor care se făcea la începutul testamentului și în termeni solemni trebuia să aibă caracter universal, adică pentru tot patrimoniul (**nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest**) și fără termen (**semel heres semper heres**).

Codul civil român nu prevede condiția instituirii de moștenitor; Codul Calimach prevedea că testamentul nu era valabil dacă nu cuprindea „orânduirea de moștenitori" (art. 708, art. 770 și urm.)

Hereditas iacens personam defuncti sustinet – „Moștenirea, cât timp nu a fost acceptată, susține persoana defunctului"

Această regulă se aplica în dreptul roman, deoarece nu se admitea existența unui patrimoniu fără titulari, personalitatea defunctului prelungindu-se până când moștenitorii primesc succesiunea acestuia.

Hereditas petitio – „Petiția de ereditate"

Noul Cod civil reglementează petiția de ereditate în art. 1130-1.131, recunoscându-se moștenitorului cu vocație universală sau cu titlu universal să obțină oricând recunoașterea calității sale de moștenitor contra oricărei persoane care, pretinzând că se întemeiază pe un titlu de moștenitor, posedă toate bunurile sau o parte din bunurile din patrimoniul succesoral.

Recunoașterea calității de moștenitor îl obligă pe deținătorul fără titlu al bunurilor din patrimoniul succesoral la restituirea acestor

bunuri cu aplicarea regulilor prevăzute de art. 1635-1.649 NCC.

În ceea ce priveşte regimul juridic al petiţiei de ereditate sub imperiul Codului civil din 1864, la care ne vom referi în cele ce urmează, precizăm că nu era reglementată expres, fiind o creaţie a jurisprudenţei. Petiţia de ereditate este o acţiune mixtă, conţinând atât caractere ale acţiunilor reale (acţiunea în revendicare), cât şi ale acţiunilor personale (din acest motiv în doctrină există discuţii cu privire la caracterul petiţiei de ereditate); petiţia de ereditate este divizibilă atât activ, cât şi pasiv, în sensul că dacă sunt mai mulţi moştenitori reclamanţi fiecare acţionează pentru partea sa succesorală, iar dacă există mai mulţi moştenitori pârâţi, acţiunea trebuie pornită individual.

Pentru a fi admisă petiţia de ereditate, reclamantul trebuie să facă dovada titlului său de succesor universal sau cu titlu universal; în cazul moştenirii legale prin certificatul de moştenitor, iar dacă acesta nu există prin dovedirea calităţii de soţ supravieţuitor sau rudă al defunctului; în cazul moştenirii testamentare prin prezentarea testamentului, iar în situaţia donaţiei de bunuri viitoare prin prezentarea înscrisului care constată donaţia. Dacă petiţia de ereditate este admisă, moştenitorul aparent va fi obligat să restituie în natură bunurile succesorale (dacă pârâtul a fost de rea-credinţă va trebui să restituie şi fructele); dacă bunurile succesorale au fost înstrăinate se distinge între pârâtul de bună-credinţă, care trebuie să restituie doar preţul obţinut, şi pârâtul de rea-credinţă, care trebuie să restituie valoarea bunurilor; dacă bunurile succesorale au pierit se face aceeaşi distincţie, anume pârâtul de bună-credinţă nu suportă riscul, pe când cel de rea-credinţă răspunde de pieirea bunurilor succesorale. Cu privire la actele juridice încheiate de moştenitorul aparent cu terţii se face distincţie între actele de conservare şi administrare, care se menţin pentru motivul că profită adevăratului moştenitor, şi actele de dispoziţie; dacă actele de dispoziţie au ca obiect bunuri mobile acestea vor fi menţinute numai dacă terţul a fost de bună-credinţă; în schimb, actele de dispoziţie care au ca obiect bunuri imobile vor fi menţinute (în baza teoriei moştenitorului aparent) numai dacă actul de dispoziţie este oneros şi cu titlu particular, iar terţul a fost de bună-credinţă (**error communis facit ius**).

Hic et nunc – „Aici şi acum/pe loc”

Hodie autem sine nummis venditio dici non potest – „Astăzi însă nu se poate numi vânzare fără bani”

Una din condiţiile pe care trebuie să le îndeplinească preţul, pentru ca vânzarea să fie valabilă,

este ca acesta să fie fixat în bani; Codul civil nu prevede expres această condiție, însă ea este subînțeleasă.

(v. **certum pretium esse debet; sine pretio nulla est venditio**)

Hominum causa omne ius constitutum est – „Orice normă de drept s-a constituit pentru oameni"

Expresie ce ilustrează faptul că norma juridică este un raport intersubiectiv care stabileşte conduita omului în raport cu ceilalți oameni.

(v. **affectio societatis; ubi societas, ibi ius**)

Homo homini lupus (**est**) – „Omul (este) lup pentru om"

Expresie preluată de Thomas Hobbes de la Plaut pentru a caracteriza relațiile existente între oameni în „starea naturală", presocială.

(v. şi **bellum omnium contra omnes**)

Honore quolibet sublimiorem cum habeas dignitatem o imperator, honora supra omnes qui hoc te dignatus est Deum – „Deținând o demnitate mai presus de orice onoare, onorează, o, împărate, mai presus de toate pe Dumnezeu care te-a învrednicit de aceasta"

Cuvinte cu valoare de maximă folosite de către diaconul Agapet în lucrarea sa „Învățături către Împăratul Iustinian" prin care se exprimă originea de drept divin a instituției imperiale.

[v. şi **omnis potestas a Deo** (**est**)]

Honoris causa – „Datorită meritelor"

Expresia se referă la titlul academic onorific **doctor honoris causa** care se acordă pentru contribuții deosebite în cadrul unul anumit domeniu ştiințific, cultural, artistic etc.

Hypotheca est tota in toto et tota in qualibet parte – „Ipoteca este toată în tot şi toate în oricare parte (a imobilului)"

Ipoteca are un caracter indivizibil, ceea ce presupune că ea poartă asupra întregului imobil ipotecat sau asupra tuturor imobilelor ipotecate şi asupra fiecăruia dintre ele. Caracterul indivizibil al ipotecii este consacrat de art. 2344 NCC (ipoteca este indivizibilă şi subzistă cât timp există obligația pe care o garantează şi poartă în întregime asupra tuturor bunurilor grevate, asupra fiecăruia dintre ele şi asupra fiecărei părți din acestea, chiar şi în cazurile în care proprietatea este divizibilă sau obligațiile sunt divizibile); a se vedea corespunzător art. 1746 alin. (2) C.civ.: „ipoteca este din natura ei nedivizibilă şi subzistă în întregimea ei asupra tuturor imobilelor afectate, asupra fiecărui şi asupra fiecărei porțiuni din aceste imobile". Din acest caracter rezultă, în primul rând, că dacă debitorul a achitat o parte din datorie, ipoteca există asupra întregului imobil, ea nereducându-se proporțional cu partea

plătită din datorie. În al doilea rând, dacă imobilul ipotecat este atribuit în urma unui partaj doar unuia dintre copărtaşi, acesta va putea fi urmărit de către creditor pentru întreaga datorie, în virtutea principiului **res, non persona, debet.** Creditorul poate renunța expres sau tacit la indivizibilitatea ipotecii.

I

Ibi dari debet ubi est – „Acolo trebuie să se predea unde este”

Conform art. 1689 NCC (art. 1319 C.civ.) predarea trebuie să se facă la locul unde se află bunul în momentul încheierii contractului, dacă nu rezultă altfel din convenţia părţilor ori, în lipsa acesteia, din uzanţe. Această regulă se aplică atunci când lucrul vândut este individualizat, iar în celelalte cazuri predarea se face la domiciliul vânzătorului.

Idem animus – „Acelaşi gând, aceeaşi intenţie”

Se foloseşte pentru a caracteriza participaţia penală propriu-zisă sau perfectă în cazul infracţiunilor intenţionate, participaţie în cadrul căreia toţi participanţii la infracţiune (autori, instigatori, complici) acţionează cu intenţie.

Idem est non esse et non probari – „Este acelaşi lucru a nu exista şi a nu fi dovedit”

Acest adagiu reflectă importanţa pe care o au probele în dreptul procesual. Între dreptul subiectiv şi proba acestuia există diferenţe, este vorba de noţiuni distincte (adagiul nu trebuie absolutizat). Dreptul subiectiv poate exista şi fără a fi dovedit. Însă, pe planul eficacităţii dreptului subiectiv, între acesta şi proba sa se manifestă o strânsă legătură. Dreptul subiectiv poate fi invocat şi valorificat numai în măsura în care titularul său probează existenţa acestui drept. În acest sens trebuie interpretat vechiul adagiu latin **idem est non esse et non probari**.

În general cel care invocă un drept trebuie să facă dovada existenţei lui conform regulii **actori incumbit probatio**. Există însă şi excepţii, în sensul că o persoană poate invoca un drept fără a fi obligată să-l dovedească, adversarului revenindu-i în acest caz sarcina probei. Astfel, în cazul prezumţiilor sarcina probei nu mai revine celui în favoarea căruia operează prezumţia. „Prezumţia legală dispensă de orice dovadă pe acela în favoarea căruia este făcută” [art. 1202 alin. (1) C.civ.]. Dar şi în acest caz trebuie dovedit faptul vecin şi conex de către partea în favoarea căreia operează prezumţia. Cele mai multe prezumţii, prezumţiile relative (**iuris tantum**) pot fi răsturnate prin proba contrară. Deci, în acest caz, când în favoarea reclamantului operează o prezumţie, sarcina probei revine pârâtului. Legiuitorul, în scopul protejării persoanelor în cauză, a instituit şi alte norme prin care cel

ce invocă un drept este scutit de a face dovada acestuia; spre exemplu, litigiile ce privesc desfacerea contractului de muncă, caz în care dovada temeiniciei şi legalităţii desfacerii contractului de muncă revine celui ce angajează, deşi acesta este pârât (art. 287 C.muncii). În cazul procesului penal operează prezumţia de nevinovăţie ridicată la rangul de principiu constituţional: până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătoreşti de condamnare, persoana este considerată nevinovată [art. 23 alin. (11) din Constituţie]. Nu inculpatul trebuie să facă dovada nevinovăţiei sale, ci organul de urmărire penală trebuie să demonstreze că acesta este vinovat.

(v. şi **actori incumbit probatio; in dubio pro reo**)

Idem factum – „Acelaşi fapt"

Pentru a putea fi invocată autoritatea de lucru judecat în materie penală trebuie să fie îndeplinită şi condiţia ca acţiunea penală să privească acelaşi fapt material.

(v. **res iudicata**)

Idem per idem

Despre explicaţii sau definiţii care sunt realizate în mod tautologic.

Ignorantia iuris nocet – „Necunoaşterea legii este vătămătoare"

(v. **nemo censetur ignorare legem**)

Ignorantia legum excusat neminem – „Necunoaşterea legilor nu scuză pe nimeni"

(v. **nemo censetur ignorare legem**)

Imperitia culpae adnumeretur – „Nepriceperea să se socotească drept o vină"

În cazul viciilor ascunse, vânzătorul e obligat să plătească daune-interese numai dacă dovedeşte cumpărătorul, cu orice mijloace de probă, că vânzătorul a fost de rea-credinţă. Spre exemplu, în cazul vânzătorului profesionist, ignoranţa acestuia se consideră a fi culpabilă, prezumându-se reaua-credinţă şi în consecinţă răspunde pentru vicii.

Imperium – „Putere/dreptul de a porunci"

Termenul provine din dreptul roman şi însemna în sens larg dreptul de a porunci, de a conduce. **Imperium** era de două feluri: **imperium merum** (desemna puterea militară) şi **imperium mixtum** (dreptul magistratului de a organiza instanţa). Aproximativ cu acest din urmă sens termenul a fost preluat şi în dreptul modern. În prezent, funcţia esenţială a judecătorului este de a împărţi dreptatea, de „a spune dreptul" (**iurisdictio**) şi de a impune executarea forţată a hotărârilor (**imperium**). Judecătorul are nu numai dreptul, ci şi obligaţia de a exercita această funcţie (art. 3 C.civ.).

Exprimat prin formula executorie, **imperium** reprezintă acea parte din puterea statală pe care o deține judecătorul, puterea de a ordona executarea silită. Constituția recunoaşte numai judecătorului această putere (art. 124). **Imperium** îl deosebeşte pe judecător de arbitru, care, prin lege, dispune de **iurisdictio**, adică poate „spune dreptul", dar nu poate ordona executarea silită a hotărârii sale, care nu se poate face decât de către instanța judecătorească prin învestirea cu formulă executorie; deci arbitrul nu are **imperium**.

(v. şi **iurisdictio; analogia iuris**)

Impossibilis condicio pro non scripta habetur – „Condiția imposibilă este considerată ca nescrisă"

(v. **ad impossibilium nulla obligatio**)

Impossibilium nulla est obligatio – „Nimeni nu este obligat să facă ceea ce nu se poate"; (Nu există nicio obligație în legătură cu lucruri imposibile)

(v. **ad impossibilium nulla obligatio**)

In abstracto – „În abstract"

Termen folosit pentru a exprima regula potrivit căreia comportamentul, atitudinea, acțiunile unei persoane sunt apreciate în conformitate cu criterii abstracte, generice. Aprecierea **in abstracto** se întâlneşte în diverse ramuri de drept.

În dreptul civil constituie un criteriu de apreciere a culpei, potrivit căruia comportamentul (diligența) subiectului concret este raportat la comportamentul cu care ar fi acționat o persoană abstractă; aşadar, raportarea se face la un tip ideal de comportament, adică la omul prudent (**bonus pater familias**); în dreptul civil a fost adoptat criteriul obiectiv combinat cu elemente de ordin subiectiv care privesc vârsta, gradul de cultură, sexul persoanei în cauză.

În dreptul penal se face o apreciere **in abstracto**, de exemplu, în situația evaluării de către legiuitor a pericolului social generic al unei infracțiuni, folosindu-se date cu caracter general.

(v. şi **in concreto**)

Inadimplenti non est adimplendum – „Față de cel care nu-şi execută obligația nu trebuie executată obligația"

(v. expresia sinonimă **exceptio non adimpleti contractus**)

In agendo

(v. **culpa in committendo**)

In claris non fit interpretatio – „Privitor la (dispozițiile) clare nu se face interpretare"

Regulă de interpretare a tratatelor internaționale conform căreia nu ar fi permisă interpretarea a ceea ce nu are nevoie de a fi interpretat; de exemplu, aplicarea acestei reguli preîntâmpină intenția

unor guverne care, sub pretextul interpretării, încearcă să nu execute convenţiile la care sunt parte. Această regulă s-ar referi, de asemenea, şi la convenţiile particulare, interpretarea făcându-se numai asupra unor clauze obscure.

Însă operaţiunea de interpretare nu este determinată de necesitatea clarificării unui text obscur, ci de necesitatea aplicării unor norme generale la situaţii particulare.

(v. **interpretatio cessant in claris**)

Incognito – „Fără a fi cunoscut"

Termen folosit pentru a desemna situaţia în care un şef de stat sau un alt demnitar al unui stat călătoreşte în străinătate fără a-şi face cunoscută calitatea sa oficială, iar în unele cazuri poate folosi temporar un titlu care nu corespunde calităţii sale; în toate cazurile şeful de stat se bucură de imunitate.

In commercio – „În comerţ"; (în circuitul civil)

Expresie ce indică bunurile aflate în circuitul juridic civil. Articolul 963 C.civ. spune că: „numai lucrurile ce sunt în comerţ pot fi obiectul unui contract" (art. 1229 NCC), iar art. 1310 C.civ. prevede că „toate lucrurile care sunt în comerţ pot să fie vândute, afară numai dacă vreo lege a oprit aceasta" (art. 1657 NCC).

Referinţă: *Ovidiu Ungureanu, Cornelia Munteanu*, Despre bunuri în comerţ şi bunuri în afara comerţului, Revista Română de Drept Privat, nr. 5/2009, p. 147-160.

(v. şi **extra commercium**)

In concreto – „În concret"

Termen folosit pentru a exprima regula potrivit căreia comportamentul, atitudinea, acţiunile unei persoane sunt apreciate în conformitate cu criterii concrete, cu transformările efective pe care le-a produs în realitatea obiectivă. Aprecierea **in concreto** se întâlneşte în diverse ramuri de drept.

În dreptul civil constituie un criteriu de apreciere a culpei, potrivit căruia comportamentul (diligenţa) subiectului concret este raportat la comportamentul cu care ar fi acţionat o persoană abstractă; aşadar, raportarea se face la un tip ideal de comportament, adică la omul prudent (**bonus pater familias**); în dreptul civil a fost adoptat criteriul obiectiv combinat cu elemente de ordin subiectiv care privesc vârsta, gradul de cultură, sexul persoanei în cauză.

În dreptul penal se face o apreciere **in concreto**, de exemplu, în situaţia evaluării de către organele judiciare penale a pericolului social concret, specific pe care îl prezintă fapta săvârşită, evaluare care se face în funcţie de condiţiile concrete de săvârşire a faptei, de persoana făptuitorului etc.

(v. şi **in abstracto**)

In conditionibus testamentorum voluntatem potius quam verba spectari placuit – „În condițiile testamentelor se are mai mult în vedere voința testatorului decât cuvintele întrebuințate”

Avându-se în vedere faptul că testamentul este un act juridic unilateral de ultimă voință, prin această regulă se acordă prioritate voinței reale a testatorului, iar nu voinței externe, declarate, care rezultă din sensul literal al termenilor folosiți; astfel de situații se întâlnesc în cazul testamentelor olografe întocmite fără sfaturile unui jurist. Această regulă de interpretare a fost prevăzută în art. 733 din Codul Calimach („În testamente mai larg se tâlcuieşte voința testatorului”), iar Codul civil în art. 977 (art. 1266 NCC) cuprinde o astfel de regulă aplicabilă contractelor (în general actelor juridice ca gen).

(v. infra)

In conventionibus contrahentium voluntatem potius quam verba spectari placuit – „În convențiile contractanților s-a hotărât să se aibă în vedere mai mult voința decât termenii convenției”

Regulă generală de interpretare a contractelor potrivit căreia trebuie să se acorde prioritate voinței reale a părților şi nu sensului literal al cuvintelor folosite de părți.

Noul Cod civil în art. 1266 consacră această regulă de interpretare după voința concordantă a părților („contractele se interpretează după voința concordantă a părților, iar nu după sensul literal al termenilor”).

Codul civil din 1864 dispunând în art. 977 că „interpretarea contractelor se face după intenția comună a părților contractante, iar nu după sensul literal al termenilor” a acordat prioritate voinței reale şi nu celei declarate. Până la proba contrară se prezumă că voința declarată corespunde voinței reale a părților; partea interesată poate, cu ajutorul elementelor intrinseci şi extrinseci contractului, să dovedească contrariul, anume că declarația de voință nu exprimă exact voința părților sau că ea este exprimată deformat, datorită unor neajunsuri de exprimare. Faptul că legiuitorul român a adoptat concepția subiectivă consacrată inițial în Codul civil francez, nu înseamnă că nu este admis cu titlu de excepție sistemul voinței declarate; cu titlu de exemplu, regula din materia probațiunii prevăzută de art. 1191 alin. (2) potrivit căreia „nu se va primi niciodată o dovadă prin martori în contra sau peste ceea ce cuprinde actul, nici despre ceea ce se pretinde că s-ar fi zis mai înainte, la timpul sau în urma confecționării actului...”

De menționat că în Noul Cod civil legiuitorul a precizat şi alte elemente ce se au în vedere la stabilirea voinței concordante a părților, respectiv scopul contractului,

negocierile purtate, practicile statornicite între părţi şi comportamentul ulterior al acestora după încheierea contractului [art. 1266 alin. (2) NCC].

Incriminatio ex novo – „Reîncriminare"

Se referă la faptele care nu erau incriminate sub imperiul legii penale vechi, dar care sunt incriminate de către legea nouă (**incriminatio ex novo**). Legea penală nouă nu se aplică faptelor de acest tip săvârşite înainte de intrarea ei în vigoare (art. 11 C.pen.).

In dubio actus interpretandus est in favore debitoris – „În caz de dubiu, actul trebuie interpretat în favoarea debitorului"

De regulă, dacă înţelesul unei clauze contractuale este îndoielnic şi dacă nu sunt suficiente regulile de interpretare a clauzelor îndoielnice (menţionate în art. 1268 NCC) interpretarea se face în favoarea debitorului, a celui ce se obligă (art. 1269 NCC; art. 983 C.civ.); aceasta este o regulă subsidiară de interpretare; însă, în materie de vânzare-cumpărare,
art. 1671 prevede că astfel de clauze îndoielnice se interpretează în favoarea cumpărătorului [a se vedea şi art. 1312 alin. (2) C.civ.: „orice clauză obscură sau îndoioasă se interpretează în contra vânzătorului"].

In dubio contra proferentem – „Într-o situaţie îndoielnică, împotriva celui care a proferat/a formulat/a impus (clauza)"

(v. **contra proferentem**)

In dubio contra stipulantem – „În caz de dubiu, contra vânzătorului/stipulantului"

Regulă subsidiară de interpretare ce o regăsim în art. 1269 alin. (2) NCC potrivit căruia „stipulaţiile înscrise în contractele de adeziune se interpretează împotriva celui ce le-a propus"

Conform art. 1312 alin. (2) C.civ. în cazul contractului de vânzare-cumpărare „orice clauză obscură sau îndoioasă se interpretează în contra vânzătorului"; această regulă derogă de la regula generală prevăzută de art. 1269 alin. (1) NCC (art. 983 C.civ.).

(v. şi supra **in dubio actus…**)

In dubio pro debitore – „În situaţie îndoielnică, în favoarea debitorului"

(v. **in dubio actus interpretandus est in favore debitoris**)

In dubio pro reo – „În caz de îndoială, în favoarea debitorului/ pârâtului" (Îndoiala profită celui ce se îndatorează/învinuitului)

Adagiu cu mai multe sensuri, în funcţie de care el se aplică în dreptul privat sau în dreptul public.

În ceea ce priveşte aplicaţia acestui adagiu în dreptul civil şi comercial vezi **in dubio actus**

interpretandus est in favore debitoris.

Potrivit art. 1269 alin. (1) NCC „dacă după aplicarea regulilor de interpretare, contractul rămâne neclar, acesta se interpretează în favoarea celui care se obligă" (corespunzător art. 983 C.civ. „când este îndoială, convenţia se interpretează în favoarea celui ce se obligă").

În dreptul penal şi procesual penal, **in dubio pro reo** are o altă semnificaţie. Regula nu este decât consecinţa aplicării prezumţiei de nevinovăţie ridicată la rangul de principiu constituţional: „Până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătoreşti de condamnare, persoana este considerată nevinovată" [art. 23 alin. (11) din Constituţie]. Chiar dacă împotriva inculpatului există indicii grave care i-ar dovedi vinovăţia, el este considerat nevinovat până la rămânerea definitivă a hotărârii de condamnare, deci şi în cursul desfăşurării judecăţii în căile de atac.

Articolul 77 din Legea privind codul consumului nr. 296/2004 „în caz de dubiu asupra interpretării unor clauze contractuale, acestea vor fi interpretate în favoarea consumatorului".

În literatura de specialitate există opinia dominantă că această regulă se aplică numai situaţiilor de fapt, nu şi normelor juridice. Or, această limitare a sferei de acţiune a regulii duce la încălcarea prezumţiei de nevinovăţie. O normă redactată în mod aproximativ determină de fapt o răsturnare a sarcinii probei. Consecinţa neaplicării regulii **in dubio pro reo** şi la normele juridice este o interpretare extensivă a acestora, ceea ce încalcă principiul legalităţii incriminării; normele penale represive (precum şi normele procesual penale) trebuie interpretate întotdeauna în sens strict, iar o modalitate de a obliga interpretul să facă acest lucru este tocmai aplicarea regulii **in dubio pro reo** şi la normele juridice, nu numai la situaţiile de fapt.

(v. şi **actori incumbit probatio; interpretatio restrictiva; nullum crimen sine lege**)

In dubio quod minimum in dubio quod mitius – „Într-o situaţie îndoielnică (se ia în considerare) ceea ce este cel mai puţin (împovărător)/ceea ce este mai blând"

Regulă de interpretare a tratatelor internaţionale potrivit căreia dacă o clauză este susceptibilă de mai multe interpretări, va fi preferată interpretarea care se dovedeşte a fi cea mai puţin oneroasă pentru partea care trebuie să execute prestaţia prevăzută de acea clauză. Această regulă se aplică cu scopul de a se evita impunerea unor obligaţii mai întinse decât cele ce ar rezulta dintr-o situaţie certă; nu a fost codificată prin Convenţia de la Viena din 1969 cu privire la

dreptul tratatelor, însă ea cunoaşte o largă aplicare în jurisprudenţa curţilor de justiţie internaţionale. Se mai întâlneşte şi sub forma prescurtată **in dubio quod mitius.**

In eo qui testatur eius temporis quo testamentum facit integritas mentis non corporis sanitas exigenda est – „Se cere ca testatorul să fie cu mintea întreagă atunci când îşi face testamentul, însă nu se cere ca el să aibă sănătatea trupului"

Articolul 856 C.civ. dispune că „orice persoană este capabilă a face testament, dacă nu este oprită de lege" [corespunzător art. 1038 alin. (1) NCC]; înseamnă că regula este capacitatea, iar excepţia incapacitatea.

În afara altor cazuri prevăzute de lege, nu au capacitate de exerciţiu minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani şi interzisul judecătoresc (art. 43 NCC).

Testamentul făcut de o persoană care nu avea discernământ în acel moment, aflându-se într-o stare de incapacitate naturală (persoana aflată în stare de inconştienţă temporară datorată unei boli), chiar dacă nu era pusă sub interdicţie, va putea fi declarat nul ca fiind lipsit de consimţământ.

In excipiendo reus fit actor – „În cazul (ridicării) excepţiei pârâtul devine reclamant"

(v. **actori incumbit probatio**)

In extenso – „Pe larg"

Se foloseşte cu referire la un document, un articol, o prelegere etc. care sunt redate în întregime atunci când sunt citate.

In extremis – „În ultima clipă/în caz de nevoie"

In extremis vitae – „În pragul morţii"

Infans conceptus pro nato habetur quotiens de commodis eius agitur – „Copilul conceput se consideră ca născut ori de câte ori aceasta este în interesul său"

Deşi existenţa unei persoane fizice începe în ziua naşterii, totuşi legea, printr-o ficţiune, recunoaşte drepturile copilului de la concepţie, însă numai dacă el se naşte viu [art. 36 NCC, corespunzător text abrogat art. 7 alin. (2) din Decretul nr. 31/1954].

O aplicaţie a acestei reguli este prevăzută în materia moştenirii; astfel, art. 957 NCC stabilind capacitatea de a moşteni, prevede că „o persoană poate moşteni dacă există la momentul deschiderii succesiunii. Dispoziţiile art. 36, 53 şi 208 sunt aplicabile". În acelaşi sens art. 654 din Codul civil de la 1864: „Pentru a succede trebuie neapărat ca persoana ce succede să existe în momentul deschiderii succesiunii. Copilul conceput este considerat că există. Copilul născut mort este considerat că nu există"; de asemenea, art. 808 alin. (2) pre-

vede că este capabil de a primi prin testament oricine este conceput la epoca morţii testatorului.

Persoana care pretinde succesiunea în numele copilului trebuie să dovedească prin orice mijloace de probă admise de lege că el a fost conceput înainte de deschiderea succesiunii şi că s-a născut viu (nu şi viabil).

Articolul 412 NCC stabileşte că intervalul de timp cuprins între a trei suta şi a o sută optzecea zi dinaintea naşterii copilului este timpul legal al concepţiunii (a se vedea şi textul corespunzător anterior, respectiv art. 61 C.fam).

In favorem principum – „În favoarea principilor"

Act prin care împăratul german Frederic al II-lea recunoştea în 1232 o serie de privilegii ale marii nobilimi, precum dreptul de a bate monedă, de a avea jurisdicţie proprie, de a construi fortificaţii etc. Acest act imperial a constituit baza viitoarei organizări politice a Germaniei, în principate şi oraşe, cu o largă autonomie, care nu se mai aflau decât formal în componenţa imperiului.

Infra petita – „Mai puţin decât s-a cerut"

(v. **minus petita**)

In iudiciis universalibus res succedit loco pretii et pretium loco rei – „În judecăţile universale, un bun urmează în locul preţului şi preţul în locul bunului"

Expresie care explică mecanismul subrogaţiei reale cu titlu universal. Subrogaţia reală cu titlu universal are loc în cuprinsul unui patrimoniu şi se produce automat: valorile intrate în patrimoniul respectiv se subrogă celor ieşite, căpătând aceeaşi poziţie juridică pe care au avut-o valorile înlocuite; spre exemplu, în cazul contractului de vânzare-cumpărare locul lucrului vândut în cadrul patrimoniului va fi luat de preţul încasat, care, la rândul său, va fi înlocuit de lucrul nou în care a fost investit.

Aplicaţii ale acestui principiu regăsim în materia garanţiilor reale; art. 2355 NCC menţionează că „ipoteca mobiliară se menţine asupra bunului rezultat din transformarea bunului grevat", iar art. 2392 NCC, reglementând extinderea ipotecii asupra produselor, stabileşte că ipoteca se extinde şi asupra fructelor şi productelor bunului mobil ipotecat şi se consideră produs al bunului ipotecat orice bun care îl înlocuieşte sau în care trece valoarea acestuia.

In limine litis – „La începutul procesului (prima zi de înfăţişare)"

Prima zi de înfăţişare reprezintă acel termen din cadrul procesului civil la care părţile legal citate pot pune concluzii (art. 134 C.proc.civ.). Cele două condiţii trebuie îndeplinite cumulativ. Practica judiciară a stabilit că nu poate fi considerat ca prima zi de înfăţişare termenul la care părţile

nu au putut pune concluzii, deoarece cauza s-a amânat pentru lipsă de apărare sau termenul când, deşi părţile fuseseră legal citate, pârâtului nu i se comunicase cererea de chemare în judecată ori completul de judecată nu era legal constituit. În schimb, constituie prima zi de înfăţişare termenul la care sunt îndeplinite cele două condiţii, chiar dacă taxele de timbru s-au achitat după acest termen.

Prima zi de înfăţişare reprezintă un moment important al procesului, pentru că de acest moment legea leagă efectuarea unor acte de procedură. Astfel, la prima zi de înfăţişare instanţa va putea da reclamantului un termen pentru întregirea sau modificarea cererii, precum şi pentru a propune noi dovezi [art. 132 alin. (1) C.proc.civ.]. Dacă pârâtul a făcut cerere reconvenţională, reclamantul poate solicita un termen pentru a depune întâmpinare şi pentru a propune dovezile în apărare [art. 132 alin. (3) C.proc.civ.]. Dacă pârâtul nu a depus întâmpinare, preşedintele îi va pune în vedere, la prima zi de înfăţişare, să arate excepţiile, dovezile şi toate mijloacele sale de apărare, despre care se va face vorbire în încheierea de şedinţă (art. 118 C.proc.civ.). De asemenea, pârâtul nu poate invoca nulităţile relative care se referă la cererea de chemare în judecată sau la competenţa relativă decât până la prima zi de înfăţişare. Cererea reconvenţională poate fi depusă de către pârât odată cu întâmpinarea sau cel mai târziu până la prima zi de înfăţişare [art. 119 alin. (3) C.proc.civ.]. Tot până la acest termen pârâtul poate depune cererea privind chemarea în judecată a altei persoane care ar putea pretinde aceleaşi drepturi ca şi reclamantul [art. 57 alin. (2) C.proc.civ.], cererea privind chemarea în garanţie [art. 61 alin. (1) C.proc.civ.] şi cea privitoare la arătarea titularului dreptului [art. 65 alin. (1) C.proc.civ.].

In melius – „În bine"
(v. **non reformatio in peius**)

In omittendo – „Prin omisiune"
(v. **culpa in omittendo**)

In pari causa melior est causa possidentis – „Într-o pricină egală mai bună este situaţia celui ce posedă"

Regulă de drept potrivit căreia într-o acţiune în revendicare imobiliară, în cazul în care niciuna dintre părţi nu are titlu şi nici nu poate invoca un mod originar de dobândire a dreptului de proprietate, se va da câştig de cauză pârâtului, acesta fiind posesor; adesea, în practică cele două posesii sunt comparate, acordându-se preferinţă celui care îndeplineşte condiţiile cerute.

În cazul revendicării mobilelor dacă bunul pe care cineva s-a obligat succesiv să-l dea la două persoane este mobil, persoana pusă

în posesie este preferată şi rămâne proprietară, chiar când titlul său este cu dată posterioară, numai posesiunea să fie de bună-credinţă; dacă o persoană a vândut un bun mobil corporal unei alte persoane şi care devine astfel proprietar, însă continuă să păstreze bunul şi îl vinde încă o dată unei alte persoane căreia îi predă bunul, aceasta din urmă, dacă a fost de bună-credinţă, poate invoca dispoziţiile privitoare la dobândirea proprietăţii mobiliare prin posesia de bună-credinţă.

In pari causa possessor potior habere debet – „Într-o cauză egală trebuie ca posesorul să fie considerat mai puternic"

(v. **in pari causa melior est causa possidentis**)

In peius – „În rău"

(v. **non reformatio in peius**)

In personam – „Cu privire la persoană"

Se referă în general la orice act încheiat, la orice măsură luată sau activitate desfăşurată în considerarea unei persoane.

De exemplu, acţiunea penală nu poate fi pusă în mişcare decât **in personam**; nu poate fi trasă la răspundere penală decât o persoană certă. În schimb, urmărirea penală începe avându-se în vedere fapta considerată a fi infracţiune, deci **in rem.** Împăcarea operează **in personam**, numai cu privire la inculpatul cu care partea vătămată s-a împăcat, pe când retragerea plângerii prealabile are efecte **in rem**, cu privire la toţi făptuitorii. Măsurile preventive sunt măsuri procesuale **in personam**, pe când măsurile asigurătorii se iau **in rem**.

(v. şi **actio in personam**)

In persona propria

Expresia se referă la acele infracţiuni cu autor unic, infracţiuni care nu pot fi săvârşite decât de o singură persoană: mărturie mincinoasă, nedenunţare etc.

In rem – „Cu privire la lucru/fapt"

Expresia se referă în general la orice act încheiat, la orice măsură luată sau activitate desfăşurată în considerarea unei fapte sau a unui lucru.

(v. **actio in rem; in personam**)

In rem actio adversus eum est qui rem possidat. In personam actio adversus eum locum habet qui obligatus est nobis – „Acţiunea reală este îndreptată împotriva celui care posedă un (anumit) bun. Acţiunea personală este îndreptată împotriva celui care are o obligaţie faţă de noi".

Prin intermediul acţiunilor reale se valorifică un drept real, deci privitor la un bun, iar prin acţiunile personale se apără un drept de creanţă, personal.

(v. **actio in personam, actio in rem**)

In rem verso

(v. **actio de in rem verso**)

In solidum – „Cu toate bunurile”

Obligații **in solidum** sunt acele obligații caracterizate prin pluralitate de debitori, în cadrul cărora debitorul care a plătit întreaga datorie are numai în unele cazuri un drept de regres împotriva celorlalți codebitori.

În literatura juridică există controverse cu privire la existența acestei categorii de obligații, conturându-se în acest sens trei opinii. Potrivit unei prime opinii ori de câte ori mai mulți debitori sunt ținuți împreună la îndeplinirea unei obligații, fără ca solidaritatea să fie stipulată expres sau prevăzută de lege, atunci obligațiile lor sunt **in solidum**, iar nu solidare. Potrivit unei a doua opinii, existența obligațiilor **in solidum** este negată, considerându-se instituirea acestei grupe ca inutilă şi artificială, de vreme ce legea reglementează numai o formă de solidaritate pasivă. Potrivit celei de a treia opinii, adoptată de majoritatea doctrinarilor, obligațiile **in solidum** trebuie privite ca o categorie distinctă de obligații cu pluralitate de debitori, iar nu ca o formă a solidarității pasive; ele au următoarele trăsături:

a) pot izvorî din lege şi din acte juridice;

b) nu fac parte din categoriile obligațiilor divizibile, indivizibile ori solidare;

c) fiecare codebitor răspunde față de creditor pentru plata întregii datorii; şi

d) codebitorul care a plătit întreaga datorie, numai în unele cazuri are un drept de regres împotriva celorlalți codebitori (de exemplu, comitentul care a despăgubit victima se poate întoarce împotriva prepusului pentru a pretinde suma plătită), în timp ce în alte cazuri nu beneficiază de acest drept (de exemplu, asiguratorul care a reparat prejudiciul cauzat de asigurat nu poate pretinde restituirea sumei plătite către victimă).

Institutiones – „Instituții”

Manuale de drept destinate studenților care conțin o expunere metodică a materiei.

O astfel de lucrare a fost scrisă de Gaius (de asemenea, autor al lucrărilor „Comentariu asupra Legii celor XII Table” şi „Comentariu asupra edictului provincial”); câteva secole mai târziu a mai fost realizat un astfel de manual la ordinul lui Iustinian (527-565), folosindu-se şi Institutele lui Gaius.

(v. **Corpus Iuris Civilis**)

Instrumentum probationis – „Instrument probator”

Instrumentum sceleris – „Unealta crimei”

Prin această expresie sunt desemnate obiectele care au fost folosite la săvârşirea unei infracțiuni.

(v. **corpus delicti**)

Inter absentes – „Între absenți”

Contractul ia naştere prin acordul de voință al părților asupra

clauzelor contractuale, acord ce se realizează prin întâlnirea concordantă a ofertei cu acceptarea ofertei; momentul încheierii contractului este acela în care acceptarea ajunge la ofertant [art. 1186 alin. (1) NCC].

De asemenea, contractul se consideră încheiat în momentul în care destinatarul ofertei săvârşeşte un act sau un fapt concludent, fără a-l înştiinţa pe ofertant dacă, în temeiul ofertei, al practicilor statornicite între părţi, al uzanţelor sau potrivit naturii afacerii, acceptarea se poate face în acest mod [art. 1186 alin. (2) NCC].

Codul comercial de la 1887 a reglementat în art. 35-39 situaţia în care contractele se încheie între persoane care nu sunt de faţă (**inter absentes**), existând între ofertă şi acceptare un decalaj de timp. Codul comercial foloseşte expresia „contracte între persoane depărtate"; dar, pentru determinarea înţelesului acestei expresii trebuie să se aibă în vedere nu criteriul „spaţiu", ci criteriul „timp"; din acest motiv contractele încheiate prin telefon între persoane care se află la mare distanţă una de cealaltă, vor fi supuse regulilor încheierii contractelor între prezenţi.

Util ni se pare a prezenta şi teoriile (sistemele) formulate în literatura juridică pentru determinarea momentului încheierii contractului între absenţi: sistemul emisiunii (al declarării voinţei), sistemul expedierii acceptării (transmiterii), sistemul recepţiei (al primirii acceptării) şi sistemul informării (sau al cunoaşterii acceptării).

Deşi Codul comercial român a adoptat sistemul informării (art. 35), totuşi practic s-a aplicat sistemul recepţiei, instituindu-se prezumţia relativă potrivit căreia în momentul primirii de către ofertant a acceptării (corespondenţei) se consideră că acesta a luat cunoştinţă de ea; această prezumţie poate fi răsturnată de ofertant dovedind că, fără a fi în culpă, nu a putut să ia cunoştinţă de acceptare.

Sistemul informării a fost consacrat şi de Legea nr. 105/1992 (abrogată prin Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Codului civil) care în art. 84 alin. (1) prevede: contractul dintre părţi care au domiciliul sau sediul în state diferite se consideră încheiat la data când acceptarea a ajuns la cunoştinţa ofertantului. În schimb, Convenţia Naţiunilor Unite asupra contractului de vânzare internaţională de mărfuri (Viena 1980) a consacrat sistemul recepţiei, prevăzând că acceptarea unei oferte produce efecte în momentul în care ajunge la destinatar, în termenul prevăzut sau , dacă nu s-a prevăzut, într-un termen rezonabil (art. 18 pct. 2).

Inter arma silent leges – „Pe timp de război legile tac"

Adagiu formulat de Cicero care exprimă ideea că, ori de câte ori

intervine o stare de necesitate, organele statului pentru restabilirea situației pot decide dacă și în ce măsură se aplică legile aflate în vigoare. Acest adagiu are la baza formulării sale principiul **salus rei publicae suprema lex** (salvarea statului este suprema lege).

Expresia se întâlnește și în varianta mai cuprinzătoare: **Inter arma silent musae**.

Inter partes – „Între părți"

Actele juridice produc efecte numai cu privire la părțile actului, adică **inter partes**; convențiile n-au efect decât între părțile contractante (art. 973 C.civ.; art. 1270 NCC); actele juridice bilaterale nasc drepturi și obligații doar în sarcina părților (autorilor actului), iar actul juridic unilateral obligă numai pe autorul său. Este aplicarea cunoscutului adagiu **res inter alios acta aliis neque nocere neque prodesse potest** (ceea ce s-a convenit între alții nici nu vatămă și nici nu folosește altora).

Prin parte se desemnează acea persoană care încheie actul juridic, fie personal, fie prin reprezentant (legal ori convențional) și în privința căreia actul își produce efectele. Totuși, de la această regulă există unele excepții; astfel, avânzii-cauză, deși nu au participat la încheierea actului juridic, suportă efectele acestuia; avânzi-cauză sunt succesorii universali și cu titlu universal, succesorii cu titlu particular și creditorii chirografari; de asemenea, excepții sunt considerate și promisiunea faptei altuia, simulația, reprezentarea și acțiunile directe. Toate acestea sunt considerate excepții aparente de la principiul relativității efectelor actului juridic, singura excepție reală fiind stipulația pentru altul.

În unele situații, deși actele juridice produc efecte **inter partes**, acestea sunt opozabile și terților (spre exemplu, actele translative de proprietate care sunt opozabile **erga omnes**, actele constitutive ale societăților comerciale etc.). De asemenea, hotărârile judecătorești au efecte între părți, însă ele sunt opozabile și terților (**res iudicata inter partes tantum ius facit**).

(v. și **penitus extranei; res inter alios acta aliis neque nocere neque prodesse potest**)

Interpretandus est actus potius ut effectus praestet quam pereat – „Un act trebuie interpretat mai degrabă ca să producă efecte, decât să piară"

(v. **actus interpretandus est potius ut valeat quam ut pereat**)

Interpretatio cessant in claris – „Interpretarea încetează cu privire la textele clare"

Adagiul se referă la teoria textului clar, potrivit căreia interpretarea nu este necesară decât în cazul unor texte obscure sau imperfecte. Dacă înțelesul textului rezultă cu claritate din simpla sa

lecturare, atunci conţinutul acestuia, norma juridică, se aplică direct unei situaţii concrete, fără să mai fie supus unor consideraţii de echitate şi utilitate socială şi fără să se încerce determinarea voinţei legiuitorului.

Teoria textului clar este susceptibilă de serioase critici, în primul rând pentru că însăşi operaţiunea prin care se determină dacă un text este clar sau nu constituie o operaţiune de interpretare. Nu imperfecţiunea textului normei juridice determină necesitatea interpretării, ci caracterul general al acestor norme care, pentru a putea fi aplicate la situaţii concrete, particulare, trebuie supuse unei operaţiuni logico-raţionale (interpretarea), în vederea stabilirii sensului şi compatibilităţii cu ipoteza avută în vedere.

Interpretatio declarativa – „Interpretare literală"

Interpretarea literală se caracterizează prin faptul că norma juridică se aplică exact relaţiilor sociale pe care le reglementează, sfera acestor relaţii nefiind nici mărită, nici micşorată prin interpretare. Acest tip de interpretare se datorează în general clarităţii textului interpretat; ea are un caracter excepţional, pentru că, de regulă, normele juridice sunt interpretate într-un mod extensiv sau restrictiv datorită specificităţii lor.

(v. şi **interpretatio cessant in claris**)

Interpretatio extensiva – „Interpretare extensivă"

Prin interpretarea extensivă se lărgeşte sfera de acţiune a normei interpretate, aplicând-o şi unor situaţii care nu au fost avute în vedere de legiuitor în momentul edictării normei respective. Nu orice normă poate fi interpretată în acest mod, domeniul de aplicare al interpretării extensive fiind bine determinat. Astfel, pot fi interpretate extensiv normele generale cu caracter de principiu, precum şi dispoziţiile exemplificative. Nu se poate aplica interpretarea extensivă în cazul normelor excepţionale, al normelor care instituie prezumţii legale, al normelor penale cu caracter represiv; de asemenea, nu pot fi interpretate în mod extensiv dispoziţiile fiscale cu caracter oneros şi nici cele care stabilesc competenţa autorităţilor publice. Pentru ca prin interpretare să se obţină o aplicare mai largă a normei juridice, se folosesc procedee specifice, precum lărgirea conceptelor, analogia şi inducţia. Acest tip de interpretare se foloseşte, în general, pentru a soluţiona situaţiile practice care nu sunt reglementate în mod expres de o anumită normă, pentru a adapta tot timpul dreptul la evoluţia relaţiilor sociale; acesta este un sistem logic, alcătuit din norme aflate în relaţie una cu cealaltă, iar interpretarea extensivă contribuie tocmai la păstrarea coerenţei acestui sistem.

(v. şi **analogia iuris**)

Interpretatio restrictiva – „Interpretare restrictivă"

Prin interpretarea restrictivă interpretul restrânge sfera de acțiune a normei interpretate pentru că aceasta este prea largă în raport cu cazurile ce pot fi încadrate în textul normei respective. Acest tip de interpretare este obligatoriu pentru anumite categorii de norme: dispozițiile excepționale, normele prin care se instituie prezumții legale, normele penale cu caracter represiv, dispozițiile fiscale oneroase şi dispozițiile prin care se stabileşte competența autorităților publice. Procedeele interpretării restrictive sunt: considerarea rațiunii legii, distincțiile şi argumentul **a contrario**.

Inter se – „(Relații) între ei"

Expresie utilizată, în general, pentru a desemna acele relații care se stabilesc între membrii unei comunități, spre deosebire de cele stabilite între o astfel de comunitate şi altele. În limbajul juridic această expresie se referă la raporturile juridice care există între părțile unei convenții, pentru a le deosebi de raporturile încheiate între aceste părți şi terți.

Inter vivos – „Între vii"

Actul juridic civil **inter vivos** este acel act care îşi produce efectele necondiționat de moartea autorului ori autorilor lui.

(v. şi **mortis causa**)

In toto iure genus per speciem derogatur – „În întregul drept, genul se derogă prin specie/în întreg dreptul de la regula generală se poate deroga prin cea specială"

(v. **specialia generalibus derogant**)

Intra vires hereditatis – „În limitele activului succesoral"

Ca şi efect al acceptării moştenirii art. 1114 alin. (2) NCC prevede expres că moştenitorii legali şi legatarii universali sau cu titlu universal răspund pentru datoriile şi sarcinile moştenirii numai cu bunurile din patrimoniul succesoral, proporțional cu cota fiecăruia.

Sub imperiul Codului civil din 184 succesiunea putea fi acceptată sub beneficiu de inventar (**beneficium inventarii**), ce presupunea că nu are loc confuziunea între patrimoniul succesoral şi cel al succesorului. Potrivit art. 713 C.civ. în cazul acceptării sub beneficiu de inventar, bunurile moştenitorului nu pot fi urmărite pentru plata datoriilor şi sarcinilor succesiunii; răspunderea sa este limitată doar la bunurile moştenite, bunurile sale proprii neputând fi urmărite, chiar dacă pasivul succesoral întrece activul.

(v. şi **ultra vires hereditatis**)

Intuitu personae – „Având în vedere persoana"

Caracterizează acele acte juridice la a căror încheiere considerația persoanei cocontractante

a fost determinantă; obligaţiile contractate **intuitu personae** sunt obligaţii de a da şi a face (nu şi a nu face) care pot fi executate în natură numai de către debitor, iar nu şi de către creditor ori o terţă persoană. Executarea silită a acestor obligaţii nu este posibilă decât prin echivalent bănesc, iar nu şi în natură; astfel de obligaţii sunt netransmisibile, contractul încetând prin moartea persoanei în considerarea căreia a fost încheiat; eroarea asupra persoanei (**error in personam**) atrage nulitatea relativă a actului încheiat.

Inventio – „Invenţia"

Retorica cuprinde patru părţi: invenţia, dispoziţia, elocuţiunea şi acţiunea. Invenţia se ocupă cu studiul mijloacelor prin care oratorul poate comunica altora convingerile şi sentimentele sale; într-o altă definiţie, invenţia este apreciată ca fiind activitatea intelectuală care produce şi oferă oratorului mijloacele necesare pentru a-şi dezvolta şi îmbogăţi subiectul discursului său. Se apreciază că pentru invenţie sunt necesare trei elemente: geniul, atenţia şi metoda.

Invito beneficium non datur – „Nu se acordă o binefacere împotriva voinţei"; (nimeni nu poate fi silit să accepte o favoare împotriva voinţei sale)

Pentru încheierea unui contract de donaţie este necesar şi consimţământul donatarului, căci donaţia, deşi este un contract unilateral ce obligă numai una din părţi (donatorul), presupune acordul de voinţă al părţilor; cu atât mai mult este necesar consimţământul donatarului dacă donaţia este cu sarcină, situaţie în care donatarul este obligat să execute sarcina, în caz contrar donatorul poate solicita, fie executarea silită, fie revocarea.

Oferta de donaţie poate fi revocată cât timp ofertantul nu a luat cunoştinţă de acceptarea destinatarului; incapacitatea sau decesul ofertantului atrage caducitatea ofertei [art. 1013 alin. (1)].

Oferta nu mai poate fi acceptată după decesul destinatarului ei; moştenitorii destinatarului pot însă comunica acceptarea făcută de acesta [art. 1013 alin. (2)].

Iocandi causa – „Din glumă/joacă"

Pentru ca un act juridic să producă efecte consimţământul trebuie să fie dat cu intenţia de a se obliga; manifestarea de voinţă făcută în glumă nu produce efecte juridice.

Buna-credinţă a părţilor trebuie să se manifeste nu numai în faza încheierii contractului, ci şi în faza de negociere fiind contrară exigenţelor bunei-credinţe, între altele, conduita părţii care iniţiază sau continuă negocieri fără intenţia de a încheia contractul [art. 1183 alin. (3) NCC].

Ipso facto – „Prin faptul însuşi/în virtutea faptului însuşi"

Expresie folosită pentru a arăta că un fapt, un lucru nu mai necesită explicaţii, el fiind înţeles de la sine.

Sinonim **eo ipso.**

Ipso iure – „Prin dreptul însuşi"

Is de cuius succesione agitur – „Cel despre a cărui succesiune este vorba"

(v. **de cuius**)

Iter criminis – „Drumul acuzaţiei" (infracţiunii)

Se foloseşte pentru a indica desfăşurarea activităţii infracţionale de la primul act de executare până la producerea rezultatului socialmente periculos şi până la momentul epuizării faptului, adică până la ultima evoluţie posibilă a acestui rezultat.

Iudex damnatur, cum nocens absolvitur – „Judecătorul este condamnat când este achitat un vinovat (un rău-făcător)"

Iudex ne procedat ex officio – „Judecătorul nu se sesizează din oficiu"

(v. **Nemo iudex sine actore**)

Iudicatum solvi – „A fi dispensat de sentinţă"

(v. **cautio iudicatum solvi**)

Iudicium – „Judecată/proces/scaun de judecată"

Cuvântul desemna în dreptul roman, în general, ceea ce se înţelege astăzi prin proces. În perioada medievală în Ţara Românească **iudicium** avea şi sensul de scaun de judecată.

În prezent, în literatura de specialitate procesul civil a fost definit ca fiind „activitatea desfăşurată de către instanţă, părţi, organe de executare şi alte persoane sau organe care participă la înfăptuirea de către instanţele judecătoreşti a justiţiei în pricinile civile, în vederea realizării sau stabilirii drepturilor şi intereselor civile deduse judecăţii şi executării silite a hotărârilor judecătoreşti sau a altor titluri executorii, conform procedurii prevăzute de lege". De asemenea, procesul penal este „activitatea reglementată de lege, desfăşurată de organele competente, cu participarea părţilor şi a altor persoane, în scopul constatării la timp şi în mod complet a faptelor ce constituie infracţiuni, astfel ca orice persoană care a săvârşit o infracţiune să fie pedepsită potrivit vinovăţiei sale şi nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală". Procesul civil parcurge, de regulă, două faze: faza de judecată (**cognitio**) şi faza executării silite (**executio**), în timp ce procesul penal este structurat, de obicei, în trei faze: urmărirea penală, judecata şi punerea în executare a hotărârii penale.

Iudicium rescindens – „Judecarea cererii de revizuire"

Se referă la judecarea în principiu a cererii de revizuire. În această etapă şedinţa se desfăşoară în camera de consiliu, fără citarea părţilor şi fără participarea procurorului. Deci această fază nu este guvernată de principiile publicităţii, oralităţii şi contradictorialităţii. Instanţa examinează dacă cererea de revizuire este făcută în condiţiile prevăzute de lege şi dacă din probele strânse în cursul cercetării efectuate de procuror rezultă date suficiente pentru admiterea în principiu. În baza celor constatate, instanţa dispune prin încheiere admiterea în principiu a cererii de revizuire sau, prin sentinţă, respingerea acesteia [art. 403 alin. (3) C.proc.pen.]. Adoptând soluţia admiterii în principiu, instanţa poate lua unele măsuri: să suspende motivat, în tot sau în parte, executarea hotărârii supuse revizuirii ori să ia, în condiţiile legii, orice măsură preventivă (art. 404 C.proc.pen.). De asemenea, în cazul admiterii în principiu a cererii de revizuire pentru existenţa unor hotărâri ce nu se pot concilia, cauzele în care aceste hotărâri au fost pronunţate se reunesc în vederea rejudecării (art. 404 alin. ultim). Sentinţele prin care se respinge cererea de revizuire date în această fază potrivit art. 403 alin. (3) C.proc.pen. sunt supuse aceloraşi căi de atac ca şi hotărârile la care se referă revizuirea. În Codul român de procedură penală s-a adoptat sistemul competenţei unitare în ceea ce priveşte revizuirea, în sensul că aceeaşi instanţă realizează atât judecarea cererii de revizuire în principiu (**iudicium rescindens**), cât şi rejudecarea cauzei în fond (**iudicium rescinssorium**).

(v. şi **iudicium rescinssorium**)

Iudicium rescinssorium – „Rejudecarea cauzei în fond"

Se referă la rejudecarea unei cauze în fond după admiterea cererii de revizuire. Această a doua fază a revizuirii se desfăşoară potrivit regulilor de procedură privind judecata în primă instanţă. Instanţa poate administra din nou probele care au fost efectuate în cursul primei judecăţi sau cu ocazia admiterii în principiu a cererii de revizuire (art. 405 C.proc.pen.). Instanţa poate respinge cererea de revizuire când constată că este neîntemeiată sau, în cazul în care constată că este întemeiată, anulează hotărârea în măsura în care a fost admisă cererea de revizuire sau hotărârile care nu se pot concilia şi pronunţă o nouă hotărâre potrivit dispoziţiilor art. 345-353 care se aplică în mod corespunzător. Sentinţa instanţei de revizuire dată în această fază este supusă aceloraşi căi de atac ca şi hotărârile la care se referă revizuirea (art. 407 C.proc.pen.).

(v. şi **iudicium rescindens**)

Iura ad rem – „Drepturi de creanță"

Drepturi subiective civile relative şi patrimoniale pe care titularul (subiectul activ-creditorul), le exercită contra unei anumite persoane (subiectul pasiv-debitorul) spre a-l obliga să dea, să facă sau să nu facă ceva; se mai foloseşte şi expresia **ius in personam**.

Iura generaliter constituuntur – „Dreptul este stabilit pentru toți"

(v. **iura non in singulas personas sed generaliter constituuntur**)

Iura in re – „Drepturi reale"

Drepturi subiective civile absolute şi patrimoniale pe care titularul (subiectul activ) le exercită în mod direct asupra unui lucru determinat, fără a fi necesară intervenția altei persoane.

Iura non in singulas personas sed generaliter constituuntur – „Normele de drept nu se constituie în vederea unei singure persoane, ci în mod general (cu privire la toate persoanele)"

Expresie ce desemnează caracterul general al normei juridice care constă în faptul că ea se adresează nu unor subiecte individuale sau colective concrete, ci unui cerc nelimitat de persoane.

Iura novit curia – „Curia (judecătorul) cunoaşte legea/ normele de drept"

În sistemul nostru de drept există prezumția absolută că judecătorul cunoaşte legea; această prezumție rezultă din principiul general conform căruia „nimeni nu se poate prevala de necunoaşterea legii".

Existența acestei prezumții a determinat conturarea principiului inadmisibilității probei normelor juridice, conform căruia normele de drept, indiferent de forma în care sunt exprimate, nu pot forma obiectul probațiunii judiciare.

Principiul inadmisibilității probei normelor juridice se referă numai la legea română, deoarece în ceea ce priveşte legea străină, art. 2562 NCC (art. 7 din Legea nr. 105/1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat) prevede dovada conținutului legii străine.

Iure et nomine alieno – „În virtutea dreptului şi în numele altuia"

Expresie folosită atunci când o persoană acționează în numele şi în virtutea dreptului altei persoane. De exemplu, reprezentanții legali ai persoanelor care nu au capacitate de exercițiu, când încheie acte juridice în această calitate [art. 43 alin. (2) NCC] acționează **iure et nomine alieno**.

(v. şi **nomine et iure proprio**)

Iure hereditatis – „În temeiul dreptului la succesiune"

Expresia se referă la dreptul procesual pe care îl dobândeşte un

succesor al unei părți ca urmare a acceptării moştenirii. Astfel, în cadrul procesului penal, atunci când victima infracțiunii decedează ca urmare a altor factori decât infracțiunea, moştenitorii care au acceptat succesiunea pot exercita acțiunea civilă **iure hereditatis**.

Iure naturae aequum est neminem cum alteris detrimento et iniuria fieri locupletiorem – „Potrivit dreptului natural este echitabil ca nimeni să nu devină mai bogat în dauna altuia şi pe nedrept"

Această expresie are la bază principiul moral conform căruia nimănui nu-i este permis să se îmbogățească în dauna altuia, dacă nu are niciun titlu sau temei. Acest principiu a determinat în plan juridic apariția instituției „îmbogățirii fără justă cauză" sau „fără just temei".

Prin îmbogățirea fără just temei se înțelege faptul juridic prin care patrimoniul unei persoane se măreşte pe seama patrimoniului unei alte persoane fără ca pentru aceasta să existe un temei juridic.

Deşi Codul civil din 1864 nu prevedea îmbogățirea fără just temei ca izvor de obligații, totuşi conținea aplicații ale acestui principiu:

a) proprietarul unui teren culege fructele numai dacă a plătit semănăturile, arăturile şi munca depusă de alții (art. 484 C.civ.);

b) proprietarul care a ridicat o construcție pe terenul său cu materialul altuia este obligat să plătească contravaloarea materialului (art. 493 C.civ.);

c) orice persoană care a făcut cheltuieli pentru conservarea unui lucru ce nu este al său are dreptul la restituirea lor; spre exemplu, accipiensul de la solvens (art. 997 C.civ.), depozitarul de la deponent (art. 1618 C.civ.), creditorul gajist de la debitor (art. 1691 C.civ.) etc.

Practica judecătorească a făcut aplicația acestui principiu şi în alte situații: îmbunătățirile făcute de chiriaşi imobilului închiriat, prestarea unei munci în lipsa unui contract de muncă, însă pe baza promisiunii că persoana în cauză va fi angajată.

Noul Cod civil reglementează îmbogățirea fără justă cauză în art. 1345-1.348, stabilind ca şi principiu că „cel care în mod neimputabil s-a îmbogățit fără justă cauză în detrimentul altuia este obligat la restituire, în măsura pierderii patrimoniale suferite de cealaltă persoană, dar fără a fi ținut dincolo de limita propriei sale îmbogățiri".

Îmbogățirea este justificată când rezultă din:

a) executarea unei obligații valabile;

b) neexercitarea de către cel păgubit a unui drept contra celui îmbogățit;

c) dintr-un act îndeplinit de cel păgubit în interesul său personal şi exclusiv, pe riscul său ori, după caz, cu intenția de a gratifica.

Restituirea nu este datorată decât dacă îmbogăţirea subzistă la data sesizării instanţei [art. 1347 alin. (1) NCC].

Cererea de restituire are un caracter subsidiar, astfel că aceasta nu este admisibilă dacă cel prejudiciat are dreptul la o altă acţiune pentru a obţine ceea ce îi este datorat.

Iurisdictio – „Împărţirea dreptăţii/a spune dreptul"

În dreptul roman termenul desemna puterea magistratului de a supraveghea îndeplinirea legislaţiunilor şi de a pronunţa o sentinţă ce soluţiona litigiul dintre părţi. Acest sens s-a păstrat, în principiu, şi în dreptul modern. În prezent funcţia esenţială a judecătorului este de a împărţi dreptatea, adică de a soluţiona litigiile apărute între părţi, de a judeca cauza, de „a spune dreptul" (**iurisdictio**) şi de a impune executarea forţată a hotărârilor (**imperium**). Deci judecătorul are rolul de a înfăptui justiţia al cărei monopol este deţinut de stat. De la principiul că justiţia este monopol de stat există însă o excepţie, oarecum parţială, reglementată de Codul de procedură civilă: arbitrajul. Este o excepţie parţială, întrucât arbitrul are numai dreptul de a soluţiona litigiul printr-o hotărâre arbitrală, adică **iurisdictio,** dar nu are şi dreptul de a ordona executarea ei, adică **imperium.** Pentru a putea fi executată, hotărârea arbitrală trebuie să fie învestită cu formulă executorie de către instanţa judecătorească.

(v. şi **imperium**)

Iuris et de iure – „(Prezumţie) de drept şi din drept"; (prezumţia absolută)

Prezumţiile sunt consecinţele ce legea sau judecătorul trage dintr-un fapt cunoscut la un fapt necunoscut (art. 1199 C.civ.). Este prezumţie absolută acea prezumţie stabilită de lege care nu poate fi răsturnată prin niciun mijloc de probă. Acest tip de prezumţii constituie excepţia, regula fiind că prezumţiile pot fi răsturnate prin proba contrară, cu alte cuvinte că prezumţiile sunt de obicei relative (**iuris tantum**). La rândul lor prezumţiile absolute se împart în prezumţii legale absolute ce apără un interes general şi prezumţii legale absolute ce apără un interes personal. Prezumţiile absolute din prima categorie nu pot fi răsturnate prin niciun mijloc de probă, iar cele din a doua categorie pot fi răsturnate numai prin mărturisire judiciară.

(v. şi **iuris tantum**)

Iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere – „Principiile (regulile) dreptului sunt acestea: să trăieşti cinstit, să nu vatămi pe altul, să dai fiecăruia ceea ce este al său."

Această maximă formulată de Ulpian a fost preluată şi de Andro-

nache Donici în Manualul său juridic din 1814: „Fiinţa dreptăţii este ca viaţa omului să fie cinstită, pe nimeni să nu vatăme şi lucrul străin să-l dea al cui este".

Iurisprudentia – „Jurisprudenţa"

În dreptul roman prin termenul **iurisprudentia** se înţelegea ştiinţa dreptului dezvoltată de către jurisconsulţi.

În prezent, termenul şi-a schimbat într-o anumită măsură sensul, prin jurisprudenţă înţelegându-se autoritatea care se degajă din precedentele judiciare.

În dreptul anglo-saxon este recunoscută calitatea de sursă de drept a precedentului judiciar. În cazul în care pentru o anumită cauză dedusă judecăţii nu există o lege scrisă aplicabilă, judecătorul este îndreptăţit să creeze o regulă de drept aplicabilă situaţiei de fapt respective şi să-şi întemeieze decizia pe acea regulă. O astfel de hotărâre este obligatorie pentru instanţele inferioare şi pentru instanţele egale în grad cu cea care a pronunţat-o, deci este aplicabilă **erga omnes**. Cu toate acestea judecătorul care va fi învestit ulterior cu soluţionarea unei cauze asemănătoare nu va face o aplicare mecanică a deciziei anterioare, ci va avea un rol creator, în sensul că va trebui să aleagă dintre toate deciziile care soluţionează situaţii asemănătoare pe acelea care constituie într-adevăr precedente judiciare şi să nu le ia în considerare pe cele care sunt greşite sau care încalcă un drept fundamental.

Iurisprudentia est divinarum atque humanorum rerum notitia iusti atque iniusti scientia – „Ştiinţa dreptului este cunoaşterea lucrurilor divine şi umane, ştiinţa de a deosebi ceea ce este drept de ceea ce este nedrept"

Iuris tantum – „Numai de drept" (prezumţie relativă)

Prezumţiile relative sunt prezumţiile care pot fi răsturnate prin proba contrară. Acest tip de prezumţii constituie regula, legea instituind prezumţii absolute (care nu pot fi răsturnate prin nici un mijloc de probă) decât în mod excepţional.

(v. şi **iuris et de iure**)

Ius ad bellum – „Dreptul la război"

Expresie prin care se desemna în dreptul internaţional clasic competenţa unui stat de a recurge la forţă în raporturile internaţionale. **Ius ad bellum** nu mai este admis de dreptul internaţional contemporan care a consacrat expres principiul nefolosirii forţei şi a ameninţării cu forţa.

Ius adcrescendi – „Dreptul de acrescământ"

Dreptul de acrescământ (de adăugire) este dreptul beneficiarului unui legat conjunctiv sau

moştenitor legal de a primi şi partea de moştenire ce revenea colegatarului ori comoştenitorului legal care nu a dorit ori nu a putut să primească legatul, respectiv moştenirea; aşadar, dreptul de acrescământ funcţionează atât în cazul legatului conjunctiv (când conjuncţia între legate este verbală şi reală ori numai reală), cât şi a moştenirii legale; în ambele cazuri acesta operează obligetoriu şi cu sarcini.

Pentru a opera dreptul de acrescământ în cazul legatului conjunctiv se cer a fi întrunite următoarele condiţii:

a) să existe o pluralitate de legatari;

b) dispoziţiile făcute în favoarea lor să aibă acelaşi obiect;

c) fiecare colegatar să aibă vocaţie la întregul obiect al legatului;

d) unul ori mai mulţi colegatari să nu poată ori să nu dorească să primească legatul.

În cazul moştenirii legale, de partea (din succesiune) moştenitorului care renunţă, nu vrea să vină la moştenire ori este nevrednic, vor beneficia ceilalţi moştenitori potrivit cotelor ce li se cuvin.

Ius antiquum – „Drept vechi"

Expresie prin care sunt denumite lucrările juriştilor clasici romani; se mai foloseşte şi termenul **ius** (drept).

Ius appellationis – „Drept de apel"

Apelul este calea de atac prin care partea interesată sau procurorul solicită, instanţei ierarhic superioare aceleia care a dat hotărârea, reformarea acesteia în condiţiile prevăzute de lege. Apelul este o cale de atac ordinară, comună, devolutivă, de reformare şi suspensivă de executare.

Dreptul de apel reprezintă o componentă a dreptului la acţiune, astfel că pentru exerciţiul acestuia trebuie îndeplinite condiţiile generale ale dreptului la acţiune la care se mai adaugă unele condiţii specifice (cum ar fi nerenunţarea la acest drept, atacarea unei hotărâri susceptibile de apel etc.).

Ius armorum – „Dreptul de a se înarma"

Expresia se referă la dreptul statelor de a lua măsuri cu caracter defensiv pe teritoriul propriu, fără însă ca aceste măsuri să aibă un caracter de ostilitate faţă de celelalte state. Acest drept care nu este decât un aspect al dreptului de legitimă apărare, constituie o prerogativă a suveranităţii statelor.

Ius belli – „Dreptul războiului"

Expresie sinonimă cu **ius ad bellum**; este preferată această ultimă expresie, deoarece **ius belli** într-o traducere literală înseamnă „dreptul războiului" (adică totalitatea regulilor care trebuie respectate în caz de război).

(v. şi **iustum bellum**)

Ius cogens – „Dreptul constrângător"

Expresia denumeşte normele de drept internaţional public care sunt obligatorii pentru toate statele. Această noţiune este definită în textul Convenţiei de la Viena cu privire la dreptul tratatelor (1969) în art. 53 intitulat „Tratate în conflict cu o normă imperativă a dreptului internaţional general (**ius cogens**)": o normă a dreptului internaţional general este o normă acceptată şi recunoscută de comunitatea internaţională a statelor în ansamblul ei drept normă de la care nu este permisă nicio derogare şi care nu poate fi modificată decât printr-o nouă normă a dreptului internaţional general, având acelaşi caracter. Această formulare foarte generală şi lipsa oricărui exemplu din textul convenţiei au generat numeroase discuţii în literatura de specialitate cu privire la ceea ce cuprinde **ius cogens**. S-a admis că principiile generale ale dreptului internaţional, dispoziţiile Cartei O.N.U. privind interdicţia recursului la forţă sau regulile de drept internaţional cu caracter umanitar, fac parte din **ius cogens**. Efectele normelor de drept internaţional la care se referă art. 53 din convenţie sunt deosebit de puternice cu privire la tratatele internaţionale. Este interzisă orice derogare de la ele, orice tratat care, în momentul încheierii sale, este în conflict cu o normă a dreptului internaţional general fiind nul. În plus, dacă survine o normă imperativă a dreptului internaţional general (**ius cogens superveniens**), orice tratat existent, care este în conflict cu această normă, devine nul şi îşi încetează efectele (art. 64). Această prevedere este importantă pentru adaptarea normelor imperative la realităţile internaţionale. Se mai întâlneşte şi în formularea **ius cogens gentium**.

Ius dispositivum – „Dreptul dispozitiv"

Expresia se referă la normele juridice dispozitive, la acele norme care acordă posibilitatea unui larg comportament subiecţilor de drept. Aceste norme pot fi permisive, atunci când permit o anumită conduită, sau supletive, care, atunci când subiecţii tac, suplinesc voinţa acestora, dispunând într-un mod determinat. Normele dispozitive sunt preponderente în cadrul dreptului privat.

(v. şi **ius imperativum**)

Ius duplex – „Drept care are două părţi"

(v. **duplex ius**)

Ius eminens – „Drept superior"

Drept pe care seniorul feudal şi-l păstra asupra feudului, după ce acesta era acordat vasalului, în schimbul îndeplinirii de către acesta a obligaţiilor pe care şi le asumase. În epoca feudală, asupra unui teren se exercitau două drepturi reale, dintre care niciunul

nu poate fi încadrat în conceptul clasic de proprietate sau de dezmembrământ al acesteia. Exista, pe de o parte, **ius eminens,** drept de stăpânire superior al seniorului, şi, pe de altă parte, **ius utile**, dreptul vasalului care izvora din contractul de vasalitate. **Ius eminens** avea un conținut complex. Consta, în primul rând, în dreptul seniorului de a cere îndeplinirea obligațiilor vasalice principale: **consilium et auxilium**; acestea erau obligații deosebit de importante, având în vedere caracterul **intuitu personae** al contractului de vasalitate. Inițial, feudul era viager, însă treptat, vasalul a dobândit posibilitatea de a-şi transmite drepturile asupra acestuia fiului cel mai mare, seniorul având dreptul să perceapă o taxă pentru această operațiune. Feudul nu putea fi înstrăinat de către vasal decât cu acordul seniorului care trebuia să-l agreeze pe dobânditor, acesta urmând să devină noul său vasal. De asemenea, seniorul avea dreptul să perceapă diverse impozite, precum şi danii în natură. El era cel care exercita atribuțiile judecătoreşti în cadrul domeniului său, mai ales în ceea ce priveşte proprietatea funciară. De **ius eminens** dispuneau şi conducătorii statelor feudale în virtutea lor de vârfuri ale ierarhiei feudale. De această dată dreptul regelui ca mare senior se exercita asupra întregului teritoriu al statului, datorită concepției patrimoniale cu privire la puterea politică, concepție tipic feudală, rezultat al aplicării în această perioadă a unor instituții ale dreptului privat roman în sfera publică a statului. Deşi în Țările Române nu exista o astfel de concepție, ea fiind specifică Europei catolice, domnitorul se bucura de **ius eminens** asupra întregului teritoriu al țării. Treptat, odată cu redescoperirea din punct de vedere ştiințific a dreptului roman şi revigorarea concepțiilor clasice despre proprietate, în condițiile declinului societății feudale, cele două drepturi reale medievale **ius eminens** şi **ius utile** au suferit transformări profunde. **Ius utile** a fost înlocuit cu dreptul de proprietate în sensul clasic al termenului, devenind singurul drept real asupra terenului. **Ius eminens** sub influența concepțiilor politice moderne a fost înlocuit cu suveranitatea statului, cu dreptul suveran al acestuia asupra teritoriului (acest drept a fost numit în literatura de specialitate drept real instituțional). Din acest punct de vedere, impozitul funciar a înlocuit drepturile seniorului.

Noțiunea de **ius eminens** se mai întâlneşte şi în variantele **dominium eminens** sau **dominium directum.**

(v. şi **consilium et auxilium; ius utile**)

Ius est ars boni et aequi – „Dreptul este arta binelui şi a echității"

Definiție a dreptului formulată de Celsus în care este reflectată

dependența normelor juridice de cele morale. În concepția juridică romană, dincolo de aspectul său pozitiv, dreptul avea ca fundament „binele", pentru că numai acesta se putea impune individului. Dreptul astfel conceput era un produs al conștiinței morale a societății și al rațiunii individuale.

(v. și **ius naturale**)

Ius fetiale – „Dreptul fețial"

În cadrul statului roman, problemele referitoare la relațiile internaționale erau de competența Senatului și a Colegiului fețialilor; acest colegiu avea un rol important în declanșarea războiului, rezolvarea diferendelor, încheierea păcii etc. Fețialii rezolvau aceste probleme aplicând normele cuprinse într-un cod cu caracter religios denumit **ius fetiale**, care cuprindea norme privitoare la încheierea tratatelor, la declararea războiului, la extrădare etc.

Ius gentium – „Dreptul ginților/popoarelor"

Această formulă a avut de-a lungul timpului diferite accepțiuni, în funcție de perioada istorică în care s-a folosit. În dreptul roman, **ius gentium** era definit ca drept natural, care, potrivit lui Gaius, a apărut odată cu umanitatea și care era diferit de dreptul civil. **Ius gentium** avea un conținut extins, cuprinzând pe lângă norme care reglementau relațiile dintre state și norme privitoare la raporturile dintre cetățenii romani și peregrini, precum și la raporturile dintre aceștia din urmă. În epoca modernă, prin operele unor autori, precum Grotius sau Puffendorf, expresia respectivă a căpătat înțelesul de drept internațional diferit de dreptul natural, **ius naturae**; în prezent, însă, formula **ius gentium,** dovedindu-se neadecvată pentru a desemna cu precizie domeniul dreptului internațional, este din ce în ce mai puțin folosită, fiind preferată sintagma „drept internațional".

Ius imperativum – „Dreptul obligatoriu"

Expresie care se referă la normele imperative, norme de la care subiecții nu se pot abate. Aceste norme se clasifică în norme onerative (cele care impun o anumită conduită) și prohibitive (cele care interzic o anumită conduită). Normele imperative sunt preponderente în dreptul public, însă se întâlnesc și în cadrul dreptului privat. În cadrul dreptului internațional public, normele imperative sunt denumite **ius cogens**, existența și acțiunea lor fiind prevăzută în Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor (1969).

(v. **ius cogens; ius dispositivum**)

Ius in bello – „Dreptul aplicabil în război"

Expresie prin care se desemnează totalitatea normelor cu caracter internațional ce reglemen-

tează comportamentul şi responsabilitatea statelor şi a combatanţilor în timp de război.

Ius in personam – „Dreptul cu privire la persoană"
(v. **iura ad rem**)

Ius in re – „Dreptul cu privire la lucru"
(v. **iura in re**)

Ius legationis – „Dreptul de legaţiune"
Indică dreptul statelor de a trimite şi de a primi agenţi diplomatici; este o prerogativă a suveranităţii.

Ius naturale – „Drept natural"
Conceptul de drept natural, prefigurat în cadrul gândirii juridice romane, a fost dezvoltat mai ales în perioada modernă, fiind considerat un drept anterior şi superior statului, conform cu raţiunea universală şi deci acelaşi la toate popoarele şi în toate timpurile.

Dincolo de criticile care pot fi aduse acestei concepţii, existenţa dreptului natural este fundamentată pe nevoia spirituală a omului de a trăi în societate (**appetitus societatis**); el nu este altceva decât transpunerea şi adaptarea în plan social a imperativelor morale individuale, este „conştiinţa morală a justiţiei aşa cum trăieşte în societatea respectivă", cum spunea Mircea Djuvara.

Dreptul natural astfel conceput nu este un drept ideal, o simplă abstracţie total ruptă de realitate, ci constituie un drept real şi aplicabil care se impune în mod direct subiecţilor de drept şi legiuitorului însuşi în procesul de creare a dreptului pozitiv. Această realitate, pentru prima dată evidenţiată de reprezentanţii şcolii dreptului natural, este din ce în ce mai vizibilă în societatea contemporană caracterizată de rapida dezvoltarea a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului. Cum altfel, dacă nu ca un drept natural, ca o conştiinţă morală a societăţii ar putea fi conceput dreptul constituţional în calitatea sa de drept care constituie statul şi îl limitează în tendinţa sa de acaparare a societăţii civile şi de limitare a libertăţilor individuale? Din acest punct de vedere dreptul constituţional nu poate fi gândit ca un ansamblu de norme edictate de stat; dacă ar fi aşa limitarea statului nu s-ar mai putea produce. Controlul constituţionalităţii legilor, expresia cea mai autoritară a dreptului constituţional în activitatea sa de îngrădire a tendinţelor hegemonice ale statului, nu poate fi legitimat decât în măsura în care acest drept este conceput, în primul rând, ca o reflectare a moralei sociale, ca un ansamblu de principii generale care constituie şi îndreptăţesc statul să existe şi, numai în al doilea rând, ca un ansamblu de norme edictate de stat.

Ius naturale, id quod semper aequum ac bonum est – „Dreptul

natural este ceea ce întotdeauna e echitabil şi bun"

(v. **ius naturale**)

Ius non scriptum – „Drept nescris"

Expresie introdusă în dreptul românesc de către Dimitrie Cantemir pentru a desemna dreptul nescris, cutumiar dezvoltat în Țările Române în perioada medievală, Legea Țării.

(v. **consuetudo; duplex ius; Ius Valachicum**)

Ius pledandi – „Dreptul de a pleda (de a pune concluzii)"

Dreptul de a pune concluzii într-un proces aparține în exclusivitate avocatului; este ceea ce deosebeşte reprezentarea de către avocat de mandatul de reprezentare dat unei persoane oarecare. Dacă mandatul este dat unei alte persoane decât unui avocat, mandatarul nu poate pune concluzii decât prin avocat, cu excepția consilierului juridic care, potrivit legii, reprezintă partea [art. 68 alin. (4) C.proc.civ.]. De la această regulă există unele excepții: doctorii sau licențiații în drept pot pune concluzii când sunt mandatari în pricinile soțului sau rudelor până la gradul patru inclusiv, iar la judecătorie asistarea de către avocat nu este obligatorie când partea este reprezentată prin soț sau rudă până la al patrulea grad inclusiv [art. 68 alin. (5) şi (6) C.proc.civ.]. De asemenea, când dreptul de reprezentare izvorăşte din lege sau dintr-o dispoziție judecătorească, asistarea reprezentantului de către avocat nu este obligatorie (art. 70 C.proc.civ.).

Ius publicae respondenti – „Dreptul de a da consultații oficiale"

Privilegiu acordat unor jurisconsulți de către împăratul Augustus de a da consultații oficiale în numele împăratului (**ex autoritate principis**); aceste răspunsuri erau obligatorii pentru judecători la început numai în speța în care fuseseră date, iar mai târziu în toate cazurile similare, dacă nu existau controverse între jurisconsulții oficiali. Acest privilegiu pe care îl aveau jurisconsulții cei mai importanți în perioada imperială a Romei a dus la înscrierea doctrinei, din punct de vedere formal, printre sursele dreptului.

(Pentru dezvoltarea ulterioară a doctrinei ca sursă a dreptului v. **communis opinio doctorum**)

Ius publicum privatorum pactis mutari non potest – „Dreptul public nu poate fi modificat prin convenții ale particularilor"

Acest principiu este consacrat în dreptul nostru de art. 5 din C.civ.: „Nu se poate deroga prin convenții sau dispoziții particulare, la legile care interesează ordinea publică şi bunele moravuri".

Ius repraesentationis omni modi – „Drept de reprezentare generală"

Expresie care se foloseşte, de regulă, în legătură cu şeful statului care în conformitate cu prerogativele conferite de Constituţie, reprezintă statul în relaţiile internaţionale.

Conform art. 80 alin. (1) din Constituţia României: „Preşedintele României reprezintă statul român şi este garantul independenţei naţionale, al unităţii şi al integrităţii teritoriale a ţării".

Ius sanguinis – „Dreptul sângelui"

Mod de dobândire a cetăţeniei după criteriul sângelui, conform căruia nou-născutul va primi cetăţenia părinţilor săi, indiferent de ţara unde se naşte. Conform art. 5 din Legea cetăţeniei române nr. 21/1991:

„Copii născuţi pe teritoriul României, din părinţi cetăţeni români, sunt cetăţeni români.

Sunt, de asemenea, cetăţeni români cei care:

a) s-au născut pe teritoriul statului român, chiar dacă numai unul dintre părinţi este cetăţean român;

b) s-au născut în străinătate şi ambii părinţi sau numai unul dintre ei are cetăţenie română".

Ius scriptum – „Drept scris"

Expresie introdusă în dreptul românesc de către Dimitrie Cantemir pentru a desemna dreptul scris folosit în perioada medievală în Ţările Române, alături de dreptul cutumiar, **Ius Valachicum**.

(v. **duplex ius**)

Ius soli – „Dreptul solului/ locului"

Mod de dobândire a cetăţeniei după criteriul solului, conform căruia nou născutul va primi cetăţenia în funcţie de locul naşterii, oricare ar fi cetăţenia părinţilor.

Conform art. 5 alin. (3) din Legea cetăţeniei române nr. 21/1991: „Copilul găsit pe teritoriul statului român este considerat cetăţean român, până la proba contrarie, dacă niciunul dintre părinţi nu este cunoscut".

În legislaţia majorităţii statelor se aplică un sistem mixt care îmbină cele două criterii: criteriul sângelui şi criteriul solului; **ius soli** se aplică în principal în sistemul de drept anglo-saxon.

(v. şi **ius sanguinis**)

Iustitia colimus, aequum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes – „Cultivăm justiţia, separând ceea ce este drept de ceea ce este nedrept, deosebind ceea ce e licit de ceea ce e ilicit"

Iustitia domina et regina omnium virtutum (est) – „Justiţia este stăpâna şi regina tuturor virtuţilor"

Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuere – „Justiţia este voinţa statornică şi permanentă de a atribui fiecăruia ceea ce este al său"

Această definiţie a justiţiei (dreptăţii) a fost preluată şi de

Mihail Fotino în Manualul său de legi (1765): „Dreptatea este o fermă şi constantă voinţă, care dă fiecăruia dreptul său". De asemenea, apare în Pravila lui Eustratie: „Dreptatea este care fiecăruia dă ceea ce i se cuvine" şi în Pravila lui Matei Basarab (1640): „Dreptatea ... dă fieşcui dreptate".

Iustum bellum – „Război drept/just"

Până la impunerea în planul relaţiilor internaţionale a principiului nerecurgerii la forţă şi la ameninţarea cu forţa începând cu perioada interbelică, războiul era considerat în general ca fiind just dacă se îndeplineau anumite condiţii formale (de exemplu, unele proceduri religioase în ceea ce priveşte declanşarea acestuia, cum era cazul Romei antice sau declaraţia formală de război). Nu se făcea nicio distincţie între războaiele de agresiune şi acelea de apărare.

În prezent, prin Carta Organizaţiei Naţiunilor Unite, este condamnat războiul ca modalitate de rezolvare a diferendelor dintre state, consacrându-se principiul nerecurgerii la forţă şi la ameninţarea cu forţa. Totuşi, în art. 51 din Cartă se prevede dreptul statelor la autoapărare în situaţia în care sunt atacate; cu alte cuvinte războaiele de apărare, în anumite condiţii, sunt războaie legitime, juste.

Iustum est bellum quibus necessarium, et pia arma ubi nulla nisi in armis spes est -„Războiul este drept pentru aceia pentru care este necesar, iar armele sunt legitime acolo unde nu mai există speranţă decât în ele"

Pasaj din opera lui Tacitus în care este reflectată concepţia antică potrivit căreia războiul era considerat un mijloc legitim de rezolvare a diferendelor internaţionale.

(v. şi **iustum bellum**)

Ius utile – „Drept util"

Expresia se referă la dreptul pe care îl avea vasalul asupra feudului care îi fusese atribuit în baza contractului de vasalitate. Acest drept nu poate fi încadrat în concepţia clasică a proprietăţii. Vasalul exploata terenul şi avea drept asupra fructelor acestuia. El putea să dispună de bun din punct de vedere material, în sensul că putea să construiască pe el sau să modifice tipul plantaţiei. Deşi la început **ius utile** era viager, treptat vasalul a dobândit dreptul de a-l lăsa moştenire urmaşilor (mai exact fiului cel mare) cu acordul seniorului şi în schimbul unei taxe plătite acestuia. Titularul acestui drept nu putea să înstrăineze terenul decât dacă seniorul îşi dădea consimţământul, lucru normal de altfel, având în vedere că dobânditorul urma să devină noul vasal, iar relaţia de vasalitate era una personală. Totodată, cel care avea **ius utile** trebuia să îndeplinească faţă de senior diverse obligaţii care decurgeau din stăpânirea asupra

terenului. Noţiunea **ius utile** se mai întâlneşte şi sub forma **dominium utile.**

(v. **ius eminens**)

Ius Valachicum – „Dreptul românesc"

Denumit şi **ius valachorum** (dreptul românilor), **ius Valchicum** a fost sistemul de reglementare în cadrul obştilor săteşti ale românilor pe care un stat feudal străin l-a receptat, recunoscându-i aplicabilitatea. **Ius Valachicum** este de fapt Legea ţării, lege păstrată în toate teritoriile locuite de români. Deosebirea de nume provine din faptul că statele feudale străine au avut în vedere, atunci când vorbeau de **ius Valachicum**, caracterul etnic al românilor şi au privit normele lor juridice ca pe un drept personal, în timp ce în Ţara Românească şi Moldova au fost numite Legea ţării.

(v. şi **consuetudo**)

Ius vitae necisque – „Dreptul de viaţă şi de moarte"

Patria potestas este puterea pe care o exercita **pater familias** asupra descendenţilor săi; **patria potestas** avea un caracter nelimitat, **pater familias** având dreptul de viaţă şi de moarte, dreptul de abandon şi dreptul de a-l vinde pe cel ce se afla sub puterea sa.

Se mai foloseşte, prin generalizare, cu sensul de putere absolută, discreţionară, exercitată asupra cuiva.

L

Lata culpa est nimia negligentia, id est, non intelligere quod omnes intelligunt – „Prin greşeală gravă se înţelege o neglijenţă mare, adică de a nu şti ceea ce ştie toată lumea”

(v. **culpa lata**)

Latiore sensu sive strictissimo sensu – „În sens mai larg sau în sensul cel mai restrâns”

Latissimo sensu sive strictissimo sensu – „În sensul cel mai larg sau în sensul cel mai restrâns”

Lato sensu – „În sens larg”

Denumeşte înţelesul cel mai larg al unei dispoziţii legale sau al unei instituţii juridice.

(v. şi **stricto sensu**)

Legatum debiti – „Legatul debitorului”

Este un legat cu titlu particular prin care testatorul lasă unui creditor de al său ceea ce-i datorează; în caz de litigiu trebuie stabilit dacă testatorul a avut intenţia de a-l gratifica pe creditor, caz în care acesta poate cere şi plata creanţei sau intenţia de a-i oferi acestuia un înscris doveditor ori să transforme o creanţă cu termen ori sub condiţie într-o creanţă pură şi simplă.

Legatum est delibatio hereditatis, qua testator ex eo, quod universum heredis foret, alicui quid collatum velit – „Legatul este o micşorare a succesiunii, prin care testatorul vrea să se dea un lucru cuiva din bunurile sale, care, fără această dispoziţie ar fi aparţinut în întregimea moştenitorului”

Codul civil român nu dă o definiţie legatului, însă în doctrină este definit ca un act prin care testatorul dispune de bunurile sale în favoarea uneia sau mai multor persoane cu titlu gratuit şi pentru cauză de moarte.

Legatum est donatio testamento relicta – „Legatul este o donaţie făcută prin testament”

Conţinutul acestei expresii a fost preluat şi în vechiul drept românesc. Legatul este „o danie prin diată” (Andronache Donici) sau „legat se zice darul cel cu diată, sau cu deosebită însemnare, dăruit după moarte” (Codul Caragea).

Legatum liberationis – „Legatul eliberării”

Legatul de liberaţiune este legatul cu titlu particular prin care testatorul, în calitate de creditor, iartă pe legatar de datorie; dacă debitorul acceptă legatul, efectele acestuia (stingerea datoriei) se

produc retroactiv din momentul deschiderii succesiunii; tot de la aceasta dată vor înceta să curgă şi dobânzile, deşi fructele revin legatarului de la data predării voluntare a legatului sau de la data cererii de predare (acest legat nu implică posesia).

Leges non obligant extra territorium – „Legile nu obligă în afară teritoriului"

Principiul numit al teritorialităţii absolute a dominat materia aplicării legii penale în spaţiu până în epoca modernă. Conform acestuia, legea penală a unui stat nu se aplica decât în interiorul graniţelor sale. Cei care săvârşiseră infracţiuni în afara teritoriului nu răspundeau pentru acestea în statul respectiv. Consecinţele negative ale aplicării rigide ale acestui principiu au fost însă treptat atenuate.

(a se vedea, în acest sens: **aut dedere, aut punire**)

Leges provinciales – „Legi provinciale"

Expresie prin care Dimitrie Cantemir desemna acel drept cutumiar aplicat în Ţările Române prin opoziţie cu dreptul scris de inspiraţie romano- bizantină.

(v. **duplex ius; ius non scriptum; Ius Valachicum**)

Legislatorem humanum, solam civium universitatem esse, aut valentiorem illius partem – „Legiuitorul uman constă numai în totalitatea cetăţenilor sau partea cea mai valoroasă a acestora"

Expresia constituie prima formulare a principiului suveranităţii poporului apărută în lucrarea lui Marsilius din Padova, Defensor pacis (1314).

Legi speciali per generalem non derogatur nec generali per specialem – „O lege generală nu poate abroga o lege specială şi nicio lege specială nu poate abroga o lege generală"

Expresie care se referă la abrogarea tacită a legilor, care nu poate opera decât dacă suntem în prezenţa aceluiaşi fel de dispoziţii: dispoziţiile dintr-o lege generală se pot abroga numai prin dispoziţii cuprinse într-o lege generală, iar dispoziţiile dintr-o lege specială se pot abroga numai prin dispoziţii cuprinse într-o lege specială.

Legis virtus est haec: imperare, vetare, permittere, punire – „Puterea legii este aceasta: să poruncească, să oprească, să permită, să pedepsească"

Legitimatio ad causam – „Calitate procesuală"

Calitatea procesuală constituie, alături de afirmarea unui drept, de interes şi de capacitatea procesuală, o condiţie esenţială de exerciţiu a acţiunii civile. Pentru a putea vorbi de calitate procesuală trebuie să existe identitate între persoana reclamantului şi persoana care este

titular al dreptului în raportul juridic dedus judecății sau între persoana pârâtului şi cel obligat în cadrul aceluiaşi raport juridic. În primul caz ne aflăm în prezența calității procesuale active, în cel de-al doilea în prezența calității procesuale pasive.

Pentru specificul calității procesuale în ceea ce priveşte latura civilă a procesului penal, a se vedea **legitimatio ad processum**.

Legitimatio ad processum – „Capacitate procesuală"

Capacitatea procesuală este acea parte a capacității juridice a persoanei care presupune că aceasta poate, pe de o parte, să aibă şi să-şi exercite drepturi procesuale, iar pe de altă parte, să aibă şi să-şi asume obligații procesuale. Deci, părțile în proces, persoane fizice sau juridice, au atât capacitate procesuală de folosință, cât şi capacitate procesuală de exercițiu. Lipsa capacității procesuale atrage fie nulitatea absolută (în cazul lipsei capacității de folosință), fie nulitatea relativă [în cazul lipsei capacității de exercițiu art. 43 alin. (2) C.proc.civ.] a actelor de procedură încheiate în aceste condiții.

În privința laturii civile a procesului penal, inculpatul, partea civilă şi partea responsabilă civilmente trebuie să aibă capacitate procesuală (**legitimatio ad processum**) în accepțiunea procesual civilă a termenului, adică atât capacitate procesuală de folosință, cât şi capacitate procesuală de exercițiu. De asemenea, partea civilă trebuie să aibă calitate procesuală (**legitimatio ad causam**) activă, adică să existe identitate între aceasta şi persoana titulară a dreptului în raportul juridic civil dedus judecății, iar inculpatul, respectiv partea responsabilă civilmente, să aibă calitate procesuală (**legitimatio ad causam**) pasivă, adică să existe identitate între acestea şi persoana obligată în cadrul aceluiaşi raport juridic.

(v. şi **legitimatio ad causam**)

Legum dominus – „Stăpânul legilor"

Expresie care desemna în perioada Dominatului (284-565) puterea absolută a împăratului şi în domeniul legislativ, acesta fiind adevăratul şi unicul creator al dreptului numit şi **iustititae aequitatisque rector** („dregătorul dreptății şi al echității").

Lex – „Lege"

Într-o accepțiune largă (**lato sensu**), mai puțin utilizată, prin lege se înțelege tot dreptul scris, adică orice regulă scrisă obligatorie. În sens restrâns (**stricto sensu**), legea este actul normativ emis de parlament după o anumită procedură, act care constituie izvor formal de drept. Uneori legea este delimitată de celelalte acte normative, nu numai formal, ci şi material, stabilindu-se domeniile de reglementare.

Constituția României prevede în art. 73 alin. (1) că parlamentul adoptă legi constituționale, organice şi ordinare. La acestea se adaugă legile de abilitare şi cele de aprobare. Legile constituționale sunt cele de revizuire a Constituției şi pot fi adoptate uneori şi de un organ anume format în acest scop, Adunarea constituantă. Legile organice sunt adoptate cu un cvorum mai mare decât în cazul legilor ordinare [art. 76 alin. (1) şi (2) din Constituție] şi reglementează anumite domenii stabilite expres de Constituție. Legile ordinare sunt adoptate după procedura obişnuită. Legile de abilitare sunt legile prin care parlamentul deleagă puterea legislativă către executiv pe o perioadă determinată şi pentru anumite domenii [art. 115 alin. (1) şi (2) din Constituție]. Legile de aprobare sunt cele prin care se validează sau nu ordonanțele emise de executiv în baza delegării puterii legislative sau emise în cazuri excepționale (ordonanțele de urgență). Legile constituționale, organice şi ordinare, sunt legi de reglementare directă, pe când cele de abilitare şi de aprobare sunt de reglementare indirectă. Legile constituționale au forța juridică a Constituției; între legile organice şi cele ordinare nu este prevăzută în mod expres o ierarhie, dar o lege organică nu poate fi modificată printr-o lege ordinară, ci numai prin una organică.

De asemenea, executivul poate să adopte acte normative cu caracter de lege (ordonanțe) atunci când i se deleagă puterea legislativă [art. 108 alin. (3) şi art. 115 din Constituție]; în cazuri excepționale executivul poate să adopte ordonanțe de urgență, acte cu caracter legislativ, dar supuse controlului ulterior al parlamentului.

Legea, în special, şi dreptul scris, în general, constituie sursa cea mai importantă a dreptului în sistemele de drept romano-germanice, datorită avantajelor pe care le prezintă. Norma scrisă este certă, realizând siguranța raporturilor juridice şi previzibilitatea constrângerii; de asemenea, se adaptează mai bine evoluției realităților sociale. Totodată, dreptul scris este un drept centralizator care asigură o mai accentuată uniformizare a reglementării relațiilor sociale, spre deosebire de cutumă, care este mult mai fragmentată, mai diversă de la o regiune la alta.

Lex banderae
(sinonim cu **lex pavilionis**)

Lex burgundiorum
Codificare a dreptului burgund apărută în anul 516. În statul burgund a apărut şi o codificare a dreptului roman intitulată **Lex romana burgundiorum**.

Lex comissoria – „Pact comisoriu"
În dreptul roman, **lex comissoria** era convenția încheiată separat

între părțile unui contract de vânzare-cumpărare prin care prevedeau că vânzarea se desființează în situația în care cumpărătorul nu plăteşte prețul într-un anumit termen.

Lex comissoria din dreptul roman stă la baza instituției pactului comisoriu din dreptul modern. Pactul comisoriu a fost definit ca fiind clauza ori convenția accesorie unui contract prin care părțile prevăd rezoluțiunea ori rezilierea acestuia în caz de neexecutare a obligației uneia dintre ele.

Pactele comisorii exprese au tocmai menirea de a reduce ori de a elimina rolul instanței de judecată. La rândul lor, pactele comisorii exprese sunt de două feluri: pacte comisorii exprese legale şi pacte comisorii exprese propriu-zise/convenționale.

Articolul 1553 NCC reglementează pactele comisorii, stabilind că acestea îşi produc efectele doar dacă sunt prevăzute expres obligațiile a căror neexecutare atrage rezoluțiunea sau rezilierea de drept a contractului. Rezoluțiunea sau rezilierea este subordonată punerii în întârziere a debitorului, afară de cazul în care s-a convenit că aceasta va rezulta din simplul fapt al neexecutării.

Aşadar, dacă părțile încheie un pact comisoriu expres rolul instanței de judecată depinde de modul de redactare al acestuia. Astfel:

a) dacă părțile prevăd numai că, în caz de neexecutare a obligațiilor uneia dintre părți, contractul se desființează, rezoluțiunea ori rezilierea operează pe cale judiciară;

b) dacă părțile prevăd că, în caz de neexecutare a obligațiilor uneia dintre părți, contractul se consideră desființat de plin drept, rezoluțiunea ori rezilierea operează fără a mai fi nevoie de vreo acțiune în justiție, însă cu condiția ca debitorul să fi fost pus în întârziere; dacă instanța este sesizată, aceasta are doar posibilitatea să constate dacă s-au îndeplinit toate condițiile;

c) dacă părțile au prevăzut clauza conform căreia, în cazul în care o parte nu-şi execută obligațiile, contractul se desființează de drept, fără a mai fi necesară punerea în întârziere şi fără orice altă formalitate prealabilă, instanța nu mai are niciun rol, contractul considerându-se desființat prin simpla expirare a termenului de executare.

Lex dixit minus quam voluit – „Legea a spus mai puțin decât a vrut"

Expresie ce se referă la interpretarea extensivă a legii, care impune extinderea înțelesului acesteia, legiuitorul voind să spună mai mult decât a spus.

(v. **interpretatio extensiva**)

Lex dixit plus quam voluit – „Legea a spus mai mult decât a vrut"

Expresie ce se referă la interpretarea restrictivă a legii care impune restrângerea înțelesului

acesteia, legiuitorul dorind să spună mai puțin decât a spus.

(v. **interpretatio restrictiva**)

Lex dixit quam voluit – „Legea a spus (exact) cât a vrut"

Expresie ce se referă la interpretarea declarativă, care constă în analiza conținutului legii din care rezultă că legea spune exact cât a intenționat să spună.

(v. **interpretatio declarativa**)

Lex Duodecim Tabularum – „Legea celor XII table"

Adoptată în 451 î.Cr. la Roma **Lex Duodecim Tabularum** constituie, prin varietatea dispozițiilor cuprinse, un adevărat cod general și „izvor al întregului drept public și privat" (**lex omni publici privatque iuris**), așa cum o numea Titus Livius; cuprindea dispoziții de drept penal, constituțional, de procedură civilă și penală și mai ales dispoziții de drept civil referitoare la proprietatea funciară. Domeniul obligațiilor este puțin dezvoltat în cadrul acestei legi, întrucât în secolul al V-lea î.Cr. economia statului roman era slab dezvoltată.

Lex est quod populus iubet atque constituit – „Legea este ceea ce poporul poruncește și orânduiește"

Lex fori – „Legea forului"

În cazul concursului de legi penale în spațiu, legea aplicabilă este cea a locului unde se efectuează urmărirea penală.

Lex iniusta non est lex – „Legea nedreaptă nu este lege"

Vechi adagiu latin care exprimă necesitatea concordanței legilor cu regulile moralei și cu principiile generale ale dreptului.

În dreptul modern, la prima vedere, întrucât legea este prezumată a fi rezultatul voinței electoratului reprezentat de către adunările legiuitoare, ea nu poate fi considerată injustă. Numai în măsura în care se acceptă faptul că prin vot nu se transmite de fapt voința, ci numai puterea, și că există unele principii generale de drept consacrate, de obicei, de Constituție, o lege pozitivă poate fi declarată nedreaptă, dacă încalcă aceste principii. Numai în acest mod poate fi fundamentat rațional controlul constituționalității legilor.

(v. și **ius naturale; ius est ars boni et aequi; secundum leges, non de legibus iudicatum est**)

Lex loci – „Legea locului"

Expresie care desemnează legea care se aplică actelor juridice, lege determinată de locul încheierii respectivului act. Legea se aplică actelor juridice atât în ceea ce privește condițiile de formă (**locus regit actum**), cât și în ceea ce privește condițiile de fond.

În dreptul penal, această expresie denumește legea aplicabilă în

caz de concurs de legi penale în spațiu, când aceasta este aleasă în raport de locul unde s-a comis infracțiunea.

Lex loci contractus – „Legea locului (de încheiere a) contractului"

Potrivit art. 2638 NCC, în situația în care părțile unui contract nu desemnează legea aplicabilă acestuia şi nici nu se poate identifica legea statului cu care actul juridic prezintă legăturile cele mai strânse, se va aplica legea locului unde actul juridic a fost încheiat (**lex loci contractus**).

Lex loci delicti comissi – „Legea locului unde a fost săvârşit delictul"

Potrivit acestei reguli, faptele ilicite sunt supuse legii statului pe teritoriul căruia acestea s-au produs.

Aceasta normă conflictuală era prevăzută de art. 107-111 din Legea nr. 105/1992.

În cazul în care toate sau o parte din consecințele păgubitoare ale actului ilicit se produc într-un alt stat decât cel în care a avut loc, se aplică reparației corelative legea acestui stat.

Dacă fapta ilicită săvârşită pe teritoriului statului nostru constituie şi infracțiune, se va aplica legea română, chiar dacă autorul este cetățean străin; partea vătămată va putea exercita acțiunea civilă, fie în cadrul procesului penal, fie să se adreseze direct instanței civile; în acest ultim caz, judecata în față instanței civile se suspendă până la rezolvarea definitivă a cauzei penale [art. 19 alin. (2) C.proc.pen.], iar hotărârea definitivă a instanței penale va avea autoritate de lucru judecat în fața instanței civile (art. 22 C.proc.pen.).

Lex loci executionis contractus – „Legea locului executării contractului"

Expresie ce denumeşte legea care se aplică în subsidiar, adică în măsura în care părțile nu au supus contractul comercial internațional, prin acordul lor de voință, unei anumite legi, denumită **lex voluntatis**.

Lex loci solutionis – „Legea locului de soluționare"

(v. **lex loci executionis contractus**)

Lex moneat prius quam feriat – „Legea avertizează înainte de a pedepsi"

Constituie un corolar al principiului legalității care guvernează dreptul penal.

(v. **nullum crimen sine lege**)

Lex patriae – „Legea patriei"

Este legea națională a persoanei în cauză; ea determină capacitatea fiecărui partener de a încheia un anumit contract, de a introduce o acțiune judiciară sau arbitrală, de a renunța la un drept

etc., stabilind dacă poate sau nu îndeplini valabil aceste acte. Articolul 2 C.civ. a fost abrogat prin art. 183 din Legea nr. 105/1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat.

Lex pavilionis – „Legea pavilionului"

Conform art. 55 și art. 139-140 din Legea nr. 105/1992 (abrogată prin Legea nr. 71/2011 privind punerea în aplicare a Codului civil), navele și aeronavele sunt supuse legii pavilionului sau legii statului de înmatriculare; de asemenea, constituirea, transmiterea sau stingerea drepturilor reale asupra navei ori aeronavei sunt supuse legii pavilionului. Două sunt motivele care au impus legea pavilionului: în primul rând, dacă s-ar aplica **lex rei sitae** regimul juridic s-ar schimba frecvent datorită deplasării rapide a acestor mijloace de transport, iar în al doilea rând statul, având în vedere valoarea acestor bunuri, este interesat de regimul juridic aplicabil.

Toate faptele și actele juridice intervenite la bord, precum și bunurile sunt supuse legii pavilionului navei sau legii statului de înmatriculare; aceeași lege cârmuiește puterile, competențele și obligațiile comandantului navei sau aeronavei, contractul de angajare a personalului navigant, dacă părțile nu au ales o altă lege și răspunderea armatorului navei sau întreprinderii de transport aerian pentru faptele și actele comandantului și echipajului. **Lex pavilionis** a fost prevăzută și în Convenția de la Geneva din 1958 privind marea liberă, în Codul penal român (art. 143) și Codul aerian al României; pentru a desemna legea pavilionului se mai folosește și denumirea de **lex banderae**.

Lex posterior derogat priori – „O lege posterioară derogă de la o lege anterioară".

Regulă de drept de origine romană potrivit căreia o lege nouă abrogă legea anterioară, care reglementa aceeași materie. Legea mai nouă fiind o manifestare de voință ulterioară a legiuitorului și contrară prevederilor legii vechi (**actus contrarius**), se consideră că acesta (legiuitorul) a înțeles să abroge implicit sau explicit legea anterioară care constituia o manifestare de voință mai veche.

Lex (**homines**) **recte facere iubet, vetat delinquere –** „Legea ordonă oamenilor să acționeze corect, le interzice să greșească"

Lex rei sitae – „Legea locului unde este așezat bunul"

Fundamentul acestei reguli îl constituie, în primul rând, interesul statului de a stabili situația juridică a bunurilor aflate pe teritoriul său, iar, în al doilea rând, necesitatea de a se asigura securitatea operațiunilor juridice.

Această normă conflictuală este prevăzută de art. 2613 NCC.

Legea statului pe teritoriul căruia se găseşte bunul reglementează: clasificarea bunurilor în mobile şi imobile, bunurile aflate în circuitul civil, condiţiile de existenţă a drepturilor reale, regimul juridic al dreptului de proprietate şi al celorlalte drepturi reale, măsurile de urmărire şi executare silită, sarcinile fiscale asupra bunurilor, modurile de dobândire, de transmitere sau de stingere a drepturilor reale, regimul juridic al posesiei, acţiunile reale.

Lex romana vizigotorum

O codificare a legilor romane apărută în anul 506 în timpul lui Alaric al II-lea, din care cauză s-a mai numit şi **Breviarum Alarici**.

Lex speciali derogat generali – „O lege specială derogă de la legea generală"

(v. **specialia generalibus derogant**)

Lex terrae – „Legea ţării"

(v. **ius valachium**)

Lex tertia – „A treia lege"

În aplicarea principiului legii penale mai favorabile, **mitior lex**, trebuie să se identifice dintre legile în cauză cea care conţine dispoziţiile cele mai favorabile pentru infractor. Însă este inadmisibil să se combine dispoziţiile cele mai favorabile din legi diferite şi să se creeze astfel o altă lege (**lex tertia**), diferită de cele în cauză, care să se aplice în situaţia tranzitorie respectivă. Acest lucru rezultă chiar din dispoziţiile art. 13 alin. (1) C.pen. care prevede că se aplică legea mai favorabilă dintre cele existente.

(v. şi **mitior lex**)

Lex voluntatis – „Legea voinţei"

Părţile unui contract internaţional au posibilitatea ca prin acordul lor de voinţă să aleagă legea care să guverneze drepturile şi obligaţiile rezultate din contractul respectiv. Principiul autonomiei de voinţă al părţilor în contractele internaţionale este consacrat de 2637 NCC (corespunzător art. 73 din Legea nr. 105/1992).

Alegerea legii aplicabile contractului trebuie să fie expresă ori să rezulte neîndoielnic din cuprinsul acestuia sau din circumstanţe; deşi, de cele mai multe ori părţile desemnează legea aplicabilă prin inserarea în contract a unei clauze speciale, numită **pactum de lege utenda**, totuşi părţile pot să desemneze legea aplicabilă şi printr-un înscris separat de contractul principal.

Înţelegerea privind alegerea legii aplicabile poate fi modificată prin acordul părţilor; modificarea acordului asupra legii aplicabile are efect retroactiv (**ex tunc**), fără să poată să infirme validitatea formei acestuia sau să aducă atingere

drepturilor dobândite între timp de terți [art. 2637 alin. (4) NCC].

Liber populus externus is qui nullius alterius populi potestati est subiectus – „Este liber din punct de vedere extern poporul care nu este supus puterii unui alt popor"

Formulare a jurisconsultului roman Proculus, considerată a fi prima definiție a suveranității. În concepția juridică actuală, suveranitatea statului are atât o componentă internă, care se exercită asupra populației cuprinsă în limitele propriului teritoriu, cât și o componentă externă manifestată în raporturile internaționale. După cum se observă, definiția lui Proculus se referă însă numai la latura externă a suveranității, latură care semnifică independența statului și care nu poate fi concepută decât în raport cu celelalte subiecte de drept internațional.

Liberum veto – „Veto liber"

Principiu numit „al unanimității voturilor" era principiul potrivit căruia, într-o adunare legislativă, toate deciziile trebuiau luate cu unanimitate de voturi. Astfel, era suficient ca un singur membru al acelei adunări să se opună pentru ca o hotărâre să nu poată fi luată. După acest principiu funcționa în perioada medievală Seimul polonez, ceea ce îl făcea foarte puțin funcțional, contribuind la scăderea puterii statale.

Libri tres iuris civilis

Operă celebră a lui Massurius Sabinus, unul din reprezentanții de frunte ai școlii sabiniene; ulterior Pomponius, Paulus și Ulpian au comentat această operă în lucrări intitulate **Libri ad Sabinum**.

Litis consortes

(v. **consortium litis**)

Litispendentia – „Litispendență"

Prin litispendență se înțelege situația procesuală în care două sau mai multe instanțe de fond, competente, sunt sesizate cu soluționarea aceleiași cauze. O astfel de situație este rezultatul competenței teritoriale alternative. Pentru a se evita pronunțarea unor hotărâri contradictorii în aceeași cauză trebuie ridicată în fața ultimei instanțe sesizate excepția de litispendență, excepție de procedură, dilatorie și absolută. Această excepție se va putea ridica de părți sau de judecător în orice stare a pricinii în fața instanțelor de fond [art. 163 alin. (2) C.proc.civ.]. Excepția nu poate fi ridicată decât dacă pricina se găsește în fața instanțelor de fond în toate cazurile, prin instanță de fond înțelegându-se și instanța de apel. Dacă una dintre cereri se află în fața instanței de fond, iar alta în fața celei de recurs, în fața instanței de fond nu se invocă excepția de litispendență, ci excepția puterii de lucru judecat; este vorba în acest caz de o putere

de lucru judecat relativă, în sensul că hotărârea nu este definitivă. Această putere de lucru judecat se va consolida prin rămânerea definitivă a hotărârii. Pentru ridicarea excepției de litispendență trebuie să fie îndeplinite aceleași condiții ca și la ridicarea excepției de lucru judecat: cererile trebuie să aibă același obiect (**eadem res**), să fie întemeiate pe aceeași cauză (**eadem causa petendi**) și să fie între aceleași părți în aceeași calitate (**eadem conditio personarum**). Nimeni nu poate fi chemat în judecată pentru aceeași cauză, același obiect și de aceeași parte înaintea mai multor instanțe [art. 163 alin. (1) C.proc.civ.]. Din aceste motive se spune că litispendența anticipează asupra puterii de lucru judecat. Excepția de litispendență trebuie invocată în fața ultimei instanțe sesizate întrucât deși în cazul competenței teritoriale alternative există un drept de opțiune, odată făcută alegerea, introducerea cererii la prima instanță, aceasta va trebui să rezolve cauza, reclamantului nefiindu-i permis să se adreseze și altei instanțe (**electa una via non datur recursus ad alteram**). Dacă excepția este primită, dosarul se va trimite instanței care a fost mai întâi învestită, iar în cazul în care pricinile se află în judecata unor instanțe de grade deosebite, la instanța cu grad mai înalt [art. 163 alin. (3) C.proc.civ.]. În cazul în care excepția este respinsă, se ajunge la un conflict pozitiv de competență.

Litteris

Contract solemn din dreptul roman constând într-o înscriere pe care creditorul o făcea în coloana **expensa** (a cheltuielilor) din **codex accepti et expensi** (registrul de venituri și cheltuieli), înscriere confirmată de debitor fie în același loc, fie printr-un înscris independent numit **chirographum**.

Locus delicti commissi – „Locul comiterii infracțiunii"

În caz de concurs de legi penale în spațiu, legea aplicabilă este cea a locului săvârșirii infracțiunii.

Locus regit actum – „Locul guvernează actul"

Potrivit acestei reguli, forma exterioară a unui act juridic este guvernată de legea locului unde acesta a fost încheiat.

Potrivit art. 2639 NCC, condițiile de formă ale actului juridic sunt stabilite de legea care îi cârmuiește fondul.

Or, potrivit art. 2637 NCC, numai dacă părțile nu au stabilit legea aplicabilă și nici nu se poate identifica legea statutlui cu care actul juridic prezintă legăturile cele mai strânse, urmează a se aplica legea locului unde actul juridic a fost încheiat.

Longa diuturna inveterata consuetudo – „Practicarea îndelungată statorniceşte obiceiul"

Una din condițiile pe care trebuie să le îndeplinească un

obicei pentru a primi valoare juridică constă în practicarea îndelungată şi incontestabilă a acestuia (condiţie obiectivă).

(v. **consuetudo**)

Longa manus – „Mână lungă"

Expresia a apărut în dreptul roman pentru a desemna remiterea simbolică a unui bun imobil prin indicarea de pe o înălţime a limitelor acestuia.

În dreptul penal, expresia a fost folosită de către criticii participaţiei penale improprii, care au formulat teoria autorului mediat sau a autorului de mână lungă (**longa manus**). Conform acestei teorii, în cazul în care o persoană a săvârşit o faptă prevăzută de legea penală din culpă sau fără vinovăţie, ca urmare a instigării din partea altei persoane, primul ar trebui considerat a fi un autor imediat, care nu este pedepsibil, iar al doilea, cel care a instigat, un autor mediat, pedepsibil. Această teorie a autorului mediat este neştiinţifică, deoarece îl consideră pe cel care a săvârşit fapta drept un simplu instrument al „autorului mediat", iar în practică generează unele rezultate care nu pot fi acceptate.

Lucrum cessans – „Un câştig ce încetează"; (beneficiu nerealizat)

Reprezintă beneficiul (câştigul) nerealizat de o persoană ca urmare a prejudiciului cauzat de o altă persoană, fie prin neexecutarea unei obligaţii contractuale, fie prin săvârşirea unei fapte ilicite.

Noul Cod civil stabileşte în cazul răspunderii contractuale că debitorul este ţinut să repare prejudiciul cauzat cu intenţie sau din culpă (art. 1547 NCC), iar creditorul are dreptul la repararea integrală a prejudiciului pe care l-a suferit din faptul neexecutării, prejudiciu ce cuprinde pierderea efectiv suferită şi beneficiul de care este lipsit, cât şi la repararea prejudiciului nepatrimonial (art. 1531 NCC).

În privinţa reparării prejudiciului în cazul răspunderii delictuale, art. 1381 NCC prevede de principiu că orice prejudiciu dă dreptul la reparaţie, iar art. 1385 că prejudiciul se repară integral, iar despăgubirea trebuie să cuprindă pierderea suferită de cel prejudiciat, câştigul pe care în condiţii obişnuite el ar fi putut să-l realizeze şi de care a fost lipsit, precum şi cheltuielile pe care le-a făcut pentru evitarea sau limitarea prejudiciului; de asemenea, se vor putea acorda despăgubiri şi pentru un prejudiciu viitor dacă producerea lui este neîndoielnică.

Din perspectiva dispoziţiilor Codului civil de la 1864 în timp ce debitorul contractual este ţinut numai la acoperirea prejudiciului care a fost prevăzut sau era previzibil în momentul încheierii contractului (cu excepţia situaţiei în care prejudiciul se datorează culpei sale grave, asimilată dolului, art. 1085 C.civ.),

în cazul răspunderii civile delictuale persoana care a săvârşit fapta ilicită va acoperi atât pagubele previzibile, cât şi pe cele neprevizibile.

În materie penală, repararea pagubei se face potrivit dispoziţiilor legii civile, respectiv în natura sau prin plata unei despăgubiri băneşti; de asemenea, se acordă despăgubiri băneşti pentru folosul de care a fost lipsită partea civilă. De asemenea, în dreptul muncii, răspunderea materială a salariaţilor (art. 270 C.muncii) nu cuprinde şi beneficiul nerealizat, fiind limitată doar la daunele efective (prejudiciile actuale); în dreptul comercial, răspunderea cărăuşului pentru pierderea ori deteriorarea mărfurilor transportate priveşte numai prejudiciul efectiv (art. 430 C.com. şi art. 74 din Regulamentul de transport C.F.R.), cu excepţia cazului în care paguba este cauzată prin dol sau neglijenţă vădită, când va trebui să acopere şi beneficiul nerealizat.

(v. şi **damnum emergens**)

M

Magis personam eximit ab obligatione quam extinguit obligationem – „(Confuziunea) mai degrabă liberează persoana decât stinge obligaţia"

Confuziunea este un mod de stingere a obligaţiilor, contractuale sau extracontractuale, care presupune întrunirea asupra aceleiaşi persoane atât a calităţii de debitor, cât şi a celei de creditor cu privire la aceeaşi obligaţie (art. 1624 NCC; art. 1154 C.civ.), spre exemplu, creditorul îl moşteneşte pe debitorul său. Confuziunea, presupunând întrunirea a două calităţi incompatibile, de debitor şi de creditor, determină practic o imposibilitate de executare a obligaţiei.

Ipoteca se stinge prin confuziunea calităţilor de creditor ipotecar şi de proprietar al bunului ipotecat.

Confuziunea ce operează prin reunirea calităţilor de creditor şi de debitor profită fidejusorilor.

Confuziunea nu aduce atingere drepturilor dobândite anterior de terţi în legătură cu creanţa stinsă pe această cale.

Magis valeat quam pereat – „(Actul) mai degrabă să producă efecte decât să piară"

(v. **actus interpretandus est potius ut valeat quam ut pereat**)

Magna Charta Libertatum

Act semnat de regele Angliei Ioan fără de Ţară în 1215 care în 63 de articole stipula limitarea autorităţii regale, creşterea rolului marii nobilimi, garantarea libertăţii şi proprietăţii supuşilor. Dintre prevederile acestui act, cele mai importante s-au dovedit a fi cele privitoare la garantarea libertăţii individuale şi a proprietăţii; arestarea unei persoane nu se putea face decât cu respectarea unor norme procedurale foarte precise. De fapt, Charta nu făcea decât să confirme drepturile poporului care existau până atunci în forma obiceiului. Toate prevederile sale vor fi reluate şi detaliate prin acte ulterioare. În vederea respectării de către rege a Chartei s-a constituit un comitet alcătuit din 25 de nobili care trebuiau să supravegheze aplicarea strictă a normelor respective. **Magna Charta Libertatum** (*The Great Charter of Freedom*) a constituit o sursă de inspiraţie pentru instituirea drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti în Europa şi S.U.A.

[v. şi **Habeas Corpus** (**Act**)]

Magna cum laude – „Cu mare laudă"

Expresie care se foloseşte, de obicei, în legătură cu un examen, o diplomă etc., în sensul că acestea

au fost luate, obținute într-un mod demn de laudă, cu succes deplin.

Maior pars trahit ad se minorem – „Partea mai mare atrage la ea pe cea mică"

Accesiunea este încorporarea unui lucru mai puțin important de către un lucru mai important (art. 567 NCC; art. 482 C.civ.), proprietarul lucrului mai important devenind și proprietarul celui mai puțin important (art. 488 C.civ.). Noul Cod civil nu conține vreo referire la importanța sau mărimea bunului, ci precizează că prin accesiune proprietarul unui bun devine proprietarul a tot ce se alipește cu bunul ori se încorporează în acesta.

Cele două bunuri trebuie să aparțină unor proprietari diferiți, căci dacă ar aparține aceluiași proprietar ar fi vorba de exercitarea dreptului de dispoziție materială, iar dacă lucrul mai puțin important, accesoriu nu ar avea proprietar, am fi în prezența ocupațiunii.

În dreptul roman, deși **accesio** se referea la lucrul accesoriu, era considerat mod de dobândire a proprietății quiritare și consta în încorporarea lucrului accesoriu de către lucrul principal (**accesio cedat principali**).

Maior poena absorbit minorem – „Pedeapsa mai gravă absoarbe pe cea ușoară"; (absorbția)

Expresie ce desemnează sistemul absorbției, unul dintre cele trei sisteme de sancționare pentru concursul de infracțiuni, care presupune aplicarea pedepsei stabilite pentru infracțiunea cea mai gravă ce va absorbi pedepsele stabilite pentru infracțiunile mai ușoare. Deși în dreptul penal român este consacrat sistemul cumulului juridic sau al contopirii pedepselor, există o situație când se aplică sistemul absorbției: dacă s-a stabilit o pedeapsă cu detențiunea pe viață și una sau mai multe pedepse cu închisoare sau amendă, se aplică pedeapsa detențiunii pe viață.

Maior poena cum asperatione – „Pedeapsa mai mare cu un anumit spor"

Sistemul cumulului juridic sau al contopirii pedepselor este un sistem intermediar de stabilire și aplicare a pedepsei în cazul concursului de infracțiuni, fiind situat între sistemul cumulului aritmetic sau al totalizării și sistemul absorbției. Sistemul cumulului juridic, consacrat de Codul penal în art. 34 și 35, constă în stabilirea pedepsei pentru fiecare infracțiune în parte și aplicarea pedepsei celei mai grele, la care se adaugă un anumit spor.

Maius delictum – „Infracțiune mai gravă"

Intenția depășită (praeterintenția) este acea formă de vinovăție care se realizează prin săvârșirea unei fapte cu intenție (**primum delictum**) și producerea unui rezultat mai grav decât cel urmărit sau

acceptat de făptuitor prin săvârşirea faptei (**maius delictum**), rezultat ce se impută acestuia sub forma culpei, deoarece nu l-a prevăzut, deşi trebuia şi putea să-l prevadă.

Mala fide – „Rea-credinţă"

Reau-credinţă este starea psihologică a unui subiect de drept care se fundamentează nu pe elementele bunei-credinţe, ci pe intenţia răufăcătore, producerea de vătămări, imprudenţa etc.; persoana în cauză nu acţionează cu intenţie dreaptă, diligenţă, liceitate şi abţinerea de la a vătăma pe altul, ca în cazul bunei credinţe, ci dimpotrivă acţionează cu intenţie răufăcătoare ori mincinoasă; deci, reaua-credinţă este o noţiune distinctă de buna-credinţă, care se află în opoziţie cu aceasta; reaua-credinţă se concretizează în dol, fraudă şi abuz de drept.

(v. şi **bona fide, dolus, fraus omnia corrumpit, neminem laedit qui suo iure utitur**)

Mala fides superveniens non impedit usucapionem – „O rea-credinţă survenită nu împiedică uzucapiunea"

Pentru a opera uzucapiunea ca mod originar de dobândire a proprietăţii este necesară îndeplinirea condiţiei ca posesorul să fie de bună-credinţă numai în momentul înregistrării cererii de înscriere şi în momentul intrării în posesie (art. 931 NCC), motiv pentru care nu are nicio importanţă dacă ulterior posesorul îşi dă seama că a dobândit imobilul de la o persoană care nu putea, potrivit legii, să-i transmită proprietatea.

În privinţa dobândirii proprietăţii mobiliare prin posesia de bună-credinţă, art. 938 NCC prevede, de asemenea, că buna-credinţă trebuie să existe la data intrării în posesia efectivă a bunului şi defineşte posesorul de bună-credinţă ca fiind „posesorul care nu cunoştea şi nici nu trebuia, după împrejurări, să cunoască lipsa calităţii de proprietar a înstrăinătorului".

În dreptul roman, condiţia bunei-credinţe a uzucapantului (apărută spre sfârşitul republicii) presupunea credinţa acestuia, fie că lucrul a fost părăsit, fie că autorul său era proprietar ori că avea capacitatea de a înstrăina lucrul.

Mala fides superveniens non nocet – „O rea-credinţă survenită nu dăunează"

Acest adagiu priveşte cazurile în care buna-credinţă este suficientă numai în momentul realizării faptului juridic; cu titlu exemplificativ:

a) o aplicaţie a acestui adagiu întâlnim la uzucapiune (**mala fides superveniens non impedit usucapionem**);

b) în cazul construcţiei sau plantaţiei făcute de o persoană cu materialele proprii pe terenul altuia [art. 584 alin. (1) NCC; art. 494 C.civ.], dacă constructorul a fost de bună-credinţă, proprietarul terenului devine prin accesiune şi pro-

prietarul construcției sau plantației, însă cu obligația de a-l despăgubi pe constructor (proprietarul terenului poate să opteze între plata contravalorii materialelor şi a muncii şi plata sporului de valoare adus terenului); buna-credință a constructorului trebuie să existe în momentul efectuării construcției sau plantației;

c) posedarea de către un terț de bună-credință a unor bunuri mobile ieşite din posesia proprietarului cu voia sa duce (dacă sunt îndeplinite şi celelalte condiții) la dobândirea instantanee a dreptului de proprietate.

Malitiis non est indulgendum – „Nicio indulgență pentru răutate"

Mallum passionis propter mallum actionis

Expresia se referă la una dintre trăsăturile esențiale ale pedepsei ca sancțiune penală: faptul că este o măsură de constrângere, adică un rău prin care se răspunde răului produs de infractor ca urmare a săvârşirii infracțiunii. „Pedeapsa este o măsură de constrângere…" (art. 52 C.pen.). Suferința pe care o presupune pedeapsa decurge din privațiunile care îi sunt impuse celui condamnat, precum privațiunea de libertate sau de anumite drepturi. Cu toate acestea scopul pedepsei nu este constrângerea, ci educarea condamnatului pentru a se împiedica săvârşirea altor infracțiuni. „Scopul pedepsei este prevenirea săvârşirii de noi infracțiuni" (art. 52 C.pen.).

Manu militari – „Cu mâna militarului"; (cu putere armată; prin forța armată)

Se foloseşte, în general, pentru a desemna intervenția forței publice pentru a impune respectarea dispozițiilor legale.

Dintr-o altă perspectivă, expresia mai este utilizată cu referire la furtul săvârşit de o persoană înarmată. Această împrejurare este considerată a fi un caz de forță majoră care constituie în materia contractului de transport o cauză de exonerare de răspundere a cărăuşului. Cărăuşii şi căpitanii de corăbii sunt răspunzători de pierderea şi stricăciunea lucrurilor încredințate lor, când ei nu probează că s-au pierdut ori s-au stricat din cauză de forță majoră sau cazuri fortuite (art. 1475 C.civ.).

Manu propria – „Cu propria mână"; („cu mâna lui")

Se referă la acele acte juridice scrise de chiar persoana care le semnează. Spre exemplu, testamentul olograf, sub sancțiunea nulității, trebuie să fie scris în întregime chiar de mâna testatorului, dorindu-se în acest fel înlăturarea oricărei influențe realizate de terți prin sugestie sau captație; din acest motiv testamentul este nul dacă conține adaosuri ori ştersături scrise de un terț sau dacă, deşi acesta este scris de mâna testa-

torului, acesta a fost un simplu instrument. Nu este permisă dactilografierea testamentului, însă este posibilă folosirea alfabetului pentru nevăzători ori stenodactilografiei.

Mare clausum – „Marea închisă"

Lucrare scrisă de jurisconsultul englez John Selden, în 1635, prin care combate principiul libertății mărilor enunțat de către Grotius în opera sa **Mare liberum**. În concepția lui Selden marea este susceptibilă de a constitui obiect al proprietății private. Totuşi, acest drept de proprietate are anumite limite. Statul căruia îi aparține marea trebuie să permită circulația vaselor celorlalte state. Dezvoltarea ulterioară a dreptului internațional a infirmat însă această teorie, principiul libertății largului mării fiind general acceptat.

Mare liberum – „Marea liberă"

Lucrare a lui Hugo Grotius (1583-1645), scrisă în anul 1609, în care formulează pentru prima dată principiul libertății mărilor. Conform acestui principiu, marea internațională constituie un bun al tuturor națiunilor; asupra ei nu se poate exercita suveranitatea vreunui stat. La data apariției, opera era destinată să combată pretențiile Portugaliei de a i se recunoaşte suveranitatea asupra Oceanului Indian, precum şi pretențiile celorlalte mari puteri maritime ale vremii, Spania şi Anglia.

Mater in iure semper certa est – „În drept, mama este întotdeauna certă"

În dreptul familiei stabilirea filiației față de mamă, indiferent dacă copilul este din căsătorie sau din afara căsătoriei, presupune dovedirea elementelor filiației, care sunt faptul naşterii copilului şi identitatea acestuia cu cel despre a cărui filiație este vorba. Aceste elemente sunt uşor de probat, întrucât certificatul constatator al naşterii face dovada atât a faptului naşterii, cât şi a identității copilului. Filiația față de mamă rezultă din faptul naşterii. Ea se dovedeşte prin certificatul constatator al naşterii.

Însă, pe măsura apariției şi dezvoltării procreației artificiale, regula conținută de acest adagiu a început să fie pusă în discuție. Prin procreația artificială s-a separat nu numai actul sexual de fecundare, ci şi fecundarea de gestație, astfel încât mama nu mai este întotdeauna certă. Cum se stabileşte filiația după mamă când, de exemplu, o femeie primeşte de la o altă femeie un embrion, ea asigurând doar gestația? Sau când o femeie primeşte de la o altă femeie un ovul care va fi fecundat cu sperma soțului său? Care va fi mama copilului, cea care a donat material genetic sau cea care a asigurat gestația? Asemenea situații nu sunt reglementate

deocamdată în dreptul român, însă ele sunt susceptibile să creeze îndoieli cu privire la valabilitatea adagiului. Din punctul de vedere al procreației artificiale există o mare varietate de situații posibile. Cu titlu de exemplu, menționăm faptul că instanțele americane au apreciat ca fiind licit procedeul prin care ovulul unei femei (mama genetică) a fost fecundat **in vitro** cu sperma soțului său, iar embrionul astfel obținut a fost implantat unei alte femei (mama purtătoare) care la naştere a dat copilul mamei genetice.

Mater semper certa, pater incertus (**est**) **–** „Mama este întotdeauna certă, tatăl incert"

(v. **pater est is, quem nuptiae demonstrant**)

Mea culpa – „Din vina mea"; („este vina mea")

Formulă prin care o persoană îşi recunoaşte vina.

Mens legis – „Spiritul legii"

Se referă la principiile generale care au stat la baza adoptării unei anumite legi şi care îşi găsesc expresia în legea respectivă.

(v. şi **ratio legis**)

Mens rea – „Vinovăția"

Vinovăția se referă la aspectul subiectiv al infracțiunii şi presupune o atitudine conştientă, adică făptuitorul are reprezentarea acțiunilor sau inacțiunilor sale, a rezultatelor acestora şi săvârşeşte cu voință aceste acțiuni sau inacțiuni pentru atingerea rezultatelor urmărite.

(v. art. 19 C.pen.).

Infracțiunea de evaziune fiscală presupune **mens rea**, adică este pasibil de pedeapsă doar contribuabilul care este conştient de evaziunea fiscală şi o realizează intenționat.

Metus – „Teamă"; (violență psihică, morală)

În funcție de natura răului cu care este amenințată o persoană pentru a încheia un act juridic, violența se împarte în violență fizică (**vis**) şi psihică sau morală (**metus**).

Violența psihică este acel viciu de consimțământ ce constă în amenințarea cu un rău moral (spre exemplu, compromiterea reputației, amenințări ce ating onoarea ori cinstea etc.), de natură să provoace o temere care determină acea parte (persoană) să încheie un act, pe care nu l-ar fi încheiat în lipsa acestei temeri.

Violența presupune un element obiectiv, respectiv amenințarea cu un rău, şi un element subiectiv care constă în temerea insuflată; în cazul violenței psihice, răul priveşte personalitatea morală a victimei sau a altei persoane de care partea ce încheie actul este legată afectiv; de asemenea, violența psihică trebuie să aibă un caracter determinant la încheierea actului juridic; în ceea ce priveşte persoana care insuflă temerea, aceasta poate fi chiar cocontrac-

tantul sau o terță persoană. Violența psihică atrage sancțiunea nulității relative a actului (art. 1216 NCC; art. 961 C.civ.); dreptul la acțiunea în anulare se prescrie în trei ani, iar dovada se poate face prin orice mijloc de probă, inclusiv martori şi prezumții.

Minime sunt mutanda quae interpretationem certam semper habuerunt – „Modificările modului de interpretare sunt mici, căci interpretarea trebuie să fi întotdeauna certă"

Una dintre regulile de bază ale interpretării normelor juridice este păstrarea unei continuități a acesteia; după ce interpretarea este stabilită într-un sens, ea nu trebuie să fie prea repede şi prea radical modificată. Această regulă asigură, pe de o parte, stabilitatea raporturilor juridice şi, pe de altă parte, contribuie la îndeplinirea scopului esențial al statului de drept, care este asigurarea unui maxim de previzibilitate.

Minor indelictis maior habetur – „În privința delictelor sale, minorul este considerat ca major"

Minorul de 14-18 ani poate cere anularea unui act juridic pentru leziune, numai dacă actul este de administrare şi comutativ, a fost încheiat fără încuviințarea ocrotitorului legal şi este lezionar (art. 25 din Decretul nr. 32/1954). Aşadar, numai actele juridice pot fi anulate pentru leziune, deoarece leziunea este un viciu de consimțământ, art. 1157 C.civ. precizând că „minorul poate exercita acțiunea în resciziune pentru simpla leziune în contra oricărei convenții". Articolul 1162 C.civ. completează dispozițiile articolului citat mai înainte stipulând expres că minorul nu are acțiune în resciziune contra obligațiilor ce rezultă din delictele sau cvasidelictele sale. Deci, minorii răspund pentru faptele ilicite cauzatoare de prejudicii dacă sunt îndeplinite condițiile răspunderii civile delictuale; ceea ce interesează este ca minorul să aibă discernământul faptelor sale; în această materie, minorul peste 14 ani este prezumat a avea discernământ, iar minorul sub 14 ani este prezumat ca fiind lipsit de discernământ [„minorii care nu au împlinit vârsta de 14 ani nu răspund pentru fapta lor ilicită, decât dacă se face dovada că au lucrat cu discernământ" – art. 25 alin. (3) din Decretul nr. 32/1954]; ambele prezumții sunt relative.

Minus petita – „Mai puțin decât s-a cerut"

Expresia se foloseşte în dreptul procesual civil pentru a desemna acel motiv de casare sau de revizuire care constă în faptul că instanța nu s-a pronunțat asupra unui capăt de cerere (art. 304 pct. 6 şi art. 322 pct. 2 C.proc.civ.). Pentru existența acestui motiv trebuie ca instanța să nu se fi pronunțat asupra unui lucru cerut;

dacă însă s-a pronunţat, indiferent că a admis sau a respins acel capăt de cerere, motivul nu mai poate fi invocat. De asemenea, nu există acest motiv nici atunci când instanţa nu s-a pronunţat explicit asupra unor capete de cerere accesorii pentru că acestea au fost soluţionate implicit prin respingerea capătului de cerere principal.

Regula nu constituie altceva decât o aplicare a principiului disponibilităţii care guvernează procesul civil. Instanţa nu poate depăşi cadrul procesual fixat de părţi, însă în interiorul acestui cadru trebuie să soluţioneze în întregime cauza. Judecătorii vor hotărî numai asupra celor ce formează obiectul pricinii supuse judecăţii [art. 129 alin. (6) C.proc.civ.].

(v. şi **extra petita; plus petita; ultra petita**)

Mitior lex – „Legea mai blândă"

În cadrul unor situaţii tranzitorii, adică atunci când de la săvârşirea infracţiunii şi până la judecarea definitivă a cauzei au intervenit noi legi penale, se aplică legea ale cărei dispoziţii sunt mai favorabile infractorului. Principiul **mitior lex** este consacrat de Codul penal în art. 13 alin. (1): „În cazul în care de la săvârşirea unei infracţiuni până la judecarea definitivă a cauzei au intervenit una sau mai multe legi penale, se aplică legea cea mai favorabilă."

Legea penală mai favorabilă alături de cea contravenţională constituie şi singurele excepţii de la principiul constituţional al neretroactivităţii legilor: „Legea dispune numai pentru viitor, cu excepţia legii penale sau contravenţionale mai favorabile" [art. 15 alin. (2) din Constituţia României].

Modus operandi – „Mod de operare"

Se foloseşte, în general, pentru a desemna modul de săvârşire a unei infracţiuni.

Modus probandi – „Mod de a demonstra"

Modus procedendi – „Mod de a proceda"

Expresie care indică ordinea în care urmează să fie duse la îndeplinire anumite angajamente sau acţiuni.

Modus vivendi – „Mod de existenţă (de viaţă)"; (fel de a trăi)

Expresie folosită pentru a desemna acele acorduri internaţionale cu caracter temporar care urmează să fie înlocuite printr-un tratat sau convenţie definitivă; statele recurg la această formă de acord, de regulă, atunci când nu au ajuns decât la o rezolvare parţială a problemelor aflate în discuţie; **modus vivendi** are aceeaşi valoare ca orice alt acord internaţional.

Mora creditoris – „Întârzierea creditorului"

Noul Cod civil reglementează în art. 1510-1.514 punerea în întârziere a creditorului.

Creditorul poate fi pus în întârziere atunci când refuză în mod nejustificat plata oferită în mod corespunzător sau când refuză să îndeplinească actele pregătitoare fără de care debitorul nu îşi poate executa obligaţia.

Creditorul pus în întârziere preia riscul imposibilităţii de executare, iar debitorul nu este obligat să restituie fructele culese după punerea în întârziere.

Codul civil din 1864 nu a reglementat punerea în întârziere a creditorului în cazul în care acesta, fără niciun temei, refuză primirea plăţii făcută de către debitor şi nici nu prevede nicio răspundere a creditorului pentru pagubele pricinuite.

Singura posibilitate a debitorului de a se libera de obligaţia sa în cazul refuzului creditorului de a primi plata era oferta reală urmată de consemnaţiune, reglementată de art. 1114-1121 C.civ. şi art. 586-590 C.proc.civ., care cuprinde două etape: oferta reală şi consemnarea. În cazul în care nu s-a stipulat un termen în favoarea creditorului, iar acesta refuză primirea plăţii, debitorul poate face oferta reală, care presupune somarea creditorului, prin intermediul executorului judecătoresc, să primească plata şi că debitorul ţine obiectul plăţii la dispoziţia creditorului; dacă creditorul primeşte plata, debitorul va fi liberat (încheindu-se în acest sens un proces verbal), iar dacă refuză, debitorul poate consemna obiectul plăţii la dispoziţia creditorului.

Mora debitoris – „Întârzierea debitorului"

Punerea în întârziere a debitorului constă într-o manifestare de voinţă din partea creditorului, prin care acesta din urmă solicită executarea obligaţiei de către debitor; punerea în întârziere este necesară numai pentru neexecutarea obligaţiilor contractuale, căci în materie extracontractuală, dreptul creditorului de a pretinde despăgubiri se naşte din momentul săvârşirii faptei cauzatoare de prejudicii.

Punerea în întârziere a debitorului poate fi făcută potrivit art. 1522 NCC, fie printr-o notificare (somaţie) prin intermediul executorilor judecătoreşti sau prin orice alt mijloc care asigură dovada comunicării, fie prin cerere de chemare în judecată.

Din momentul punerii în întârziere debitorul răspunde pentru orice pierdere cauzată de un caz fortuit, cu excepţia situaţiei în care cazul fortuit îl liberează pe debitor de însăşi executarea obligaţiei (art. 1525 NCC).

Debitorul este considerat de drept în întârziere când s-a stipulat că simpla împlinire a termenului stabilit pentru executare produce un asemenea efect, precum şi în

cazurile enumerate de art. 1523 alin. (2) NCC (v. **dies interpellat pro homine**);

(v. **dies interpellat pro homine; dies non interpellat prohomine**)

Mores maiorum – „Moravurile bătrânilor"

Expresie care însemna în dreptul roman obicei juridic.

(v. **consuetudo**)

Morte socii solvitur societas – „Societatea se dizolvă prin moartea asociatului"

Societatea civilă (simplă conform Noului Cod civil – art. 1890 şi urm.) încetează prin moartea sau declararea judecătorească a morţii unuia dintre asociaţi ori încetarea existenţei uneia dintre persoanele juridice asociate (art. 1938 NCC; art. 1523 pct. 3 C.civ.), cu excepţia cazului în care în contractul de societate s-a prevăzut că societatea continuă cu moştenitorii asociatului decedat (art. 1939 NCC; art. 1526 C.civ.).

Potrivit art. 229 şi urm. din Legea nr. 31/1990, societăţile în nume colectiv şi societăţile cu răspundere limitată se dizolvă prin falimentul, incapacitatea, excluderea, retragerea sau decesul unuia dintre asociaţi când, datorită acestei cauze, numărul asociaţilor s-a redus la unul singur; se exceptează cazul când în actul constitutiv există clauză de continuare cu moştenitorii sau când asociatul rămas hotărăşte continuarea existenţei societăţii sub forma societăţii cu răspundere limitată cu asociat unic.

Societatea în comandită simplă sau în comandită pe acţiuni se dizolvă când cauzele mai înainte menţionate privesc pe unicul asociat comanditat sau comanditar [art. 229 alin. (3) din Legea nr. 31/1990].

În cazul societăţilor agricole moartea unuia dintre asociaţi nu are ca efect dizolvarea societăţii, însă cu condiţia ca numărul asociaţilor rămaşi să nu scadă sub minimul prevăzut de Legea nr. 36/1991, respectiv zece, sau de statut.

Mortis causa – „Pentru cauză de moarte"; (act)

Actul juridic civil pentru cauză de moarte este actul care îşi produce efectele numai după moartea autorului (de exemplu, testamentul).

Mutatis mutandis – „Dacă se schimbă cele ce trebuie schimbate"

Iniţial, expresia se folosea în legătură cu anumite proiecte de legi care nu erau dezbătute din nou de către legislativ decât dacă se făceau modificările ce fuseseră cerute în cadrul dezbaterilor anterioare. Treptat, această formulă s-a generalizat, desemnând orice situaţie în care trebuie făcute schimbările ce se impun.

Mutuo consensu – „Prin acord reciproc (mutual)"

Expresie care desemnează acordul de voință al părților la încheierea unui act juridic.

(v. şi **mutuo dissensu**)

Mutuo dissensu – „Prin dezacord reciproc"

Expresie care desemnează acordul de voință al părților contractante la revocarea sau rezilierea contractului; însă unele acte juridice nu pot fi revocate sau reziliate **mutuus disssensus** ca, de exemplu, căsătoria.

(v. şi **mutuo consensu**)

Mutuum – „Împrumut"; (împrumutul de consumație)

În dreptul roman**, mutuum** (sau **mutui datio**) era contractul prin care o persoană împrumuta lucruri (**nec mancipi**) cu scopul de a le consuma, obligându-se ca la data stabilită să restituie persoanei de la care s-a împrumutat lucruri de aceeaşi natură, calitate şi cantitate.

Caracterele acestui contract s-au păstrat. Astfel, împrumutul de consumație este contractul prin care împrumutătorul remite împrumutatului o sumă de bani sau alte asemenea bunuri fungibile şi consumptibile prin natura lor, iar împrumutatul se obligă să restituie după o anumită perioadă de timp aceeaşi sumă de bani sau cantitate de bunuri de aceeaşi natură şi calitate [art. 2158 alin. (1) NCC].

Prin încheierea valabilă a contractului, împrumutatul devine proprietarul bunului şi suportă riscul pieirii acestuia.

Împrumutul se prezumă, până la proba contrară, a fi cu titlu gratuit. Dimpotrivă, împrumutul ce are ca obiect o sumă de bani se prezumă a fi cu titlu oneros.

Termenul de restituire se prezumă a fi stipulat în favoarea ambelor părți, iar dacă împrumutul este cu titlu gratuit, numai în favoarea împrumutatului.

Dacă nu a fost stabilit un termen de restituire, acesta va fi stabilit de instanță, ținându-se seama de scopul împrumutului, de natura obligației şi a bunurilor împrumutate, de situația părților şi de orice altă împrejurare relevantă (art. 2162 NCC).

N

Nam nulla venditio-emptio sine pretio esse potest – „Căci nu poate fi nicio vânzare-cumpărare fără preț"

(v. **sine pretio nulla est venditio**)

Nam socii mei socius, meus socius non est – „Căci asociatul asociatului meu nu este asociatul meu"

Conform art. 1519 C.civ. [a se vedea art. 1908 alin. (1) NCC]: „Fiecare asociat poate, fără învoirea asociaților, să-şi asocieze o a treia persoană în privința părții ce are în societate; nu poate însă, fără învoirea aceasta, a-l asocia şi la societate chiar când ar avea administrația ei".

Naturaliter inter se aequales esse, qui summum imperium obtinent – „În mod firesc sunt egali cei care dețin puterea supremă"

Expresie ce constituie prima formulare explicită a principiului egalității în drepturi a statelor. Aparține lui Puffendorf care a consacrat-o în opera **De iure naturae et gentium**.

Ne bis de eadem re sit actio – „Să nu existe acțiune de două ori pentru acelaşi lucru"

(v. **res iudicata**)

Nec enim nulla societas maleficiorum – „Căci nu se admite societate care să aibă un obiect ilicit"

Potrivit art. 1882 alin. (2) NCC, orice societate trebuie să aibă un obiect licit; dacă obiectul societății este ilicit, contractul de societate este lovit de nulitate absolută. Până în momentul constatării nulității se consideră că există o comunitate de fapt care urmează a fi lichidată; în planul efectelor se consideră că terții de bună-credință au contractat cu o societate.

În privința societăților comerciale, obiectul acestora trebuie să fie determinat, licit şi moral; o societate comercială nu poate avea ca obiect acele activități care îi sunt interzise. Deşi, potrivit art. 287 din Legea nr. 31/1990, activitățile care nu pot face obiectul unei societăți comerciale se stabilesc de guvern, totuşi aceste limitări rezultă şi din alte dispoziții legale; astfel, nu pot constitui obiectul unei societăți comerciale următoarele activități: acele activități care constituie, potrivit legii penale, infracțiuni; activitățile care constituie monopol de stat; fabricarea şi comercializarea de droguri sau narcotice în alte scopuri decât medicale; înființarea de case de

toleranță; asistența juridică, prospectarea şi extracția minereurilor feroase, nemetalifere, metale rare etc.

Necessitas non habet legem – „Necesitatea nu are lege"

Starea de necesitate constituie o cauză care înlătură caracterul penal al faptei; persoana care săvârşeşte într-o asemenea împrejurare o faptă prevăzută de legea penală nu este vinovată, pentru că nu dispune de libertatea de voință şi acțiune. Este în stare de necesitate, acea persoană care săvârşeşte fapta pentru a salva de la un pericol iminent şi care nu putea fi înlăturat altfel, viața, integritatea corporală sau sănătatea sa, a altuia sau un bun important al său ori al altuia sau un interes public [art. 45 alin. (2) C.pen.]. Pentru a exista starea de necesitate trebuie ca pericolul să fie iminent, să fie inevitabil şi să amenințe valorile enumerate anterior; de asemenea, acțiunea de salvare trebuie să fie necesară, prin săvârşirea faptei prevăzute de legea penală să nu se cauzeze urmări vădit mai grave decât cele care s-ar fi produs dacă pericolul nu era înlăturat, iar fapta să nu fie săvârşită de către sau pentru a salva o persoană care avea obligația de a înfrunta pericolul.

Negotiorum gestio – „Administrarea afacerilor"; (gestiunea de afaceri)

Potrivit art. 1330 NCC există gestiune de afaceri atunci când, fără să fie obligată, o persoană, numită gerant, gestionează în mod voluntar şi oportun afacerile altei persoane, numită gerat, care nu cunoaşte existența gestiunii sau, cunoscând gestiunea, nu este în măsură să desemneze un mandatar ori să se îngrijească în alt fel de afacerile sale.

Obiectul gestiunii poate consta, fie în acte materiale (de exemplu, repararea acoperişului casei geratului), fie în acte juridice (de exemplu, plata impozitelor). Deşi actele de gestiune ale gerantului nu pot depăşi sfera actelor de administrare, totuşi el poate încheia acte de dispoziție care, raportate la întregul patrimoniu al geratului, au caracterul unor acte de administrare (de exemplu, vânzarea unui bun al geratului supus pieirii ori stricăciunii). Actele de gestiune săvârşite de gerant trebuie să fie utile geratului, altfel spus prin săvârşirea lor să se fi evitat o pierdere în patrimoniul geratului. Cu privire la atitudinea părților față de actele de gestiune este necesar ca geratul să nu aibă cunoştința de ele (căci în caz contrar ar fi vorba de un mandat tacit), iar gerantul să acționeze cu intenția de a gera interesele geratului (este posibil ca gerantul să acționeze şi în interesul său; cazul coproprietarilor).

Gestiunea de afaceri creează următoarele obligații în sarcina gerantului: a) de a continua gestiunea

începută până în momentul în care geratul sau moştenitorii săi o vor putea prelua (art. 1332 NCC; art. 987 C.civ.); b) de a efectua actele de gestiune ca un bun proprietar (art. 1334 NCC; art. 989 C.civ.); c) de a da socoteală geratului şi a remite acestuia bunurile obţinute cu ocazia gestiunii (art. 1335 NCC); d) de a executa obligaţiile asumate faţă de terţi prin încheierea de acte juridice care profită geratului. În ceea ce-l priveşte pe gerat, acesta trebuie să restituie gerantului toate cheltuielile necesare şi utile pe care acesta le-a făcut şi să execute faţă de terţi toate obligaţiile rezultate din actele încheiate în numele său de gerant (art. 1337 NCC; art. 991 C.civ.). Dacă geratul ratifică gestiunea, aceasta se transformă retroactiv într-un contract de mandat (**ratihabitio mandato aequiparatur**).

Negotiorum gestor – „Garantele de afaceri" (persoana care realizează gestiunea intereselor altei persoane)

(v. **negotiorum gestio**)

Negotium iuris – „Afacere de drept/act juridic"

Expresie ce desemnează actul juridic în sensul de act de voinţă, de operaţiune juridică săvârşită cu intenţia precisă de a produce anumite efecte juridice, adică de a crea, transmite, modifica sau stinge un drept.

Neminem laedit qui suo iure utitur – „Pe nimeni nu vatămă cel care se foloseşte de dreptul său"

Adagiul formulat de Ulpian îşi păstrează valabilitatea şi în dreptul actual, în sensul că, dacă dreptul subiectiv este exercitat în conformitate cu anumite principii stabilite de lege şi morală, atunci această exercitare nu lezează pe nimeni. După cum se observă, este vorba numai despre exercitarea dreptului subiectiv, nu şi de dreptul subiectiv în sine, care nu poate fi susceptibil de a produce o vătămare.

Dreptul subiectiv trebuie să fie exercitat potrivit cu scopul său economic şi social. Principiul exercitării cu bună-credinţă a drepturilor subiective rezultă din interpretarea logică a art. 57 din Constituţie: „Cetăţenii români, cetăţenii străini şi apatrizii trebuie să-şi exercite drepturile şi libertăţile constituţionale cu bună-credinţă, fără să încalce drepturile şi libertăţile celorlalţi." Totodată, dreptul subiectiv trebuie să fie exercitat în limitele sale.

Adagiul nu are valoare decât dacă toate aceste principii ale exercitării drepturilor subiective civile sunt respectate. Orice încălcare a acestora constituie un abuz de drept care vatămă pe ceilalţi. Abuzul de drept se sancţionează fie într-un mod pasiv, prin refuzul concursului forţei de constrângere a statului, fie într-un mod activ, prin promovarea împotriva titularului dreptului abuziv exercitat a

unei acţiuni în răspundere civilă de către persoana vătămată de respectivul abuz de drept.

Nemini res sua servit – „Nimeni nu-şi poate aservi propriul lucru"

Din definiţia oferită de Noul Cod civil în art. 755, cât şi cea din art. 576 C.civ. rezultă că servitutea este un drept real care poartă asupra imobilului altuia (**ius in re aliena**) şi care nu poate exista asupra propriului bun. Datorită acestui caracter, ori de câte ori fondul dominant şi fondul aservit se reunesc în patrimoniul unui singur proprietar, servitutea se stinge, având loc o consolidare [art. 770 alin. (1) lit. a); art. 638 C.civ.]. Însă, confuziunea nu are caracter definitiv în toate cazurile; astfel, când confuziunea încetează datorită unei cauze retroactive (contractul de vânzare-cumpărare este rezoluţionat ori realizarea unei condiţii rezolutorii) servitutea renaşte; de asemenea, dacă proprietarul a două fonduri înstrăinează unul din ele, iar prin contract nu s-a prevăzut nicio clauză care să atingă servitutea, atunci aceasta continuă să existe, însă cu condiţia să „existe un semn văzut de servitute" (art. 627 C.civ.).

Nemo alieno nomine lege agere potest – „Nimeni nu poate intenta o acţiune a legii în numele altuia"

În general, acţiunile civile pot fi exercitate de către alte persoane în numele titularului acţiunii respective. Părţile pot să-şi exercite drepturile procedurale (deci şi dreptul de a introduce o acţiune) personal sau prin mandatar (art. 67 C.proc.civ.). Pentru exerciţiul dreptului de chemare în judecată în acest mod trebuie întocmită o procură prin înscris sub semnătură legalizată [art. 68 alin. (1) C.proc.civ.] iar această procură, în original sau în copie legalizată, se va alătura cererii de chemare în judecată [art. 83 alin. (1) C.proc.civ.]. De asemenea, mandatarul avocat, reprezentantul legal şi reprezentanţii persoanelor juridice de drept privat vor trebui să-şi dovedească calitatea cu ocazia introducerii acţiunii. Totodată, potrivit art. 1560 NCC (974 C.civ.), creditorul poate valorifica un drept care aparţine debitorului său, exercitând o acţiune în justiţie în numele acestuia, acţiunea respectivă producând acelaşi rezultat ca şi când ar fi exercitată de către debitor însuşi. În afară de acţiunile strict personale, orice acţiune poate fi introdusă şi de către Ministerul Public.

Acţiunile strict personale nu pot fi introduse decât de titularul lor sau de reprezentantul legal al acestuia. Dacă au fost introduse de către acesta unele se transmit către moştenitori (acţiunea pentru stabilirea filiaţiei faţă de mamă, acţiunea pentru stabilirea paternităţii din afara căsătoriei, acţiunea în tăgăduirea paternităţii, acţiunea

de revocare a unei donații pentru motiv de ingratitudine); alte acțiuni strict personale nu se transmit, însă, moştenitorilor, chiar dacă au fost pornite de către titular în timpul vieții sale. Este cazul, spre exemplu, al acțiunii de divorț care, în cazul morții reclamantului, va rămâne fără obiect.

Nemo alienum factum promittere potest – „Nimeni nu poate promite fapta altuia"

Adagiu în dreptul roman care exprimă nulitatea promisiunii pentru fapta altuia; totuşi, romanii au reuşit indirect executarea promisiunii pentru altul, fie printr-o **stipulatio poenae**, fie prin schimbarea unor termeni: adică, promitentul, în loc să promită faptul terțului, promitea că va face tot ce îi stă în putință pentru ca terțul să-şi execute prestația, astfel că promitea propriul fapt.

Promisiunea pentru altul este convenția prin care o persoană, numită promitent, se obligă față de o altă persoană numită beneficiar, în numele şi în contul unei a treia persoane, fără a avea în acest sens vreo împuternicire de la aceasta. Datorită principiului **res inter alios acta neque nocere neque prodesse potest,** o asemenea convenție este nulă, deosebindu-se atât de contractul de mandat, cât şi de promisiunea de a determina pe altul să ratifice un act.

Nemo auditur propriam turpitudem allegans – „Nimeni nu este ascultat când îşi prezintă propria indecență/imoralitate"

Potrivit acestui adagiu, nimănui nu-i este îngăduit să realizeze beneficii prin invocarea în justiție a propriei sale vine. Această regulă îşi găseşte suport în dispozițiile art. 14 NCC, potrivit cărora orice persoană fizică sau persoană juridică trebuie să îşi exercite drepturile şi să îşi execute obligațiile civile cu bună-credință, în acord cu ordinea publică şi bunele moravuri.

Cu toate că domeniul de aplicare a acestei reguli cuprinde şi răspunderea civilă delictuală (când acțiunea în despăgubiri este formulată de un reclamant care invocă propria turpitudine), majoritatea cazurilor se circumscriu răspunderii contractuale, mai ales acțiunii în repetițiune. Acțiunea în repetețiune pentru plata unei obligații imorale poate fi paralizată prin invocarea principiului **nemo auditur propriam turpitudem allegans**; dacă obligația are caracter imoral doar în privința pârâtului, acțiunea în repetețiune este admisibilă. În situația în care, atât reclamantul, cât şi pârâtul se fac vinovați de imoralitate, potrivit unei prime opinii, acțiunea în repetețiune trebuie respinsă în baza principiului **in pari causa turpitudinis cessat repetitio**, dacă se conturează o imoralitate egală a părților, iar potrivit unei a doua opinii, instanțele jude-

cătoreşti, nefiind chemate să facă dozajul imoralităţii părţilor, acţiunea în repetiţiune trebuie respinsă ca inadmisibilă, reclamantul neputând invoca propria turpitudine, chiar şi în cazul în care pârâtului i-ar fi imputabilă o imoralitate mai gravă.

Respingerea acţiunii în repetiţiune ca inadmisibilă are şi efecte negative, anume înlătură efectele nulităţii unui act imoral şi dă posibilitatea pârâtului să beneficieze de obiectul acelei obligaţii.

O aplicaţie a acestui principiu se întâlneşte în ceea ce priveşte nulitatea actelor de procedură; aceasta este înlăturată prin aplicarea art. 108 alin. ultim C.proc.civ. potrivit căruia nimeni nu poate invoca neregularitatea pricinuită prin propriul său fapt.

Pentru aplicaţii în dreptul internaţional public, vezi expresia echivalentă **nemo commodum capere potest ex iniuria sua propria**.

Nemo censetur ignorare legem – „Nimeni nu poate fi considerat că nu cunoaşte legea"; (nimeni nu are voie să nu cunoască legea)

Conform acestui principiu toate persoanele sunt prezumate a cunoaşte legea şi nimeni nu se poate apăra invocând necunoaşterea ei sau cunoaşterea greşită (**ignorantia iuris nocet**). Publicarea legii asigură aplicabilitatea regulii.

Principiul îl regăsim în Pravila lui Andronache Donici în art. 3 potrivit căruia „trebuinţa cere ca tot omul să înveţe pravilele, fiindcă mintea nu se poate ajuta pentru neştiinţa lor".

Codul Calimach a consacrat acest principiu în art. 3 „Publicându-se o lege după chipul cuviincios nu poate nimene a se apăra zicând că nu i s-a făcut cunoscut".

În literatura de specialitate există opinii diferite cu privire la sfera de aplicabilitate a acestui principiu.

Astfel, în materie civilă majoritatea doctrinei până la intarea în vigoare a Noului Cod civil s-a exprimat în sensul admiterii erorii de drept ca viciu de consimţământ, eroare ce constă în falsa reprezentare a existenţei ori a conţinutului unei norme de drept civil (cu excepţia normelor imperative şi a celor ce privesc ordinea publică). Pentru adoptarea acestei teze s-au avut în vedere următoarele argumente:

a) art. 953 C.civ., care admite că eroarea face nevalabil consimţământul, nu distinge între eroarea de fapt şi eroarea de drept;

b) legea prevăzând expres cazurile în care nu este admisă eroarea de drept [spre exemplu, art. 1206 alin. (2) C.civ.], rezultă, **per a contrario**, că în celelalte cazuri este admisă;

c) dacă se produce, eroarea de drept are acelaşi efect ca şi cea de fapt;

d) punctul de vedere favorabil al practicii judecătoreşti.

De altfel, Noul Cod civil reglementează eroarea de drept ca viciu de consimțământ stabilind în art. 1207 alin. (3) că eroarea de drept este esențială şi poate constitui motiv de anulare a contractului doar atunci când priveşte o normă juridică determinantă, potrivit voinței părților, pentru încheierea contractului.

Eroarea de drept nu poate fi invocată în cazul dispozițiilor legale accesibile şi previzibile [art. 1208 alin. (2) NCC].

În dreptul penal, potrivit art. 51 alin. (4) C.pen., necunoaşterea sau cunoaşterea greşită a legii penale nu înlătură caracterul penal al faptei.

În literatura de specialitate s-a mai conturat o excepție de la acest principiu în cazul în care, dintr-o cauză de forță majoră, o parte din teritoriu ar rămâne izolată de restul țării; în acest caz, necunoaşterea legii ar fi obiectivă.

Referință: *Adina Vlăşceanu,* Eroarea asupra normei juridice, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2006.

Nemo cogi potest ad factum – „Nimeni nu poate fi constrâns la o faptă"

În cazul obligațiilor **intuitu personae**, executarea lor silită nu poate fi cerută, deoarece astfel de obligații presupun o participare strict personală din partea debitorului; executarea silită a lor ar constitui o restrângere a libertății sale personale.

Nemo cogitur edere contra se – „Nimeni nu este constrâns să dea dovezi (în justiție) împotriva sa"

(v. **nemo tenetur edere contra se**)

Nemo commodum capere potest ex iniuria sua propria – „Nimeni nu poate obține un avantaj din propriul său fapt ilicit"

Adagiu ce exprimă o excepție de la regula **rebus sic stantibus**, excepție prevăzută de art. 62 parag. 2 lit. b din Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, unde se menționează că nu poate fi invocată ca motiv pentru stingerea unui tratat o schimbare fundamentală a împrejurărilor, dacă această schimbare fundamentală provine dintr-o violare de către partea care o invocă, fie a unei obligații din tratat, fie a oricărei alte obligații internaționale față de oricare altă parte la tratat.

(Pentru aplicații în domeniul dreptului intern, v. **nemo auditur propriam turpitudem allegans**)

Nemo dat quod non habet – „Nimeni nu dă ce nu are"

(v. **nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet**)

Nemo debet bis puniri pro uno delicto – „Nimeni nu trebuie să fie pedepsit de două ori pentru o singură infracțiune"

Adagiul este o consecință logică a principiului legalității incriminării şi pedepsei care guvernează dreptul penal şi este în

concordanţă cu principiile generale de echitate; se referă la pedepsele principale. Pedeapsa este o măsură de constrângere şi un mijloc de reeducare, dar, în acelaşi timp, constituie o urmare a infracţiunii săvârşite. Pentru fiecare infracţiune se poate aplica o singură pedeapsă principală. Atunci când în lege sunt prevăzute mai multe pedepse principale, ele sunt prevăzute alternativ şi nu se poate aplica decât una dintre ele. În dreptul român, amenda penală nu se poate aplica niciodată cumulativ cu pedeapsa închisorii, ci numai alternativ. Pedepsele complementare şi accesorii constituie o excepţie de la această regulă, ele adăugându-se separat de pedeapsa principală sau ca un accesoriu al acesteia.

Nemo debet esse iudex in propria causa – „Nimeni nu trebuie să fie judecător în propria lui cauză/propriul lui proces"

Nemo debet locupletari ex aliena iactura – „Nimeni nu trebuie să se îmbogăţească din pierderea altuia"

(v. **Iure naturae aequum est neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletiorem**)

Nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest – „Nimeni nu poate să-şi facă o condiţie mai bună din propriul delict"

Nemo invitus agere cogitur – „Nimeni nu este silit să acţioneze contra voinţei sale"

Subiectul activ al acţiunii civile are, în principiu, libertatea de a se adresa sau nu justiţiei pentru acoperirea prejudiciului suferit.

Acest adagiu este o aplicaţie a principiului disponibilităţii care domină procesul civil.

(v. şi **nemo iudex sine actore**)

Nemo iudex sine actore

Deşi în trecut era destul de răspândită concepţia potrivit căreia instanţa se putea autoînvesti, în dreptul modern domină regula că, în principiu, instanţa nu se poate sesiza din oficiu. Instanţa poate acţiona numai dacă este sesizată prin cererea de chemare în judecată formulată de reclamant, în cazul procesului civil, sau prin constituirea ca parte civilă în ceea ce priveşte acţiunea civilă în cazul procesului penal; de asemenea, în privinţa acţiunii penale, instanţa este sesizată prin rechizitoriul procurorului.

De la această regulă există totuşi unele excepţii. Astfel, în cazul divorţului, instanţa este obligată să se pronunţe în ceea ce priveşte încredinţarea copiilor minori şi stabilirea pensiei de întreţinere pentru aceştia. Instanţa acţionează din oficiu şi în situaţia punerii sub interdicţie sau în ceea ce priveşte acţiunea civilă în procesul penal, dacă cel vătămat este o persoană lipsită de capacitate de

exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă (art. 17 alin. ultim C.proc.pen.). De asemenea, instanța poate pune în mișcare acțiunea penală în situația în care dispune extinderea procesului penal în absența procurorului [art. 336 alin. (2) C.proc.pen.]. O altă excepție de la regula **nemo iudex sine actore** o constituie atribuția Curții Constituționale de a se pronunța din oficiu asupra inițiativelor de revizuire a Constituției [art. 146 lit. a) teza finală din Constituție].

(Regula se mai întâlnește și în forma: **iudex ne procedat ex officio**)

Nemo iudex sine lege
(v. **nullum iudicium sine lege**)

Nemo partim testatus partim intestatus decedere potest – „Nimeni nu poate testa pentru o parte (a averii sale), iar pentru cealaltă nu"

(v. **nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest**)

Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet – „Nimeni nu poate transmite altuia mai multe drepturi decât are el însuși"

Această regulă, formulată încă din dreptul roman, are menirea de a întări securitatea juridică a transmisiunilor patrimoniale; aplicații ale sale privesc mai ales: desființarea, cu unele excepții, a actelor de dispoziție încheiate de un proprietar aparent sau moștenitor aparent, posibilitatea debitorului cedat de a opune cesionarului toate apărările și excepțiile pe care le-ar fi putut opune cedentului, actele de natură patrimonială încheiate de un mandatar aparent ori creditor aparent etc.; în cazul aplicării acestei reguli intervin și efectele adagiilor **quod nullum est nullum producit effectum** și **resoluto iure dantis resolvitur ius accipientis** conform cărora desființarea cu efect retroactiv a drepturilor unei persoane asupra unui lucru atrage și desființarea drepturilor pe care acea persoană le-ar fi consimțit în favoarea unor terțe persoane cu privire la acel lucru.

Noul Cod civil stabilește cu valoare de principiu în art. 17 alin. (1) că „nimeni nu poate transmite sau constitui mai multe drepturi decât are el însuși".

În literatura juridică sunt considerate abateri de la această regulă: vânzarea de bunuri viitoare, legatul lucrului altuia, dobândirea bunurilor mobile de către posesorul de bună-credință în temeiul art. art. 937 alin. (1) NCC, [art. 1909 alin. (1) C.civ.], dobândirea de bunuri și drepturi patrimoniale cu bună-credință în temeiul aparenței de drept, în materia titlurilor de valoare etc.; sfera de aplicare a acestei reguli a fost restrânsă pe temeiul bunei-credințe și al echității sau al validității aparenței în drept.

Codul Calimach a prevăzut în art. 580 (art. 442 C.austriac) că „Deobşte nu poate nimene să dea altuia mai multe drituri decât acele ce el însuşi are" şi face, de asemenea, o aplicaţie a acestei reguli în materie de emfiteoză (instituţie consacrată şi de Codul civil, dar abrogată prin Legea agrară din 1921 care a expropriat în folosul embaticarilor pământurile ce constituiau obiectul locaţiunilor respective): „Proprietarul folosirei nu poate, în deobşte, să mute asupra altuia mai mult drept decât el însuşi are".

Nemo potest locare opus in perpetuum – „Nimeni nu poate închiria serviciile sale pentru totdeauna"

Contractul de locaţiune, indiferent de forma sa, are un caracter temporar, neputând fi perpetuu; acest caracter nu împiedica încheierea contractului pe o perioadă nedeterminată.

Articolul 1783 NCC reglementează durata maximă a locaţiunii, stabilind că locaţiunile nu se pot încheia pe o perioadă mai mare de 49 de ani; dacă părţile stipulează un termen mai lung, acesta se reduce de drept la 49 de ani.

Nemo potest praecese cogi ad factum – „Nimeni nu poate fi silit în mod absolut să facă ceea ce nu vrea să facă"

Expresie ce desemnează faptul că debitorul unei obligaţii de a face sau de a nu face nu poate fi constrâns în mod direct la executarea obligaţiei sale prin mijloace materiale care ar atinge libertatea şi demnitatea sa.

Creditorul poate cere întotdeauna ca debitorul să fie constrâns să execute obligaţia în natură, cu excepţia cazului în care o asemenea executare este imposibilă.

Dreptul la executare în natură cuprinde, dacă este cazul, dreptul la repararea sau înlocuirea bunului, precum şi orice alt mijloc pentru a remedia o executare defectuoasă (art. 1527 NCC).

Creditorul are dreptul la daune-interese pentru repararea prejudiciului pe care debitorul i l-a cauzat şi care este consecinţa directă şi necesară a neexcutării fără justificare sau, după caz, culpabile a obligaţiei (art. 1530 NCC).

Nemo praestat casum fortuitum – „Nimeni nu răspunde de cazul fortuit"

Potrivit art. 1351 NCC, dacă legea nu prevede altfel sau părţile nu convin contrariul, răspunderea este înlăturată atunci când prejudiciul este cauzat de forţă majoră sau de caz fortuit.

Cazul fortuit este un eveniment care nu poate fi prevăzut şi nici împiedicat de către cel care ar fi fost chemat să răspundă dacă evenimentul nu s-ar fi produs.

De asemenea, art. 1634 prevede că debitorul este liberat atunci când obligaţia nu mai poate

fi executată din cauza unei forțe majore, a unui caz fortuit ori a unor alte evenimente asimilate acestora, produse înainte ca debitorul să fie pus în întârziere.

Debitorul este, de asemenea, liberat, chiar dacă se află în întârziere, atunci când creditorul nu ar fi putut oricum să beneficieze de executarea obligației din cauza acestor împrejurări (forță majoră, caz fortuit etc.), afară de cazul în care debitorul a luat asupra sa riscul producerii acestora.

Nemo praesumitur malus nissi probetur – „Nimeni nu este presupus vinovat, decât dacă este dovedit"

Prezumția de nevinovăție constituie un principiu fundamental al dreptului procesual penal, fiind consacrată și de Constituție: „Până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare, persoana este considerată nevinovată" [art. 23 alin. (8)], precum și de art. 66 C.proc.pen. Învinuitul sau inculpatul nu este obligat să probeze nevinovăția sa. Chiar dacă împotriva inculpatului există indicii grave care i-ar dovedi vinovăția, el este considerat nevinovat până la rămânerea definitivă a hotărârii de condamnare, deci și în cursul desfășurării judecății în căile de atac. Sarcina administrării probelor în procesul penal revine organului de urmărire penală și instanței de judecată [art. 65 alin. (1) C.proc.pen.]. Un efect al prezumției de nevinovăție este și faptul că dubiul profită acuzatului potrivit regulii **in dubio pro reo**. De asemenea, tot ca o consecință a prezumției de nevinovăție trebuie ca arestarea preventivă să dobândească un caracter excepțional, deoarece, cel puțin în ochii opiniei publice, persoana arestată preventiv este privită cu mult mai multă suspiciune. Deși măsura arestării preventive nu contravine în sine principiului prezumției de nevinovăție, trebuie ca, în ceea ce privește aplicarea ei, unele reguli să fie respectate. Astfel Curtea Constituțională, în decizia 99 din 1 noiembrie 1994, stabilește că ținuta vestimentară a celui arestat preventiv trebuie să evite orice fel de confuzie între acesta și persoana condamnată, altminteri prezumția de nevinovăție ce operează în favoarea primului este afectată de imaginea creată de vestimentația specifică celui condamnat. De aceea, prezumția de nevinovăție presupune ca ținuta vestimentară a deținutului preventiv să fie cea personală sau costumul locului de detenție, doar dacă acesta este substanțial diferit de cel al condamnatului.

(v. și **in dubio pro reo; actori incumbit probatio**)

Nemo pro parte heres – „Nimeni nu poate fi moștenitor numai pentru o parte"

Opțiunea succesorală este indivizibilă și nu poate fi afectată de

nici o modalitate (art. 1101 NCC). Succesiunea nu poate fi acceptată în parte şi în parte repudiată; moştenitorii ilegali nu au decât de a accepta succesiunea ori de a o refuza [art. 1100 alin. (1)]; aceeaşi este soluţia şi în cazul legatarilor, care nu pot modifica întinderea liberalităţii, adică să accepte numai anumite bunuri.

Această regulă a fost consacrată de Codul Calimach în art. 12: „moştenitorul nu e slobod, o parte din averea mortului să moştenească şi alta nu, ci ori tot, ori nimic".

Regula indivizibilităţii comportă unele excepţii; astfel, cu titlu de exemplu, dacă sunt mai mulţi succesibili unii pot accepta, iar alţii să renunţe; dacă o persoană are chemare la succesiune atât în virtutea legii, cât şi a unui legat, ea poate opta; art. 12 din Legea nr. 18/1991 permite moştenitorului acceptant să nu ceară reconstituirea dreptului de proprietate etc.

Nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest – „Nimeni nu poate să moară având testament pentru o parte (a averii), dar neavând testament pentru cealaltă parte (a averii)"

În dreptul roman, instituirea de moştenitori trebuia făcută în termeni solemni şi să fie universală, adică pentru tot patrimoniul, în caz contrar deschizându-se pentru restul moştenirea **ab intestat**. Această regulă nu a fost preluată de Codul civil român, motiv pentru care un testament este valid chiar dacă persoana indicată nu are chemare la întreaga succesiune.

Moştenirea testamentară nu o exclude pe cea legală, cele două feluri de moşteniri coexistând; astfel, dacă testatorul a făcut numai legate cu titlu particular, moştenirea se transmite moştenitorilor legali potrivit succesiunii **ab intestat**, însă cu obligaţia acestora de a executa legatele; dacă testatorul a făcut unul sau mai multe legate cu titlu universal, fără ca acestea să epuizeze patrimoniul succesoral, atunci moştenirea va fi testamentară în limitele legatului ori legatelor şi legală pentru restul bunurilor rămase; în cazul în care legatele cu titlu universal instituite epuizează patrimoniul succesoral şi sunt eficace sau s-a instituit unul sau mai mulţi legatari universali, moştenirea va fi testamentară; dacă prin legatele instituite se aduce atingere rezervei, moştenirea va fi deferită moştenitorilor rezervatari potrivit legii, iar pentru rest potrivit testamentului.

Nemo tenetur edere contra se – „Nimeni nu este obligat să declare împotriva sa"

În cadrul procesului penal, darea declaraţiei de către inculpat constituie un drept al său şi nu o obligaţie [art. 70 alin. (2) C.proc.pen.]. Pentru acest motiv el nu este obligat să declare tot ce ştie despre fapta care formează obiectul cauzei şi nici nu este

obligat să nu denatureze adevărul. Inculpatul se bucură de prezumţia de nevinovăţie [art. 66 C.proc.pen.], astfel că sarcina probei aparţine organului de urmărire penală şi instanţei de judecată.

De asemenea, soţul şi rudele apropiate ale învinuitului sau inculpatului nu sunt obligate să depună ca martori [art. 80 alin. (1) C.proc.pen.]. Aceştia au dreptul, nu şi obligaţia de a face declaraţii de martori. Prin rude apropiate se înţeleg ascendenţii şi descendenţii, fraţii şi surorile, copiii acestora precum şi persoanele devenite rude prin înfiere (art. 149 C.pen.).

Nemo testis idoneus in re sua – „Nimeni nu poate fi martor în propria sa cauză"

Nu poate fi martor decât o persoană străină de cauză; aşadar, părţile din proces nu pot fi audiate ca martori, întrucât există o prezumţie de parţialitate. Părţile pot să răspundă la interogatoriu în cazul procesului civil sau să dea declaraţii în calitate de părţi în cazul procesului penal. De asemenea, în procesul penal, persoana vătămată poate fi ascultată ca martor, dacă nu este constituită parte civilă sau nu participă în proces ca parte vătămată (art. 82 C.proc.pen.).

Neque donationem sine acceptione intelligi posse – „Nicio donaţie nu poate fi concepută fără acceptare"

(v. **invito beneficium non datur**)

Neque pignus, neque depositum, neque locatio rei suae consistere potest – „Nu se poate constitui asupra propriului lucru nici gaj, nici depozit, nici locaţiune"

Spre exemplu, proprietarul nu poate fi locatarul propriului său lucru (cu excepţia cazului când nu are prerogativa folosinţei, aşa cum este nudul proprietar).

(v. şi **nemini res sua servit**)

Ne varietur – „Spre neschimbare/să nu se schimbe"; (nimic să nu fie schimbat)

Expresie folosită în dreptul internaţional pentru a confirma autenticititatea unui text oficial.

Nomen, fama, tractatus

Reprezintă cele trei elemente ce trebuie întrunite cumulativ pentru realizarea folosinţei stării civile sau a posesiei de stat.

Nomen consta în faptul de a purta numele ce corespunde stării civile pe care persoana o pretinde că o are şi o foloseşte.

Fama înseamnă recunoaşterea în familie şi societate ca fiind persoana căreia îi aparţine starea civilă de care se prevalează.

Tractatus constă în faptul de a fi tratat de cei apropiaţi ca fiind persoana căreia îi aparţine starea civilă folosită.

Nomen iuris – „Numele dispoziţiei legale"; („denumirile marginale ale dispoziţiilor juridice")

Denumeşte dispoziţia legală, iar în unele cazuri ca, de exemplu, în

Codul penal apare în titlul marginal al textului.

Nomine et iure proprio

Expresie folosită ori de câte ori o persoană acționează în nume propriu şi în virtutea unui drept care îi aparține. De exemplu, în cadrul procesului penal, dacă victima a decedat ca urmare a infracțiunii, moştenitorii acesteia vor exercita acțiunea civilă **nomine et iure proprio.**

(v. şi **iure et nomine alieno, iure hereditatis**)

Non aedificandi – „A nu construi"

Servitute negativă ce constă în a impune proprietarului fondului aservit obligația de a nu construi, care este o obligație de a nu face. Cu titlu de exemplu, într-o speță, în care o persoană a vândut o casă aflată pe malul mării, terenul rămânând proprietatea sa, cum părțile nu au stabilit prin contract o servitute **non aedificandi**, instanța a hotărât că vânzătorul poate construi pe terenul său o clădire care să obtureze priveliştea către mare pe care o oferea poziția casei cumpărătorului.

Non altius tolendi – „A nu construi peste o anumită înălțime"

Servitute negativă ce constă în a impune proprietarului fondului aservit obligația de nu construi peste o anumită înălțime.

Non bis in idem – „Nu de două ori în aceeaşi cauză/ pentru aceeaşi vină"

(v. **res iudicata**)

Non bis puniatur pro eadem delicto – „Să nu se pedepsească de două ori pentru acelaşi delict"

(v. **nemo debet bis puniri pro uno delicto**)

Non enim ex opinionibus singularum, sed ex communi usu nomina exaudiri debent – „Cuvintele trebuie să fie interpretate nu după păreri individuale, ci după sensul în care sunt îndeobşte folosite"

Una din regulile care guvernează interpretarea normelor juridice este că această operațiune trebuie făcută întotdeauna cu bun simț, adică luându-se în considerare sensul comun al termenilor utilizați. Această regulă se bazează pe prezumția că limbajul folosit într-un text de lege este limbajul uzual. Ori de câte ori legiuitorul foloseşte termenii cu alt înțeles decât cel comun, el trebuie să îi definească (de exemplu, această operațiune este efectuată în cadrul Codului penal, Partea generală, în titlul VIII, denumit „Înțelesul unor termeni sau expresii în legea penală"). Rolul judecătorului în interpretarea legii creşte pentru că el este cel care trebuie să determine sensul obişnuit al termenilor, acest sens nefiind stabilit de legiuitor ca în cazul termenilor tehnici.

În ceea ce priveşte actele private, în sistemul actual instituit de Codul civil, această regulă nu îşi găseşte aplicarea. Interpretând un act privat, judecătorul trebuie să caute voinţa reală, subiectivă a părţilor, dincolo de termenii formali ai actului care pot fi utilizaţi în necunoştinţă de cauză de către părţi. Interpretarea contractelor se face după intenţia comună a părţilor contractante, iar nu după sensul literal al termenilor (art. 1266 NCC; art. 977 C.civ.). În opoziţie cu această concepţie subiectivă, Codul civil german a adoptat o concepţie obiectivă, potrivit căreia ceea ce este avut în vedere în operaţiunea de interpretare a actelor private nu mai este voinţa intimă a părţilor, ci voinţa lor declarată, adică sensul curent al termenilor utilizaţi. Astfel, acest mod de interpretare a actelor private se apropie de interpretarea normelor juridice.

Non esse et probari non posse, vel non esse, idem sunt, et qui non probat dicitur ius carere – „A nu exista sau a nu se putea proba sau a nu fi sunt acelaşi lucru, iar celui care nu probează, spunem că-i lipseşte dreptul”

Non ex regula ius summatur, sed ex iure quod est regula fiat – „Dreptul nu se deduce din regulă, ci regula trebuie creată din dreptul existent”

Non facere – „A nu face”

Termen folosit pentru a desemna o obligaţie de a nu face, ce constă într-o abţinere, la care este îndatorat subiectul pasiv, de la a face ceea ce ar fi putut să facă în lipsa obligaţiei asumate.

Non liquet – „Nu e limpede”; (nu este clar)

(v. **rem sibi non liquere**)

Non potest liberatis nolenti adquiri – „O liberalitate nu poate fi dobândită de cineva contra voinţei sale”

(v. **invito beneficium non datur**)

Non quis negativa sed quis indefinita – „Nu pentru că sunt negative, ci pentru că sunt nedeterminate”

În cadrul probaţiunii judiciare sunt considerate fapte negative acele împrejurări care nu s-au petrecut, care nu au existat. Ele nu pot fi probate direct, ci făcându-se dovada existenţei faptei pozitive contrare. În acest scop, faptele negative trebuie să fie determinate; de exemplu, se poate dovedi că o persoană nu a fost într-un anumit interval de timp într-un anumit loc prin dovedirea faptului că persoana respectivă s-a aflat în acel interval de timp în alt loc. Dacă, însă, faptele negative sunt nedeterminate ele nu pot fi probate (este imposibil de dovedit că o persoană nu a fost niciodată într-un anumit

loc). Deci faptele negative nedeterminate nu pot fi probate nu pentru că sunt negative, ci pentru că nu sunt determinate.

Non reformatio in peius – „Nereformarea în rău"

Expresia se referă la principiul neagravării situației unei părți în propria ei cale de atac.

Instanța de apel, soluționând cauza, nu poate crea o situație mai grea pentru cel care a declarat apel. De asemenea, în apelul exercitat de procuror în favoarea unei părți, instanța de apel nu poate agrava situația acesteia (art. 372 C.proc.pen.). Regula este prevăzută expres şi pentru recurs în cazul procesului penal (art. 385^8 C.proc.pen.). Deci hotărârea judecătorească atacată nu poate fi reformată decât în favoarea (**in melius**) părții care exercită calea de atac şi nu în defavoarea acesteia (**in peius**).

Această regulă, deşi nu este prevăzută expres în Codul de procedură civilă, a fost extinsă pe calea analogiei şi în domeniul procesului civil. Utilitatea sa rezidă în faptul că înlătură temerea părților de a exercita căile de atac. În lipsa acestui principiu, chiar dacă hotărârea ar fi nelegală şi netemeinică, părțile ar fi prea puțin dispuse să-şi agraveze situația atacând hotărârea respectivă.

În cadrul procesului penal, aplicarea principiului **non reformatio in peius** constituie într-un fel o excepție de la aplicarea principiului legalității şi a principiului aflării adevărului, întrucât chiar dacă instanța superioară constată că hotărârea atacată este nelegală sau netemeinică, nu o poate anula şi nu poate pronunța o soluție în conformitate cu principiul legalității sau cu principiul aflării adevărului, dacă prin această soluție ar agrava situația părții care a uzat de calea de atac.

Principiul **non reformatio in peius** se aplică efectiv numai când o singură parte a atacat hotărârea sau unei singure părți i s-a admis calea de atac.

Sfera de acțiune a principiului nu se limitează numai la judecata căii de atac, ci cuprinde întreg cadrul procesual, aplicându-se, de exemplu, şi la rejudecarea în fond după casare.

În cadrul procesului penal, principiul este de ordine publică, deci partea care a atacat hotărârea nu poate renunța la aplicarea lui. Din contră, în procesul civil acest principiu nu este de ordine publică; părțile pot renunța la el.

Non reformatio in peius nu priveşte numai apelul şi recursul, ci sfera lui de aplicare se extinde şi la căile extraordinare de atac, aşa cum se întâmplă, de exemplu, în cazul contestației în anulare.

Notorium non est probandum – „Faptele notorii nu se probează"

În cadrul probațiunii judiciare există anumite împrejurări a căror

dovedire nu mai este necesară. Printre acestea se numără şi faptele notorii, adică faptele cunoscute de un număr relativ mare de persoane. Notorietatea faptelor şi deci dispensa de probă în legătură cu ele se apreciază în concret de către instanţa de judecată ori de câte ori se invocă asemenea fapte.

Nuda cogitatio – „Simpla cugetare"

Denumeşte simpla intenţie, simpla cugetare a infractorului de a săvârşi o faptă penală. În măsura în care ea nu s-a materializat în acte exterioare de pregătire sau de executare, deci în măsura în care nu a devenit faptă, simpla cugetare nu a fost şi nu este sancţionată.

(v. **cogitationis poenam nemo patitur**).

Nulla est viventis hereditatis – „Moştenirea unei persoane în viaţă este nulă"

Transmiterea moştenirii este o transmitere pentru cauză de moarte (**mortis causa**), ea producându-se în urma morţii (constatate fizic ori prin hotărâre judecătorească) a unei persoane fizice. Potrivit art. 954 alin. (1) NCC, moştenirea unei persoane se deschide în momentul decesului acesteia; rezultă **per a contrario** că dispoziţiile din Codul civil şi alte legi speciale referitoare la succesiuni nu se aplică actelor încheiate **inter vivos**.

Succesiunea deschizându-se în momentul morţii lui **de cuius**, cel care pretinde moştenirea trebuie să dovedească data morţii. Aceasta dată se dovedeşte, de obicei, cu certificatul de deces întocmit potrivit dispoziţiilor art. 98-103 NCC şi ale Legii nr. 119/1996 cu privire la actele de stare civilă; data trecută în certificatul de deces face dovada până la proba contrară. De asemenea, stabilirea datei morţii se poate face şi prin hotărârea declarativă de moarte.

Nulla iustitia sine lege
(v. **Nullum iudicium sine lege**)

Nulla poena sine lege – „Nicio pedeapsă nu există în afară de lege"

Expresie care se referă la principiul legalităţii pedepsei, principiu potrivit căruia numai legea prevede pedepsele ce se pot aplica infractorului şi măsurile ce pot fi luate în cazul săvârşirii infracţiunii. Principiul legalităţii pedepsei este consacrat atât la nivel constituţional: „Nicio pedeapsă nu poate fi stabilită sau aplicată decât în condiţiile şi în temeiul legii" [art. 23 alin. (12)], cât şi în Codul penal: „Legea prevede care fapte constituie infracţiuni, pedepsele ce se aplică infractorilor şi măsurile ce se pot lua în cazul săvârşirii acestor fapte" (art. 2).

(v. şi **nullum crimen et nulla poena sine lege; interpretatio restrictiva**)

Nulla praesumptio sine lege – „Nu există prezumţie legală dacă

nu este prevăzută expres de lege"; („Nicio prezumție/presupunere în afara legii")

Una din trăsăturile prezumțiilor legale este că sunt limitate ca număr; ele nu există decât dacă sunt prevăzute de lege.

Adagiul se referă numai la prezumțiile legale; există însă şi prezumții care nu sunt instituite de lege. Prezumțiile sunt consecințele ce legea sau magistratul trage din un fapt cunoscut la un fapt necunoscut. Deci pe lângă prezumțiile legale există şi prezumții judecătoreşti. Prezumțiile care nu sunt stabilite de lege sunt lăsate la luminile şi înțelepciunea magistratului (art. 1203 C.civ). Aceste prezumții trebuie să fie temeinice, să aibă greutate şi puterea de a naşte probabilitatea şi nu sunt permise decât în cazurile când este permisă şi proba cu martori.

(v. şi **exceptio est strictissime interpretationis; interpretatio restrictiva**)

Nulla sanctio poenalis sine lege – „Nicio sancțiune penală fără lege"

Principiul legalității nu se referă numai la infracțiuni şi pedepse, ci şi la măsurile educative şi măsurile de siguranță: „Legea prevede… măsurile ce se pot lua în cazul săvârşirii acestor fapte" (art. 2 C.pen.). Această formulare este mai potrivită pentru că se referă la legalitatea sancțiunilor de drept penal în general, nu numai la legalitatea pedepselor.

(v. şi **nullum crimen et nulla poena sine lege**)

Nulli enim res sua servit – „Nimeni nu poate să aibă o servitute asupra propriului său lucru"

(v. **nemini res sua servit**)

Nullum crimen et nulla poena sine lege – „Nicio infracțiune şi nicio pedeapsă în afara legii"

Principiul legalității în domeniul dreptului penal presupune că atât conduita impusă, cât şi sancțiunea aplicabilă în cazul încălcării normelor penale să se facă numai în conformitate cu legea; acest principiu este în strânsă legătură cu cel al neretroactivității legii cu excepția legii penale mai favorabile.

Expresia apare la Montesquieu în lucrarea „Despre spiritul legilor", unde se arată care sunt principiile dreptului penal. **Nullum crimen et nulla poena sine lege** este primul principiu. Acestea se găsesc în prelungirea teoriei separației puterilor în stat, puterea judecătorească fiind chemată să aplice legea, nu s-o creeze. Principiul a fost ulterior înscris în principalele documente referitoare la drepturile omului, precum Declarația universală a drepturilor omului sau Pactul privitor la drepturile civile şi politice adoptate de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite.

În dreptul român, principiul este consacrat, în primul rând, la nivel constituțional: „Prin lege organică se reglementează … infracțiunile, pedepsele și regimul executării acestora" [art. 73 alin. (3) lit. h)]. Dispoziții prin care se consacră explicit sau implicit principiul legalității mai cuprinde Constituția [art. 23 alin. (11), art. 15 alin. (2), art. 20], Codul penal (art. 2, art. 11).

O consecință deosebit de importantă a principiului legalității este că normele penale sunt de strictă interpretare. De asemenea, trebuie ca noțiunile folosite în textele de lege să fie foarte bine determinate. Textele legale aproximative, care folosesc noțiuni insuficient precizate permit o interpretare extensivă și implicit o încălcare a principiului legalității deci a libertății persoanei.

(v. și **interpretatio restrictiva; in dubio pro reo**)

Nullum crimen sine lege – „Nicio infracțiune în afara legii"

Expresie care se referă la principiul legalității incriminării, principiu potrivit căruia constituie infracțiune numai fapta pe care legea o prevede ca atare.

„Legea prevede care fapte constituie infracțiuni, pedepsele ce se aplică infractorilor și măsurile ce se pot lua în cazul săvârșirii acestor fapte (art. 2 C.pen.)".

(v. și **nullum crimen et nulla poena sine lege; interpretatio restrictiva**)

Nullum crimen (nulla poena) sine lege poenali anteriori – „Nicio infracțiune fără o lege penală prealabilă"

Regulă potrivit căreia infracțiunea și pedeapsa trebuie să fie prevăzute de lege în momentul săvârșirii faptei. Cu alte cuvinte, ca un corolar al principiului legalității, o persoană nu poate fi condamnată pentru o faptă care în momentul săvârșirii nu era prevăzută de lege ca infracțiune, dar care a fost incriminată printr-o lege ulterioară. Este principiul neretroactivității legii consacrat de Constituție: „Legea dispune numai pentru viitor cu excepția legii penale sau contravențională mai favorabile." [art. 15 alin. (2)] și de Codul penal (art. 11).

(v și **mitior lex**)

Nullum iudicium sine lege – „Nicio judecată în afară de lege"

Principiul legalității procesului penal este principiul potrivit căruia judecarea și pedepsirea unei persoane nu poate avea loc decât în cadrul unui proces care se desfășoară în conformitate cu legea. În dreptul procesual penal român, principiul legalității procesului penal este consacrat de dispozițiile art. 2 alin. (1) C.proc.pen.: „Procesul penal se desfășoară atât în cursul urmăririi penale, cât și în cursul judecății, potrivit dispozițiilor prevăzute de lege". Deși din formularea textului legal ar rezulta că principiul legalității procesului penal privește numai faza de urmă-

rire penală şi pe cea de judecată, în doctrină s-a admis că, în realitate, acest principiu se aplică şi după rămânerea definitivă a hotărârii, în faza de executare a acesteia. Se mai întâlneşte în formele **nulla iustitia sine lege** sau **nemo iudex sine lege.**

(v. şi **nullum crimen sine lege et nulla poena sine lege**)

Nunc pro tunc – „Acum pentru atunci"

Expresie folosită la antedatarea unor hotărâri judecătoreşti în dreptul anglo-saxon.

Nuptiae sunt coniuctio maris et feminae, **et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio –** „Căsătoria este uniunea unui bărbat şi a unei femei, care stabileşte între ei o asociaţie a tuturor actelor vieţii lor şi o comunitate a drepturilor divine şi umane ce le aparţin"

Definiţie a căsătoriei dată de jurisconsultul roman Modestinus.

Codul Calimach în art. 63 defineşte căsătoria într-un mod asemănător: „Legăturile familiei se alcătuiesc prin căsătorească tocmală, prin care două persoane, parte bărbătească şi parte femeiască, arată cu un chip legiuit a lor voinţă şi hotărâre de a vieţui într-o legiuită însoţire, cu dragoste, cu frica lui Dumnezeu şi cu cinste, într-o tovărăşie nedespărţită, de a naşte prunci, a-i creşte şi a se ajuta între ei după putinţă la toate întâmplărilor". În prezent, doctrina defineşte căsătoria drept „uniunea liber consimţită între un bărbat şi o femeie, încheiată potrivit dispoziţiilor legale, cu scopul de a întemeia o familie şi reglementată de normele imperative ale legii".

O

Obiter dictum – „Spus în treacăt”

Noţiune utilizată cu precădere în dreptul anglo-saxon, **obiter dictum** reprezintă acea parte a unei hotărâri judecătoreşti care nu are valoare formală de precedent judiciar. Numai **ratio decidendi** este obligatorie pentru viitor în toate cazurile asemănătoare pentru toate instanţele inferioare sau egale în grad cu instanţa care a pronunţat hotărârea. **Obiter dictum**, argumentarea judecătorului în favoarea regulii de drept pe care a creat-o (**ratio decidendi**) şi pe care îşi întemeiază decizia, nu are decât o valoare persuasivă, care depinde de diferiţi factori, precum prestigiul judecătorului care a pronunţat hotărârea respectivă sau coerenţa argumentaţiei sale.

(v. **ratio decidendi**)

Obligatio est iuris vinculum quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura – „Obligaţia este o legătură juridică prin care suntem siliţi cu necesitate a plăti ceva conform drepturilor cetăţii noastre”

Explicaţia pentru care Codul civil român din 1864, ca de altfel şi Codul civil francez din 1804, nu defineşte instituţia de obligaţie rezidă în adoptarea de către legiuitor a definiţiei romane a instituţiei de obligaţie prevăzută în Institutele lui Iustinian.

Termenul de obligaţie provine, din punct de vedere etimologic, de la termenul **obligo**, care înseamnă a lega; în dreptul roman, aceasta era o legătură juridică (**vinculum iuris**), în baza căreia debitorul putea fi obligat, la nevoie prin constrângere (**adstringimur**), să dea (**dare**), să facă (**facere**) sau să nu facă (**non facere**); se vede că această definiţie porneşte de la debitor către creditor, reliefând astfel naşterea şi realizarea dreptului de creanţă ce constă în obligaţia debitorului de a da, a face sau a nu face ceva în folosul creditorului.

În literatura juridică s-a formulat următoarea definiţie a obligaţie, fără însă ca aceasta să fie singura posibilă (căci **omnis definitio in iure civili periculosa est**): obligaţia este raportul juridic în temeiul căruia subiectul activ, denumit creditor, are dreptul de a pretinde de la subiectul activ, denumit debitor, o anumită prestaţie, ce constă în a da, a face sau a nu face, şi care poate fi executată, fie de bunăvoie, fie prin constrângere.

Noul Cod civil defineşte în art. 1164 obligaţia ca fiind „o legătură de drept în virtutea căreia debitorul

este ţinut să procure o prestaţie creditorului, iar acesta are dreptul să obţină prestaţia datorată".

Obligationes vel ex contractu vel ex delicto vel ex variis causarum figuris – „Obligaţiile izvorăsc, fie din contract, fie din delict, fie din diferite alte cauze"

Această clasificare care aparţine lui Gaius (**summa divisio obligationum**) a fost preluată în Institutele lui Iustinian, însă în locul noţiunii de **ex variis causarum figuris** (cărora li se aplicau, fie regulile de la contracte, fie de la delicte, ca şi când acestea se născteau dintr-un contract – **quasi ex contractu** sau dintr-un delict-**quasi ex delictu**) au fost introduse noţiunile de cvasicontracte şi cvasidelicte. Codul civil român din 1864, urmând modelul Codului civil francez din 1804, a preluat clasificarea cvadripartită a obligaţiilor după izvorul lor; astfel, obligaţiile pot izvorî din contract, înţelegându-se prin acesta acordul de voinţă între două sau mai multe persoane prin care se constituie, se modifică ori se stinge un raport juridic de obligaţie (art. 942 C.civ.); din cvasicontract, definit de Codul civil în art. 986 ca un fapt licit şi voluntar, din care se naşte o obligaţie către o altă persoană sau obligaţii reciproce între părţi, fiind incluse în această categorie gestiunea de afaceri (art. 987 şi urm. din C.civ.) şi plata lucrului nedatorat (art. 992 şi urm. din C.civ.); delictul care constă într-o fapta ilicită cauzatoare de prejudicii săvârşită cu intenţie; şi din cvasidelictul considerat ca fiind fapta ilicită cauzatoare de prejudicii săvârşită fără intenţie.

Această clasificare a fost criticată constant de doctrină, considerându-se că:

a) noţiunea de cvasicontract este inexactă, neexistând o similitudine între cvasicontract şi contract, căci ceea ce defineşte contractul este tocmai acordul de voinţă al părţilor, care nu se regăseşte în cazul gestiunii de afaceri şi plata lucrului nedatorat;

b) noţiunea de cvasidelict este inutilă, deoarece în ambele cazuri autorul faptei ilicite trebuie să repare integral prejudiciul cauzat;

c) este incompletă, căci nu cuprinde şi actul unilateral de voinţă şi îmbogăţirea fără just temei.

Noul Cod civil, în art. 1165, menţionează că obligaţiile izvorăsc din contract, act unilateral, gestiunea de afaceri, îmbogăţirea fără justă cauză, plata nedatorată, fapta ilicită, precum şi din orice alt act sau fapt de care legea leagă naşterea unei obligaţii.

Obligationum substantia non in eo consistit ut aliquod corpus nostrum aut servitutem nostram faciat, sed ut alium nobis obstringat ad dandum aliquid vel faciendum vel praestandum – „Esenţa obligaţiilor nu constă în faptul că un lucru devine al nostru

sau ne este constituită o servitute, ci în faptul că cineva este constrâns să ne dea ceva sau să ne facă ceva sau să ne îndeplinească o prestație"

Occasio legis – „Ocazia legii"

Expresia se referă la totalitatea împrejurărilor politice, juridice, economice şi sociale care au stat la baza unei legi, cu alte cuvinte la întregul context istoric în care a fost elaborată norma respectivă. **Occasio legis** este avută în vedere în cadrul interpretării istorice sau exegetice, potrivit căreia, în cazul când din textul unei legi nu rezultă cu claritate sensul acesteia, trebuie căutată voința legiuitorului care a edictat norma în epoca edictării acestei norme. Pentru atingerea acestui obiectiv, interpretul va trebui să facă un dublu demers: pe de o parte, trebuie să analizeze lucrările pregătitoare ale legii interpretate (expunerile de motive ale proiectului de lege, rapoartele prezentate, procesele-verbale ale discuțiilor în comisii şi în plen etc.), pe de altă parte, trebuie să determine voința legiuitorului prin studiul epocii, al contextului politic, social, economic şi juridic în care norma a fost edictată. Principalele operațiuni logice folosite în această situație sunt inducția şi deducția.

Rezultat al procesului general de codificare a legilor început după revoluția franceză, metoda exegetică a dominat cea mai mare parte a secolului al XIX-lea, însă, date fiind inconvenientele sale evidente (dificultatea descoperirii voinței reale a legiuitorului, fetişizarea regulii de drept, transformarea legii într-un obstacol în calea dezvoltării societății), a fost înlocuită treptat sau cel puțin completată cu alte metode de interpretare.

Ocupatio bellica – „Ocupația militară"

În dreptul roman **ocupatio bellica** era considerată drept un mijloc de dobândire a proprietății; ea dădea ocupantului dreptul de a dispune de viața şi averea celor învinşi.

Olim possessor, hodie possessor praesumitur – „Posesorul de ieri este presupus şi astăzi (ca fiind) posesor"

Articolul 1850 din Codul civil din 1864 prevede: „Continuitatea şi neîntreruperea posesiunii sunt dispensate de probă din partea celui ce invocă prescripția, în acest sens că, posesorul actual care probează că a posedat într-un moment dat mai înainte, este presupus că a posedat în tot timpul intermediar, fără însă ca aceasta să împiedice proba contrarie".

Omisso medio

Expresia se foloseşte cu acest înțeles în diferite ramuri ale dreptului. Astfel, o hotărâre ce poate fi atacată cu apel nu poate fi supusă direct recursului. Recursul nu poate fi exercitat **omisso medio**,

adică trecând peste calea de atac a apelului. Concluzia se desprinde din prevederile art. 299 şi art. 377 C.proc.civ. Hotărârile date fără drept de apel, cele date în apel, precum şi, în condiţiile prevăzute de lege, hotărârile altor organe cu activitate jurisdicţională sunt supuse recursului (art. 299 C.proc.civ.). Deci, nu pot fi supuse recursului hotărârile date cu drept de apel. Acestea, dacă nu au fost atacate cu apel, sunt nu numai definitive, ci şi irevocabile (art. 377 C.proc.civ.). În dreptul procesual penal se interzice expres exercitarea recursului **omisso medio**: nu pot fi atacate cu recurs sentinţele în privinţa cărora părţile nu au folosit calea apelului ori când apelul a fost retras, dacă legea prevede această cale de atac (art. 385^1 alin. ultim C.proc.pen.).

Expresia este utilizată, de asemenea, în cadrul reprezentării succesorale. Una dintre condiţiile care trebuie îndeplinite pentru ca descendenţii copiilor defunctului şi descendenţii din fraţi şi surori să poată beneficia de reprezentare este ca cel reprezentat să fie decedat la data deschiderii moştenirii [art. 965 NCC; art. 668 alin. (1) C.civ.]. Deci locul trebuie să fie vacant. Reprezentarea succesorală nu poate opera **omisso medio** sau **per saltum**, ci numai din grad în grad vacant. Persoanele în viaţă, chiar dacă nu vin la moştenirea lui **de cuius**, întrucât sunt nedemne sau au renunţat, nu pot fi reprezentate întrucât locul nu este vacant.

Omne quod inaedificatur solo cedit – „Orice construcţie urmează solul"; („tot ce este clădit deasupra cedează solului")

(v. **superficies solo cedit**)

Omne testamentum morte consummatum est – „Testamentul are eficacitate după moarte (a testatorului)"

Testamentul este un act pentru cauză de moarte (**mortis causa**), producând efecte numai la moartea testatorului; aşa cum s-a opinat în doctrină, unele dispoziţii testamentare pot produce efecte şi în timpul vieţii testatorului (cazul recunoaşterii testamentare a unui copil din afara căsătoriei care, dacă este dovedită, va produce efecte imediat, testatorul nemaiputând împiedica producerea acelor efecte pe care legea le leagă de filiaţie).

(v. şi **nulla est viventis hereditatis**)

Omnis conventio intellegitur rebus sic stantibus – „Toate convenţiile sunt considerate valabile dacă împrejurările în care au fost încheiate rămân aceleaşi"

(v. **rebus sic stantibus)**

Omnis definitio in iure civili periculosa est – „Orice definiţie în dreptul civil este primejdioasă"

Adagiu invocat de unii autori, care, încercând să definească o anumită instituţie a dreptului civil, subliniază faptul că respectiva formulare nu este singura variantă ori cea mai cuprinzătoare definiţie.

Omnis potestas a Deo (**est**) – „Orice putere este/provine de la Dumnezeu"

Dicton formulat de apostolul Pavel prin care este exprimat caracterul divin al instituției monarhice. O asemenea concepție s-a dezvoltat inițial în cadrul imperiilor Orientului antic, unde regele era considerat reprezentantul zeului suprem al poporului respectiv sau chiar era el însuși venerat ca zeu, cum era cazul faraonilor în Egipt. Această concepție, mai ales pentru că legitima puterea absolută, a fost preluată de împărații romani. Mai târziu, creştinismul a adoptat doctrina respectivă, modificând-o oarecum, în sensul că împăratul era considerat alesul lui Dumnezeu pentru a înfăptui voința sa, dar caracterul absolut al puterii imperiale era într-un fel atenuat de către puterea Bisericii.

Concepția creştină despre originea divină a instituției monarhice s-a transmis pe filieră bizantină și în dreptul public românesc din perioada medievală, fapt reflectat și în „Învățăturile" lui Neagoe Basarab care se adresează fiului său astfel: „… nu te-au ales, nici te-au pus oamenii spre Domnie, ci Dumnezeu te-a ales și te-a pus…".

Omnis potestas a Deo per populum – „Orice putere (provine) de la Dumnezeu prin mijlocirea poporului"

Teoria privind originea divină a instituției monarhice și în general a puterii de care dispunea regele a fost nuanțată de Sf. Toma d'Aquino, care susținea că puterea în sine provine de la Dumnezeu, însă formele contingente ale puterii, modul în care se prezintă, deci puterea de fapt provine de la popor. Aşadar, sursa primară a puterii de care dispune monarhul nu este numai divinitatea, ci și poporul, care contribuie la cristalizarea formelor de manifestare a acestei puteri. Concepția tomistă cu privire la sursa puterii are o excepțională importanță, deoarece se află la originea teoriei de mai târziu a suveranității poporului.

[v. și **Omnis potestas a Deo** (**est**)]

Onus probandi – „Sarcina probei"

(v. **actori incumbit probatio**)

Onus probandi incumbit actori – „Sarcina probei îi revine reclamantului"

(v. **actori incumbit probatio**)

Ope iudicii – „Potrivit hotărârii instanței de judecată"

Desemnează acele drepturi și obligații care decurg din hotărârea pronunțată de către instanța de judecată și nu din lege.

Ope legis – „Potrivit ordinului legii"

Desemnează acele drepturi și obligații care decurg din lege fără a mai fi necesară o hotărâre a instanței de judecată.

Opinio iuris

Constituie acel element psihologic, subiectiv, pe care trebuie să-l cuprindă o regulă existentă într-o comunitate, pentru a putea fi considerată obicei juridic sau cutumă. Regula în cauză trebuie să fie resimțită, considerată la nivelul conștiinței individuale ca fiind necesară (**opinio necessitatis**) şi obligatorie, adică de natura dreptului (**opinio iuris**).

(v. şi **consuetudo**)

Opinio necessitatis – „Părerea necesității"

(v. **opinio iuris**)

Optima lex, quae minimum iudici, optimus iudex qui minimum sibi – „Legea cea mai bună este aceea care lasă cât mai puțin la aprecierea judecătorului, iar judecătorul cel mai bun este cel care se întemeiază cel mai puțin pe el însuși (şi cel mai mult pe lege)"

Adagiul este invocat, de regulă, în sprijinul concepției potrivit căreia legea este singurul izvor de drept, iar judecătorul nu face decât să o aplice aşa cum a fost formulată de către legiuitor; el este considerat a fi un fel de sclav al legii, pentru că nu trebuie să facă decât aplicarea acesteia la situațiile de fapt care se ivesc şi care intră sub incidența acelei legi, cu alte cuvinte personalitatea judecătorului, convingerile sale trebuie să fie reflectate cât mai puțin de către hotărârile pe care le dă. În această concepție, promovată foarte mult după revoluția franceză în țările de drept romano-germanic, este negat rolul creator al judecătorului; ea este susceptibilă de serioase critici.

Tocmai prin faptul că judecătorul este cel care aplică legea, hotărârile sale nu pot fi absolut obiective. Pentru a o aplica, judecătorul trebuie să o interpreteze, operațiune care deja presupune o apreciere subiectivă, o valorizare. Necesitatea interpretării nu decurge din faptul că textul ar fi neclar sau imprecis, ci, în primul rând, din caracterul general al normei juridice. Aceasta fiind o regulă generală, pentru a putea fi aplicată unor situații particulare trebuie mai întâi să i se elucideze sensul şi să se verifice dacă acele situații se încadrează în ipoteza normei respective, deci trebuie interpretată. Subiectivitatea judecătorului este susținută şi de faptul că unei situații de fapt nu i se aplică o singură normă juridică, ci mai multe, iar rolul judecătorului constă şi în a determina normele aplicabile şi a stabili raporturile dintre ele.

De asemenea, dreptul este conceput ca un sistem coerent, logic în care normele sunt ierarhizate şi se află în anumite raporturi. De aceea, în cazul în care pentru o situație de fapt nu există o anume lege care să o reglementeze sau legea este incompletă, aceasta trebuie soluționată prin apelul la norme juridice asemănătoare (**analogia legis**) sau,

în ultimă instanță, la principiile generale de drept (**analogia iuris**). Chiar dacă pot exista lacune ale legii, datorită concepției sistemice asupra dreptului nu pot exista lacune ale dreptului; orice cauză care apare trebuie să poată fi soluționată. În astfel de cazuri judecătorul interpretează legea într-un sens extrem de larg, constructiv, el transformându-se oarecum din sclavul legii în creator de drept. Această necesitate a fost prevăzută chiar de legile care constituie expresia cea mai fidelă a concepțiilor potrivit cărora legea este singurul izvor de drept, iar judecătorul nu trebuie decât să o aplice.

(v. şi **interpretatio cessant in claris**; **analogia iuris**)

P

Pacta sunt servanda – „Tratatele/convenţiile trebuie respectate”

Adagiu folosit pentru a exprima principiul forţei obligatorii a contractelor. Articolul 1270 NCC stabileşte „contractul valabil încheiat are putere de lege între părţile contractante”. A se vedea în acest sens şi textul corespunzător art. 969 alin. (1) C.civ.: „Convenţiile legal făcute au putere de lege între părţile contractante”.

Principiul forţei obligatorii a contractelor se regăseşte în voinţa părţilor; de altfel art. 1270 alin. (2) precizează că un contract se modifică sau încetează numai prin acordul părţilor ori din cauze autorizate de lege. Aşadar, prin voinţa lor părţile pot să revină asupra clauzelor contractului în sensul modificării sau încetării efectelor acestora. Există şi excepţii de la principiul forţei obligatorii, cum ar fi cazul unor contracte ce pot înceta ca urmare a exprimării voinţei uneia din părţi (mandatul, contractele pe durată nedeterminată ce pot fi denunţate unilateral conform art. 1277 NCC etc.) sau a teoriei impreviziunii (**rebus sic stantibus**) când instanţa în anumite condiţii poate interveni în executarea/adaptarea sau încetarea contractului (art. 1271 NCC).

În dreptul internaţional, **pacta sunt servanda** exprimă principiul respectării de către state cu bună-credinţă a tratatelor. Convenţia de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor prevede expres că orice tratat în vigoare leagă părţile şi trebuie îndeplinit de acestea cu bună-credinţă. Potrivit art. 11 din Constituţia României „Statul român se obligă să îndeplinească întocmai şi cu bună-credinţă obligaţiile ce-i revin din tratatele la care este parte.

Tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern”.

Pacta tertiis nec nocent nec prosunt – „Tratatele nu pot impune obligaţii şi nu pot conferi drepturi terţilor”; („tratatele nici nu vatămă, nici nu folosesc unor terţe persoane”)

Maximă ce exprimă principiul relativităţii efectelor tratatelor, acesta fiind un corolar al principiului consensualismului şi al suveranităţii şi independenţei statelor. În Convenţia de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor acest principiu a fost înscris ca regulă generală privind statele terţe, formulat astfel: „un tratat nu creează nici obligaţii, nici drepturi pentru un stat terţ, fără consimţământul său”.

Pactum de contrahendo – „Pact de a contracta"; („învoială în legătură cu un viitor contract")

Tratat sau clauză dintr-un tratat prin care părțile se obligă să încheie un nou tratat convenind şi asupra problemelor care vor constitui conținutul acestuia.

Pactum de lege utenda – „Alegere a legii contractului"; (învoială în legătură cu folosința legii)

(v. **lex voluntatis**)

Pactum de mutando – „Învoială în legătură cu schimbarea"

Este o variantă a pactului de a contracta (**pactum de contrahendo**) şi se referă la modificarea unui tratat existent.

Pactum de negotiando – „Învoială în legătură cu încheierea afacerilor comerciale"

Expresie ce desemnează acordul de voință al statelor materializat într-un tratat internațional sau o clauză a unui tratat prin care părțile convin să supună negocierii unele probleme aflate în suspensie între ele.

Pactum de non alienando – „Clauză/pact de neînstrăinare"

Clauză contractuală sau testamentară prin care se interzice înstrăinarea bunului vândut, donat, lăsat prin legat. O asemenea clauză nu este valabilă, deoarece contravine principiului liberei circulații a bunurilor (art. 1657 NCC; art. 1310 C.civ.) şi dreptului proprietarului de a dispune liber şi absolut de bunul său (art. 555 NCC; art. 480 C.civ.). Clauza poate fi valabilă dacă se justifică printr-un interes serios şi legitim, dar numai pe o durată limitată.

Pactum reservati dominii – „Clauza de rezervă a proprietății"

Prin această clauză părțile pot să amâne transmiterea proprietății în cazul vânzărilor cu plata prețului în rate până la data la care cumpărătorul va plăti ultima rată. Reprezintă un mijloc de garanție pentru vânzător împotriva neexecutării obligației cumpărătorului de plată a prețului.

Pactum sceleris – „Înțelegere asupra crimei"

Înțelegerea realizată între participanți de a coopera la săvârşirea faptei prevăzută de legea penală constituie una dintre condițiile participației penale ca formă a pluralității de infractori.

(v. şi **societas scelerum**)

Par in parem non habet imperium, non habet iurisdictionem – „O entitate egală în drepturi nu are jurisdicție/autoritate contra egalului său"

Principiu de drept internațional, corolar al principiului suveranității şi egalității subiectelor de drept, conform căruia un stat nu poate să se supună autorității şi legislației altui stat pentru actele juridice pe

care le săvârşeşte pe teritoriul acestuia din urmă. Un stat are astfel imunitate de jurisdicţie a reprezentanţilor săi diplomatici, a bunurilor sale pe teritoriul altui stat şi, de asemenea, un stat nu poate fi chemat într-un proces civil în calitate de pârât împotriva voinţei sale.

Pars bonorum – „Partea bunurilor"

Rezerva succesorală este acea parte din moştenire care se cuvine, în virtutea legii, moştenitorilor rezervatari (descendenţilor defunctului, fără limită în grad, ascendenţilor privilegiaţi şi soţul supravieţuitor) şi de care cel despre a cărui succesiune este vorba nu poate dispune prin liberalităţi. Această limitare a principiului potrivit căruia proprietarul poate dispune de bunurile sale în mod liber, are rolul de a proteja pe moştenitorii rezervatari. În situaţia în care **de cuius** are moştenitori rezervatari, el va putea dispune prin testament şi donaţii numai în limita cotităţii disponibile, adică din acea parte care rezultă prin scăderea din masa succesorală a cotităţii disponibile.

În dreptul roman, rezerva succesorală era considerată o creanţă a moştenitorilor rezervatari împotriva moştenirii, (**pars bonorum**) având ca obiect valorile patrimoniale de care aceştia au fost lipsiţi ca urmare a unor acte juridice încheiate de către **de cuius**. Codul civil român din 1864 a adoptat o altă concepţie potrivit căreia rezerva succesorală este o parte din moştenire (**pars hereditas**), constând deci doar într-o limitare a dreptului lui **de cuius** de a dispune prin acte cu titlu gratuit de o parte din averea sa.

Pars est in toto et totum est in parte – „Partea este în totul şi totul este în parte"

Expresie ce desemnează principiul indivizibilităţii. Pentru o aplicaţie a acestui principiu vezi **Hypotheca est tota in toto et tota in qualibet parte**.

Pars hereditatis – „Partea din moştenire"

(v. **pars bonorum**)

Partes legis sunt: praescriptio, rogatio et sanctio – „Părţile legii sunt: prescrierea, textul legii sau pretenţiile legii şi sancţiunea"

În dreptul roman legea avea trei părţi:

a) **praescriptio** ce cuprindea numele magistratului care a propus legea, numele comiţiilor care au votat-o, locul şi data votării, ordinea în care s-a votat etc.;

b) **rogatio** care cuprindea textul propriu-zis al legii;

c) **sanctio** în care se arătau consecinţele suportate de cei ce nu respectau legea.

În dreptul actual norma juridică este structurată în trei părţi: ipoteză, dispoziţie şi sancţiune.

Pater est is, quem nuptiae demonstrant – „Acela este tatăl pe care îl arată căsătoria"

Filiația față de tată sau paternitatea se întemeiază pe faptul concepțiunii copilului. Dată fiind dificultatea dovedirii acestui fapt, legea a instituit prezumția de paternitate, adică acel mijloc de probă prin intermediul căruia se pleacă de la un fapt uşor de dovedit, naşterea, la un fapt care nu poate fi stabilit în mod cert, concepția. Pentru a opera prezumția de paternitate trebuie dovedită filiația față de mamă şi faptul că aceasta era căsătorită la data naşterii sau a concepției copilului. Copilul născut sau conceput în timpul căsătoriei are ca tată pe soțul mamei (art. 414 NCC). Prin copil născut în timpul căsătoriei se înțelege copilul născut între data încheierii căsătoriei şi data desfacerii sau încetării acesteia. Copilul născut în timpul căsătoriei este considerat a fi din căsătorie, chiar dacă aceasta este nulă absolut sau relativ, căci declararea nulității căsătoriei nu are nicio urmare în privința copiilor, care îşi păstrează situația de copii din căsătorie. Prezumția de paternitate nu poate fi combătută decât de soțul mamei prin acțiunea în tăgăduirea paternității. Această acțiune poate fi pornită de soțul mamei, de mamă, de tatăl biologic, precum şi de copil; acțiunea poate fi pornită sau, după caz, continuată de moştenitorii acestora [art. 429 alin. (1) NCC].

Pater familias – „Tatăl (şeful) familiei"

Pater familias era în dreptul roman şeful şi nu neapărat tatăl familiei. Exercita o putere nelimitată asupra soției (**manus**), copiilor (**patria potestas**), lucrurilor (**dominium**) şi sclavilor (**dominica potestas**). Era o persoană **sui iuris**, adică nu se găsea sub puterea cuiva, spre deosebire de persoanele care se aflau sub puterea sa şi se numeau **alieni iuris**.

Pentru sensul expresiei în dreptul modern a se vedea **bonus pater familias**.

Paterna paternis, materna maternis – „Bunurile tatălui, urmaşilor liniei paterne, bunurile mamei, urmaşilor liniei materne"

În dreptul feudal funcționa sistemul devoluției succesorale după originea bunurilor (sistem de sorginte germanică), conform căruia bunurile succesorale se transmiteau după criteriul pluralității originare, respectiv la moartea lui **de cuius**, bunurile dobândite prin succesiune sau donație de la rude se transmiteau prin succesiune numai rudelor aparținând liniei (paternă sau maternă) din care au provenit, chiar dacă în cealaltă linie erau rude mai apropiate în grad.

Codul civil face o singură aplicație a acestui principiu [art. 981 alin. (3) NCC; art. 674]: cazul în care la succesiune sunt chemați doi sau mai mulți colaterali privilegiați

(fraţi şi surori) care provin din căsătorii diferite, moştenirea împărţindu-se pe linii, adică în două părţi egale corespunzătoare celor două linii; jumătatea paternă se împarte între fraţii defunctului pe linie paternă, jumătatea maternă între fraţii defunctului pe linie maternă, iar fraţii buni iau cota-parte corespunzătoare din ambele jumătăţi.

Patria potestas – „Puterea tatălui"

Locuţiune ce desemnează puterea pe care o exercita **pater familias** asupra descendenţilor săi. Această putere era perpetuă (se menţinea indiferent de vârsta descendenţilor) şi nelimitată (**pater familias** avea drept de viaţă şi de moarte asupra descendenţilor, **ius vitae necisque,** drept de expoziţiune şi de a-i vinde; de asemenea, **patria potestas** era nelimitată şi în ceea ce priveşte bunurile descendenţilor).

Patronus causarum – „Avocatul proceselor"

Locuţiune ce desemnează pe acei patricieni sub puterea cărora se aflau plebeii şi străinii care veneau la Roma (**clientes**). Aceşti patricieni în schimbul votului, le acordau clienţilor, printre altele, şi asistenţă juridică.

Pendente conditione – „Cât timp (dacă) condiţia este suspensivă"

Locuţiune folosită pentru a desemna intervalul de timp cuprins între momentul încheierii unui act juridic şi momentul în care se îndeplineşte (ori în care devine cert că nu se va mai îndeplini) condiţia de care este afectat acel act.

(v. **eveniente conditione şi deficiente conditione)**

Penitus extranei – „Terţi"

Potrivit principiului relativităţii actelor juridice, acestea îşi produc efectele **inter partes**, neputând să dăuneze sau să profite altor persoane (**res inter alios acta aliis neque nocere neque prodesse potest**); acest principiu este consacrat de art. 1280 NCC „contractul produce efecte numai între părţi" şi art. 1270 NCC „contractul valabil încheiat are putere de lege între părţile contractante". Terţii sunt persoanele care sunt străine de un act juridic şi părţile acestuia la a cărui încheiere nu au participat; noţiunea de terţi poate primi un conţinut diferit în funcţie de actul juridic concret la care se face raportarea; astfel, spre exemplu, în privinţa noţiunilor de având-cauză şi terţ, o persoană poate fi având-cauză în ce priveşte un anumit act încheiat de autorul său şi terţ în ce priveşte un alt act încheiat de acelaşi autor al său.

(v. **inter partes; res inter alios acta aliis neque nocere neque prodesse potest**)

Per a contrario – „Prin opoziţie"

(v. **a contrario**)

Per capita – „Pe capete"

Împărțirea moștenirii pe capete este corolarul principiului egalității între rudele din aceeași clasă și de același grad chemate la moștenire, potrivit căruia dacă rudele din clasa chemată la succesiune sunt de același grad, moștenirea se împarte între ele în părți egale; spre exemplu, dacă la moștenire sunt chemați doi sau mai mulți descendenți de gradul I, cota-parte ce revine fiecăruia se stabilește pe capete, în funcție de numărul lor, sau dacă la moștenire sunt chemați descendenți de grad subsecvent care vin în nume propriu, cota-parte se va stabili tot în mod egal. Constituie regula în materia împărțirii moștenirii.

Excepțiile de la această regulă a împărțirii moștenirii sunt: a) împărțirea moștenirii pe tulpini în cazul în care rudele de același grad vin la succesiune prin reprezentare succesorală; b) împărțirea pe linii în cazul în care la succesiune sunt chemați doi sau mai mulți colaterali privilegiați (frați și surori) proveniți din părinți diferiți (fie singuri, fie în concurs cu ascendenții privilegiați).

Periculum ortum – „Pericol actual"

Expresie care denumește caracterul urmărilor atunci când constau dintr-un pericol actual și efectiv.

Per incuriam – „Prin lipsă de grijă"

Expresie folosită în dreptul anglo-saxon pentru a caracteriza o hotărâre judecătorească greșită datorită ignorării unui precedent sau a unui drept fundamental. Această calificare a unei decizii se face de către judecătorii care ulterior sunt învestiți cu soluționarea unei cauze asemănătoare și care trebuie să selecteze dintre hotărârile anterioare pe cele care constituie într-adevăr precedente judiciare și să nu le ia în considerare pe cele date din eroare sau care sunt inadecvate (**per incuriam**) și care nu pot din aceste motive să constituie un precedent.

(v. **ratio decidendi**)

Per liberam personam adquiri nihil potest

(v. **res inter alios acta, aliis neque nocere, neque prodesse potest**)

Per saltum

(v. **omisso medio**)

Persona grata – „Persoană agreată"

În relațiile de drept internațional prin această sintagmă se indică diplomatul care a primit agrementul din partea statului acreditar.

Persona non grata – „Persoană neagreată"

În relațiile de drept internațional prin această sintagmă se indică diplomatul care nu a primit sau căruia i-a fost retras agrementul din partea statului acreditar.

Perturbatio animi – „Tulburare sufletească”

Săvârşirea unei infracţiuni sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoţii, determinată de o provocare din partea persoanei vătămate, produsă prin violenţă, printr-o atingere gravă a demnităţii persoanei sau printr-o altă acţiune ilicită gravă constituie, conform art. 73 lit. b) C.pen., o circumstanţă atenuantă legală şi este obligatorie pentru instanţă. Inculpatul trebuie să se afle în stare de tulburare sufletească atunci când săvârşeşte fapta; el se poate afla în această stare chiar dacă a trecut un interval de timp între acţiunea de provocare şi momentul săvârşirii infracţiunii. Acţiunea de provocare a victimei nu trebuie să se îndrepte neapărat împotriva infractorului, ci numai trebuie să îi provoace acestuia o stare de tulburare; de asemenea, acţiunea de provocare nu trebuie să fie un răspuns la o provocare a infractorului. Pentru existenţa circumstanţei atenuante trebuie ca riposta infractorului să fie îndreptată împotriva persoanei care l-a provocat.

Plus iuris habet possessor quam ille qui non possidet – „Mai mult drept are posesorul decât acela care nu posedă”

Adagiu din dreptul roman care exprimă situaţia mai bună a posesorului în raport cu cel care nu posedă din următoarele considerente: posesorul se poate apăra faţă de cei care-i tulbură posesiunea, poate în anumite condiţii să dobândească proprietatea prin uzucapiune şi, de asemenea, în cazul unui proces în revendicare are situaţia avantajoasă de pârât datorită faptului că sarcina probei incumbă reclamantului, care trebuie să dovedească că e proprietar.

Plus petita – „Mai mult decât s-a cerut”

Expresia se foloseşte în dreptul procesual civil pentru a desemna acel motiv de casare sau de revizuire care constă în faptul că instanţa a acordat mai mult decât s-a cerut (art. 304 pct. 6 şi art. 322 pct. 2 C.proc.civ.). Motivul se referă la acele situaţii când reclamantul cere un anumit lucru pârâtului, iar instanţa, fără să fi intervenit o majorare a pretenţiilor reclamantului, îi acordă acestuia mai mult decât a cerut.

Nu constituie însă **plus petita** acordarea de către instanţă, în cazul divorţului, a unei pensii de întreţinere pentru copii mai mari decât cea solicitată, întrucât instanţa este obligată să fixeze chiar din oficiu pensia de întreţinere (art. 42 C.fam.).

Regula nu constituie altceva decât o aplicare a principiului disponibilităţii care guvernează procesul civil. Instanţa nu poate depăşi cadrul procesual fixat de părţi, însă în interiorul acestui cadru trebuie să soluţioneze în întregime cauza. Judecătorii vor hotărî numai asupra celor ce

formează obiectul pricinii supuse judecății [art. 130 alin. (3) C.proc.civ.].

(v. şi **extra petita; plus petita; ultra petita**)

Poenae inter homines meritum – „Pedeapsa să fie dată după vina fiecăruia"

Principiu al şcolii dreptului natural formulat de către Hugo Grotius potrivit căruia pedeapsa trebuie să fie echitabilă.

Poenalia sunt strictissimae interpretationis – „Legile penale sunt de strictă interpretare"

Legile penale sunt de strictă interpretare, adică, în situația în care există mai multe sensuri ale unei norme penale, se preferă sensul restrictiv; deci înțelesul normelor penale nu poate fi extins prin interpretare, de exemplu, prin analogie. Interpretarea restrictivă nu se aplică tuturor normelor penale, ci numai normelor penale represive, cele care stabilesc unele favoruri fiind susceptibile de o interpretare extensivă. Deşi nu există o consacrare legislativă expresă a acestei reguli, ea este general admisă, fiind un corolar al principiului legalității. Codul penal francez din 1994 prevede expres: „Legea penală este de interpretare strictă" (art. 111-4).

(v. şi **interpretatio restrictiva**)

Poenalia non sunt extenda - „Dispozițiile penale nu trebuie să fie extinse"

Expresie care se referă la interdicția extinderii aplicării legii penale prin analogie, deoarece astfel s-ar încălca principiul legalității încriminării prevăzut de art. 2 C.pen.

(v. şi **poenalia sunt strictissimae interpretationis**)

Poenalia sunt restringenda – „Legile penale trebuie interpretate restrictiv"

Legile penale se interpretează întotdeauna restrictiv.

(v. şi **poenalia non sunt extenda**)

Possessio iniusta – „Posesie viciată"

Viciile posesiei sunt reglementate de art. 922-927 NCC. Nu produce efecte juridice decât posesia utilă; nu este utilă posesia discontinuă, tulburată şi clandestină (art. 922 NCC).

Possessionis elementa: animus et corpus – „Elementele posesiei sunt: **animus** şi **corpus**"

Elementul intențional (**animus**) constă în intenția sau voința celui ce stăpâneşte bunul de a efectua această stăpânire pentru sine, de a se comporta cu privire la lucrul ca un adevărat proprietar sau titular al altui drept real. Elementul material (**corpus**) constă în contactul cu lucrul, concretizat în posibilitatea

exercitării asupra lucrului a unor acte materiale sau juridice.

Post delictum – „După săvârşirea delictului"

Se foloseşte cu referire la unele situaţii care se produc numai după consumarea delictului. De exemplu, în dreptul penal, sancţiunile de drept penal acţionează numai după săvârşirea faptelor prevăzute de legea penală.

Post factum – „După consumarea faptului"

Post hoc, ergo propter hoc – „După aceasta, deci din această cauză"

Sofism care stabileşte legătura cauzală între două evenimente pe baza simplei lor succesiuni în timp. Însă, aşa cum s-a argumentat în special în cadrul filosofiei scolastice, pentru ca între două fenomene să fie o legătură de cauzalitate trebuie ca pe lângă succesiunea lor cronologică să existe şi o determinare a celui de-al doilea fenomen de către primul.

Post liminium

Locuţiune care desemna în dreptul roman faptul că un cetăţean al Romei care fusese prizonier, la întoarcere, era considerat că nu-şi pierduse niciodată drepturile.

În dreptul internaţional contemporan, această locuţiune se referă la faptul că toate raporturile juridice care fuseseră modificate ca urmare a ocupării teritoriului unui stat de către un alt stat sunt repuse **ipso iure** în starea anterioară ocupaţiei.

Post mortem – „După moarte"

Postulare pro alio – „A pleda pentru altul"

Dreptul de a pleda pentru altul îl aveau, în dreptul roman, avocaţii. Nu aveau acest drept femeile, minorii sub 17 ani şi persoanele considerate infame.

(v. şi **ius pledandi**)

Potior est qui prior est
(v. **prior tempore, potior iure**)

Practica Forensis

Codificare de cutume întocmită de Jean Maseur în sec. al XV-lea în Franţa, destinată practicii judiciare; este cunoscută şi sub numele de „**Practica Senechalie**" sau „**Viator iuris civilis**".

Praeterintentio – „Intenţie depăşită"

Formă de vinovăţie ce se realizează prin săvârşirea unei fapte cu intenţie şi producerea unui rezultat mai grav decât cel urmărit ori acceptat de făptuitor prin săvârşirea faptei, rezultat ce se impută acestuia sub forma culpei, deoarece nu l-a prevăzut, deşi trebuia şi putea să-l prevadă.

Praeter legem – „În completarea legii"

Expresia se referă în general la orice act, obicei, regulă care are

rolul de a suplini legea, de a o completa.

Interpretarea **praeter legem** constituie un tip de interpretare creatoare a legii de către judecător. Jurisprudența **praeter legem**, deşi formal, se păstrează în limitele textului legal, practic deformează conținutul normei juridice, situându-se la limita acestuia. Cu toate că aparent legea nu este contrazisă, prin interpretarea **praeter legem** se modifică în mod subtil conținutul acesteia. Jurisprudența **praeter legem** constituie alături de jurisprudența **contra legem,** modalități care denaturează legea sau o transformă în literă moartă; ele relevă din plin funcția creatoare a interpretării. Această jurisprudență este admisibilă doar în măsura în care normele legale respective constituie în mod evident anacronisme, ele fiind depăşite de dezvoltarea societății.

Expresia **praeter legem** se mai foloseşte şi în legătură cu acel tip de cutumă, care în unele sisteme de drept, are rolul să suplinească legea.

(v. şi **contra legem; secundum legem**)

Praetium doloris – „Prețul durerii"

Expresia se foloseşte în cadrul dezbaterilor existente în doctrină cu privire la posibilitatea acordării de despăgubiri patrimoniale pentru repararea unui prejudiciu moral. S-a subliniat că, în cazul acordării unor astfel de despăgubiri (pentru producerea unor vătămări corporale ireversibile, precum sluțirea, încetarea funcționării unui organ sau a unui simț), acestea nu constituie un **praetium doloris**, ci au rolul de a compensa diminuarea posibilităților de îmbogățire spirituală, de participare la viața socială (prejudiciu de agrement). Prin intermediul acestor despăgubiri se încearcă crearea pentru victimă a unor condiții cât mai apropiate de cele anterioare producerii faptei prejudiciabile.

Pretia rerum non ex affectu nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur – „Valoarea lucrurilor se socoteşte după prețul lor comun, iar nu după afectațiunea şi ideea particulară ce cineva îşi face despre ea"

Pretium in numerata pecunia consistere debet – „Prețul trebuie să constea în bani numărați"; (Prețul trebuie să fie cert)

(v. **hodie autem sine nummis venditio dici non potest şi sine pretio nulla obligatio**)

Prima facie – „La prima vedere"

Expresie care se foloseşte pentru a arăta că unele fapte sau afirmații, deşi au nevoie de a fi dovedite, par, la prima vedere, întemeiate. O aplicație a acestei expresii în planul dreptului internațional o constituie rezoluția 3314 (XXIX) a Adunării Generale a

O.N.U. unde se menționează: „Folosirea de către un stat a forței armate contrar Cartei O.N.U. constituie o probă **prima facie** a unui act de agresiune …"

Primum delictum – „Primul delict"

(v. **maius delictum**)

Princeps legibus solutus est – „Principele nu este ținut/este mai presus de legi"

Adagiu formulat de Ulpian și preluat de către teoreticienii monarhiei absolute, conform căruia monarhul nu trebuie să se supună legilor pe care el însuși le face, legi care sunt aplicate numai supușilor. Regele nu trebuie să se conformeze decât propriei sale conștiințe; el nu este legat de alte norme exterioare. Această teorie este opusă principiului legalității care domnește în dreptul modern, una din laturile acestuia fiind și aceea că legiuitorul trebuie să se supună el însuși legilor pe care le edictează, cu alte cuvinte să se autolimiteze. Adagiul **Princeps legibus solutus est** este, într-un anumit sens, și o consecință a teoriilor cu privire la originea divină a puterii monarhice. Regele nu trebuia să dea socoteală în fața oamenilor pentru ceea ce face, ci numai în fața lui Dumnezeu, pentru că întreaga sa putere provine de la acesta; deci, în acțiunile sale, monarhul trebuie să se ghideze numai după propria conștiință.

[v. și **Omnis potestas a Deo** (**est**)]

Princeps superiorem non recognoscens – „Principele nu-și recunoaște niciun/vreun superior"

Formulă consacrată în secolul al XIII-lea prin care se rezumă concepția feudală privitoare la ideea de suveranitate; un stat era suveran, dacă era condus de un principe care nu se afla în relații de vasalitate cu niciun conducător al unei țări străine. În contextul politic medieval, această idee era folosită în fundamentarea teoretică a luptei împotriva supremației împăratului Imperiului Roman de Națiune Germană și a tendințelor hegemonice ale Bisericii Catolice.

Prior tempore, potior iure – „Mai întâi în timp, mai tare în drept"

Regulă de drept potrivit căreia cel care a îndeplinit primul formalitățile necesare pentru opozabilitatea dreptului său are prioritate din punct de vedere juridic față de cei care le-au îndeplinit ulterior.

Potrivit art. 891 NCC, în cazul în care două sau mai multe persoane au fost îndreptățite să dobândească, prin acte încheiate de același autor, drepturi asupra aceluiași imobil care se exclud reciproc, cel care și-a înscris primul dreptul va fi socotit titularul dreptului tabular, indiferent de data

titlului în temeiul căruia s-a săvârşit înscrierea în cartea funciară.

Conform art. 25 din Legea nr. 7/1996, înscrierile în cartea funciară îşi vor produce efectele de opozabilitate faţă de terţi de la data înregistrării cererilor, iar ordinea înregistrării cererilor va determina rangul înscrierilor.

Privatorum conventio iuri publico non derogat – „O convenţie între particulari nu poate deroga de la dreptul public"

Normele de drept imperative nu pot fi eludate prin actele încheiate între particulari. Acest principiu este consacrat de art. 5 C.civ.: „Nu se poate deroga prin convenţii sau dispoziţii particulare, la legile care interesează ordinea publică şi bunele moravuri".

(v. **ius imperativum**)

Privatum ius tripertitum est: collectum etinem est ex naturalibus praeceptis aut gentium aut civilibus – „Dreptul privat cuprinde trei părţi, căci el este alcătuit din principii ale dreptului natural sau din principii ale dreptului ginţilor sau din principii ale dreptului civil"

Privilegia ne irrogentur – „Să nu se facă legi excepţionale care privesc anumite persoane"

Expresie care se referă la caracterul general şi impersonal al normei juridice care constă în faptul că ea nu se adresează unor subiecte individuale sau colective concrete, ci unui număr nelimitat de persoane.

Privilegiatus contra aeque privilegiatum non utitur privilegio – „Creditorul privilegiat nu se serveşte de privilegiul său contra altui egal privilegiat"

Principiu aplicabil în materia privilegiilor, potrivit căruia, în cazul creanţelor de acelaşi rang, suma obţinută se împarte între creditori proporţional cu creanţa fiecăruia. A fost consacrat de art. 1724 C.civ. care prevede „creditorii privilegiaţi, care au acelaşi rang, au deopotrivă drept la plată".

Noul Cod civil prevede că în caz de concurs între privilegii acestea se exercită în ordinea stabilită de art. 2339.

Privilegiul decurge din calitatea creanţei creditorului, dând dreptul acestuia să fie preferat altor creditori, chiar ipotecari (art. 2342 NCC; art. 1722 C.civ.); cu excepţia privilegiilor imobiliare şi a unor privilegii speciale mobiliare care sunt adevărate drepturi reale, celelalte privilegii speciale mobiliare şi toate privilegiile generale sunt cauze de preferinţă.

Probatio diabolica – „Probă/dovadă diabolică"

Expresie care se referă la acea probă asupra unui fapt sau act juridic, probă care este aproape imposibil de făcut. Spre exemplu, în cazul acţiunii în revendicare

imobiliară, revendicantul trebuie să dovedească nu numai faptul că autorul lui imediat a fost adevăratul proprietar, ci şi faptul că şi ceilalţi autori succesivi au fost ei înşişi proprietari, dacă nu poate invoca un mod originar de dobândire a proprietăţii.

Probatio probatissima – „Proba probelor"

În trecut, în acord cu teoria probelor formale, mărturisirea era considerată regina probelor în sensul că judecătorul era obligat să pronunţe hotărârea pe baza ei, indiferent de convingerea pe care şi-o formase pe baza celorlalte probe administrate în dosar; mărturisirea era considerată un act de dispoziţie a celui care o făcea şi constituia cea mai puternică probă.

În prezent, în dreptul român mărturisirea trebuie apreciată în raport de celelalte probe existente la dosar, iar judecătorul chiar o poate înlătura când apreciază că nu corespunde realităţii. În dreptul penal, declaraţiile învinuitului sau ale inculpatului, indiferent că sunt sau nu împotriva sa, pot servi la aflarea adevărului numai în măsura în care sunt coroborate cu fapte şi împrejurări ce rezultă din ansamblul probelor existente în cauză (art. 69 C.proc.pen.). De asemenea, se precizează că probele nu au valoare mai dinainte stabilită [art. 63 alin. (2) C.proc.pen.]. În alte sisteme de drept, precum cel anglo-saxon, recunoaşterea inculpatului are influenţă nu numai în aprecierea celorlalte probe, dar şi asupra desfăşurării procesului penal.

(v. şi **confesus pro iudicato habetur**)

Probatio incumbit ei qui dicit, non qui negat – „Sarcina probei revine aceluia care afirmă ceva şi nu aceluia care neagă"

(v. **actori incumbit probation**)

Procuratio in rem suam – „Mandat pentru propriul lucru"; (mandat în interes comun)

Puterea mandatarului este transmisă pentru a acţiona pentru mandant. „Pentru" înseamnă, de asemenea, „în favoarea mandantului", adică mandatarul trebuie să acţioneze în interesul mandantului.

În principiu, mandatul profită mandantului, însă, în mod excepţional, mandatul poate fi dat în interesul mandantului şi mandatarului în acelaşi timp. De exemplu, mai mulţi coproprietari dau unuia dintre ei mandat să administreze bunurile indivize sau un debitor dă creditorului său mandat să vândă bunurile, din preţul obţinut urmând să-şi satisfacă creanţa.

Mandatul poate să fie, de asemenea, dat în interesul mandantului şi al unui terţ; este cazul când un coproprietar dă unui terţ mandat să gireze bunurile din care el are o parte indiviză. Mandatul poate fi dat chiar şi în interesul unui terţ, dar doar dacă el este legat de o gestiune

de afaceri întreprinsă de mandant. De exemplu, te însărcinez a gera afacerile unui terț sau a-l garanta; a cumpăra o moşie pentru el.

Mandatul nu poate fi însă dat doar în interesul mandatarului; un asemenea mandat are doar valoarea unui sfat. „Dacă mandatul este conceput în interesul exclusiv al mandatarului acesta îşi pierde calitatea, pentru a o dobândi, cel mai adesea, pe cea de vânzător". Astfel, este vânzare şi nu mandat dacă mandatarul a primit misiunea de a vinde, cu puterea de a dispune, şi obligația de a remite mandantului o sumă determinată şi forfetară (*Dutilleul, Delebecque*)

Pro domo sua – „Pentru propriul interes" (Cicero)

Pledoarie pro domo.

Pro forma – „Pentru formă"

Pro herede genere videtur – „Cel care face ceva care presupune calitatea de moştenitor este considerat că a lucrat ca moştenitor"

Acceptarea tacită rezultă dintr-un act juridic pe care succesibilul îl putea face doar în calitatea sa de erede şi din care rezultă neîndoielnic intenția să de a accepta.

Codul civil din 1864 în art. 689 C.civ., menționează că acceptarea este tacită „când eredele face un act, pe care n-ar putea să-l facă decât în calitatea sa de erede, şi care lasă a se presupune neapărat intenția sa de acceptare".

Actele de conservare, precum şi cele de administrare provizorie nu constituie o acceptare tacită (art. 690 C.civ.); de asemenea, actele echivoce au acelaşi regim. În schimb, actele de administrare care nu au caracter urgent implică acceptarea pură şi simplă. Articolul 691 C.civ. enumeră actele de dispoziție pe care succesibilul le poate face cu privire moştenire (ca universalitate): cesionarea drepturilor succesorale, renunțarea la succesiune în favoarea anumitor moştenitori sau în favoarea tuturor moştenitorilor.

Aceasta expresie este întâlnită şi sub formularea **pro herede gestio** (comportare ca moştenitor).

În privința regimului juridic instituit prin Noul Cod civil, art. 1108 alin. (2) precizează că acceptarea este tacită când succesibilul face un act sau fapt pe care nu ar putea să îl facă decât în calitate de moştenitor.

Actele de dispoziție juridică privind o parte sau totalitatea drepturilor asupra moştenirii atrag acceptarea tacită a acesteia. Sunt astfel de acte:

a) înstrăinarea cu titlu gratuit sau oneros de către succesibil a drepturilor asupra moştenirii;

b) renunțarea chiar gratuită în folosul unuia sau mai multor moştenitori determinați;

c) renunțarea la moştenire cu titlu oneros chiar în favoarea comoştenitorilor sau moştenitorilor subsecvenți.

De asemenea, pot avea valoare de acceptare tacită a moştenirii actele de dispoziţie, administrare definitivă ori folosinţă a unor bunuri din moştenire (art. 1110 NCC).

Proprio nomine – „În nume propriu"

Un moştenitor poate veni la succesiune, fie în nume propriu, când acesta pretinde drepturi succesorale în virtutea calităţii personale de moştenitor (legal ori testamentar) şi prin reprezentare (posibilă numai în cazul moştenirii legale), când acesta pretinde drepturile succesorale ale reprezentatului (ascendent) decedat la momentul deschiderii succesiunii, urcând în locul, gradul şi drepturile lui. Pentru a moşteni în nume propriu, persoana în cauză trebuie să dovedească că are capacitatea de a moşteni, anume că există în momentul deschiderii succesiunii, căci potrivit art. 957 NCC (art. 654 C.civ.) o persoană poate moşteni dacă există la momentul deschiderii moştenirii.

Proprium factum nemo impugnare potest – „Propria faptă nimeni nu poate să şi-o atace"

Propter rem

În funcţie de criteriul opazabilităţii, obligaţiile se clasifică în obligaţii obişnuite, obligaţii reale (**propter rem**) şi obligaţii opozabile terţilor (**scriptae in rem**). Obligaţiile **propter rem** sunt obligaţii reale care apar ca un accesoriu ale unui drept real, a cărui soartă juridică o urmează; ele decurg din stăpânirea unor lucruri, presupunând îndeplinirea unor îndatoriri în legătură cu acestea; obligaţiile **propter rem** pot izvorî din lege sau din voinţa părţilor şi se transmit împreună cu lucrurile respective.

În literatura juridică au existat opinii divergente cu privire la faptul dacă aceste obligaţii se circumscriu obligaţiilor civile, unii autori considerând că acestea constituie o grupă hibridă de obligaţii, iar alţii că ele îşi au originea în dreptul roman; doctrina actuală califică obligaţiile **propter rem** ca fiind o grupă distinctă situată între drepturile reale şi drepturile de creanţă. Cu titlu de exemplu, art. 74 din Legea nr. 18/1991 cu privire la fondul funciar prevede că toţi deţinătorii de terenuri agricole sunt obligaţi să asigure cultivarea acestora şi protecţia solului. În raporturile de drept internaţional privat, obligaţia **propter rem**, fiind un accesoriu al unui drept real, este supusă legii aplicabile acestuia, respectiv legea situării bunului.

Proximior excludit remotio-rem – „Cel mai apropiat înlătură pe cel mai îndepărtat"

Unul din principiile generale ale devoluţiunii legale a moştenirii este principiul proximităţii gradului de rudenie între moştenitorii din aceeaşi clasă, potrivit căruia, în cadrul aceleiaşi clase, vocaţia la

moştenire depinde de apropierea gradului de rudenie, adică în cadrul aceleiaşi clase rudele mai apropiate în grad cu **de cuius** înlătură rudele mai îndepărtate în grad. De la acest principiu există două excepţii: a) în cadrul clasei a II-a (cea a ascendenţilor şi colateralilor privilegiaţi), părinţii defunctului nu înlătură de la moştenire pe fraţii şi surorile defunctului şi descendenţii acestora; b) a doua excepţie de la acest principiu o constituie instituţia reprezentării succesorale care elimină efectul injust al principiului proximităţii în grad; spre exemplu, să presupunem că **de cuius** a avut mai mulţi fii dintre care unul, predecedat, a avut la rândul lui doi fii. Făcând o aplicare strictă a principiului proximităţii în grad, la moştenirea lui **de cuius** nu ar trebui să vină decât fiii care au rămas în viaţă, ei fiind mai apropiaţi în grad de acesta decât cei doi nepoţi.

Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem – „Dreptul public este acela care priveşte organizarea satului roman, iar dreptul privat acela care priveşte interesele particularilor" (Ulpianus)

Punitur quia peccatum est – „Este pedepsit fiindcă a greşit"

Expresie care se referă la teoriile absolute asupra fundamentului pedepsei care considerau că prin pedeapsă se urmăreşte ispăşirea de către făptuitor a răului cauzat prin infracţiune. Aceste teorii sunt definitorii, mai ales pentru perioada medievală, formate sub influenţa dreptului canonic, care punea accentul pe caracterul retributiv al pedepsei.

(v. şi **mallum passionis propter mallum actionis**)

Punitur quia peccatum est et ut ne peccetur – „Este pedepsit fiindcă a greşit şi pentru a nu mai greşi"

Expresie care se referă la două trăsături fundamentale ale pedepsei: ea este o măsură de constrângere şi în acelaşi timp un mijloc de reeducare a condamnatului [art. 52 alin. (1) C.pen.]. Suferinţa pe care o presupune pedeapsa decurge din privaţiunile care îi sunt impuse celui condamnat, precum privaţiunea de libertate sau de anumite drepturi. Dar această constrângere nu este privită ca un scop în sine, ci ca un mijloc ce contribuie la reeducarea condamnatului. Caracterul constrângător al pedepsei nu trebuie să cauzeze suferinţe fizice şi nici să înjosească persoana condamnatului [art. 52 alin. (2) teza finală C.pen.]. Atât funcţia de constrângere, cât şi funcţia de reeducare au ca scop prevenirea săvârşirii de noi infracţiuni.

Punitur ut ne peccetur – „Este pedepsit ca să nu mai greşească"

(v. **punitur quia peccatum est et ut ne peccetur**)

Q

Quae temporalia sunt ad agendum perpetua sunt ad excipiendum – „Cele ce sunt vremelnice pentru a acționa sunt permanente pentru a ridica excepții"; (Ceea ce este prescriptibil pe cale de acțiune, este imprescriptibil pe cale de excepție)

Cu privire la apărarea drepturilor subiective pe cale de excepție, în doctrină există două opinii. Astfel, dacă dreptul subiectiv poate fi apărat pe calea unei acțiuni prescriptibile şi excepția trebuie considerată ca prescriptibilă. Dar, dacă dreptul subiectiv poate fi apărat pe calea unei acțiuni imprescriptibile, atunci şi excepția trebuie considerată ca imprescriptibilă. Potrivit celei de a doua opinii, susținută de majoritatea doctrinei, se consideră că excepția e imprescriptibilă, argumentarea constând în regula de drept „**quae temporalia....**".

Quanti minoris – „Cu cât mai puțin"

(v. **actio aestimatoria; actio redhibitoria**)

Quem de evictione tenet actio eundem agentem repellit exceptio – „Celui ce este ținut să garanteze pentru evicțiune aceluia i se opune excepția"

În cazul contractelor translative de proprietate şi de folosință cu titlu oneros, transmițătorul având obligația de garanție contra evicțiunii, acesta nu poate aduce atingere dreptului dobânditorului prin invocarea unui drept real ori de creanță; într-o astfel de situație dobânditorul se poate apăra prin invocarea excepției de garanție „cine trebuie să garanteze nu poate să evingă", înstrăinătorul neputând să reia dreptul transmis chiar dacă ar invoca un titlu. Mai mult, înstrăinătorul nu poate să evingă chiar dacă ar invoca o calitate pe care nu ar fi avut-o în momentul încheierii contractului. Orice convenție prin care s-ar limita garanția pentru faptul personal este nulă; astfel, în materia contractului de vânzare-cumpărare, art. 1339 C.civ. prevede că „în niciun mod vânzătorul nu se poate sustrage de la răspunderea pentru evicțiunea ce ar rezulta dintr-un fapt personal al său; orice convenție contrarie este nulă" (a se vedea art. 1696 şi 1699 NCC).

Qui accusare volunt probationes habere debent – „Cei ce vor să acuze trebuie să aibă dovezi"

(v. **actori incumbit probatio**)

Quia noluit – „Fiindcă nu a vrut"

Pentru a exista desistarea ca o cauză de nepedepsire trebuie ca

făptuitorul să fi renunţat de bunăvoie la hotărârea de a săvârşi infracţiunea şi să fi întrerupt tot de bunăvoie executarea faptei (**quia noluit**), iar nu pentru că a fost împiedicat să o mai continue (**quia non potuit**).

Quia semper necesitas probandi incumbit illi qui agit – „Căci necesitatea probei priveşte întotdeauna pe reclamant"

(v. **actori incumbit probatio**)

Qui bis idem promitti, ipso iure plus quam semel non tenetur – „Cel care promite de două ori acelaşi lucru nu este obligat de dreptul însuşi (de lege) mai mult decât o dată"

Qui certat de damno vitando anteponendus est qui certat de lucro captando – „Cel care se luptă pentru evitarea unei pagube trebuie să fie pus înaintea celui care se luptă pentru obţinerea unui câştig"

(v. **certat de lucro captando şi certat de damno vitando**)

Qui dicit de uno de altero negat – „Cel care afirmă (ceva) despre un lucru, despre celălalt neagă"

(v. **a contrario**)

Quid leges sine moribus, quid mores sine legibus – „(Ce ar fi) legile fără moravuri şi moravurile fără legi"

Expresie care sintetizează punctul de vedere al „concepţiilor moraliste despre drept" cu privire la raportul dintre drept şi morală. Conform acestor concepţii, dreptul este conceput ca un minim de morală. Legea nu poate fi concepută fără un conţinut moral; cele mai importante reguli ale moralei trebuie să fie preluate de drept şi transformate în norme juridice. Între normele juridice şi cele morale există o deosebire esenţială. În timp ce dreptul are în vedere nu individul în sine, ci relaţiile dintre indivizi, morala constituie o noţiune strict individuală. Normele morale, care se adresează individului uman, au ca scop progresul moral al acestuia, în timp ce normele juridice privesc numai relaţiile sociale şi tind numai spre perfecţionarea acestora. De aceea societatea, mediul relaţional constituie o condiţie esenţială pentru existenţa dreptului (**ubi societas, ibi ius**). Având în vedere această deosebire dintre cele două categorii de norme există pericolul ca să apară deosebiri şi chiar contradicţii între conţinutul lor. Este motivul pentru care s-a simţit nevoia unei „moralizări" a dreptului, unei fundamentări a acestuia pe principiile morale. În acest sens, jurisconsulţii romani defineau dreptul utilizând noţiuni care ţin de morală: **ius est ars boni et aequi**. Apariţia şi dezvoltarea şcolii dreptului natural (**ius naturale**) a avut ca scop tot menţinerea unei

legături strânse între normele dreptului şi ale moralei. De asemenea, din această perspectivă poate fi gândit şi progresul contemporan al drepturilor omului. Apărarea drepturilor şi libertăţilor individuale atât la nivel intern, mai ales prin transformarea constituţiilor în adevărate „declaraţii" ale drepturilor cetăţeneşti, cât şi la nivel internaţional nu constituie decât o încercare de deplasare a scopului normelor juridice dinspre relaţie spre individ. Dreptul constituţional, ca drept care constituie statul şi îl împiedică (mai ales pe calea controlului de constituţionalitate) să devină opresiv faţă de indivizi, nu poate fi fundamentat decât pe un ansamblu de principii generale generate, aşa cum spunea Mircea Djuvara, de conştiinţa morală a justiţiei aşa cum trăieşte în societatea respectivă.

Qui dolo desiit possidere – „Cel care a încetat să posede din cauza unui dol"

În cadrul acţiunii în revendicare, pârâtul trebuie să fie, de regulă, posesor. Prin excepţie, acţiunea în revendicare se poate îndrepta şi împotriva pârâtului neposesor, dacă acesta a încetat prin dol să mai posede, pentru a împiedica exercitarea împotriva sa a acţiunii în revendicare de către proprietar. În acest caz, dolul ţine loc de posesie (**dolus pro possessione est**).

Quid petitur – „Ce se cere"

Expresia se referă la obiectul cererii de chemare în judecată, adică la pretenţia concretă pe care o are reclamantul, la ceea ce acesta cere (rezoluţiunea unui contract, anularea căsătoriei etc.). Obiectul cererii de chemare în judecată nu trebuie confundat cu obiectul acţiunii care este protecţia dreptului subiectiv invocat. Ceea ce pretinde reclamantul prin cererea de chemare în judecată nu constituie decât o concretizare a acestui obiect al acţiunii.

Quid pro quo – „Ce pentru ce" (v. **quid pro quod**)

Quid pro quod – „Unul în locul altuia"

În domeniul politic, expresia este o formulă de negociere prin care una din părţi preia iniţiativa oferind „ceva", în speranţa că partea adversă va oferi la rândul ei „ceva", pentru a se ajunge la un compromis avantajos.

Qui in iure confessus est suam confessionem infirmare non potest – „Cel care a mărturisit la judecată nu poate să-şi infirme mărturisirea"

Mărturisirea a fost definită în literatura de specialitate ca fiind mijlocul de probă ce constă în recunoaşterea de către o persoană a existenţei unui fapt pe care partea adversă îşi întemeiază o pretenţie sau o apărare şi care este de natură

să producă consecinţe juridice împotriva autorului ei. Mărturisirea constituie, de asemenea, un act unilateral de voinţă; deci voinţa autorului mărturisirii trebuie să fie conştientă şi liberă. Cealaltă parte nu trebuie să accepte mărturisirea; aceasta devine definitivă şi irevocabilă numai prin declaraţia unilaterală a autorului ei. Deşi adagiul se referă numai la mărturisirea judiciară (făcută înaintea judecătorului în cursul judecăţii), el se aplică şi faţă de mărturisirea extrajudiciară, întrucât natura juridică a mărturisirii este aceeaşi, indiferent de felul acesteia. Aşadar, mărturisirea, fie că este judiciară, fie că este extrajudiciară, odată făcută este irevocabilă. Singurul caz în care mărturisirea poate fi revocată este când persoana care a făcut-o ar proba că a făcut-o din eroare de fapt [art. 1206 alin. (2) teza finală C.civ.]. Nu poate fi revocată mărturisirea pentru eroare de drept, ci numai pentru eroare de fapt, căci în cazul în care faptul recunoscut este adevărat, nu are nicio importanţă dacă autorul mărturisirii demonstrează că nu şi-a dat seama de consecinţele vătămătoare pentru el ale mărturisirii, fiind în eroare cu privire la dispoziţiile legale.

Qui in mora est culpa non vocat – „Cel care este în întârziere nu e lipsit de culpă”

Cu privire la efectele punerii în întârziere a debitorului, art. 1525 NCC stabileşte că debitorul răspunde de la data la care se află în întârziere pentru orice pierdere cauzată de un caz fortuit, cu excepţia situaţiei în care cazul fortuit îl liberează pe debitor de însăşi executarea obligaţiei.

Cu privire la aplicaţii ale acestei reguli în Codul civil din 1864 a se vedea art. 1044 alin. (2) conform căruia: „Debitorii care au întârziat de a plăti sunt în culpă”. A se vedea şi art. 1074 alin. (2) şi art. 1156 alin. (1) C.civ.

Qui liti se obtulit – „Cel care s-a oferit la un proces”

Pentru exercitarea acţiunii în revendicare se cere şi calitatea de posesor pentru pârât. În epoca postclasică a dreptului roman de la această regulă s-au admis două excepţii: **qui liti se obtulit** şi **qui dolo desiit possidere tenetur in rem actione**. Prima excepţie este cazul persoanei care fără a fi posesor a lăsat să se creadă că este posesor şi deci a permis să se introducă împotriva sa acţiunea în revendicare, cu scopul ca, între timp, adevăratul posesor să dobândească proprietatea prin uzucapiune.

Qui mandat ipse fecisse videtur – „Cine mandatează, acela este considerat că el însuşi a făcut-o”

În cazul contractului de mandat, ca urmare a actelor juridice încheiate de mandatar se creează raporturi juridice directe între

mandant şi terţi. Prin aceste acte juridice mandatarul nu va fi obligat dacă ele au fost încheiate în limitele împuternicirilor date.

Qui possidet dominus esse praesumitur – „Cel care posedă este prezumat a fi proprietar"

Unul dintre efectele generale ale posesiei este acela că posesia creează o prezumţie de proprietate.

Qui potest plus, potest minus – „Cine poate mai mult, poate şi mai puţin"

Se întâlneşte şi în forma: **qui potest maius potest et minus.**

(v. **a maiore ad minus**)

Qui suo iure utitur neminem laedit – „Cine se foloseşte de dreptul său nu vatămă pe nimeni"

Dicton juridic care neagă abuzul de drept. Însă prin folosirea unui drept subiectiv contrar scopului său se pot leza drepturile altor persoane.

(v. şi **sic utere tuo ut alienum non laedas**)

Qui tacet consentire videtur – „Cine tace pare să consimtă"

În materia încheierii actelor juridice civile funcţionează regula consensualităţii conform căreia, pentru ca un act juridic să fie încheiat valabil, este suficient să se manifeste voinţa, în cazul actelor juridice unilaterale, ori să se realizeze acordul de voinţă, în cazul celorlalte categorii de acte. De la această regulă există şi excepţii, una dintre acestea fiind şi **qui tacet consentire videtur**. Această modalitate de exprimare este admisă în următoarele cazuri: când legea prevede expres, când printr-un act anterior părţile au hotărât astfel, în cazul actelor juridice încheiate în favoarea exclusivă a celui care tace şi când după obicei tăcerea valorează acceptare.

În dreptul internaţional tăcerea nu produce, în principiu, efecte juridice decât în situaţia în care normele de drept prevăd expres acest lucru.

Qui tacet, dum loqui potuit ac debuit consentire videtur – „Cine tace când putea şi trebuia să vorbească se consideră a fi de acord"

(v. **qui tacet consentire videtur)**

Quod ab initio nullum est nullo lapsu temporis convalescere potest – „Ceea ce, de la început, este nul nu poate deveni valabil prin scurgerea timpului"

(v. **quod nullum est nullum producit effectum**)

Quod ab initio vitosum est non potest tractu temporis convalescere – „Ceea ce de la început este vicios nu se poate însănătoşi cu trecerea timpului"

(v. **quod nullum est nullum producit effectum**)

Quod ad ius naturale attinet omnes homines aequales sunt – „După dreptul natural toți oamenii sunt egali" (Ulpian)

Formulat de jurisconsultul Ulpian, acest precept își găsește aplicare și în dreptul modern din cel puțin două puncte de vedere. Pe de o parte, se referă la caracterul general și impersonal al normei juridice, care se adresează în chip egal tuturor subiecților de drept; drepturile și obligațiile impuse de norma juridică sunt stabilite într-un mod generic și impersonal. Totodată, nu trebuie dedus de aici că norma de drept se adresează tuturor subiecților de drept, însă, având în vedere considerațiile de mai sus, subiecții cărora li se adresează sunt egali în fața ei. Adagiul își dovedește importanța dintr-o altă perspectivă, mult mai semnificativă. El se înscrie în seria încercărilor de „moralizare" a dreptului (a se vedea, în acest sens, **quid leges sine moribus, quid mores sine legibus**). Egalitatea între oameni, înainte de a fi un principiu de drept, este un principiu etic, un principiu care ține de natura însăși a ființei umane, iar aplicarea sa la nivelul normelor juridice determină o apropiere a acestora de normele morale. Acest principiu este consacrat în toate declarațiile și tratatele cu privire la drepturile omului, iar în dreptul roman este ridicat la rangul de principiu constituțional. În art. 16 alin. (1) din Constituție, intitulat „Egalitatea în drepturi" se prevede că cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări. Apare, astfel, o neconcordanță între titlul articolului și conținutul său. Așa cum s-a susținut în literatura de specialitate, egalitatea în drepturi nu se referă numai la egalitatea în fața legii, adică la egalitatea în ceea ce privește aplicarea legii, ci are o sferă mult mai largă, cuprinzând și egalitatea în elaborarea legii. Din această perspectivă, egalitatea în drepturi nu poate fi asigurată fără controlul constituționalității legilor. De asemenea, Constituția prevede în art. 4 alin. (2) că România este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă, de naționalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere sau de origine socială. Această enumerare trebuie să fie considerată ca fiind exemplificativă și nu limitativă, fiind interzise orice discriminări pe baza unor criterii de natura celor enumerate de art. 4 alin. (2) din Constituție. Enumerarea trebuie considerată exemplificativă pentru că în Pactul internațional privitor la drepturile civile și politice și în Convenția Europeană a Drepturilor Omului se face o enumerarea exemplificativă a aceleiași categorii de criterii, iar art. 20 din Constituție prevede că dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile

cetățenilor vor fi interpretate şi aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele şi cu celelalte tratate la care România este parte.

Quod deus iunxit, homo non separet – „Ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu desfacă"

Expresia exprimă concepția canonică medievală a indisolubilității căsătoriei. În dreptul feudal, puternic influențat de doctrina bisericii, căsătoria avea o dublă natură: pe de o parte, ea era un contract încheiat între două persoane de sex diferit prin liberul lor consimțământ, pe de altă parte, era o taină, un mister, o manifestare a voinței divine, care produce efecte de natură spirituală. Căsătoria era valabil încheiată din momentul realizării acordului de voință al părților, însă devenea indisolubilă din momentul consumării ei, adică din momentul când între soți începeau să existe relații sexuale. Până în momentul consumării căsătoria putea fi desfăcută în anumite condiții. Din momentul consumării se aplica principiul indisolubilității căsătoriei, iar soții erau considerați ca fiind uniți în fața lui Dumnezeu. Efectele acestui principiu nu erau limitate decât de instituția numită a „separării corpurilor", dezvoltată începând cu secolul al XIII-lea şi care consta în întreruperea vieții comune a soților, aceştia rămânând, însă, căsătoriți din punct de vedere juridic.

Quod erat demonstrandum – „Ceea ce era de demonstrat"

Formulă folosită, de obicei, la sfârşitul unei demonstrații.

Quod in rerum natura ad hunc non sit legari posse – „Se poate lega ceea ce nu există încă, adică lucrurile viitoare"

Codul civil nu prevede expres bunurile care pot face obiectul unui legat. În doctrină, s-a considerat că în acest caz se aplică principiile generale de drept. Astfel, toate lucrurile aflate în circuitul civil, mobile sau imobile, corporale sau incorporale, prezente sau viitoare, precum şi toate drepturile reale sau personale pot constitui obiectul unui legat.

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor – „Ceea ce legea nu opreşte, opreşte pudoarea ca acest lucru să se facă" (Seneca)

Quod nullum est nullum producit effectum – „Ceea ce este nul nu produce niciun efect"

Această regulă priveşte efectele nulității, înțelegând prin acestea consecințele care intervin în cazul aplicării sancțiunii nulității, anume desființarea raportului juridic născut în temeiul unui act juridic lovit de nulitate; în ceea priveşte efectele nulității se disting următoarele situații:

a) dacă actul nu a fost executat, atunci acesta nu va mai putea fi executat;

b) dacă actul a fost executat total sau parțial, aplicarea sancțiunii nulității face ca actul să fie desființat retroactiv, iar prestațiile executate să fie restituite;

c) dacă actul a fost executat, însă una din părți încheie, până în momentul pronunțării unei hotărâri de anulare, un act juridic prin care se constituie sau transmite drepturi către terți, actul executat şi actul subsecvent vor fi desființate, iar prestațiile efectuate restituite.

Regula **quod nullum est nullum producit effectum** implică aplicabilitatea următoarelor principii: a) principiul retroactivității efectelor nulității, care înseamnă că efectele se produc atât pentru viitor (**ex nunc**), cât şi pentru trecut (**ex tunc**); b) principiul repunerii în situația anterioară (**restitutio in integrum**), care înseamnă că toate prestațiile executate în baza unui act anulat trebuie restituite; c) principiul anulării actului subsecvent ca urmare a anulării actului inițial (**resoluto iure dantis resolvitur ius accipientis**).

Acțiunea acestei reguli este anihilată de unele principii de drept cu care intră în concurs: a) principiul conversiunii actului juridic, care presupune înlocuirea unui act nul cu un act valabil (**actus interpretandus est potius ut valeat quam ut pereat**); b) principiul **error cummunis facit ius**; c) principiul răspunderii civile delictuale. Regula **quod nullum est nullum producit effectum** este exactă numai în privința nulității totale, căci în cazul nulității parțiale clauzele valabile îşi pot produce efectele.

Un exemplu de aplicare a principiului îl constituie prevederile art. 106 alin. (1) C.proc.civ.: „Anularea unui act de procedură atrage şi nulitatea actelor următoare, în măsura în care acestea nu pot avea o existență de sine stătătoare."

Quod principi placuit legis habet vigorem – „Bunul plac al principelui/împăratului are putere de lege"

Formulă folosită de Ulpian pentru a exprima caracterul absolut al puterii imperiale în Roma antică. Puterea absolută a împăraților constituia principala consecință a concepției privitoare la originea divină a instituției imperiale.

[v. şi **omnis potestas a Deo (est)**]

Quod subraptum escit, eius rei a eviterna auctorias esto – „Eternă (imprescriptibilă) să fie revendicarea lucrului răpit cu violență"; (Legea celor XII Table)

Quod vero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes populos peraeque custoditur vocaturque ius gentium – „Ceea ce firea lucrurilor a rânduit între toți oamenii este păzit deopotrivă la toate popoarele şi se numeşte dreptul ginților"

Quota litis – „Cotă din proces"; (pact de cotă de legare)

Prin pact de cotă de legare se înțelege contractul între avocat și clientul său, încheiat înainte de luarea în pronunțare a dosarului în care clientul este parte, în virtutea căruia clientul se angajează să plătească avocatului o parte din beneficiile realizate în urma procesului (bani, imobile etc.)

În ceea ce privește legislația românească, Legea de organizare a barourilor din 1907, în art. 21 a recunoscut valabilitatea unui astfel de pact; această lege a fost abrogată de Legea pentru organizarea corpului de avocați din 21 februarie 1923 care însa nu mai făcea nicio referire la acest pact. În prezent, Statutul profesiei de avocat la art. 135 prevede că este interzis avocatului să-și fixeze onorariile în baza unui pact „de quota litis", definind acest pact ca fiind convenția încheiată între avocat și clientul său, înainte de soluționarea definitivă a unei cauze, convenție care fixează exclusiv totalitatea onorariilor avocatului, în funcție de rezultatul judiciar al cauzei, indiferent dacă aceste onorarii constau într-o sumă de bani, un bun sau orice altă valoare. De asemenea, în alin. (2) al aceluiași articol se menționează că onorariile reprezentând dobândirea, sub orice formă, a unor „aporturi de afacere" (activitate juridică realizată de avocat) sunt interzise.

A se vedea Regulile de conduită profesională în Comunitatea Europeană adoptate la Plenara din 28 octombrie 1986 Strasbourg.

Quot capita, tot sensus – „Câte capete, atâtea păreri"

Quot delicta tot poenae – „Câte infracțiuni, atâtea pedepse"

Expresie care indică sistemul cumulului aritmetic în stabilirea pedepsei în cazul concursului de infracțiuni, sistem care presupune adunarea pedepselor stabilite pentru fiecare infracțiune din concurs și executarea pedepsei rezultate din adunarea lor. Acest sistem este considerat că ar corespunde ideii de echitate, fiind adoptată concepția retributivă despre pedeapsă.

(v. și **maior poena absorbet minorem; maior poena cum asperatione**)

Quotiens heredis bona solvendo non sunt, non solum creditores testatoris, sed etiam eos quibus legatum fuerit, impetrare bonorum separationem aequum est – „De câte ori un moștenitor nu este solvabil, legatarii pot, ca și creditorii defunctului, cere separația de bunuri"

În conformitate cu dispozițiile Codului civl din 1864 ori de câte ori creditorii succesorali și legatarii cu titlu particular au îndoială cu privire la solvabilitatea moștenitorilor care au acceptat pur și simplu succesiunea, au posibilitatea de a cere separația de patrimonii, pentru a evita astfel concursul cu creditorii moștenitorilor și pentru a fi plătiți cu prioritate din valoarea

bunurilor succesiunii (art. 781 C.civ.). Întrucât Codul civil din 1864 nu precizează modul de exercitare a separației de patrimonii, acest beneficiu poate fi cerut fie pe cale principală, printr-o simplă cerere, fie pe cale incidentală (dacă moştenirea a fost acceptată pur şi simplu separația de patrimonii operează de drept); cu excepția cazului în care separația operează de drept, dacă privilegiul separației priveşte bunuri imobile, obligatoriu trebuie înscris în termen de 6 luni de la data deschiderii succesiunii (art. 1743 C.civ.).

Instituția separației de patrimonii exista şi în dreptul roman, sub forma unei **separatio bonorum**, care printr-o ficțiune, considera că debitorul creditorilor succesiunii este chiar defunctul; privilegiul separației de patrimonii a fost prevăzut şi de Codul Calimach în art. 1059 (art. 812 C.austriac): „Şi legatarii au dreptul să ceară împreună cu creditorii deosebirea averei mortului de cea a moştenitorului".

Noul Cod civil nu mai prevede acceptarea sub beneficiu de inventar şi menționează ca regulă că moştenitorii universali şi cu titlu universal contribuie la plata datoriilor şi sarcinilor moştenirii proporțional cu cota succesorală ce revine fiecăruia (art. 1155), iar art. 1157 stabileşte că atunci când un moştenitor universal sau cu titlu universal este insolvabil, partea lui din pasivul moştenirii se împarte între toți ceilalți în proporție cu cotele succesorale ale fiecăruia.

R

Ratihabitio mandato aequiparatur – „Ratificarea valorează mandat"

Ratificarea este o manifestare unilaterală de voință prin care mandantul confirmă actele încheiate de mandatar cu depășirea împuternicirilor primite. Ratificarea poate fi expresă sau tacită; ea poate rezulta din orice acte sau fapte şi chiar din tăcerea mandantului.

Dacă actul încheiat în baza mandatului este nul pentru neîndeplinirea condițiilor de formă, acestea pot fi acoperite prin ratificare; ratificarea trebuie deci făcută în forma în care actul ce se dorea a fi încheiat în baza mandatului trebuia încheiat; spre exemplu, dacă actul încheiat de mandatar este făcut fără respectarea formei autentice care este cerută **ad validitatem**, atunci ratificarea trebuie să îmbrace forma autentică.

Ratificarea are efect retroactiv. Trebuie însă să distingem raporturile dintre mandant şi mandatar de raporturile cu terții. În ceea ce privește raporturile mandant-mandatar, ratificarea este considerată un mandat nou care produce efecte retroactive. În ceea ce privește efectele ratificării în privința terților, părerile sunt împărțite; unii autori consideră că față de terți ratificarea nu retroactivează, ceea ce înseamnă că ratificarea nu poate afecta drepturile dobândite de terți între data încheierii actului de către mandatar şi data ratificării; alți autori consideră că retroactivitatea semnifică faptul că actul va fi considerat ca regulat făcut de la încheierea sa, iar drepturile dobândite de terți pot fi repuse în cauză.

În cazul gestiunii intereselor altei persoane, geratul va fi ținut să execute față de terți toate obligațiile ce rezultă din actele încheiate în numele său de gerant (art. 1340 NCC; art. 991 C.civ..); dacă geratul ratifică gestiunea, aceasta se va transforma retroactiv într-un contract de mandat, aplicându-se regulile acestui contract.

Ratio decidendi – „Motivul pentru care s-a decis"

Noțiune utilizată cu precădere în dreptul anglo-saxon, **ratio decidendi** reprezintă principiul în virtutea căruia o cauză este soluționată, constituind regula de drept degajată de judecător atunci când legea nu există sau se dovedeşte insuficientă. Noțiunea de precedent judiciar în dreptul anglo-saxon cunoaşte o dublă limitare. Nu orice hotărâre judecătorească are autoritate absolută; dacă într-o materie există norme

legale, atunci deciziile întemeiate pe aceste norme nu sunt obligatorii decât **inter partes**, au numai valoare de sursă interpretativă a dreptului. Pentru ca o decizie să fie considerată precedent judiciar, adică să fie obligatorie în toate cazurile asemănătoare pentru instanţele inferioare sau egale în grad, trebuie să nu existe o lege aplicabilă situaţiei particulare pe care instanţa trebuie să o soluţioneze. În acest caz judecătorul va crea regula de drept aplicabilă, iar hotărârea sa va dobândi valoare de precedent judiciar, adică de sursă a dreptului. Dar nicio astfel de decizie nu constituie precedent judiciar în întregime. Nu va fi obligatoriu decât **ratio decidendi**, adică regula de drept creată de judecător, principiul pe care se întemeiază decizia, motivele acesteia. În schimb, **obiter dictum**, adică ceea ce judecătorul declară în decizia respectivă fără a fi absolut necesar, o parte din argumentele pe care le aduce, nu va face parte din precedentul judiciar. Deci numai **ratio decidendi** constituie precedent judiciar şi devine obligatorie în viitor în toate cazurile asemănătoare (deci **erga omnes**) şi pentru toate instanţele inferioare sau egale în grad cu instanţa care a pronunţat-o.

În cadrul deciziei sale, judecătorul nu face distincţia dintre **ratio decidendi** şi **obiter dictum**, acest lucru căzând în sarcina judecătorului care va fi învestit ulterior cu soluţionarea unei cauze asemănătoare. Totodată, acest judecător va trebui să selecţioneze dintre hotărârile anterioare date în speţe asemănătoare pe cele care constituie, într-adevăr, precedente judiciare şi să le înlăture pe cele greşite, urmare a ignorării unui precedent sau unui drept fundamental (**per incuriam**). Această dublă distincţie este deosebit de importantă în sistemul de drept anglo-saxon pentru că determină o analiză riguroasă a regulilor care sunt pe cale de a deveni obligatorii ca precedent şi deoarece contribuie la dezvoltarea jurisprudenţei, la adaptarea dreptului la nevoile societăţii.

(v şi **obiter dictum**)

Ratio legis – „Raţiunea/scopul legii"

Raţiunea sau scopul legii are o mare importanţă în cadrul interpretării teleologice, fiindcă descoperirea înţelesului normei juridice trebuie făcută prin prisma scopului, raţiunii pentru care a fost edictată acea normă. Finalitatea legii, raţiunea de a fi a acesteia, „spiritul legii", cum este numit uneori, trebuie căutat şi înţeles pentru a putea da legii o interpretare adecvată. Interpretul trebuie să cunoască astfel care sunt interesele pe care legiuitorul prin legea respectivă tinde să le protejeze, ce abuzuri vrea să împiedice, la ce rezultate politice sau sociale doreşte să ajungă etc.

Uneori acest scop al legii este prevăzut explicit într-un preambul al textului legal, însă această situație constituie o excepție, de regulă, finalitatea legii trebuind să fie conturată prin diverse procedee. Din această perspectivă, metoda cea mai potrivită pentru interpretarea teleologică o constituie metoda logică, în cadrul căreia se aplică diferite argumente (**a contrario**, **a fortiori**, **ad absurdum**, **a maiori ad minus** etc.).

Interpretarea în funcție de scopul legii are ca efect, de obicei, o restrângere a sferei de aplicare a acesteia numai la relațiile sociale pe care le-a avut în vedere legiuitorul, cu alte cuvinte acest tip de interpretare este o interpretare restrictivă (**interpretatio restrictiva**). Sunt, astfel, eliminate situațiile care nu au fost avute în vedere de legiuitor, dar care, printr-o interpretare mai largă, ar putea fi încadrate în ipoteza normei juridice respective; domeniul de aplicare al acesteia trebuie redus până la obținerea unui raport rezonabil între spiritul şi litera legii. Acest efect restrictiv pe care îl are luarea în considerare a **ratio legis** este exprimat de adagiile: **cessante ratio legis, cessat lex ipsa; ubi cessat ratio legis cessat lex**.

Interpretarea teleologică poate avea însă şi un efect extensiv în sensul că, prin interpretare, domeniul de aplicație al legii poate fi lărgit, cuprinzând şi situațiile care au fost avute în vedere de legiuitor aşa cum ar rezulta din finalitatea legii, dar care nu rezultă direct din textul acesteia; interpretarea în funcție de **ratio legis** poate fi astfel o interpretare extensivă (**interpretatio extensiva**). Acest efect se exprimă prin adagiile: **ubi eadem ratio ibi idem ius; ubi eadem est legis ratio, ibi eadem est legis dispositio**.

(v. şi **mens legis; interpretatio restrictiva; interpretatio extensiva**)

Ratione domicilii – „În raport cu domiciliul"

În dreptul procesual penal domiciliul făptuitorului sau al părții vătămate constituie un criteriu de determinare din punct de vedere teritorial a organului judiciar competent să soluționeze o cauză penală.

(v. **forum domicilii**)

Ratione loci – „În raport cu locul"

Expresia se foloseşte în dreptul procesual pentru a desemna competența teritorială a instanțelor judecătoreşti, adică acea competență care presupune determinarea, dintre mai multe instanțe egale în grad, a instanței competente să soluționeze o anumită cauză. Deci prin competența teritorială se determină sfera atribuțiilor unei instanțe judecătoreşti în raport cu instanțele egale în grad; este vorba, aşadar, de o delimitare pe orizontală.

În dreptul procesual civil, competența teritorială este de trei

feluri: competența teritorială de drept comun (cererea se introduce la instanța de drept comun din punct de vedere teritorial), competența teritorială alternativă (reclamantul poate alege între două sau mai multe instanțe) și competența teritorială exclusivă (cererea trebuie introdusă la o anumită instanță).

Competența teritorială în dreptul procesual civil potrivit art. 19 C.proc.civ. este relativă dacă normele respective se referă la bunuri și nu există una din situațiile prevăzute de art. 13-16 C.proc.civ.; în ceea ce privește pricinile referitoare la persoane, precum și cele referitoare la bunuri reglementate de art. 13-16 C.proc.civ., normele de competență au un caracter imperativ (art. 159 pct. 3 C.proc.civ.).

În dreptul procesual penal, însă, toate normele care reglementează competența teritorială sunt norme dispozitive, sancțiunea nerespectării lor fiind nulitatea relativă [art. 39 alin. (2) C.proc.pen.]. Acest lucru rezultă și dintr-o interpretare **per a contrario** a prevederilor art. 197 alin. (2) C.proc.pen.

Ratione loci delicti – „În raport cu locul (comiterii) infracțiunii"

În dreptul procesual penal locul săvârșirii infracțiunii constituie un criteriu de determinare din punct de vedere teritorial a organului judiciar competent să soluționeze o cauză penală.

(v. **forum loci delicti**)

Ratione materiae – „În raport cu materia"

Expresia se folosește în dreptul procesual pentru a desemna competența materială a instanțelor judecătorești, adică acea competență care presupune determinarea, dintre instanțe de grad diferit, a instanței competente să soluționeze o anumită cauză. Deci prin competența materială se delimitează sfera de activitate a unei instanțe judecătorești în raport cu instanțele inferioare sau superioare în grad; este vorba, așadar, de o delimitare pe verticală.

În cadrul dreptului procesual civil competența materială se împarte în competență materială funcțională (în funcție de felul atribuțiilor jurisdicționale) și în competență materială procesuală (în funcție de obiectul, valoarea sau natura cererii).

Normele de competență materială au un caracter imperativ atât în procesul civil, cât și în procesul penal. Astfel, necompetența este de ordine publică când pricina este de competența unei instanțe de alt grad (art. 159 pct. 2 C.proc.civ.). De asemenea, dispozițiile relative la competența după materie în procesul penal sunt prevăzute sub sancțiunea nulității [art. 197 alin. (2) C.proc.pen.].

Ratione officii – „În raport cu funcția"

Expresia se folosește în dreptul procesual pentru a desemna competența funcțională a instanțelor de judecată, competență care se stabilește în raport de atribuțiile jurisdicționale conferite de lege fiecărei instanțe. Deci competența funcțională se referă la categoriile de activități pe care le realizează instanțele de un anumit grad; de exemplu, în procesul civil judecătoriile judecă în primă instanță toate procesele şi cererile, în afară de cele date prin lege în competența altor instanțe (art. 1 pct. 1 C.proc.civ.).

Ratione personae – „În raport cu persoana"

Expresia se folosește în dreptul procesual penal pentru a desemna competența personală, adică acea competență determinată de calitatea făptuitorului. Anumite cauze penale sunt soluționate de către anumite organe judiciare, avându-se în vedere calitatea persoanei care este acuzată că a săvârşit fapta prevăzută de legea penală. Se are în vedere deci numai calitatea făptuitorului, nu şi calitatea celorlalte părți. Acesta trebuie să aibă o anumită calitate pentru ca anumite organe judiciare să soluționeze cauza (făptuitorul trebuie să fie militar, judecător, procuror, senator, deputat, ministru etc.). Făptuitorul trebuie să fi avut calitatea cerută de lege în momentul săvârşirii faptei sau atunci când este tras la răspundere penală. Când competența instanței este determinată de calitatea inculpatului, instanța rămâne competentă a judeca, chiar dacă inculpatul, după săvârşirea infracțiunii, nu mai are acea calitate. Dobândirea calității după săvârşirea infracțiunii nu determină, in principiu, schimbarea competenței (art. 40 C.proc.pen.).

Re – „Contract real"

Contract din dreptul roman pentru a cărui încheiere valabilă consimțământul părților trebuia să fie însoțit de remiterea lucrului.

Rebus sic stantibus – „Cât timp lucrurile vor sta aşa"

Expresie folosită pentru a desemna cauza subînțeleasă într-un contract sinalagmatic cu executare succesivă, prin care obligațiile asumate sunt condiționate de menținerea împrejurărilor avute în vedere de părți la încheierea contractului. Această clauză a fost folosită la fundamentarea teoriei impreviziunii, potrivit căreia, dacă în cursul executării unor contracte cu prestații succesive intervine un eveniment imprevizibil şi extraordinar care face executarea obligației uneia dintre părți prea împovărătoare, acea parte are dreptul să ceară rezoluțiunea contractului.

Adaptarea conținutului contractului la noile condiții economice prin intervenția instanțelor a

constituit singura posibilitate tehnică, ca efect al admiterii teoriei impreviziunii, în ciuda poziției doctrinei care se împotrivea unei astfel de intervenții în executarea contractelor, invocându-se principiul autonomiei de voință a părților, acestea fiind singurele în măsură să aducă astfel de modificări.

Admiterea teoriei impreviziunii este consecința firească a nevoii menținerii echilibrului contractual, temeiul constituindu-l principiile echității şi ale bunei-credințe.

Practica judiciară română nu a fost constantă sub aspectul admiterii teoriei impreviziunii.

Prima hotărâre în care s-a făcut aplicarea teoriei impreviziunii a fost pronunțată de Tribunalul Ilfov, secția I comercială, prin sentința din 11 mai 1920 în litigiul dintre Lascăr Catargiu şi Banca Bercovici. Instanța a reținut că „în contractele sinalagmatice părțile, în urmărirea interesului lor, îşi creează reciproc avantaje şi dezavantaje, iar calculul ce părțile îşi fac atunci când contractează este bazat pe împrejurări cunoscute sau previzibile şi de aici se deduce că părțile trebuiesc considerate că încheind actul au admis clauza tacită **rebus sic stantibus**".

Jurisprudența recentă a făcut aplicarea teoriei impreviziunii în special în materia contractelor de închiriere, soluții ce s-au fundamentat pe art. 970 C.civ. privitor la principiul bunei-credințe şi art. 977 C.civ. privitor la interpretarea contractelor conform voinței părților.

Noul Cod civil reglementează în art. 1271 impreviziunea, stabilind în alineatul al doilea că „dacă executarea contractului a devenit excesiv de oneroasă datorită unei schimbări excepționale a împrejurărilor care ar face vădit injustă obligarea debitorului la executarea obligației, instanța poate să dispună:

a) adaptarea contractului, pentru a distribui în mod echitabil între părți pierderile şi beneficiile ce rezultă din schimbarea împrejurărilor;

b) încetarea contractului, la momentul şi în condițiile pe care le stabileşte."

Intervenția instanței este posibilă numai dacă sunt îndeplinite condițiile expres prevăzute în art. 1271 alin. (3), respectiv:

a) schimbarea împrejurărilor a intervenit după încheierea contractului;

b) schimbarea împrejurărilor, precum şi întinderea acesteia nu au fost şi nici nu puteau fi avute în vedere de debitor, în mod rezonabil, în momentul încheierii contractului;

c) debitorul nu şi-a asumat riscul schimbării împrejurărilor şi nici nu putea fi în mod rezonabil considerat că şi-ar fi asumat acest risc;

d) debitorul a încercat, într-un termen rezonabil şi cu bună-credință, negocierea adaptării rezonabile şi echitabile a contractului.

Expresia are aplicabilitate şi în dreptul internaţional: Convenţia de la Viena cu privire la dreptul tratatelor (1969) prevede că schimbarea condiţiilor existente la încheierea unui tratat poate fi invocată ca motiv pentru a pune capăt acelui tratat atunci când existenţa acestor condiţii a constituit un fapt determinant la încheierea lui sau când schimbarea intervenită a determinat transformarea radicală a naturii obligaţiilor care rămân de executat; această clauză nu va putea fi invocată la tratatele prin care se stabilesc frontierele de stat şi atunci când schimbarea condiţiilor iniţiale este rezultatul încălcării unei obligaţii din tratatul respectiv de către partea ce invocă această clauză.

Clauza **rebus sic stantibus** constituie o excepţie de la principiul **pacta sunt servanda**.

Expresia este o prescurtare a formulei: **omnis conventios intellegitur rebus sic stantibus** (convenţiile rămân valabile atâta timp cât se menţin condiţiile în care au fost încheiate).

Referinţă: *Cristina Elisabeta Zamşa*, Teoria impreviziunii. Studiu de doctrină şi jurisprudenţă, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2006.

Reductio ad absurdum – „Reducerea la absurd”

(v. **ad absurdum**)

Referendum – „Referendum”

Reprezintă într-o accepţiune largă intervenţia directă a poporului în activitatea legislativă sau guvernamentală. Într-o accepţiune restrânsă, însă, referendumul nu constituie decât unul dintre cele patru procedee ale guvernământului semidirect, celelalte trei fiind: veto-ul popular, iniţiativa populară şi revocarea populară. Referendumul în această formă restrânsă reprezintă o participare directă, nu prin reprezentanţi, a corpului electoral la procesul de legiferare. Prin referendum acesta poate interveni fie înainte de adoptarea legii, pronunţându-se asupra principiilor şi cadrului general al acesteia, fie după adoptarea legii respective, când aceasta nu poate intra în vigoare decât după aprobarea ei prin referendum. Numai prin referendum legea devine perfectă din punct de vedere juridic.

Referendumul ca procedeu al guvernământului semidirect, pentru a fi cu adevărat democratic, trebuie utilizat cu rezerve şi numai la iniţiativa cetăţenilor înşişi. Acest procedeu devine o armă foarte puternică în mâna organului constituţional care are iniţiativa organizării sale, deoarece îl va utiliza într-un moment care îi este favorabil, în condiţiile şi în legătură cu o temă stabilită de el; exemplele de legitimare prin referendum a unor instituţii nedemocratice sunt numeroase în istorie.

Tot în această ordine de idei trebuie făcută distincţia între referendum şi plebiscit. În acest din urmă caz, corpului electoral nu

i se oferă decât o variantă, cu alte cuvinte acesta va avea posibilitatea să aleagă între ceva şi nimic, ceea ce duce, de regulă, la opţiunea pentru singura variantă oferită. Suveranitatea populară este astfel pasivă; în cazul unui referendum autentic ea este activă, întrucât i se oferă cel puţin două posibilităţi de a alege.

Referendumul diferă de procedura **ad referendum**, care are cu totul alte semnificaţii şi se aplică în special în domeniul dreptului internaţional public.

(v. şi **ad referendum**)

Regina probationum – „Regina probelor"

Expresie care se referă la puterea doveditoare a mărturisirii judiciare.

Mărturisirea a avut putere probantă absolută până la modificarea art. 1206 C.civ. prin Decretul nr. 205/1950; art. 1206 alin. (2) C.civ., anterior modificării avea următorul cuprins: „O asemenea mărturisire (judiciară – n.n.) face deplină dovadă în contra celui care a mărturisit; nu se poate despărţi în contră-i şi nu poate fi revocată de el, afară numai de va proba că a făcut-o din eroare de fapt". După modificare art. 1206 alin. (2) C.civ. are următorul conţinut: „Ea nu poate fi luată decât în întregime împotriva celui care a mărturisit şi nu poate fi revocată de acesta, afară numai de va proba că a făcut-o din eroare de fapt".

Dispoziţia primei părţi din alin. (2) al art. 1206 a fost implicit modificată prin modificarea art. 129 şi art. 130 C.proc.civ. Regula indivizibilităţii mărturisirii nu mai are un caracter obligatoriu. Ea nu este decât o simplă îndrumare pentru judecători, aceştia având datoria să stăruie prin toate mijloacele legale pentru a descoperi adevărul.

(v. şi **qui in iure confessus est suam confessionem infirmare non potest**)

Relatio ad hominem – „Relaţie umană"

Relaţiile sociale formează obiectul reglementării juridice. Norma juridică nu se aplică indivizilor izolaţi, ci relaţiilor dintre aceştia.

(v. **affectio societatis; ubi societas, ibi ius**)

Rem sibi non liquere

În dreptul roman, în cazul în care judecătorul constata că nicio normă juridică nu se aplica direct situaţiei de fapt pe care o avea de soluţionat, refuza să judece, pronunţând formula solemnă **rem sibi non liquere**.

În dreptul modern nu mai este posibil acest lucru; judecătorul trebuie să judece în astfel de cazuri făcând apel la normele juridice asemănătoare (**analogia legis**) sau la principiile generale de drept (**analogia iuris**). Această cerinţă este efectul conceperii dreptului ca un sistem logic, coerent, în care normele sunt ierarhizate şi ordo-

nate. În aceste condiţii, deşi se poate concepe o lacună a legii, nu se poate concepe o lacună a dreptului; acesta fiind un sistem cuprinzător, trebuie să ofere soluţii pentru rezolvarea fiecărei situaţii de fapt.

Renovatio Romani Imperii – „Restaurarea Imperiului Roman"

Restaurarea Imperiului Roman în Occidentul Europei a fost realizată pentru prima dată la 25 decembrie 800, când Carol cel Mare a fost încoronat la Roma ca împărat roman. Deşi, prin organizarea, structura şi întinderea sa teritorială, statul franc din acea vreme era cu mult diferit de ceea ce fusese Imperiul Roman de Apus, **Renovatio Romani Imperii** a avut o excepţională importanţă pentru istoria medievală a Europei centrale şi pentru dreptul public din acea perioadă. De la restaurarea Imperiului de către Carol cel Mare şi-au revendicat drepturile de stăpânire a Italiei toţi împăraţii germani de mai târziu, actul respectiv guvernând pentru sute de ani raporturile „Sfântului imperiu roman de naţiune germană" cu papalitatea.

Res certa – „Bun cert"

Bunurile certe sunt acele bunuri care, potrivit, fie cu natura lor, fie cu clauzele unui act juridic, sunt individualizate cu ajutorul însuşirilor (caracterelor) pe care le au.

Momentul transmiterii drepturilor reale asupra bunurilor individual determinate este cel al realizării acordului de voinţă, fără a fi necesară predarea bunurilor [art. 1273 alin. (1) NCC].

Potrivit art. 1674 NCC, „cu excepţia cazurilor prevăzute de lege ori dacă din voinţa părţilor nu rezultă contrariul, proprietatea se strămută de drept cumpărătorului din momentul încheierii contractului, chiar dacă bunul nu a fost predat ori preţul nu a fost plătit încă".

În materie de vânzare de imobile, strămutarea prorpietăţii de la vânzător la cumpărător este supusă dispoziţiilor de carte funciară (art. 1676 NCC). Predarea bunului se face prin punerea bunului vândut la dispoziţia cumpărătorului împreună cu tot ceea ce este necesar, după împrejurări, pentru exercitarea liberă şi neîngrădită a posesiei (art. 1685 NCC).

(v. şi **res genera**)

Res communis – „Bun comun"

Expresie preluată din dreptul roman unde avea sensul de bun destinat folosinţei comune a tuturor oamenilor (lumina, aerul etc.). În lumina prevederilor Codului civil român, nu pot fi proprietate privată bunurile comune.

În dreptul internaţional contemporan, **res communis** desemnează acele zone care, nefiind supuse suveranităţii unui stat, sunt deschise, în condiţii de egalitate, explorării şi exploatării paşnice

tuturor statelor. Se mai foloseşte şi expresia **res communis omnium** (lucru care aparţine tuturor).

Res derelictae – „Lucrurile părăsite"

Folosită cu privire la lucrurile părăsite şi care pot fi însuşite de oricine, neconstituind astfel obiectul material al vreunei infracţiuni contra patrimoniului.

Res derelictae pot fi dobândite prin ocupaţie. Articolul 941 alin. (1) NCC prevede că posesorul unui lucru mobil care nu aparţine nimănui devine proprietarul acestuia, prin ocupaţiune, de la data intrării în posesie, însă numai dacă aceasta se face în condiţiile legii", iar în alineatul al doilea se menţionează că „sunt lucruri fără stăpân bunurile mobile abandonate, precum şi bunurile care, prin natura lor, nu au proprietar, cum sunt anumalele sălbatice, peştele, resusrsele acvatice vii din bazinele piscicole naturale, fructele de pădure, ciupercile comestibile din flora spontană, plantele medicinale şi aromatice şi altele asemenea".

Res extra commercium – „Lucruri în afara comerţului"; (bunuri exceptate circuitului juridic)

(v. **extra commercium)**

Res extra patrimonium – „Lucrurile în afara patrimoniului"

(v. **res extra commercium**)

Res genera – „Bun (determinat) generic"

Bunurile determinate generic sunt acele bunuri care nu sunt determinate prin însuşirile lor proprii, ci cu ajutorul însuşirilor categoriei din care fac parte şi care pot fi individualizate, potrivit naturii lor, prin număr, greutate ori măsură.

Momentul transmiterii drepturilor reale asupra bunurilor individualizate generic este cel al individualizării ori al predării. Riscul pieirii fortuite a bunurilor de gen înainte de a fi predate îl suportă debitorul, acesta trebuind să procure alte bunuri de gen, deoarece bunurile de gen nu pier (**genera non pereunt**).

(v. şi **genera non pereunt**)

Res inter alios acta, aliis neque nocere, neque prodesse potest – „Lucrul convenit (înţelegerea) de unii, nu poate fi nici vătămător, nici de folos altora"

Actul juridic presupune o manifestare de voinţă făcută cu intenţia de a produce efecte; acestea, potrivit principiului relativităţii efectelor actului juridic civil, se produc numai faţă de autorii actului, fără să profite ori să dăuneze terţilor; totuşi, actele juridice în unele cazuri sunt opozabile terţilor (actele translative de proprietate care sunt opozabile **erga omnes**, actele constitutive ale societăţilor comerciale etc.).

Principiul relativităţii efectelor actului juridic civil este consacrat

de 1280 NCC „contractul produce efecte numai între părți" şi art. 1270 NCC „contractul valabil încheiat are putere de lege între părțile contractante".

În Codul civil din 1864 principiul relativității efectelor actului juridic era consacrat de art. 969 alin. (1) C.civ. („convențiile legal făcute au putere de lege între părțile contractante") şi art. 973 C.civ. („convențiile n-au efect decât între părțile contractante").

De la acest principiu există câteva excepții, care privesc acele situații în care actele juridice produc, prin voința părților, efecte şi față de terți; acestea se împart în excepții aparente (promisiunea faptei altuia, simulația, reprezentarea, acțiunile directe în justiție, situația avânzilor-cauză) şi reale (stipulația pentru altul).

Formularea acestui principiu nu este romană, numai ultimele cuvinte se regăsesc la Paul, însă cu alt înțeles, iar în **Corpus Iuris Civilis** apare sub forma **per liberam personam adqiuri nihil potest**.

Res inter alios iudicata aliis non nocet – „Un lucru judecat între unii nu aduce vătămare altora"

În dreptul procesual civil, hotărârea judecătorească definitivă are în general efecte relative numai față de părțile din proces; ea nu poate fi opusă terților. Există însă şi hotărâri judecătoreşti cu efecte **erga omnes,** precum hotărârile în materie de stare civilă. În dreptul procesual penal hotărârile judecătoreşti definitive au, în principiu, efecte **erga omnes.** Expresia se mai întâlneşte în forma **res inter alios iudicata aliis nec nocere nec prodesse potest.**

(v. şi **res iudicata**)

Res iudicata – „Lucru judecat"

Puterea de lucru judecat constituie efectul principal al hotărârii judecătoreşti definitive.

Hotărârea judecătorească este prezumată a reflecta adevărul (**res iudicata pro veritate habetur**). Puterea de lucru judecat este reglementată din acest punct de vedere ca o prezumție legală absolută (**iuris et de iure**): „sunt prezumții legale acelea care sunt determinate special prin lege, precum: … puterea ce legea acordă autorității lucrului judecat" (art. 1200 C.civ). Singura modalitate de a înfrânge această prezumție o constituie căile extraordinare de atac.

Puterea de lucru judecat este necesară pentru stabilitatea raporturilor juridice şi evitarea existenței unor hotărâri judecătoreşti contradictorii; acțiunile care au fost soluționate printr-o hotărâre judecătorească definitivă nu pot fi exercitate din nou (**non bis in idem**).

Acest scop se atinge prin invocarea excepției puterii de lucru judecat (**exceptio rei iudicatae**), excepție de fond, peremptorie şi

absolută. Excepția puterii de lucru judecat se poate ridica, de părți sau de judecător, chiar înaintea instanțelor de recurs (art. 166 C.proc.civ.). În cadrul procesului penal acțiunea penală nu poate fi pusă în mișcare, iar când a fost pusă în mișcare nu mai poate fi exercitată dacă există autoritate de lucru judecat [art. 10 lit. j) C.proc.pen.].

Pentru a putea fi invocată excepția puterii de lucru judecat în procesul civil trebuie îndeplinite cumulativ următoarele condiții: a doua cerere de chemare în judecată trebuie să aibă același obiect (**eadem res**), să fie întemeiată pe aceeași cauză (**eadem causa petendi**) și să fie între aceleași părți în aceeași calitate (**eadem conditio personarum**).

În procesul penal condițiile în care poate fi invocată puterea de lucru judecat sunt oarecum diferite: trebuie ca acțiunea penală să se îndrepte împotriva aceleiași persoane (**eadem personae**) și să privească același fapt material (**eadem factum**).

Hotărârea definitivă a instanței penale are autoritate de lucru judecat în fața instanței civile care judecă acțiunea civilă, numai în ceea ce privește existența faptei, persoana care a săvârșit-o și vinovăția acesteia [art. 22 alin. (1) C.proc.pen.]. Hotărârea definitivă a instanței civile prin care a fost soluționată acțiunea civilă nu are autoritate de lucru judecat în fața organului de urmărire penală și a instanței penale, cu privire la existența faptei penale, a persoanei care a săvârșit-o și a vinovăției acesteia [art. 22 alin. (2) C.proc.pen.]. Hotărârea instanței civile poate avea însă autoritate de lucru judecat din acest punct de vedere cu privire la alte chestiuni, precum existența și întinderea prejudiciului.

Puterea de lucru judecat face ca hotărârea judecătorească să fie obligatorie, dar numai în cauza în care a fost pronunțată (**res iudicata inter partes tantum ius facit**); ea are deci efecte relative, numai față de părțile din proces, și nu **erga omnes**. Această caracteristică a puterii de lucru judecat este importantă, pentru că judecătorul nu este ținut pentru viitor nici de propria sa practică și nici de practica instanțelor superioare; nu este obligat să dea aceeași soluție într-o altă pricină.

Res iudicata inter partes tantum ius facit – „Lucrul judecat are efecte numai între părți"

(v. **res iudicata**)

Res iudicata pro veritate habetur – „Lucrul judecat e considerat ca exprimând adevărul"

(v. **res iudicata**)

Res nullius – „Lucru al nimănui/fără stăpân"

Expresie folosită pentru a denumi acele lucruri care nu se află în patrimoniul vreunei per-

soane; astfel de lucruri pot fi însuşite de orice persoană, neputând constitui obiect material al unei infracţiuni contra patrimoniului; **res nullius** pot fi dobândite prin ocupaţie (art. 941 NCC).

Sunt lucruri fără stăpân bunurile mobile abandonate, precum şi bunurile care prin natura lor nu au un proprietar cum sunt animalele sălbatice, peştele şi resursele acvatice vii din bazinele piscicole naturale, fructele de pădure, ciupercile comestibile din flora spontană, plantele medicinale şi aromatice şi altele asemenea [art. 941 alin. (2)].

Lucrurile mobile de valoare foarte mică sau foarte deteriorate care sunt lăsate într-un loc public, inclusiv pe un drum public sau într-un mijloc de transport în comun, sunt considerate bunuri abandonate.

(v. şi **res derelictae**)

Res nullius cedit primo occupanti – „Lucrul nimănui se supune primului ocupant"; (devine proprietatea primului care îl ia în stăpânire)

(v. **res nullius**)

Resoluto iure dantis resolvitur ius accipientis – „Anularea dreptului transmiţătorului atrage anularea dreptului dobânditorului"

Principiu aplicabil în materia efectelor nulităţii, potrivit căruia anularea actului iniţial atrage şi anularea actului subsecvent; este o aplicaţie a principiilor **nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse fabet** şi **nemo dat quod non habet**.

Constituie excepţii de la acest principiu acele situaţii în care, deşi actul iniţial este anulat, actul subsecvent este menţinut; aceste cazuri sunt:

a) posesorul de bună-credinţă al unui bun mobil;

b) terţul de bună-credinţă care dobândeşte cu titlu oneros un imobil;

c) cel ce a dobândit cu titlu oneros bunuri ce aparţinuseră unei persoane care fusese declarată moartă; cel declarat mort poate cere anularea hotărârii prin care s-a declarat moartea, iar apoi restituirea bunurilor sale, însă numai dacă terţul dobânditor ştia că persoana declarată moartă era în viaţă (art. 20 din Decretul nr. 31/1954).

Res perit creditori – „Un bun piere în dauna creditorului"

În contractele translative de proprietate ce au ca obiect bunuri certe, transferul dreptului de proprietate operează în momentul încheierii contractului, chiar dacă bunul nu a fost predat, iar preţul nu a fost plătit; în acest caz riscul pieirii fortuite a bunului este suportat de partea care avea calitatea de proprietar în acel moment; astfel, în cazul unui contract de vânzare-cumpărare, riscul contractului îl suportă cumpărătorul, deoarece acesta a devenit proprietar

(chiar dacă bunul nu-i fusese predat), fiind obligat să plătească preţul, deşi vânzătorul este cel care se află în imposibilitate să predea bunul; în această situaţie riscul contractului este suportat de creditorul obligaţiei imposibil de executat.

(v. şi **res perit domino**)

Res perit debitori – „Un bun piere în dauna debitorului"Riscul în contractele sinalagmatice este suportat de debitorul obligaţiei imposibil de executat, care nu va mai putea pretinde de la cealaltă parte executarea obligaţiei corelative; temeiul acestei reguli se află în reciprocitatea şi interdependenţa obligaţiilor.

În cazul contractelor translative de proprietate ce au ca obiect bunuri certe, riscul contractului prezintă unele particularităţi (**res perit domino**).

Res perit domino – „Un bun piere în dauna proprietarului"

În cazul contractelor translative de proprietate, riscul contractului este suportat de partea care avea calitatea de proprietar al lucrului în momentul pieirii fortuite a acestuia.

Reglementarea acestui principiu o regăsim în art. 558 NCC: „proprietarul suportă riscul pieirii bunului, dacă acesta n-a fost asumat de o altă persoană sau dacă prin lege nu se dispune altfel".

Cu privire la suportarea riscului în contractul translativ de proprietate, art. 1274 NCC prevede că atât timp cât bunul nu este predat, riscul contractului rămâne în sarcina debitorului obligaţiei de predare, chiar dacă proprietatea a fost transferată debitorului. În cazul pierderii fortuite creditorul pus în întârziere preia riscul pieirii fortuite a bunului, el neputându-se libera chiar dacă ar dovedi că bunul ar fi pierit şi dacă obligaţia de predare ar fi fost executată la timp.

În privinţa dobândirii drepturilor reale asupra imobilelor, art. 885 NCC stabileşte că drepturile reale asupra imobilelor cuprinse în cartea funciară se dobîndesc atât între părţi, cât şi faţă de terţi, numai prin înscrierea lor în cartea funciară pe baza actului sau a faptului care a justificat înscrierea.

În schimb, potrivit dispoziţiilor Codului civil din 1864, dacă obiectul contractului îl constituie un bun individual determinat, transferul proprietăţii are loc chiar în momentul încheierii contractului, chiar dacă bunul nu a fost predat (art. 971 C.civ.), iar riscul contractului este suportat de către partea devenită proprietar, spre exemplu, de cumpărător; totuşi, nu acesta va suporta riscul în următoarele cazuri:

a) dacă debitorul (vânzătorul) nu-şi execută la termen obligaţia de a preda bunul cert şi a fost pus în întârziere înainte ca bunul să piară, riscul va fi suportat nu de proprietar (cumpărător), ci de vânzător [art. 1074 alin. (2) C.civ.],

însă acesta din urmă este exonerat de răspundere dacă dovedeşte că bunul ar fi pierit şi în mâinile creditorului (cumpărătorului) dacă i-ar fi fost predat la termen [art. 1156 alin. (2) C.civ.];

b) dacă transferul dreptului de proprietate asupra unui bun cert nu are loc în momentul încheierii contractului (spre exemplu, părţile au amânat transferul dreptului de proprietate, vânzarea de bunuri viitoare, vânzarea de imobile în sistemul de publicitate al cărţilor funciare).

Dacă obiectul contractului îl constituie bunuri de gen, transferul dreptului de proprietate operează în momentul predării, iar riscul este suportat de debitorul obligaţiei imposibil de executat.

Referinţă: *Alexandru George Ilie*, Regula *res perit domino* în materie contractuală, între mit şi realitate, Revista Română de Drept privat, nr. 2/2011, p. 52-129.

(v. şi **emptoris est periculum**)

Responsa prudentium – „Răspunsurile înţelepţilor"

Expresie ce provine de la Gaius: „**responsa prudentium sunt sententiae et opiniones eorum, quibus permissum et iura condere**" (răspunsurile înţelepţilor sunt afirmaţiile şi părerile celor cărora li s-a permis să întemeieze norme de drept).

Conform acestui adagiu, doctrina era în Roma antică sursă de drept.

(v. **ius publicae respondendi; communis opinio doctorum**)

Res probandae – „Fapte care trebuie dovedite"

În domeniul probaţiunii judiciare, faptele principale constituie însuşi raportul litigios dedus judecăţii; în dreptul procesual penal faptul principal îl constituie infracţiunea pentru care este judecat inculpatul. Probarea faptelor principale permite soluţionarea litigiului, chiar dacă nu au fost dovedite şi alte aspecte de fapt. Mai sunt numite şi **facta probanda.**

(v. şi **res probantes**)

Res probantes – „Faptele probatorii"

În domeniul probaţiunii judiciare, faptele probatorii sunt fapte care, fără a fi cuprinse în faptele principale, deci fără a constitui raportul juridic dedus judecăţii, permit, prin dovedirea lor, să se tragă anumite concluzii în legătură cu raportul litigios. Mai sunt numite şi **facta probantia.**

(v. şi **res probandae**)

Res propria nemini sua servit – „Un bun propriu nimeni nu şi-l poate aservi"

(v. **nemini res sua servit**)

Restituitur minor non tanquam minor sed tanquam laesus – „Minorului i se restituie (ceea ce a pierdut), nu fiindcă este minor, ci fiindcă este lezat"

Leziunea poate exista şi atunci când minorul îşi asumă o obligaţie excesivă prin raportare la starea sa

patrimonială, la avantajele pe care le obține din contract ori la ansamblul circumstanțelor [art. 1221 alin. (3) NCC].

(v. **minor indelictis maior habetur**)

Restitutio in integrum – „Restituire integrală"

Principiu aplicabil **inter partes** în materia efectelor nulității unui act juridic potrivit căruia toate prestațiile executate în temeiul unui act anulat trebuie restituite.

Articolul 1254 NCC prevede că în cazul în care contractul este desființat, fiecare parte trebuie să restituie celeilalte, în natură sau prin echivalent, prestațiile primite, potrivit prevderilor art. 1639-1.647, chiar dacă acestea au fost executate succesiv sau au avut un caracter continuu.

Res transit cum suo onere – „Patrimoniul trece (la succesor) grevat de sarcina sa"

Expresie ce desemnează o regulă folosită în cazul succesiunii statelor, caz în care se deschide problema datoriilor statului anterior față de alte state sau creditori; norme de drept internațional pentru rezolvarea acestei situații nu există. Dacă statul anterior continuă să existe, el va rămâne, în principiu, debitor în contractele pe care le-a încheiat cu alte state sau cu cetățeni străini (principiul netransmisibilității datoriilor); acest principiu comportă însă unele excepții, ca de exemplu, în cazul datoriilor locale ce privesc regiunea cedată când ele trec asupra statului succesor.

Reus in excipiendo fit actor – „Pârâtul, în formularea unei pretenții, devine reclamant"

Conform art. 1169 din Codul civil din 1864 : „Cel ce face o propunere înaintea judecății trebuie să o dovedească"; după ce reclamantul a făcut dovada faptului pe care se întemeiază dreptul său, sarcina probei revine pârâtului care va fi nevoit în apărarea sa să facă o contradovadă.

(v. **actori incumbit probatio**)

Rex est propter populum et non regnum propter regem – „Regele se sprijină pe popor şi nu poporul pe rege"

Adagiu folosit cu începere din perioada medievală prin care se susținea că regele nu dispune de o putere proprie acordată numai de Dumnezeu, fără nicio legătură cu voința populară. Sursa puterii regale o constituia şi poporul, iar monarhul dispunea de putere numai în măsura în care poporul i-o acordase. Acest adagiu prefigura încă din Evul Mediu apariția şi dezvoltarea ulterioară a teoriei suveranității poporului.

(v. şi **omnis potestas a Deo per populum**)

Rixa – „Încăierare"

Încăierarea este considerată infracțiune de legea penală română.

Articolul 322 C.pen. reglementează infracțiunea de încăierare în formă simplă şi în forme agravate. Este pedepsită participarea la o încăierare între mai multe persoane datorită pericolului social pe care în prezintă o astfel de faptă. Această infracțiune presupune o pluralitate de făptuitori, acțiunile lor împletindu-se astfel încât este imposibil de delimitat activitatea fiecăruia. Latura subiectivă a infracțiunii presupune acționarea cu intenție directă sau indirectă.

S

Salus rei publicae suprema lex (esto) – „Salvarea statului este legea supremă"

Principiu de drept public formulat de romani conform căruia dacă interveneau situații excepționale în care era pusă în pericol existența statului, autoritățile puteau lua toate măsurile necesare pentru a le face față, chiar dacă prin aceasta ele ar încălca legea.

Se mai întâlneşte şi în varianta **salus populi suprema lex (esto)**.

(v. şi **caveant consules ne quid detrimenti respublica capiat**)

Sancti habentur legati – „Persoana trimişilor străini este inviolabilă"

Expresie din dreptul roman care desemnează faptul că persoana solilor era sacră şi inviolabilă. Conținutul acestei expresii este consacrat şi în Pravila lui Vasile Lupu care spune: „Cela ce va sudui sau va vătăma pre soli este ca şi furul ce fură biserica".

Scire leges non est verba legum tenere, sed vim ac potestatem – „A cunoaşte legile nu înseamnă a reține cuvintele legii, ci forța şi puterea lor"

Scripta – „(Cuvinte) scrise"

Prin scris se poate realiza elementul material al unor infracțiuni, precum fals în înscrisuri, denunțare calomnioasă etc.

Scriptae in rem – „Obligații opozabile terților"

Obligații care se caracterizează prin aceea că sunt atât de strâns legate de posesia lucrului, încât creditorul nu poate obține satisfacerea dreptului său decât dacă posesorul actual al lucrului va fi obligat să respecte acest drept, deşi nu a participat direct şi personal la formarea raportului de obligație. De exemplu, obligația locatorului de a asigura locatarului folosința imobilului închiriat se transmite dobânditorului imobilului în cazul în care înstrăinarea s-a efectuat în cursul derulării contractului de locațiune, deşi noul proprietar are calitatea de terț în raport cu părțile din contractul de locațiune.

Secundum allegata et probata – „După cele prezentate şi dovedite"

Regulă prin care în perioada antebelică se consacra rolul pasiv al instanței de judecată; judecătorul decidea numai pe baza pretențiilor ridicate şi a dovezilor furnizate de părți, astfel încât procesul era un proces judiciar care se desfăşura aproape exclusiv între părți şi în care judecătorul nu avea drept de

inițiativă; treptat prin mai multe reforme (1900, 1925, 1929, 1943) instanța de judecată a dobândit un rol activ.

Secundum legem – „După lege"

Expresia se referă, în general, la un act, regulă, obicei care este în acord cu legea. Astfel, jurisprudența **secundum legem** este jurisprudența care nu completează şi nu modifică legea, ci face doar aplicarea ei strictă.

Cutuma **secundum legem** este, în unele sisteme de drept (precum cel german), acea cutumă care are rolul de a completa legea în cazurile când aceasta din urmă nu este suficientă pentru rezolvarea unei situații date. Acest tip de cutumă în niciun caz nu poate modifica legea care se aplică cu prioritate.

(v. şi **contra legem; praeter legem**)

Secundum leges, non de legibus iudicatum est – „Judecătorul trebuie să judece după legi, iar nu să judece însăşi legile"

Acest adagiu exprimă ideea că instanțele trebuie să se limiteze numai la aplicarea legii în situații de speță şi să nu pună în discuție însăşi legea. Acest punct de vedere se întemeiază pe opinia potrivit căreia legiuitorul este reprezentantul națiunii şi deci exprimă voința acesteia, astfel că legile, ca acte ce încorporează voința națională, nu pot fi cenzurate de către instanțe, cu atât mai puțin cu cât acestea din urmă nici măcar nu sunt organe reprezentative.

Această opinie, deşi admisă în unele țări cu solidă tradiție democratică, este susceptibilă însă de serioase critici. Pe de o parte, puterea de care dispun judecătorii nu provine de la persoana care îi numeşte, ci tot de la națiune, prin legea de organizare judecătorească, ceea ce conferă şi instanțelor de judecată un anumit grad de reprezentativitate. Pe de altă parte, date fiind caracteristicile mandatului de drept public, nu se poate susține că prin vot se deleagă voința națiunii. Ceea ce se transmite în realitate este numai puterea, legiuitorul dispunând de o voință proprie diferită de cea a națiunii. În aceste condiții revine instanțelor judecătoreşti rolul de a analiza dacă această voință a legiuitorului încorporată în legi este în concordanță cu voința națională, considerată de către constituție ca lege fundamentală adoptată prin referendum. Acest rol şi-l îndeplinesc judecătorii pe calea controlului constituționalității legilor. Formele acestui control de constituționalitate variază de la o țară la alta. În România el a fost instituit pe cale pretoriană în 1912, exercitându-se **a posteriori** de către instanțele de orice grad până în 1923. Constituția din 1923 prin art. 103 a dat acest control în sarcina Curții de Casație în secțiuni unite. În prezent, potrivit Constituției din

1991, controlul de constituționalitate se exercită de către un organ anume instituit în acest scop, Curtea Constituțională, care se poate pronunța asupra constituționalității legilor atât **a priori**, înainte de promulgare, cât și **a posteriori**, după promulgarea acestora.

Conținutul acestei expresii mai apare și sub forma următoare: **leges non sunt iudicandae**.

Semel heres, semper heres – „Odată moștenitor, pentru totdeauna moștenitor"

În dreptul roman, instituirea de moștenitor care era „**caput et fundamentum totius testamenti**" trebuia să îndeplinească două condiții, anume, în primul rând, să nu fie făcută sub termen, adică desemnarea unui moștenitor să nu fie făcută pe o perioadă de timp determinată, considerându-se că cine a devenit odată moștenitor, devine pe veci moștenitor, iar în al doilea rând, instituirea să fie universală potrivit principiului „**nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest**". Din punct de vedere al modalităților care afectează voința testatorului, există legate pur și simple care își produc efectele de la data morții testatorului și legate cu termen a căror executare ori stingere depind de împlinirea unui termen, care poate fi suspensiv și suspendă executarea dreptului sau extinctiv la a cărui împlinire se stinge dreptul care a luat naștere.

Semel lata sententia, iudex desinit esse iudex – „Odată dată hotărârea, judecătorul se desesizează"

Unul dintre efectele principale ale hotărârii judecătorești este că aceasta dezînvestește instanța. În momentul în care pronunță hotărârea judecătorul se desesizează; el nu mai poate reveni asupra soluției date. Modificarea soluției nu este posibilă decât prin intermediul căilor de atac.

Semper in obscuris quod minimum est sequitur – „Întotdeauna în pricinile neclare urmăm ceea ce este mai puțin neclar"

Semper specialia generalibus derogant – „Totdeauna cele speciale constituie o derogare de la cele generale"

(v. **specialia generalibus derogant**)

Serum veritatis – „Serul adevărului"

Substanță folosită în cadrul unui interogatoriu pentru a determina persoana în cauză să facă declarații adevărate; legea română nu admite administrarea **serum veritatis**.

Servitus in faciendo consistere nequit – „Servitutea nu poate consta în a face ceva"

Expresie care indică unul din caracterele servituții și anume că aceasta este un drept real; acest

caracter rezultă şi din dispoziţiile art. 755 NCC (art. 576 C.civ.): servitutea este sarcina care grevează un imobil pentru uzul sau utilitatea imobilului unui alt proprietar; datorită acestui caracter proprietarul lucrului aservit nu poate fi constrâns la o obligaţie de a face.

Severa interlocutio – „Severă admonestare"

Modalitate de sancţionare ce constă în mustrarea celui vinovat. În Codul penal nu există o asemenea pedeapsă; mustrarea, de asemenea, se poate aplica drept sancţiune cu caracter administrativ, atunci când instanţa dispune înlocuirea răspunderii penale (art. 91 C.pen.). La fel, mustrarea constituie şi o măsură educativă aplicabilă minorului, constând în dojenirea acestuia, în arătarea pericolului social al faptei săvârşite, în sfătuirea minorului să se poarte în aşa fel încât să dea dovadă de îndreptare, atrăgându-i-se totodată atenţia că dacă va săvârşi din nou o infracţiune, se va lua faţă de el o măsură mai severă sau i se va aplica o pedeapsă (art. 102 C.pen.).

Sic utere tuo ut ad alienum non laedas – „Foloseşte-te de ce-i al tău astfel încât să nu-l lezezi pe altul"

Regulă prin care se impune exercitarea drepturilor subiective într-un mod care să nu fie contrar scopului pentru care ele au fost constituite, astfel încât să nu se ajungă la un abuz de drept.

Si membrum rupsit, ni cum eo pacit, talio esto – „Dacă cineva rupe altuia vreun membru şi nu s-a împăcat cu victima să fie supus la pedeapsa talionului" (Legea celor XII Table, tabla a VIII-a)

Sine die – „Fără termen"

Expresie folosită pentru a se arăta că realizarea unor acţiuni a fost amânată, fără a se preciza un termen pentru aducerea lor la îndeplinire.

Sine ira et studio – „Fără ură şi părtinire"

Sine iustitia, nulla libertas – „Fără dreptate (justiţie), nicio libertate"

Expresia se referă la faptul că omul, ca fiinţă esenţialmente socială, nu poate dispune de o libertate absolută. Individul uman se bucură de o libertate relativă care nu trebuie să fie limitată decât de libertatea celorlalţi. În acest context justiţia are rolul de a asigura armonia socială prin garantarea şi apărarea coexistenţei libertăţilor; în societate adevărata libertate nu poate exista decât dacă justiţia îndeplineşte acest rol.

Sine pretio nulla est venditio – „Nu există nicio vânzare fără preţ"

Una din condiţiile pe care trebuie să le îndeplinească contractul de vânzare-cumpărare pentru a fi valabil este existenţa preţului. Prin preţ se înţelege suma de bani pe

care cumpărătorul o plăteşte vânzătorului în schimbul bunului cumpărat.

Existenţa preţului este de esenţa contractului de vânzare-cumpărare. Dacă lipseşte preţul, contractul este nul ca vânzare-cumpărare, căci îi lipseşte un element esenţial, cu excepţia cazului în care preţul deşi nu a fost determinat, totuşi au convenit asupra unei modalităţi prin care să fie determinat ulterior, dar nu mai târziu de data plăţii şi fără a necesita un nou acord al părţilor (art. 1661 NCC). Dacă preţul este fictiv, contractul este anulabil [art. 1665 alin. (1) NCC]; aceeaşi sancţiune intervine şi dacă preţul este într-atât de disproporţionat faţă de valoarea bunului, încât este evident că părţile nu au dorit să consimtă la o vânzare.

Preţul trebuie să îndeplinească următoarele condiţii: să fie stabilit în bani, să fie determinat sau determinabil, să fie sincer şi serios.

Articolul 1660 NCC prevede că preţul trebuie stabilit în bani, însă acest lucru este de esenţa vânzării, căci, spre exemplu, dacă el ar consta într-un bun, atunci ne-am afla în prezenţa unui contract de schimb.

Preţul trebuie să fie determinat, adică stabilit de părţi în momentul încheierii contractului sau determinabil.

Preţul poate fi stabilit şi de o terţă persoană (art. 1662 NCC; art. 1304 C.civ.).

Sine qua non – „(Condiţie) fără de care nu”

Desemnează o condiţie esenţială pe care o impune una din părţi şi fără îndeplinirea căreia convenţia (tratatul, contractul etc.) nu se încheie.

În materia răspunderii civile delictuale, pentru determinarea raportului de cauzalitate dintre fapta ilicită şi prejudiciu sunt folosite mai multe criterii (sisteme). Un astfel de sistem (criteriu) este cel al echivalenţei condiţiilor, numit şi teoria condiţiei **sine qua non**, potrivit căruia în situaţia în care nu se poate determina cu exactitate cauza prejudiciului, se consideră ca având valoare cauzală fiecare condiţie în lipsa căreia prejudiciul nu s-ar fi produs. Deşi folosirea acestui criteriu ajută la delimitarea faptelor determinante, care au legătură cu producerea prejudiciului, de faptele indiferente, care nu au legătură cu producerea prejudiciului, totuşi, se ajunge la considerarea unor simple condiţii-prilej ca făcând parte din sfera cauzală.

Sine substantia actus considerare non potest (**aliquid**) – „Fără substanţa actului nu poate lua în considerare (ceva)”

Si pecuniam do ut rem accipiam, emptio-venditio est; si autem rem do, ut rem accipiam, permutatio est – „Dacă dau bani ca să primesc un lucru este

vânzare-cumpărare; dacă însă dau un lucru ca să primesc un alt lucru este schimb"

Dacă în cazul contractului de vânzare-cumpărare vânzătorul transmite proprietatea unui lucru ce-i aparține către cumpărător, acesta obligându-se să plătească prețul lucrului, în contractul de schimb, părțile își dau respectiv un lucru pentru altul (art. 1763 NCC; art. 1405 C.civ.); în contractul de vânzare-cumpărare, obligația cumpărătorului are ca obiect prețul, care trebuie fixat în bani (vezi **sine pretio nulla est venditio**); în contractul de schimb, însă, fiecare copermutant se obligă să transmită celeilalte părți dreptul de proprietate asupra unui lucru; dacă una din părți se obligă la a face sau a nu face ceva, contractul nu este de schimb, ci un contract nenumit, iar dacă echivalentul este o sumă de bani ori o creanță contractul este de vânzare-cumpărare; de asemenea, vânzare-cumpărare (cu dare în plată accesorie plății prețului) este și în cazul în care pe lângă lucrurile schimbate, una din părți se obligă și la plata unei sume, dar care depășește valoarea lucrului schimbat.

Si vis pacem para bellum – „Dacă vrei pace, pregătește războiul/pregătește-te de război"

Dicton potrivit căruia pacea poate fi obținută numai prin realizarea echilibrului între potențialul militar al statelor. A fost utilizat pentru prima dată de către scriitorul militar latin Flavius Vegetius Renatus (sec. IV d.Cr.) în lucrarea **Epitomia rei militaris** (Scurt manual de artă militară).

Societas delinquere non potest – „O societate (persoană juridică) nu poate săvârși infracțiuni"

Adagiul exprimă punctul de vedere negativ în cadrul dezbaterii privind posibilitatea persoanei juridice de a fi subiect activ al infracțiunii. Referitor la calitatea de subiect pasiv, aceasta aparține și persoanelor juridice, și ele fiind ocrotite de lege. Însă, în ceea ce privește posibilitatea răspunderii penale a persoanelor juridice, unul din punctele de vedere exprimate, conturat încă din dreptul roman, este acela că o persoană juridică nu poate fi subiect activ al infracțiunii, fiindcă aceasta nu are o existență reală, pedepsele legale vizează persoane fizice, iar unii membri ai persoanelor juridice pot fi nevinovați.

În dreptul penal român, valabilitatea adagiului a încetat prin intrarea în vigoare a Legii nr. 278/2006 prin care s-a instituit răspunderea penală a persoanelor juridice. Potrivit art. 19^1 C.pen., persoanele juridice, cu excepția statului, a autorităților publice și a instituțiilor publice care desfășoară o activitate ce nu poate face obiectul domeniului privat, răspund penal pentru infracțiunile săvârșite

în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele persoanei juridice, dacă fapta a fost săvârşită cu forma de vinovăţie prevăzută de legea penală. Răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanei fizice care a contribuit, în orice mod, la săvârşirea aceleiaşi infracţiuni.

Societas leonina – „Asociaţie/societate leonină"

Clauza leonină este acea clauză din contractul de societate prin care unul din asociaţi îşi stipulează totalitatea câştigurilor sau prin care se stabileşte ca unul sau mai mulţi asociaţi să nu participe la pierderi.

Noul Cod civil prevede expres în art. 1902 alin. (5) că „orice clauză prin care un asociat este exclus de la împărţirea beneficiilor sau de la participarea la pierderi este considerată nescrisă".

Conform art. 1513 din Codul civil din 1864:

„Este nul contractul prin care un asociat îşi stipulează totalitatea câştigurilor.

Asemenea, nulă este convenţia prin care s-a stipulat ca unul sau mai mulţi asociaţi să fie scutiţi de a participa la pierdere".

Interzicerea clauzei leonine nu înseamnă că nu este posibil ca asociaţii să stabilească inegal beneficiile sau pierderile (de exemplu, în funcţie de valoarea aporturilor aduse), chiar art. 1902 alin. (3) NCC prevăzând o astfel de posibilitate.

În literatura juridică a fost calificată drept clauză leonină şi clauza prin care se prevede participarea unui asociat la beneficii sau la pierderi într-un procent nesemnificativ în raport cu cota de participare a acestuia la capitalul social.

Dacă asociaţii nu au prevăzut în actul constitutiv modul de împărţire a beneficiilor şi de suportare a pierderilor, art. 67 alin. (2) din Legea nr. 31/1990 prevede că dividendele se vor plăti asociaţilor proporţional cu cota de participare la capitalul social vărsat; această regulă se impune şi în ceea ce priveşte suportarea pierderilor.

În acest sens este şi art. 1902 alin. (1) NCC (art. 1511 C.civ.), potrivit căruia dacă prin contractul de societate nu s-a determinat partea de câştig şi de pierdere a fiecărui asociat, atunci acea parte va fi proporţională cu aportul său la capitalul social.

Societas scelerum – „Asociaţie/societate a crimelor"

Expresie care denumeşte o asociaţie de răufăcători (pluralitate constitutivă). Articolul 323 C.pen. incriminează „fapta de a se asocia sau de a iniţia constituirea unei asocieri în scopul săvârşirii unei sau mai multor infracţiuni altele decât cele arătate în art. 167 (text de lege care incriminează complotul – n.n.) ori aderarea sau sprijinirea sub orice formă a unei astfel de asocieri". Subiect activ

poate fi orice persoană, iar infracțiunea nu poate fi săvârșită decât cu intenție directă. Latura obiectivă constă în asocierea în scopul săvârșirii uneia sau mai multor infracțiuni, inițierea constituirii unei asocieri având acest scop, aderarea sau sprijinirea sub orice formă a unei astfel de asocieri. Tentativa nu se pedepsește. Dacă fapta de asociere a fost urmată de săvârșirea unei infracțiuni, se aplică celor care au săvârșit infracțiunea respectivă pedeapsa pentru acea infracțiune, în concurs cu pedeapsa prevăzută pentru infracțiunea de asociere pentru săvârșirea de infracțiuni [art. 323 alin. (2) C.pen.]. Nu se pedepsesc persoanele prevăzute în alin. (1), care denunță autorităților asocierea mai înainte de a fi fost descoperită și de a se fi început săvârșirea infracțiunii care intră în scopul asocierii [art. 323 alin. (3) C.pen.]. De asemenea, forme speciale ale unei astfel de asocieri sunt pedepsite prin art. 7 și 8 din Legea nr. 39/2003 privind prevenirea și combaterea criminalității organizate.

Codul penal din 1865 prevedea în art. 213 ca „orice asociere de făcători de rele, spre vătămarea persoanelor sau a proprietăților este crimă contra liniscei publice", iar în art. 214 că „această crimă există prin singurul fapt al organizării cetelor ori al corespondenței între dânsele cu căpeteniilor lor ori al învoielii privitoare la darea de socoteală sau la împărțirea lucrurilor provenite din delicte".

Solo consensu – „Prin simplul acord/consimțământ"

Expresie care desemnează regula consensualității care funcționează în dreptul nostru, conform căreia pentru încheierea valabilă a unui act juridic este suficient să se manifeste voința (în cazul actelor juridice unilaterale) sau să se realizeze acordul de voință (în cazul celorlalte categorii de acte juridice).

Spre exemplu, în materia contractului de locațiune, art. 1781 NCC prevede că acesta se consideră încheiat îndată ce părțile au convenit asupra bunului și prețului.

Solve et repete – „Plătește și cere înapoi ceea ce ți se cuvine"; (clauză)

Această clauză constă în aceea că debitorul nu poate pune în mișcare o acțiune rezolutorie sau opune excepții izvorând din neîndeplinirea obligației celeilalte părți mai înainte de a fi plătit integral prețul sau de fi îndeplinit prestația la care era obligat prin contract.

Solvens – „Care plătește"

Se referă la persoana care a efectuat o plată, adică a realizat prestația care constituia obiectul raportului juridic obligațional.

Potrivit art. 1472 NCC plata poate fi făcută de orice persoană, chiar dacă este un terț în raport cu acea obligație.

Așadar, plata poate fi făcută:

a) de debitor sau de un reprezentant al acestuia;

b) de o persoană datoare alături de debitor (un codebitor solidar) sau pentru debitor (fideiusorul);

c) de o persoană care este interesată ca plata să fie efectuată (spre exemplu, dobânditorul unui imobil ipotecat care, efectuând plata, evită urmărirea silită a imobilului);

d) de o persoană neinteresată care poate face plata, fie în numele debitorului (contract de mandat sau gestiune de afaceri), fie în nume propriu (spre exemplu, o liberalitate.

De la această regulă, anume că plata poate fi făcută de orice persoană, interesată sau neinteresată, există două excepții: anume când natura obligației impune executarea de către debitorr, cazul obligațiile de a face **intuitu personae** [art. 1474 alin. (2); art. 1094] şi cazurile în care părțile au stabilit că plata poate fi făcută numai de către debitor.

(v. şi **accpiens**)

Specialia generalibus derogant – „(Legile) speciale derogă de la cele generale"

Principiu conform căruia în situația în care legea generală şi cea specială vin în concurs, adică sunt incidente pentru soluționarea unui raport juridic conflictual, se aplică legea specială. Consecința acestui principiu, faptul că regulile speciale sunt derogatorii, este obligativitatea interpretării lor într-un mod restrictiv.

(v. şi **interpretatio restrictiva; exceptio est strictissimae interpretationis**)

Spoliatus ante omnia restituendus (**est**) – „Cel deposedat trebuie să fie repus în dreptul de proprietate/în posesie înainte de toate"

Sponsio – „Făgăduință solemnă"

Contract din dreptul roman prin care se realiza o garanție personală (pentru constituirea garanțiilor personale mai existau două categorii de contracte: **fidepromisso** şi **fideiussio**); acest contract era rezervat numai cetățenilor romani; după ce se încheia contractul principal creditorul îl întreba pe debitorul accesor: **Idem dari spondes?** (Promiți să dai acelaşi lucru?), iar acesta răspundea **Spondeo** (promit).

Statu quo – „Situație în care"

Expresie care desemnează starea de fapt sau de drept existentă la un moment dat în cadrul relațiilor internaționale. Uneori statele sunt interesate în menținerea unei astfel de situații sau urmăresc revenirea la o stare de lucruri existentă înainte de un anumit eveniment, utilizându-se în această ultimă situație sintagma **statu quo ante**.

Stipulatio poenae – „Clauză penală"

Părțile unui contract pot să stipuleze în contract sau într-o convenție separată (stabilită după încheierea contractului, însă mai înainte de a se produce prejudiciul) cuantumul daunelor-interese pe care debitorul le datorează în caz

de neexecutare a obligațiilor principale (art. 1538 NCC).

În literatura juridică clauza penală a fost definită ca fiind acea convenție accesorie prin care părțile determină anticipat echivalentul prejudiciului suferit de creditor ca urmare a neexecutării, executării cu întârziere sau necorespunzătoare a obligației de către debitorul său. Stipularea unei clauze penale, care are rolul de a garanta creditorului executarea obligațiilor de către debitor, se poate face atât în cazul obligațiilor contractuale, cât şi a obligațiilor care au alt izvor.

Codul civil din 1864 definea clauza penală în art. 1066 C.civ. ca fiind acea clauză „prin care o persoană, spre a da asigurare pentru executarea unei obligații, se leagă a da un lucru în caz de neexecutare din parte-i".

Obiectul clauzei penale îl formează, de cele mai multe ori, o sumă de bani, determinată sau determinabilă (numită penalitate) sau un bun, caz în care creditorul obligației nu are niciun drept de urmărire sau de preferință asupra bunului respectiv.

Clauza penală are o natură contractuală, motiv pentru care trebuie să îndeplinească condițiile de validitate ale oricărui act juridic (art. 1179 NCC; art. 948 C.civ.). Totodată, are un caracter accesoriu față de obligația principală, urmând, în baza principiului **accesorium sequitur principale**, regimul juridic al obligației principale; având în vedere acest caracter, dacă obligația principală este nulă sau se stinge şi clauza penală va fi nulă sau se va stinge; nulitatea clauzei penale nu atrage nulitatea obligației principale (art. 1540 NCC; art. 1067 C.civ.).

Creditorul poate solicita, în cazul neexecutării de către debitor a obligațiilor la termenul stabilit, fie îndeplinirea obligației principale, fie clauza penală [art. 1538 alin. (2); art. 1068 C.civ.]; debitorul nu poate opta între executarea obligației principale şi plata clauzei penale; debitorul nu poate refuza executarea, oferind clauza penală.

Creditorul nu poate cere atât executarea în natură a obligației, cât şi plata penalității, cu excepția cazului în care penalitatea a fost stipulată pentru neexecutarea obligațiilor la timp sau în locul stabilit (art. 1539 NCC).

Convenția prin care părțile stabilesc anticipat întinderea prejudiciului are caracter obligatoriu, iar instanța de judecată potrivit art. 1541 NCC nu are posibilitatea să o reducă decât atunci când:

a) obligația principală a fost executată în parte şi această executare a profitat creditorului;

b) penalitatea este vădit excesivă față de prejudiciul ce putea fi prevăzut de părți la încheierea contractului.

Stricto sensu – „În sens strict"

Expresie folosită pentru a denumi sensul restrictiv al unei

dispoziţii legale sau al unei instituţii juridice.

(v. şi **lato sensu**)

Sub lege libertas

(v. **sine iustitia nulla libertas**)

Sub specie iuris – „Din punct de vedere juridic"

Denumeşte situaţia în care o problemă este tratată numai din punct de vedere juridic.

Subrogatio – „Subrogaţie"

(v. **in iudiciis universalibus res succedit loco pretii et pretium loco rei**)

Sub spe rati – „În speranţa/sub rezerva ratificării"

Este rezerva pe care o face un diplomat participant la anumite tratative când nu are „puteri depline" şi nu poate să accepte definitiv anumite propuneri, ci numai sub rezerva ratificării ulterioare.

(v. şi **ad referendum**)

Sui iuris – „Sub puterea proprie"

Expresie care desemna în dreptul roman acea persoană care nu se găsea sub puterea altcuiva.

Prin extensiune, expresia este folosită pentru a caracteriza o chestiune de sine stătătoare, care poate fi tratată separat.

Summum iuris, summa iniuria – „O justiţie excesivă (înseamnă) nedreptate excesivă"; „supremul drept (înseamnă) suprema nedreptate"

Dicton formulat de Cicero, în **De officiis** (Despre îndatoriri), care se referă la consecinţele aplicării formale a normelor juridice, fără a se ţine seama de scopul lor şi de raţiunea pentru care au fost edictate, de normele de morală şi de principiile generale ale dreptului.

Cu referire la acest dicton, Montesquieu arăta că „Dreptatea constă în a cumpăni bine între pedeapsă şi vină, iar aplicarea prea strictă a legii devine un act de nedreptate, atunci când nu se ţine seama de considerentele rezonabile care trebuie să-i tempereze rigoarea" (*Pierre Larousse*, Flora latină).

(v. şi **ratio legis; ius naturale**)

Superficies solo cedit – „(Ceea ce este la) suprafaţă aparţine solului"

Principiu de drept potrivit căruia lucrurile ce se află pe un teren aparţin proprietarului terenului respectiv.

Suum cuique – „Fiecăruia ce este al său"

Unul dintre cele trei precepte fundamentale din dreptul roman formulate de Ulpian.

(v. **Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuere**)

Suum cuique tribuere ci si neminem laedere

(v. **Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuere**)

T

Tabula rasa – „Tablă curată/ştearsă"

Sintagma a apărut în cadrul filosofiei stoice şi a fost consacrată în epoca modernă de către John Locke, reprezentant de seamă al senzualismului, orientare filosofică potrivit căreia omul nu posedă niciun fel de cunoştinţe la naştere, intelectul său fiind ca o foaie nescrisă; numai în cursul vieţii, prin intermediul simţurilor, el dobândeşte informaţii.

În domeniul ştiinţelor juridice, sintagma se foloseşte în dreptul internaţional public, în materia succesiunii statelor la tratate, pentru a desemna regula potrivit căreia statele succesoare nu sunt ţinute de tratatele internaţionale încheiate de către statele predecesoare. Această regulă se aplică, de obicei, în ceea ce priveşte noile state independente, foste colonii. Potrivit practicii internaţionale sunt exceptate de la regula **tabula rasa** tratatele cu caracter teritorial sau local care trebuie respectate şi de către noile state independente ca state succesoare. Convenţia de la Viena privind succesiunea statelor la tratate din 1978 prevede în art. 16 că „un nou stat independent nu este obligat să menţină un tratat ori să devină parte la un tratat numai pentru simplul fapt că la data succesiunii statelor tratatul era în vigoare în privinţa teritoriului la care se raportează acea succesiune". Cu toate acestea, potrivit art. 17 din convenţie statul succesor poate să devină parte într-un tratat încheiat de către statul predecesor printr-o notificare de succesiune, bineînţeles cu consimţământul celorlalte părţi, atunci când acesta este necesar.

Tabula unius capax – „Ceea ce nu poate susţine decât pe unul"

Se referă la o situaţie specială, când stării de necesitate i se suprapune legitima apărare, ambele fiind cauze care înlătură vinovăţia. Astfel, dacă în timpul unui naufragiu două persoane se luptă între ele pentru o scândură care nu ar putea-o susţine decât pe una dintre ele (**tabula unius capax**), persoanele respective se află în aceeaşi stare de necesitate şi sunt nevoite să devină agresor una faţă de cealaltă pentru a se salva.

Tacita reconductio – „Tacita reconducţiune"

Tacita reconducţiune (relocaţiune) presupune că după împlinirea termenului dacă locatarul rămâne în folosinţa bunului şi fără ca locatorul să-l împiedice, este încheiată o nouă locaţiune (art. 1810 NCC; art. 1437 şi art. 1452 C.civ.).

Tacita relocaţiune nu poate opera în cazul în care în contract s-a stipulat expres acest lucru sau, dacă nu există o astfel de clauză, prin anunţarea concediului.

Tacita relocaţiune are loc în condiţiile prevăzute de primul contract, însă va fi considerată fără termen.

De reţinut că nu se prelungeşte prima locaţiune, ci se încheie o nouă locaţiune în condiţiile celei vechi, inclusiv în privinţa garanţiilor [art. 1810 alin. (1) NCC].

Tale-quale – „Aşa cum este"; „neschimbat"

Clauză contractuală care priveşte stabilirea în concret a calităţii bunurilor care fac obiectul vânzării-cumpărării; aceasta înseamnă că părţile s-au înţeles să accepte marfa aşa cum este; bunurile care se vând **tale-quale** sunt, de regulă, deteriorate sau de proastă calitate şi se vând la preţuri scăzute.

Tantum devolutum quantum appellatum – „Instanţa de apel va soluţiona pricina numai în limitele a ceea ce s-a apelat"

Principiul constituie una dintre limitele efectului devolutiv al apelului; acesta este o cale de atac devolutivă, întrucât presupune o rejudecare în fond a cauzei, în întregul ei, deci atât în ceea ce priveşte problemele de fapt, cât şi în ceea ce priveşte problemele de drept. Principiul disponibilităţii determină însă restrângerea sferei de acţiune a efectului devolutiv al apelului numai la problemele de fapt sau de drept criticate de apelant, celelalte chestiuni care nu au fost supuse apelului căpătând putere de lucru judecat (**res iudicata**). Întinderea efectului devolutiv se determină ţinându-se seama nu numai de cererea de apel, ci şi de întâmpinarea intimatului şi de prevederile art. 292 C.proc.civ., potrivit cărora părţile pot folosi înaintea instanţei de apel motive, mijloace de apărare şi dovezi invocate la prima instanţă, chiar dacă nu au fost indicate în cererea de apel sau în întâmpinare.

În procesul penal, efectul devolutiv al apelului poate fi integral (**ex integro**) când instanţa are dreptul să examineze toate problemele care au format obiectul judecăţii în primă instanţă (numai în cazul apelului inculpatului sau al procurorului) sau parţial (**in partibus**) când instanţa nu poate examina decât unele dintre aceste probleme. Instanţa judecă apelul numai cu privire la persoana care l-a declarat şi la persoana la care se referă declaraţia de apel şi numai în raport cu calitatea pe care apelantul o are în proces [art. 371 alin. (1) C.proc.pen.]. În ceea ce priveşte importanţa calităţii procesuale a părţilor cu privire la întinderea efectului devolutiv al apelului, trebuie ţinut cont de prevederile art. 362 C.proc.pen. De asemenea, în cadrul acestor limitări, instanţa este obligată ca, în

afară de temeiurile invocate şi cererile formulate de apelant, să examineze cauza sub toate aspectele de fapt şi de drept [art. 371 alin. (2) C.proc.pen.].

În cadrul procesului civil, acest principiu nu are aplicare decât în cazul apelului, acesta fiind considerat singura cale de atac devolutivă. În ceea ce priveşte recursul, acesta este o cale de atac nedevolutivă, chiar şi în situaţia prevăzută de art. 304^1 C.proc.civ. (care se referă la recursul declarat împotriva unei hotărâri care nu poate fi atacată cu apel).

În procesul penal, însă, situaţia este diferită din acest punct de vedere, întrucât chiar legea se referă la efectul devolutiv al recursului. Pe lângă limitele prevăzute de lege pentru apel (cuprinse şi în art. 385^6 C.proc.pen. privitor la recurs), în ceea ce priveşte recursul există şi o altă limitare: efectul devolutiv se referă numai la chestiunile de drept prevăzute expres de art. 385^9 C.proc.pen. ca motive de casare [art. 385^6 alin. (2) C.proc.pen.]. Aceste reguli se aplică numai situaţiilor obişnuite când recursul constituie al treilea grad de jurisdicţie. Dimpotrivă, în situaţia recursului declarat împotriva unei hotărâri judecătoreşti ce nu poate fi atacată cu apel, acesta nu este limitat la motivele de casare prevăzute în art. 385^9 C.proc.pen., iar instanţa este obligată ca, în afara temeiurilor şi cererilor formulate de recurent, să examineze întreaga cauză sub toate aspectele [art. 385^6 alin. (3) C.proc.pen.]. În aceste cazuri, devoluţiunea priveşte atât chestiunile de drept cât şi pe cele de fapt.

(v. şi **tantum devolutum quantum iudicatum**)

Tantum devolutum quantum iudicatum – „Efectul devolutiv al apelului se limitează la ceea ce s-a judecat în prima instanţă”

Principiul constituie o limitare a efectului devolutiv al apelului; instanţa de apel nu poate decât să controleze hotărârea atacată, deci nu trebuie lărgit cadrul procesual stabilit în faţa primei instanţe. Pentru a controla hotărârea apelată instanţa superioară trebuie să se situeze în acelaşi cadru procesual. În apel nu se poate schimba calitatea părţilor, cauza sau obiectul cererii de chemare în judecată şi nici nu se pot face alte cereri noi. Excepţiile de procedură şi alte asemenea mijloace de apărare nu sunt considerate cereri noi [art. 294 alin. (1) C.proc.civ.]. De la această regulă există unele excepţii prevăzute chiar de art. 294 alin. (1) teza finală şi alin. (2), precum şi de alte texte ale Codului de procedură civilă: art. 50 alin. (3) (cererea de intervenţie în interes propriu se poate face, cu învoirea părţilor şi în apel), art. 459 şi art. 609. Întrucât dispoziţiile art. 294 alin. (1) au ca scop asigurarea bunei funcţionări a justiţiei, normele cuprinse

de acesta sunt imperative, deci de ordine publică. Astfel, părţile nu pot deroga de la ele, nu pot conveni ca în apel să se primească cereri noi. Acesta este şi motivul pentru care excepţiile de la regulă au fost expres prevăzute de lege.

(v. şi **tantum devolutum quantum appellatum**)

Tempus regit actum – „Timpul (legea în vigoare la un moment dat) cârmuieşte actul (juridic)"

Regulă conform căreia un act juridic se încheie în conformitate cu prevederile legale în vigoare la data întocmirii lui.

Tertium non datur – „A treia (posibilitate) nu se acordă"

Expresie care desemnează acea lege a logicii formale (legea terţului exclus), potrivit căreia, în cazul a două posibilităţi (de rezolvare) contradictorii (care se neagă una pe cealaltă), numai una din ele poate fi adevărată, fiind exclusă o a treia posibilitate. Se mai întâlneşte sub următoarele forme: **lex exclusi tertii; exclusi tertii principium**.

(v. şi **a contrario**)

Testamentum est mentis nostrae iusta contestatio in id solemniter factum ut post mortem nostram valeat – „Testamentul este manifestarea în cadrul legii a voinţei noastre, făcută în mod solemn pentru a produce efecte după moarte"

Definiţie cu caracter general, dată de Ulpian testamentului, în cuprinsul căreia pot fi incluse atât dispoziţiile de ultimă voinţă privitoare la bunuri, dar şi dispoziţii fără caracter patrimonial.

Noul Cod civil defineşte testamentul în art. 1034 ca fiind actul unilateral, personal şi revocabil prin care o persoană, numită testator, dispune, în una din formele cerute de lege, pentru timpul când nu va mai fi în viaţă.

Testamentul conţine dispoziţii referitoare la patrimoniul succesoral sau la bunurile ce fac parte din acesta, precum şi la desemnarea directă sau indirectă a legatarului. Alături de aceste dispoziţii sau chiar şi în lipsa unor asemenea dispoziţii, testamentul poate să conţină dispoziţii referitoare la partaj, revocarea dispoziţiilor testamentare anterioare, dezmoştenire, numirea de executori testamentari, sarcini impuse legatarilor sau moştenitorilor legali şi alte dispoziţii care produc efecte după decesul testatorului (art. 1035 NCC).

În Codul civil din 1864 testamentul este definit de art. 802 C.civ. ca fiind un act revocabil prin care testatorul dispune, pentru timpul încetării sale din viaţa, de tot sau o parte din avutul său. După cum se poate observa, definiţia legală face referire numai la actele de dispoziţie cu titlu gratuit ce au ca obiect bunurile testatorului. În doctrină s-a statuat că definiţia dată de art. 802 C.civ. este, de fapt,

definiția legatului, odată ce există dispoziții testamentare care privesc bunurile lui **de cuius** (recunoaşterea unui copil, numirea unui executor testamentar, dispoziții cu privire la funeralii etc.), considerându-se că testamentul este o simplă formă destinată să cuprindă dispoziții de ultimă voință cu regim juridic diferit.

Testis unus, testis nullus – „Un singur martor (înseamnă) niciun martor"

Adagiu din dreptul roman conform căruia nu este suficient un singur martor pentru a se stabili adevărul într-un proces.

Legea română nu stabileşte forța probantă a mărturiei, ea fiind lăsată la libera apreciere a judecătorului; declarația unui singur martor poate avea valoare probantă raportat la aspectele concrete ale situației.

Thema probandum – „Obiectul probei/probațiunii"

Constituie obiect al probei toate faptele care au legătură cu raportul juridic dedus judecății, adică faptele juridice, în sens larg, care au creat, au modificat sau au stins acest raport, în cazul procesului civil, ori faptele care trebuie dovedite pentru soluționarea cauzei penale, în cazul procesului penal. Nu constituie obiect al probațiunii normele juridice, deoarece judecătorul trebuie să cunoască legea (**iura novit curia**). În această situație este vorba numai de legea română, căci conținutul legii străine se stabileşte de către instanță prin atestări obținute de la organele statului care au edictat-o, prin avizul unui expert sau în alt mod adecvat. Partea care invocă o lege străină poate fi obligată să facă dovada conținutului ei. Dacă nu se poate stabili conținutul legii străine se aplică legea română (art. 2562 NCC; textul anterior art. 7 din Legea 105/1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat). Proba se cere şi pentru cutume sau uzanțe, precum şi pentru regulile jurisprudențiale.

(v. şi **iura novit curia**)

Translatio activa – „Transmiterea calității procesuale active"

Expresia se referă la transmiterea legală a calității procesuale active în cadrul procesului civil sau în cadrul procesului penal, dar numai în ceea ce priveşte latura civilă a acestuia. În general, moştenitorii care acceptă succesiunea dobândesc poziția procesuală a autorului lor, deci vor avea fie calitate procesuală activă (în acest caz operând o **translatio activa**), fie calitate procesuală pasivă (în acest caz operând o **translatio pasiva**). De la această regulă există şi excepții: în unele cazuri, atunci când este vorba de drepturi strict personale, nu se poate transmite calitatea procesuală, iar uneori legea prevede că acțiunea nu poate

fi introdusă de către moştenitori, dar aceştia o pot continua dacă a fost introdusă de titular [de exemplu, acțiunea în tăgăduirea paternității prevăzută de art. 54 alin. (2) C.fam.].

Translatio pasiva – „Transmiterea calității procesuale pasive"

Expresia se referă la transmiterea legală a calității procesuale pasive în cadrul procesului civil sau în cadrul procesului penal, dar numai în ceea ce priveşte latura civilă a acestuia.

(v. **translatio activa**)

Tres furtibus – „Al treilea furt"

Romanii considerau atât de gravă repetarea infracțiunii, încât săvârşirea de către o persoană a unei infracțiuni de mică importanță putea fi pedepsită cu moartea. Această concepție a fost preluată şi în Pravila lui Matei Basarab (1652) care prevedea că „cela ce va fura un lucru cât de puțin [..] întâiu să-l bată, iară de va fura şi a doua oară să-l însemneze la nas de o parte, iar de va fura şi a treia oară, acesta să moară în furci (spânzurătoare)".

Tria sunt quae praestare debeat orator: ut doceat, moveat et delectet – „Trei sunt condițiile ce trebuie îndeplinite de un orator: să convingă, să mişte şi să placă"

(v. **doctus orator**)

U

Ubi autem et dantis et accipientis turpitudo versatur, non posse repeti dicimus – „Unde însă este vorba de ruşinea şi a celui ce dă şi a celui ce primeşte, spunem că nu se poate reclama (revendica)"

Se mai întâlneşte în următoarea formă: **in pari causa turpitudinis cessat repetitio**.

(v. **nemo auditur propriam turpitudinem allegans**)

Ubi te invenero, ibi te iudicabo – „Unde te voi găsi, acolo te voi judeca"

Conform principiului universalităţii legii penale sau al represiunii universale, se aplică legea locului unde infractorul este prins (**lex fori deprehensionis**), adică legea penală a unui stat se aplică tuturor infractorilor prinşi în acel stat, indiferent de cetăţenie, de domiciliu sau de locul săvârşirii infracţiunii. Acest principiu constituie o derogare de la principiul teritorialităţii legii penale şi a fost afirmat în cadrul dreptului internaţional penal, întrucât asigură o represiune eficace, iar infracţiunile sunt considerate că ating valorile supreme ale tuturor statelor.

Ubi cessat ratio legis, cessat lex – „Unde încetează motivaţia legii, încetează (însăşi) legea"

Adagiu care indică acel mod de încetare a acţiunii în timp a legii, numit căderea în desuetudine; potrivit acestuia o lege încetează în momentul în care au dispărut raţiunile pentru care a fost adoptată, spre exemplu, au dispărut relaţiile sociale reglementate; în cazul căderii în desuetudine, nu mai este necesară abrogarea respectivei legi.

(v. şi **ratio legis**)

Ubi cessat remedium ordinarium ibi decurritur ad extraordinarium – „Când calea ordinară de realizare a dreptului lipseşte, se recurge la o cale extraordinară"

În funcţie de condiţiile de exercitare, căile de atac se clasifică în căi de atac ordinare şi căi de atac extraordinare. În literatura de specialitate, căile de atac extraordinare au fost definite ca fiind căile de atac ce pot fi exercitate numai în anumite condiţii şi numai pentru motive expres şi limitativ prevăzute de lege. Din acest punct de vedere, în dreptul procesual civil, recursul se apropie oarecum de trăsăturile căilor extraordinare, în sensul că, de regulă, nu poate fi exercitat decât pentru anumite motive prevăzute expres şi limitativ de lege şi nu suspendă de drept hotărârea atacată. Astfel, Codul de procedură civilă consi-

deră că recursul este în întregime o cale de atac extrordinară, alături de contestația în anulare, revizuirea şi recursul în interesul legii. Acestea sunt căile de atac extraordinare şi în cazul procesului penal. În principiu, căile extraordinare nu pot fi concomitente cu o cale de atac ordinară. O excepție în acest sens o constituie posibilitatea exercitării concomitente în procesul civil atât a recursului, cât şi a revizuirii, întrucât şi una şi cealaltă privesc hotărâri definitive şi nu este interzisă de către lege exercitarea lor în acelaşi timp. De asemenea, căile de atac extraordinare se pot exercita concomitent, de exemplu, contestația în anulare şi revizuirea. Ele nu suspendă de drept executarea, aşa cum se întâmplă în cazul căii ordinare de atac a apelului.

Ubi eadem est legis ratio, ibi eadem est legis dispositio (**ubi eadem ratio, ibi idem ius; ubi eadem est ratio, eadem lex esse debet**) – „Unde este aceeaşi rațiune a legii, se aplică aceeaşi dispoziție a ei"

Argument de analogie care are la bază ideea potrivit căreia aceeaşi cauză produce aceleaşi efecte (analogia îşi găseşte suportul în dispozițiile art. 3 C.civ.). În invocarea acestui argument se utilizează formulele: „pentru identitate de rațiune" sau „pentru identitate de figură juridică".

(v. **a pari**; **argumentum a simile**)

Ubi emolumentum, ibi onus; ubi periculum, ibi et lucrum collocetur – „Unde (este) câştigul, acolo să se stabilească îndatorirea; unde (este) primejdia, acolo să se statornicească şi câştigul"

Una din teoriile conturate pentru stabilirea criteriului care să determine persoana responsabilă de prejudiciile cauzate de lucrurile aflate sub pază este teoria riscului; conform acestei teorii, răspunderea pentru prejudiciul produs o are acea persoană care a profitat, a tras foloasele de pe urma acestui lucru; deci profitul determină persoana care are paza lucrului şi care răspunde (celelalte două teorii sunt teoria dreptului de direcțiune şi teoria bazată pe criteriul direcțiunii intelectuale).

Ubi finitur armorum vis – „Unde sfârşeşte puterea armelor"

Expresie care se referă la concepția potrivit căreia marea teritorială ar trebui să se întindă până la limitele unde pot lovi armele statului riveran (concepție formulată în sec. al XVIII-lea, când s-a stabilit limita mării teritoriale la trei mile marine, limita la care băteau tunurile).

În prezent, lățimea mării teritoriale poate fi stabilită în mod unilateral de fiecare stat între 3 şi 12 mile marine; România a stabilit lățimea mării teritoriale la 12 mile marine.

Ubi ius, ibi remedium – „Unde există norme de drept, există şi o cale de remediu/realizare"

Acest adagiu este susceptibil de cel puțin două interpretări distincte.

Într-o primă interpretare, el se referă la principiul de drept potrivit căruia orice cauză dedusă judecății trebuie soluționată, indiferent dacă există sau nu norme juridice care să reglementeze expres situații de acel tip. Dreptul este conceput ca un sistem coerent, logic, compus din reguli ordonate, raportate unele la celelalte. Într-o astfel de concepție, chiar dacă există lacune ale legii, nu poate fi admisă existența unor lacune ale dreptului, pentru fiecare situație de fapt trebuind să fie găsită o reglementare juridică adecvată. Articolul 3 C.civ. dispune că judecătorul care va refuza de a judeca, sub cuvânt că legea nu prevede, sau că este întunecată sau neîndestulătoare, va putea fi urmărit ca culpabil de denegare de dreptate. Deci, atunci când legea este incompletă sau nu este destul de precisă în ceea ce priveşte o anume situație de fapt, judecătorul va trebui să recurgă la norme care reglementează situații oarecum asemănătoare sau la principiile generale de drept, aplicând procedeul analogiei. De la această regulă există şi excepții, precum normele penale represive care nu pot fi interpretate decât restrictiv, pentru a nu se încălca principiul legalității incriminării.

Într-o a doua interpretare, adagiul exprimă ideea că eficacitatea normelor de drept substanțial este asigurată de către dreptul procesual. Drepturile subiective consacrate de dreptul substanțial sunt transpuse în viață prin intermediul normelor procesuale; drepturile substanțiale nu pot fi valorificate fără acțiunea normelor procesuale.

Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus – „Unde legea nu distinge, nici noi nu trebuie să distingem"

Regulă de interpretare conform căreia, în situația în care un text de lege are o formulare generală, atunci şi aplicarea lui va fi generală, interpretul neputând face distincții dacă legea nu le încorporează. Acest principiu are rolul de a limita posibilitatea de a face distincții, care sunt procedee ale interpretării restrictive (**interpretatio restrictiva**). Se evită astfel pericolul, ca printr-o aplicare abuzivă a distincțiilor, legea să fie lipsită de efecte.

(v. şi **interpretatio restrictiva**)

Ubi nocens absolvitur, iudex damnatur – „Când un răufăcător este achitat, judecătorul este condamnat"

Ubi societas, ibi ius – „Unde există societate, acolo există şi drept"

Adagiu latin care conține ideea că o condiție de bază pentru exis-

tența dreptului o constituie prezența relațiilor sociale, fiindcă norma juridică nu se adresează individului în sine, ci relațiilor dintre indivizi. Numai normele morale sunt individuale, contribuie la progresul moral al individului, normele juridice sunt sociale, ele apără şi optimizează relația.

(v. şi **appetitus societatis**)

Ubi voluit dixit, ubi tacuit noluit – „Unde a vrut a vorbit, unde a tăcut nu a vrut"

Expresie care desemnează o regulă a interpretării restrictive, conform căreia, dacă părțile unei convenții şi-au propus să precizeze anumite norme, clauze, ele au statuat implicit şi pe cele care nu doresc să li se aplice.

În dreptul internațional o aplicație a acestei reguli se găseşte în materia rezervelor la tratat; potrivit art. 19 din Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor (1969) o rezervă trebuie interzisă prin tratat în cazul în care ea nu figurează printre rezervele determinate prin tratat.

Ultima ratio – „Ultimul argument/ ultima încercare"

Expresia se foloseşte în multe domenii ale ştiinței, având sensul uzual de ultim argument, de obicei cel mai puternic, cel mai convingător, care este folosit pentru a convinge o persoană că o anumită opinie este corectă.

Se pare că originea sa trebuie căutată în inscripția **ultima ratio regis** care fusese gravată pe tunurile armatei franceze la ordinul lui Ludovic al XIV-lea. Dacă toate celelalte mijloace de soluționare a unui conflict (tratatele, negocierile etc.) se dovedeau ineficiente, se apela la **ultima ratio**, adică la arme.

În domeniul juridic, expresia este folosită în diferite situații. De exemplu, în cazul în care în ceea ce priveşte o anumită cauză, legea este incompletă sau lipseşte, judecătorul trebuie să soluționeze cauza potrivit normelor juridice asemănătoare (**analogia legis**), iar dacă şi acestea lipsesc trebuie să apeleze la principiile generale de drept (**analogia iuris**). Deci, în această situație, principiile generale de drept constituie **ultima ratio** a judecătorului.

Un alt exemplu îl constituie concepția despre pedeapsă în cadrul şcolii pozitiviste a dreptului penal unde pedeapsa era privită ca **ultima ratio,** ca ultima încercare de îndreptare a infractorului, ea fiind precedată de o serie întreagă de alte măsuri mai blânde. Cu toate acestea, în cazul încălcării normelor de drept penal şi stabilirii răspunderii penale, pedeapsa trebuie aplicată în mod necesar, ea dovedindu-se cea mai eficace măsură de apărare socială şi de îndreptare a infractorului.

(v. şi **analogia iuris**)

Ultra petita – „Peste ceea ce s-a cerut"

Expresia se foloseşte în dreptul procesual civil pentru a desemna

acele motive de casare sau de revizuire care constau în faptul că instanța a acordat mai mult decât s-a cerut (**plus petita**) sau ceea ce nu s-a cerut ori s-a pronunțat asupra unui lucru nesolicitat (**extra petita**).

(v. **extra petita; plus petita**)

Ultra posse nemo obligatur – „Peste putințele sale nimeni nu e obligat"

Nimănui nu i se poate imputa că nu a făcut ceea ce nu putea să facă. O aplicație a acestui adagiu o reăsim în Codul civl din 1864 în art. 1198 pct. 1-3 C.civ., care constituie excepții de la regula că nu pot fi dovedite cu martori actele juridice a căror valoare este mai mare de 250 lei [art. 1191 alin. (1) C.civ.]. Astfel, conform textului de lege menționat proba cu martori este admisibilă indiferent de valoarea obiectului actului juridic, ori de câte ori creditorul s-a aflat într-o imposibilitate materială de preconstituire a probei scrise: în cazul obligațiilor ce se nasc din cvasicontracte, din delicte şi cvasidelicte, în cazul depozitului necesar sau al depozitului ce fac călătorii în ospătăria unde trag, precum şi în cazul obligațiilor contractate în caz de accidente neprevăzute când era cu neputință părților de a face înscrisuri. Deşi legea se limitează numai la imposibilitatea materială de preconstituire a înscrisurilor, practica judiciară a extins sfera de acțiune a acestor norme şi la cazurile de imposibilitate morală (actele juridice încheiate între rude, prieteni, între superior şi subordonat etc.).

(v. şi **ad impossibilium nulla obligatio**)

Ultra vires – „Peste puteri (în afara împuternicirilor)"

În dreptul anglo-saxon, conform acestui principiu actele sau contractele încheiate în afara obiectului de activitate al unei societăți sunt nule, neputând angaja răspunderea societății (acest principiu corespunde principiului specialității capacității de folosință din dreptul nostru, consacrat de art. 34 din Decretul nr. 31/1954 privind persoanele fizice şi juridice).

În dreptul internațional expresia **ultra vires** se referă la situația în care împuternicitul a depăşit limitele puterilor acordate.

Ultra vires hereditatis – „Peste activul succesoral"

Ca şi efect al acceptării moştenirii art. 1114 alin. (2) NCC prevede expres că moştenitorii legali şi legatarii universali sau cu titlu universal răspund pentru datoriile şi sarcinile moştenirii numai cu bunurile din patrimoniul succesoral, proporțional cu cota fiecăruia.

Nici legatarul cu titlu particular nu este obligat să suporte datoriile şi sarcinile moştenirii, însă, prin excepție, el răspunde pentru pasivul moştenirii, însă numai cu

bunul sau bunurile ce formează obiectul legatului în cazurile enumerate de art. 1114 alin. (3) NCC.

În privința regimului juridic aplicabil sub imperiul Codului civil din 1864, având în vedere că moştenitorul continuă persoana defunctului, dacă succesiunea nu este acceptată sub beneficiu de inventar (**beneficium inventarii**), moştenitorul va răspunde pentru datoriile şi sarcinile succesiunii nelimitat, creditorii putând urmări bunurile sale proprii. Legiuitorul a prevăzut, în scop de protecție, că moştenitorii minori şi cei puşi sub interdicție judecătorească pot accepta succesiunea numai sub beneficiu de inventar (art. 19 din Decretul nr. 32/1954); de asemenea, tot sub beneficiu de inventar este acceptată succesiunea în cazul în care succesibilul moare înainte de a exercita dreptul la opțiune succesorală, iar moştenitorii acestuia nu se înțeleg cu privire la modul de exercitare a acestui drept (art. 693 C.civ.); în aceste două cazuri, moştenitorii răspund **intra vires hereditatis**, adică numai cu bunurile moştenirii.

(v. şi **intra vires hereditatis**)

Universitas bonorum – „Universalitate de bunuri"

Universalitatea de bunuri constituie un ansamblu în care bunurile sunt supuse aceloraşi norme juridice, spre exemplu un fond de comerț.

Uno ictu – „Dintr-o dată"

Expresie care indică actele juridice cu executare imediată (instantanee), adică actele a căror executare implică o singură prestație din partea debitorului.

Usque ad superos; usque ad inferos – „Până la zeii de sus; până la zeii din infern"

În dreptul roman, proprietarul unui teren era şi proprietarul întregii coloane de aer ce se ridica deasupra terenului (**usque ad superos**) şi al subsolului (**usque ad inferos**). Această concepție se menține, în principiu, şi în perioada feudală, însă acum concepția despre proprietate este diferită de cea din dreptul roman. Asupra unui teren se exercitau într-un anumit sens două drepturi reale distincte, dintre care niciunul nu putea fi echivalat cu dreptul de proprietate roman: **ius eminens**, dreptul superior pe care îl avea seniorul şi **ius utile**, dreptul pe care îl avea vasalul în virtutea contractului de vasalitate. De regulă, spațiul aerian şi subsolul țineau de **ius eminens**. În prezent spațiul aerian, precum şi bogățiile de orice natură ale subsolului aparțin domeniului public al statului, aşa cum se prevede şi în Constituția României (art. 136).

(v. şi **ius eminens; ius utile; cuius est solum, eius debet esse usque ad collum**)

Usus fructus est ius alienis rebus utendi fruendi salva rerum substantia – „Uzufructul este dreptul de a te folosi de lucrul altuia şi de a culege fructele păstrând substanţa lui"

Uzufructul este dreptul de a se folosi cineva de bunul altei persoane şi de a culege fructele acestuia întocmai ca proprietarul, însă cu îndatorirea de a-i conserva substanţa (art. 703 NCC; art. 517 C.civ.).

Uzufructul este un dezmembrământ al dreptului de proprietate în baza căruia titularul lui foloseşte un lucru şi îi culege fructele, adică se bucură de **usus** şi **fructus**.

Uzufructul se poate stabili pe bunuri mobile şi imobile, corporale şi incorporale (art. 706 NCC; art. 520 C.civ.), fungibile şi nefungibile, neconsumptibile şi consumptibile, însă în acest ultim caz uzufructuarul dobândeşte chiar proprietatea, cu obligaţia de a restitui bunuri de aceeaşi calitate, cantitate şi valoare.

Aşadar, uzufructuarul are dreptul de a se folosi de lucru şi de a-i culege fructele naturale şi industriale (art. 710 NCC) şi civile (art. 711 NCC), fără însă a distruge substanţa acestuia (art. 521 C.civ.); fructele naturale şi industriale sunt dobândite de uzufructuar pe măsura perceperii lor; fructele neculese în momentul constituirii uzufructului aparţin uzufructuarului, iar cele neculese la momentul stingerii uzufructului sunt ale proprietarului; fructele civile se socotesc dobândite zi cu zi şi se cuvin uzufructuarului în proporţie cu durata uzufructului.

Obligaţia principală a uzufructuarului este de păstra substanţa bunurilor ce constituie obiectul uzufructului; în acest sens, uzufructuarul trebuie să se folosească de lucru ca un bun proprietar (art. 713 NCC; art. 541 C.civ.), să întreţină lucrul în bună stare, să anunţe nudul proprietar despre încălcările ori uzurpările privind acest drept uzufructuarul având la îndemână acţiunea confesorie de uzufruct (art. 705 NCC).

Dacă, în ceea ce priveşte constituirea uzufructului există numai două moduri identificate de art. 704 NCC: prin act juridic şi uzucapiune, cauzele de stingere sunt mai numeroase fiind enumerate de art. 746 NCC: moartea uzufructuarului, expirarea termenului, consolidarea sau întrunirea în persoana uzufructuarului şi a calităţii de nud proprietar, neuzul timp de 10 ani, în cazul în care lucrul a pierit în totalitate (art. 748 NCC), abuzul de folosinţă (art. 747 NCC).

Usus Modernus Pandectarum

Denumire dată dreptului predat în secolele XIV-XV în universităţile europene sub influenţa şcolii postglosatorilor. Spre deosebire de predecesorii lor care încercau să caute sensul originar al legilor romane, postglosatorii au urmărit, folosind metoda scolas-

tică, să adapteze textele de drept roman la condițiile proprii perioadei medievale. Asupra unei anumite chestiuni de drept, specialiști renumiți în epocă își spuneau opiniile pornind de la textele romane (mai ales de la **Corpus iuris civilis**), soluția justă rezultând din **communis opinio doctorum**. Prin intermediul interpretării s-au introdus reguli noi, iar conținutul Digestelor a fost sistematizat. De asemenea, pornind de la dreptul roman, astfel modificat, s-au pus bazele unor ramuri juridice moderne, precum dreptul internațional privat sau dreptul comercial. Tendința nouă care s-a manifestat în această perioadă în învățământul juridic european este și rezultatul dezvoltării și sistematizării dreptului canonic.

Uti possidetis – „Precum posedați"

Sintagmă din dreptul roman, preluată în dreptul contemporan, care face referire la starea de fapt a posesiei unor imobile.

Ut res magis valeat quam pereat – „(Tratatul trebuie întocmit astfel) încât problema mai degrabă să capete validitate decât să piară"

Expresie care desemnează acea regulă de interpretare a tratatelor internaționale (regula efectului util) conform căreia textul tratatului trebuie interpretat în sensul în care acesta produce efecte, iar nu în acela în care nu ar produce niciun efect. Regula nu a fost codificată prin Convenția de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor, însă ea cunoaște o largă aplicare în jurisprudența curților de justiție internațională.

(Pentru dreptul civil v. **actus intrepretandus est potius ut valeat quam ut pereat**)

V

Vacatio legis – „Repaus al legii"

Regula cu privire la momentul intrării în vigoare a unei legii este aceea că legea intră în vigoare de la data publicării ei în Monitorul Oficial, cu excepția cazurilor când chiar în textul legii se prevede că aceasta va intra în vigoare la un moment ulterior publicării. Perioada de timp cuprinsă între momentul publicării şi momentul întrării în vigoare prevăzut chiar de lege se numeşte **vacatio legis**. Acest procedeu este, de obicei, utilizat în cazul legilor ce conțin norme penale, avându-se în vedere consecințele grave ale nerespectării acestora, ca urmare a necunoaşterii lor; acest procedeu are scopul de a da posibilitatea cetățenilor şi celor chemați să aplice legea să o cunoască.

Vae victis – „Vai de cei învinşi"

Potrivit lui Titus Livius aceste cuvinte au fost rostite de Brenus cu ocazia prădării Romei în anul 390 î.Cr., însă se consideră că sunt produsul unei legende.

Verba cum effectu accipienda sunt – „Cuvintele trebuie interpretate pentru a avea efect"

(v. **actus interpretandus est potius ut valeat quam ut pereat**)

Verba intentioni, non e contra, debent inservire – „Cuvintele trebuie interpretate potrivit intenției (autorului) nu împotriva ei „

(v. **non enim ex opininibus singularum, sed ex communi usu nomina exaudiri debent**)

Verba volant, scripta manent – „Cuvintele zboară, cele scrise rămân"

Din punct de vedere juridic adagiul exprimă importanța şi avantajele pe care le prezintă înscrisurile în domeniul probațiunii judiciare. Ele reprezintă garanții de veridicitate şi exactitate, deoarece cuprind declarații ale părților făcute înaintea apariției unui litigiu; pot fi făcute cu intenția de a servi ca probă într-un eventual litigiu sau fără această intenție. De asemenea, înscrisurile se pot păstra cu uşurință şi nu îşi pierd calitățile cu trecerea timpului. Mai mult decât atât, în unele cazuri legea nu permite decât proba cu înscrisuri pentru a dovedi anumite acte juridice (a se vedea **ad probationem**) sau cum este cazul Codului civil din 1864 care prevedea proba cu înscrisuri pentru actele juridice cu o anumită valoare [art. 1191 alin. (1)].

Verbis – „(Contract) verbal”

Contract din dreptul roman la încheierea căruia consimțământul părților era însoțit de rostirea unor cuvinte solemne. Erau contracte verbale: **sponsio** religioasă și laică, stipulația **dotis dictio** (promisiunea de dotă) și **iusiurandum liberti** (jurământul dezrobitului).

În dreptul penal modern, cuvântul **verbis** desemnează acea situație când elementul material al unei infracțiuni se realizează prin cuvinte: săvârșirea orală a infracțiunilor de insultă, calomnie (abrogate în dreptul penal român) etc.

Verbum regens

Se referă la elementul material cuprins în norma penală care indică actul de conduită, acțiunea sau inacțiunea interzisă și care deosebește o infracțiune continuă (activitatea este una de durată, spre exemplu, „a deține”) de o infracțiune instantanee (activitatea este de moment, spre exemplu, „a lua”).

Veritas simplex oratio – „Susținerea adevărului (este) simplă”

Vetera statuta – „Vechile statute”

Prin acest termen în Anglia, unde există o constituție preponderent cutumiară, sunt desemnate actele scrise cu valoare constituțională: **Magna Charta Libertatum** (1215), *Petition of Rights* (1628), **Habeas Corpus Act** (1679), *Bill of Rights* (1688) și *Act of Settlement* (1701). **Vetera statuta**, care reglementează drepturile și libertățile individuale, precum și raporturile dintre rege și parlament, au avut o deosebită importanță nu numai pentru istoria politică a Marii Britanii, ci și pentru promovarea drepturilor omului în epoca modernă.

(v. **Magna Charta Libertatum**, **Habeas Corpus Act**)

Veto – „Mă opun/refuz”

Cuvântul desemnează o procedură dezvoltată inițial în Roma antică, în timpul Republicii, când tribunii poporului roman se puteau opune promulgării unor legi ale Senatului prin pronunțarea solemnă a acestui cuvânt.

În perioada contemporană, termenul și-a păstrat în linii mari sensul inițial din dreptul roman, prin **veto** înțelegându-se în general acel procedeu prin care un anumit organ se opune intrării în vigoare a unei legi. În funcție de acest organ care dispune de dreptul de **veto**, există mai multe forme ale procedeului respectiv.

Veto-ul legislativ constituie un mijloc la îndemâna executivului prin care acesta poate acționa asupra legislativului. Prin **veto-ul** legislativ, șeful statului se poate opune unei legi, caz în care legea nu mai poate să-și producă efectele (în cazul **veto-ului** absolut) sau nu poate intra în vigoare decât dacă este revotată de către legislativ în condiții mult mai restrictive (în

cazul **veto-ului** calificat sau al **veto-ului** suspensiv).

Veto-ul popular constituie unul dintre procedeele tipice guvernământului semidirect (alături de referendum, inițiativă populară și revocare populară) prin care corpul electoral intervine direct, iar nu prin reprezentanți, în procesul de legiferare. În cadrul acestui procedeu legea votată de către legislativ nu poate să-și producă efectele decât dacă într-un anumit interval de timp poporul nu a solicitat ca această lege să fie supusă votului său. În situația în care se solicită acest lucru, iar legea este votată de către popor, ea își produce efectele, însă dacă nu este votată, ea este considerată inexistentă.

În dreptul internațional public, în anumite situații, există un drept de **veto** al statelor membre ale unei organizații internaționale cu privire la adoptarea unei anumite decizii în cadrul acelei organizații. De exemplu, în cadrul Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite statele, care sunt membri permanenți ai acestui organism (Statele Unite ale Americii, Federația Rusă, Franța, Anglia și China) dispun de un drept de **veto** cu privire la deciziile Consiliului. De asemenea, în cadrul confederațiilor de state, care constituie asociații de state bazate pe dreptul internațional și în care statele componente își păstrează suveranitatea deplină, orice stat membru are drept de **veto** în cadrul organismelor comune, întrucât deciziile nu se pot lua decât în unanimitate.

Vim vi repellere licet – „Violența poate fi respinsă prin violență"

Adagiu formulat de jurisconsulții romani, care are aplicabilitate și în dreptul modern. De exemplu, în dreptul penal, legitima apărare constituie o cauză care înlătură caracterul penal al faptei. Conform art. 44 C.pen. este în stare de legitimă apărare, acela care săvârșește fapta pentru a înlătura un atac material, direct, imediat și injust, îndreptat împotriva sa, a altuia sau împotriva unui interes public, și care pune în pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori interesul public. De asemenea, este în stare de legitimă apărare și acela care din cauza tulburării sau temerii a depășit limitele unei apărări proporționale cu gravitatea pericolului și cu împrejurările în care s-a produs atacul. Așadar, nu este trasă la răspundere penală persoana care în condițiile legii răspunde unei agresiuni prin violență, pentru a apăra valorile menționate. Ea este constrânsă să săvârșească fapta prevăzută de legea penală, nu dispune de libertate de voință și acțiune.

Vindicatio pignoris – „Revendicarea gajului"

În temeiul contractului de gaj, creditorul are dreptul să revendice bunul care constituie obiectul

gajului de la orice persoană; acțiunea în revendicare a creditorului se întemeiază pe dreptul său de gaj general; creditorul se poate îndrepta împotriva oricărui terț, cu excepția posesorului de bună-credință; scopul revendicării este de a da posibilitate creditorului, în caz de neplată, să realizeze gajul prin intermediul instanței, fie prin reținerea bunului în contul creanței, fie prin vânzarea la licitație a bunului (a se vedea, în acest sens, pentru aplicația adagiului art. 1689 C.civ.).

Vir bonus, dicendi peritus – „Om bun, care vorbește bine"
(v. **doctus orator**)

Vis – „Violența"; (fizică)

În funcție de natura răului cu care o persoană este amenințată pentru a încheia un act juridic, violența se împarte în violență fizică (**vis**) și psihică sau morală (**metus**).

Violența fizică constă în amenințarea unei persoane cu un rău ce privește integritatea fizică sau bunurile sale, de natură să o determine să încheie un act juridic, pe care, în lipsa temerii induse, nu l-ar fi încheiat (art. 1216 NCC). Violența fizică trebuie să fie determinantă (aprecierea se face în funcție de vârstă, sexul persoanei în cauză, starea de sănătate etc.) și injustă; ea poate proveni chiar de la cocontractant sau de la o terță persoană și se poate îndrepta împotriva persoanei ce urmează a încheia actul juridic sau chiar a unei alte persoane apropiate, precum soțul, soția, ascendenții ori descendenții părții al cprei consimțământ a fost viciat. Violența fizică este considerată distructivă de consimțământ în cazul în care victima este un simplu instrument (spre exemplu, semnarea actului se face prin conducerea forțată a mâinii). În toate cazurile violența conduce la anularea contractului (art. 1216 NCC).

Constituie violență şi temerea insuflată prin amenințarea cu exercițiul unui drept făcută cu scopul de a obține avantaje injuste (art. 1217 NCC).

Vis maior – „Forță majoră"

Expresie ce denumește acea împrejurare de fapt, imprevizibilă și de neînlăturat, care împiedică în mod obiectiv și fără nicio culpă din partea debitorului executarea obligației acestuia. Obligația se stinge prin faptul că executarea ei a devenit imposibilă datorită forței majore.

Conform 1634 NCC (art. 1156 C.civ.) pentru ca debitorul să fie liberat datorită forței majore se cere ca imposibilitatea executării să fi avut loc fără culpa debitorului și înainte de punerea sa în întârziere; chiar dacă debitorul a fost pus în întârziere el se va putea libera dacă va dovedi că creditorul nu ar fi putut oricum să beneficieze de executarea obligației din cauza forței majore.

Dacă obligația are ca obiect bunuri de gen, debitorul nu poate

invoca imposibilitatea fortuită de executare [art. 1634 alin. (6)].

În dreptul penal, prin foră majoră se înţelege constrângerea fizică, cauză care înlătură caracterul penal al faptei. Nu constituie infracţiune fapta prevăzută de legea penală, săvârşită din cauza unei constrângeri fizice căreia făptuitorul nu i-a putut rezista [art. 46 alin. (1) C.pen.]. Acţiunea de constrângere asupra fizicului făptuitorului trebuie să fie independentă de voinţa şi conştiinţa acestuia, să nu o poată controla. De asemenea, pentru existenţa unui caz de forţă majoră, trebuie ca persoana supusă constrângerii fizice să nu se poată opune în mod eficient forţei respective.

Vox populi, vox Dei

Adagiul exprimă, din punct de vedere al dreptului public, ideea că suveranitatea aparţine poporului, acesta constituind singura sursă de putere legitimă.

(v. şi **omnis potestas a Deo per populum**)

Bibliografie generală

Alexandresco, D., Explicaţiune teoretică şi practică a dreptului civil român în comparaţiune cu vechile legi şi cu principalele legislaţiuni străine, vol. V, Iaşi, 1898.

Alexandresco, D., Principiile dreptului civil, vol. III, Bucureşti, 1926.

Antoniu, G., Bulai, C-tin., Chivulescu, Gh., Dicţionar juridic penal, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976.

Apostol Tofan, D., Drept administrativ, vol. I, Ed. All Beck, Bucureşti, 2003.

Rosetti Bălănescu, I., Băicoianu, Al., Drept civil român, vol. II, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1943.

Baias, Fl.A., Simulaţia. Studiu de doctrină şi jurisprudenţă, Ed. Rosetti, Bucureşti, 2003.

Beleiu, Gh., Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil, Casa de editură şi presă „Şansa", Bucureşti, 1993.

Belu, C-tin, Dreptul muncii, Ed. Reprograph, Craiova, 2000.

Bluche, Fr., De la Cezar la Churchill, Vorbe memorabile explicate în contextul lor istoric, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1995.

Bîrsan, C., Drept civil. Drepturi reale principale, Ed. All Beck, Bucureşti, 2001.

Boroi, G., Drept civil. Partea generală, Ed. All Beck, Bucureşti, 1999.

Boroi, G., Rădescu, D., Codul de procedură civilă comentat şi adnotat, Ed. All, Bucureşti, 1996.

Boroi, A., Gorunescu, M., Popescu, M., Dicţionar de drept penal, Ed. All Beck, Bucureşti, 2004.

Cantacuzino, M.B., Elementele dreptului civil, Ed. All Beck, Bucureşti, 2004

Căpăţînă, O., Ştefănescu, B., Tratat de dreptul comerţului internaţional, Ed. Academiei, Bucureşti, 1987.

Cărpenaru, S., Drept comercial român, Ed. All, Bucureşti, 1998.

Cărpenaru, S., David, S., Predoiu, C., Piperea, Gh., Legea societăţilor comerciale, ed. a III-a, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2006.

Cercel, S., Drept civil. Actul juridic civil. Teoria probelor, Ed. Universitaria, Craiova, 2006.

Ciobanu, V.-M., Tratat teoretic şi practic de procedură civilă, vol. I-II, Ed. Naţional, Bucureşti, 1997.

Constantinesco, L.-J., Tratat de drept comparat, vol. I, Ed. All, Bucureşti, 1998.

Costin, M.N., Marile instituţii ale dreptului civil român, vol. III, Teoria generală a obligaţiilor, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1993.

Costin, M.N., Dicţionar de drept internaţional al afacerilor, vol. I, II, III, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1996.

Costin, M.N., Costin, C.M., Dicţionar de drept civil de la A la Z, ed. a II-a, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2007.

Costin, M.N., Mureşan, M., Ursa, V., Dicţionar de drept civil, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980.

Dănişor, D.C., Drept constituţional şi instituţii politice, vol. I, Ed. Sitech, Craiova, 2006.

Dănişor, D.C., Dogaru, I., Dănişor, Gh., Teoria generală a dreptului, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2006.

Deak, Fr., Cărpenaru, St., Contracte civile şi comerciale, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1993.

Deleanu, I., Părţile şi terţii. Relativitatea şi opozabilitatea efectelor juridice, Ed. Rosetti, Bucureşti, 2002.

Deleanu, I., Deleanu, S., Mică enciclopedie a dreptului. Adagii şi locuţiuni latine în dreptul românesc, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2000.

Deleanu, I., Mărgineanu, V., Prezumţiile în drept, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981.

Deleanu, I., Ficţiunile juridice, Ed. All Beck, 2005, Bucureşti.

Dogaru, I., Contractul – consideraţii teoretice şi practice, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1983.

Dogaru, I., Cercel, S., Drept civil. Partea generală, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2007.

Dogaru, I., Popescu, T., Mocanu, C-tin., Rusu, M., Principii şi instituţii în dreptul comerţului internaţional, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1980.

Dogaru, I., Săuleanu, L., Teoria generală a obligaţiilor comerciale, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 2006.

Duca, E., Codul fiscal comentat şi adnotat, Ed. Rosetti, Bucureşti, 2006.

Dumitrescu, M.A., Codul de comerciu adnotat, Ed. „Cugetarea" Bucureşti, vol. I, II 1926, vol. III 1927

Dumitrescu, M.A., Manual de drept comercial, Ed. Librăriei Universale Alcalay & Co., Bucureşti.

Economu, R., Tratat practic de drept cambial, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1996.

Eliescu, M., Răspunderea civilă delictuală, Ed. Academiei R.S.R., Bucureşti, 1972.

Emanuel, L., Latin for lawers, Emanuel Publishing Corp, 1999, Larchmont, NY.

Filipescu, I.P., Teoria generală a obligaţiilor, Ed. Actami, Bucureşti, 1994.

Filipescu, I.P., Tratat de dreptul familiei, Ed. All, Bucureşti, 1995.

Finţescu, I.N., Curs de drept comercial, vol. I, II, Bucureşti, 1929.

Ferrara, F., Corsi, F., Gli imprenditori e le societa, Ed. Giuffre, Milano, 1996.

Georgescu, I.L., Drept comercial român, vol. I 1946, vol. II 1948, Ed. Socec & Co., Bucureşti; vol. III, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1994.

Gerota, D.D., Teoria generală a obligaţiilor comerciale în raport cu tehnica obligaţiunilor civile, Monitorul Oficial şi Imprimeria Statului, Bucureşti, 1932.

Ghiţă, D., Executarea în natură a obligaţiilor, Ed. Universitaria, Craiova, 2005.

Guillien, R., Vincent, J., Lexique des termes juridiques, Dalloz, Paris, 2005.

Guţu, Gh., Dicţionar latin-român, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1969.

Hamangiu, C., Rosetti-Bălănescu, I., Băicoianu, Al., Tratat de drept civil român, vol. II, Ed. All, Bucureşti, 1998.

Hanga, Vl., Principiile dreptului privat roman, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989.

Hanga, Vl., Adagii juridice latineşti, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1998.

Ionaşcu, A., Probele în procesul civil, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1969.

Ionescu, St., Preuţescu, L., Codul comercial român adnotat, Monitorul Oficial Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1993.

Juglart, M. de, Ippolito, B., Cours de droit commercial, vol. I, Ed. Montchrestien, Paris, 1992.

Leş, I., Tratat de drept procesual civil, Ed. All Beck, Bucureşti, 2005.

Măgureanu, F., Înscrisurile – mijloace de probă în procesul civil, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1997.

Motica, R.I., Bercea, L., Drept comercial român, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2005.

Nicolae, M., Prescripţia extinctivă, Ed. Rosetti, Bucureşti, 2004.

Olteanu, G., Drepturile morale şi creaţia intelectuală, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 2006.

Pop, L., Teoria generală a obligaţiilor, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1998.

Pop, T., Drept civil român. Teoria generală, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1993.

Popa, N., Dogaru, I., Dănişor, Gh., Dănişor, D.C., Filosofia dreptului. Marile curente, Ed. All Beck, 2002.

Popescu, T., Anca, P., Teoria generală a obligaţiilor, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1968.

Prisăcaru, V.I., Contenciosul administrativ român, Ed. All Beck, Bucureşti, 1998.

Roland, H., Lexique juridique – expressions latines, Litec, Paris, 2004.

Safta-Romano, E., Contracte civile, Ed. Polirom, Iaşi, 1999.

Sâmbrian, T., Drept roman, Ed. Helios, Craiova, 2000.

Sâmbrian, T., Traducere Iustiniani Digesta, Ed. Universitaria, Craiova, 2006.

*Stătescu, C-tin, Bîrsan, C.***,** Teoria generală a obligaţiilor, Ed. All, Bucureşti, 1995.

Stoica, V., Rezoluţiunea şi rezilierea contractelor civile, Ed. All, Bucureşti, 1997.

Ştef, F., Dicţionar de expresii juridice latine, Ed. Oscar Print, Bucureşti, 1995.

Tăbârcă, M., Drept procesual civil, Vol. I-II, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2005.

Toader, C., Evicţiunea în contractele civile, Ed. All, Bucureşti, 1997.

Tomulescu, C.St., Drept privat roman, Tipografia Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 1973.

Turcu, I., Teoria şi practica dreptului comercial român, vol. I-II, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1998.

Turcu, I., Pop, L., Contractele comerciale. Formare şi executare, vol. I-II, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1997.

Ţiclea, Al., Dreptul muncii, Ed. Global Lex, Bucureşti, 2007.

Vintilă, Gh., Daunele morale. Studiu de doctrină şi jurisprudenţă, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2006.

Vlachide, P.C., Repetiţia principiilor de drept civil, vol. II, Ed. Europa Nova, Bucureşti, 1994.

Zilberstein, S., Ciobanu, V.M., Drept procesual civil. Executarea silită, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, vol. I, 1996.

Zilberstein, S., Ciobanu, V.M., Băcanu, I., Drept procesual civil. Executarea silită, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, vol. II, 1998.

Zorilă, T., Dicţionar de citate, locuţiuni, maxime şi proverbe din limbi clasice şi moderne, Ed. Corint, Bucureşti, 2006.

Index

Act actus interpretandus est potius ut valeat quam ut pereat; actus non debent operari ultra intentionem agentium; addendum; causa; causa proxima; causa remota; erga certam personam; erga omnes; exitum acta probant; ex nunc; ex tunc; inter partes; inter vivos; intuitu personae; iocandi causa; locus regit actum; mortis causa; penitus extranei; qui tacet consentire videtur; res inter alios acta, aliis neque nocere neque prodesse potest.

Acțiune accesorium sequitur principale; actio ad mobile mobilis est, actio ad imobile imobilis est; actio aestimatoria; actio civilis; actio de in rem verso; actio in personam; actio in rem; actiones liberae in causa; actiones non natae non praescribuntur; actiones quae in fraudem creditorum factae sunt; actiones quae morte vel tempore pereunt semel incusae iudicio salvare permanent; actio non datur cui nihil interest; actio redhibitoria; actio revocatoria; bis de eadem re ne sit actio; causa debendi; cautio iudicatum solvi; de effusis et deiectis; ex nudo pacto actio non nascitur; minor indelictis maior habetur; minor pro maiori reputatur in concernentibus negotia mercantilia; nemo alieno nomine lege agere potest; nemo auditur propriam turpitudem allegans; restituitur minor non tanquam minor sed tanquam laesus.

Acțiune pauliană certat de damno vitando; certat de lucro captando; conscius fraudis; fraus creditorum.

Adopție adoptio imitatur naturam: minor natu non potest maiorem adoptare.

Afacere minor pro maiori reputatur in concernentibus negotia mercantilia; negotiorum gestio; negotiorum gestor.

Aluviune est enim alluvio incrementum latens, quod ita paulatim adiicitur ut intelligere non possis quantum quoquo momento temporis adiiciatur.

Apărare audiatur et altera pars.

Apel appellandi usus quam sit frequens quamque necessarius nemo est qui nesciat; ius appellationis.

Arbitraj ad-hoc; ex aequo et bono; imperium.

Argumente ab auctoritate (argumentum); a contrario; ad absurdum; ad homine; a fortiori; a maiori ad minus; a minori ad maius; argumentum a simile; a simili ad simile.

Bună-credință bona fide; mala fides superveniens non impedit usucapionem; mala fides superveniens non nocet.

Bunuri actio ad mobile mobilis est, actio ad imobile imobilis est; ad pompam et ostentationem; anticipitis usus quae in bello et extra bellum usum habent; bona non intelliguntur nisi deduco aere alieno; extra commercium; genera non pereunt; in commercio; in iudiciis universalibus res succedit loco pretii et pretium loco rei; lex rei sitae; res certa; res communis; res derelictae; res genera; res nullius; res perit creditori; res perit debitori; res perit domino.

Capacitate dementis nulla est voluntas.

Cauză cessante causa, cessat effectus.

Caz fortuit casus; nemo praestat casum fortuitum.

Cesiune cessio crediti; cessio debiti; praestat veritatem, non bonitatem nominis.

Cetățenie ius sanguinis; ius soli.

Cod codex; codex theodosianus; constitutio carolina criminalis.

Compensație compensatio est debiti et crediti inter se contributio.

Competență actor sequitur forum rei sitae; electa una via non datur recursus; forum delicti comissi; forum deprehensionis; forum domicilii; forum loci delicti.

Condiție conditio ad quam; conditio a quo; deficiente conditione; dementis nulla est voluntas; eveniente conditione; pendente conditione; sine qua non.

Consimțământ ab irato; animus contrahendi negotii; captatio benevolentia; dolus; error; iocandi causa; metus; mutuo consensu; qui tacet consentire videtur; solo consensu; vis.

Contract consilium et auxilium; do ut des; do ut facias; eiusdem generis; exceptio non adimpleti contractus; ex contractu; facio ut des; in conventionibus contrahentium voluntatem potius quam verbas spectari placuit; inter absentes; lex loci contractus; lex loci executionis contractus; litteris; mutuo consensu; mutuo dissensu; pacta sunt servanda; pactum de non aliendo; rebus sic stantibus; sine pretio nulla est venditio; si pecuniam do ut rem accipiam, emptio-venditio est; sponsio; stipulatio poenae; verbis.

Creditor accipiens; actiones quae in fraudem creditorum factae sunt; datio in solutum; fraus creditorum; in solidum; mora creditoris; mora debitoris; res perit creditori.

Culpă culpa; culpa in agendo; culpa in commitendo; culpa in eligendo; culpa in omittendo; culpa lata; culpa levis.

Debitor ad calendas graecas; addicti; debitor intelligitur is a quo invito exigi pecunia potest; debitor rei certae interitu rei liberatur; dies interpellat pro homine; dies non interpellat pro homine; eventus damni; factum principis; in dubio actus interpretandus est in favore debitoris; in dubio pro debitore; in dubio pro reo; in solidum; mora debitoris; nemo potest praecese cogi ad factum; res perit debitori; solve et repete; solvens.

Defunct de cuius.

Depozit depositum est quasi diu depositum.

Divorț divortium bona gratia.

Doctrina communis opinio doctorum; ex cathedra.

Dol ad dolum quaeritur propositum laedendi; captatio benevolentia; dolus; dolus bonus; dolus causam contractui; dolus incidens; dolus malus; dolus pro possessione est.

Donație animus donandi; collatio bonorum; donari videtur quod nullo iure cogente conceditur; donatio sub modo; invito beneficium non datur.

Drept/drepturi duplex ius; facultas agendi; iura ad rem; iura in re; ius antiquum; ius cogens; ius dispositivum; ius duplex; ius eminens; ius est ars boni et aequi; ius fetiale; ius gentium; ius imperativum; ius legationis; ius naturale; ius naturale id quod semper aequum ac bonum est; ius non scriptum; ius sanguinis; ius scriptum; ius soli; ius utile; ius valachicum; ius vitae necisque; neminem laedit qui suo iure utitur; nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet; ubi societas, ibi ius.

Drept constituțional delegata potestas non delegatur; referendum; salus rei publicae suprema lex; veto.

Drept de acrescământ ius adcrescendi.

Drept de retenție debitum cum re iunctum.

Drept de abitație habitatio.

Dreptul conflictelor armate animus belligerandi; animus debellandi; animus ocupandi; anticipitis usus quae in bello et extra bellum usum habent; casus belli; debellatio; durante bello; ius ad bellum; ius armorum; ius belli; ius cogens; ius in bello; iustum bellum; iustum est bellum quibus neccessarium, et pia arma ubi nulla nisi in armis spes est.

Eroare error; error communis facit ius; error facti; error in corpore; error in iudicando; error in personam; error in procedendo; error iuris; error in negotio; error in rem; error in substantiam.

Excepție exceptio est strictissimae interpretationis; exceptio firmat vim legis in casibus non exceptis; exceptio mali processus; exceptio non adimpleti contractus; exceptio plurium concubentium; exceptio rei iudicatae; exceptio veritas; in excipiendo reus fit actor; quem de evictione tenet actio eundem agentem repellit exceptio.

Fidejusiune fideiussor praecedere et sequi potest obligationem.

Formă ad probationem; ad probationem non ad solemnitatem; ad validitatem; forma dat esse rei.

Fructe fructus non sunt nisi decutis impensis.

Furt fur semper in mora; fur semper moram facere videtur; furtum est contrectatio rei fraudulosa lucri faciendi gratia vel ipsius rei vel etiam usus eius possessionisve; furtum usus; tres furtibus.

Infracțiune aberratio ictus; ab irato; abolitio criminis; cogitationis poena nemo patitur; concursus plurium ad idem delictum; contemplatio officii; corpus delicti; delicta iuris gentium; delirium tremens; durante officio; eadem culpa; ebrius punitur non propter delictum sed propter ebrietatem; facta; idem animus; incriminatio ex novo; in personam; in rem; iter criminis; lex loci; lex loci delicti comissi; maior poena absorbit minorem; maior poena cum asperatione; maius delictum; mallum passionis propter mallum actionis; mens rea; mitior lex; nemo debet bis puniri pro uno delicto; nuda cogitatio; nulla poena sine lege; nullum crimen sine lege poenali anteriori; nullum crimen sine lege; nullum crimen et nulla poena sine lege; perturbatio animi; quot delicta tot poenae; rixa; scripta; societas delinquere non potest; societas scelerum; tabula unius capax; vim vi repellere licet.

Interpretare ab auctoritate (argumentum); a contrario; actus interpretandus est potius ut valeat quam ut pereat; actus non debent operari ultra intentionem agentium; ad absurdum; ad homine; ad litteram; a fortiori; a maiori ad minus; a minori ad maius; analogia iuris; analogia legis; a pari; argumentum a simile; a rubrica; a subiecta materia; contra proferentem; cuius est legem condere, eius est interpretari; iusdem generis; exceptio est strictissimae interpretationis; in claris non fit interpretatio; in dubio actus interpretandus est in favore debitoris; in dubio contra stipulantem; in dubio pro reo; in dubio quod minimum in dubio quod mitius; interpretatio cessat in claris; interpretatio declarativa; interpretatio extensiva; interpretatio restrictiva; minime sunt mutanda quae interpretationem certam semper habuerunt; non enim ex opinionibus singularum sed ex communi usu nomina exaudiri debent; praeter legem; ratio legis; ubi lex non distinguit nec nos distinguere debemus; ubi voluit dixit, ubi tacuit noluit.

Ipotecă hypotheca est tota in toto et tota in qualibet parte.

Izvor communis opinio doctorum; consuetudo; consuetudo terrae; iurisprudentia; lex.

Îmbogățire fără just temei iure naturae aequum est neminem cum alteris detrimento et iniuria fieri locupletiorem.

Împrumutul ad pompam et ostentationem; commodatum; mutuum.

Închiriere nemo potest locare opus in perpetuum; tacita reconductio.

Jurisprudență iurisprudentia; iurisprudentia est divinarum atque humanorum rerum notitia iusti atque iniusti scientia.

Justiție fundamentum autem est iustitiae fides, id est dictorum conventorumque constantia et veritas; iustitia domina et regina omnium virtutum est; iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuere; iustitia colimus aequum ab iniquo separantes, licitum ab ilicito discernentes.

Lege agere cum populo; casus omissus; cessante ratione legis, cessat eius dispositio; contra legem; de eo quod plerumque fit; de lege ferenda; de lege lata; de minimis non curat lex; dura lex sed lex; exceptio firmat vim legis in casibus non exceptis; fraus omnia corrumpit; generalia specialibus non derogant; inter arma silent leges; iura non in singulas personas sed generaliter constituuntur; leges non obligant extra territorium; leges provinciales; legi speciali per generalem non derogant nec generali per specialem; lex; lex duodecim tabularum; lex iniusta non est lex; lex loci; lex loci contractus; lex loci delicti comissi; lex loci executionis contractus; lex patriae; lex pavilionis; lex posterior derogat priori; lex rei sitae; lex terrae; lex tertia; lex voluntatis; mitior lex; mutatis mutandis; nemo censetur ignorare legem; nomen iuris; occasio legis; optima lex quae minimum iudici, optimus iudex qui minimum sibi; poenalia sunt strictissimae interpretationis; privilegia ne irrogentur; quid leges sine moribus, quid mores sine legibus; quod ad ius naturale attinet omnes homines aequales sunt; specialia generalibus derogant; ubi cessat ratio legis cessat lex; vacatio legis.

Mandat qui mandat ipse fecisse videtur; ratihabitio mandato aequiparatur.

Moştenire legală ab intestat; ab intestato mori; per capita.

Novație aliquid novi; animus novandi.

Nulitate quod nullum est nullum producit effectum; resoluto iure dantis resolvitur ius accipientis; restitutio in integrum.

Obicei consuetudo; consuetudo terrae; diuturna consuetudo pro iure et lege in his quae non ex scripto descendunt observati solet; ex usu; longa diuturna inveterata consuetudo; opinio iuris; secundum legem.

Obligație accipiens; ad imposibilia nemo tenetur; ad imposibilium nulla obligatio; ad tempus deberi non potest; dare; datio in solutum; dies interpellat pro homine; dies non interpellat pro homine; ex contractu; ex delictu; facere; nemo cogi potest ad factum; nemo potest praecese cogi ad factum; non facere; obligatio est iuris vinculum quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura; obligationes vel ex contractu vel ex delicto vel ex variis causarum figuris; obligationum substantia non in eo consistit ut aliquod corpus nostrum aut servitutem nostram faciat, sed ut alium nobisobstringat ad dandum aliquid vel faciendum vel praestandum; propter rem; scriptae in rem.

Opozabilitate erga certam personam; erga omnes; inter partes; penitus extranei; prior tempore, potiur iure; res inter alios acta, aliis neque nocere neque prodesse potest.

Pact comisoriu lex comissoria.

Patrimoniu bona non intelliguntur nisi deduco aere alieno.

Pedeapsă ab irato; accesorium sequitur principale.

Plată accipiens; ad calendas graecas.

Posesie animus; animus domini; animus rem sibi habendi; constitutum possessorium; corpus; in pari causa melior est causa possidentis; olim possessor hodie possessor praesumitur; possessio iniusta; possessionis elementa: animus et corpus; qui dolo desiit possidere.

Prejudiciu cautio damni infecti; cautio iudicatum solvi; certat de damno vitando; damni culpa, dati reparatio; damnum emergens; eventus damni; lucrum cessans; praetium doloris; ubi emolumentum ibi onus.

Prescripție actiones non natae non praescribuntur; ad tempus deberi non potest; contra non valentem agere non currit praescriptio;

Prezumție iuris et de iure; iuris tantum; nulla presumtio sine lege.

Probă actore non probante reus absolvitur; actori incumbit probatio (actori incumbit onus probandi); ad probationem; ad probationem non ad solemnitateam; ad validitatem; confesus pro iudicato est; de visu; ei incumbit probatio qui dicit non qui negat; exceptio veritas; factum negantis probatio nulla est; frustra probatur quod non relevat; idem est non esse et non probari; iura novit curia; iuris et de iure; iuris tantum; nemo praesumitur malus nissi probetur; nemo testis idoneus in re sua; non quis negativa sed quis indefinita; notorium non est probandum; onus probandi; prima facie; probatio probatissima; probatio diabolica; probatio incumbit ei qui dicit, non qui negat; qui in iure confessus est suam confessionem infirmare non potest; regina probationum; res probandae; res probantes; serum veritatis; testis unus, testis nullus; thema probandum; ultra posse nemo obligatur; verba volant scripta manent.

Procedură ad huc sub iudice lis est; audiatur et altera pars; bis de eadem re ne sit actio; causa debendi; cautio iudicatum solvi; cognitio; consortium litis; eadem causa petendi; eadem conditio personarum; eadem personae; eadem res; electa una via non datur recursus; ex pari causa; executio; extra petita; forum delicti comissi; forum domicilii; forum loci delicti; imperium; in limine litis; iudicium; iudicium rescindens; iudicium rescinssorium; iurisdictio; legitimatio ad causam; legitimatio ad processum; litispendentia; minus petita; nemo alieno nomine lege agere potest; nemo auditur propriam turpitudem allegans; nemo iudex sine actore; nemo tenetur edere contra se; non reformatio in peius; obiter dictum; omisso medio; per incuriam; plus petita; quid petitur; quota litis; ratio decidendi; ratione loci; ratione materiae; ratione officii; ratione personae; rem sibi non liquere; res inter alios iudicata aliis non nocet; res iudicata; reus in excipiendo fit actor; secundum allegata et probata; semel lata sententia, iudex desinit esse iudex; tantum devolutum quantum appellatum; tantum devolutum quantum iudicatum; translatio activa; translatio pasiva; ubi cessat remedium ordinarium ibi decurritur ad extraordinarium; ubi ius, ibi remedium; ultra petita.

Rea-credință mala fide; mala fides superveniens non impedit usucapionem; mala fides superveniens non nocet.

Retorică ab iove principium; ars oratoria; doctus orator; exordium; exordium ex abrupto; inventio.

Servitute nemini res sua servit; non aedificandi; non altius tolendi; servitus in faciendo consistere nequit.

Societate nam socii mei socius, meus socius non est; nec enim nulla societas maleficiorum; societas delinquere non potest; societas leonina; ultra vires.

Stare de necesitate necessitas non habet legem.

Stat lex pavilionis; liber populus externus is qui nullius alterius populi potestati est subiectus.

Stipulația pentru altul alteri stipulari nemo potest.

Subrogație in iudiciis universalibus res succedit loco pretii et pretium loco rei.

Succesiuni ab intestat; beneficium inventarii; hereditas iacens personam defuncti sustinet; hereditas petitio; intra vires hereditatis; iure hereditatis; nemo pro parte heres; nulla est viventis hereditatis; pars bonorum; paterna paternis, materna maternis; per capita; pro herede genere videtur; proprio nomine; quotiens heredis bona solvendo non sunt, non solum creditores testatoris, sed etiam eos quibus legatum fuerit, impetrare bonorum separationem aequum est; semel heres semper heres; ultra vires hereditatis; universitas bonorum.

Termen ad quem; a quo; certus an certus quando; certus an sed incertus quando; de momento ad momentum; dies ad quem; dies ad quem computatur in termino; dies a quo; dies a quo non computator in termino; dies certus; dies incertus; durante bello; in limine litis.

Testament ab intestato mori; heredis institutio est caput et fundamentum totius testamentum; in conditionibus testamentorum voluntatem potius quam verba spectari placuit; in eo qui testatur, eius temporis quo testamentum facit integritas mentis non corporis sanitas exigenda est; legatum debiti; legatum est donatio testamento relicta; legatum liberationis; nemo pro parte testatus pro parte intestatus

decedere potest; omne testamentum morte consummatum est; pactum de non aliendo; quod in rerum natura ad hunc non sit legari posse.

Tradițiune brevi manu; longa manu.

Tratat ad referendum; allegans contraria non audientus est; amicitia; casus foederis; clausula si omnes; clientela; foedera; in claris non fit interpretatio; modus vivendi; nemo commodum capere potest ex iniuria sua propria; pacta sunt servanda; pacta tertiis nec nocent nec prosunt; pactum de contrahendo; pactum de mutando; pactum de negotiando; rebus sic stantibus; si omnes; ut res magis valeat quam pereat.

Vinovăție culpa; culpa in agendo; culpa in committendo; culpa in eligendo; culpa in omittendo; culpa lata; culpa levis; eadem culpa; extra culpam esse; mens rea; nemo praesumitur malus nissi probetur; praeterintentio.

Vânzare-cumpărare actio aestimatoria; actio redhibitoria; certum pretium esse debet; emptio res futura; emptoris est periculum; exceptio mali processus; hodie autem sine nummis venditio dici non potest; ibi dari debet ubi est; imperitia culpae adnumeretur; in dubio contra stipulantem; pactum reservati domini; tale-quale.